

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Her 2563

BEKNOPTE SPRAAKLEER

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

TEN GEBRUIKE

DER SCHOLEN VAN MIDDELBAAR ONDERWIJS,

DOOR

TH. J. E. ROUCOURT,

PROFESSOR VAN DICTKUNDE AAN HET KLEIN SEMINARIE VAN MECHELEN,
SECRETARIS DER « ZUIDNEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN TAALKUNDE, »
LID VAN HET TAAL- EN LETTERLIEVEND GENOOTSCHAP « MET TIJD EN VLIJT, »
BIJ DE HOOGESCHOOL VAN LEUVEN, ENZ.

Zonder grondige taelkennis brengt men niet voort
dan wildzang in de poëzy, en brodwerk in de
proza. J. DAVID, *Taelstudie.*

Tweede, gansch omgewerkte en vermeerderde uitgave.

MECHELEN,

DRUKKERIJ J. RYCKMANS-VAN DEUREN, UITGEVER.

—
1870.

UNIVERS

Digitized by Google

Hier

Haag

uit

aan

Hon. Leergeleerden Heere
Dr. Heremians,
Hoogleraar aan de Hoogeschool
van Gent,
uit eerbieding en Vriendschap
aangeboden door den Schrijver.

BEKNOPTTE SPRAAKLEER

DER

NEDERLANDSCHE TAAL.

EIGENDOM.

Her 2563

BEKNOPTE SPRAAKLEER

DER

NEDERLANDSCHE TAAL,

TEN GEBRUIKE

DER SCHOLEN VAN MIDDELBAAR ONDERWIJS,

DOOR

TH. J. E. ROUCOURT,

PROFESSOR VAN DICTKUNDE AAN HET KLEIN SEMINARIE VAN MECHELEN,
SECRETARIS DER « ZUIDNEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN TAALKUNDE, »
LID VAN HET TAAL- EN LETTERLIEVEND GENOOTSCHAP « MET TIJD EN VLIJT, »
BIJ DE HOOGESCHOOL VAN LEUVEN, ENZ.

Zonder grondige taelkennis brengt men niet voort
dan wildzang in de poëzy, en brodwerk in de
proza. J. David, *Taelstudie*.

Tweede, gansch omgewerkte en vermeerderde uitgave.

MECHELEN,

DRUKKERIJ J. RYCKMANS-VAN DEUREN, UITGEVER.

—
1870.

VOORBERICHT.

De vereerende welwillendheid, waarmede het publiek de *Beknopte Spraakleer der Nederlandsche Taal* onthaald heeft, is voor ons een spoorslag geweest om deze tweede uitgave met meer zorg en nauwkeurigheid te bewerken. De ongeveinsde uitnoodiging, in de eerste proeve gedaan, dat deskundigen ons hunne aanmerkingen en bedenkingen niet mochten onthouden, is niet vruchteloos gebleven. Al de beoordeelingen, die ons in tijdschriften en in bijzondere briefwisseling van bevoegde mannen zijn toegezonden, hebben wij rijpelijk overwogen en te nutte gemaakt. Het spreekt van zelf, dat er onder de bedenkingen, die men geopperd heeft, wel eenige waren, waarmede wij ons niet konden vereenigen. Wat er ook van zij, wij brengen de taalbroeders, die wij hier bedoelen, openlijk onzen hartelijksten dank

toe voor hetgene wij aan hunne vriendschappelijke medewerking en deelneming verschuldigd zijn.

Eene bijzondere melding verdient onze geachte vriend J. Bols, professor aan het Sint-Rombouts-college te Mechelen. Met de meeste heuschheid en met onvermoeibaren ijver heeft die wakkere en geleerde voorvechter der moedertaal ons bij het nazien der drukproeven ter zijde gestaan, en door het maken van belangrijke aanmerkingen een ruim aandeel in de samenstelling van dit werkje genomen.

In het vervaardigen dezer Spraakleer hebben wij de beste Nederlandsche schrijvers geraadpleegd, en onze denkbeelden op hunne leerstelsels zooveel mogelijk gestaafd. Wij bedoelen hier de taal- en letterkundige gewrochten van Huydecoper, ten Kate, Beijer, Bilderdijk, Weiland, de Vries, te Winkel, de Jäger, Brill, David, Heremans, van Beers, Stallaert, enz. Daar dit werkje het karakter van een leerboek behouden moest, en daarom niet te zeer mocht uitdijen, waren wij genoodzaakt ons op beknoptheid toe te leggen, en konden wij een aantal zaken, die alleen in eene gansch volledige spraakkunst behoorlijk kunnen verklaard worden, slechts als terloops aanstippen.

Op verzoek en aandrang van eenige ambtgenooten, hebben wij over de *woordafleidkunde*

wat breedvoeriger gehandeld dan in de eerste uitgave. Misschien zal de eene of de andere onze aantekeningen op die stof onvoldoende oordeelen voor de hoogere klassen van middelbaar onderwijs : die meer verlangt, raadplege de *Proeve van Nederlandsche Woordafleidkunde*, die thans onder de pers ligt en tegen November aanstaande, als het God belieft, het licht zal zien.

In het voorbericht der eerste uitgave hebben wij een innigen wensch uitgedrukt, namelijk dat er een middel gevonden wierde om tot de volledige eenheid van spelling en taalregels te geraken, « zoo niet tusschen de taalbeoefenaars der twee groote volksstammen van België en Holland, dan ten minste tusschen de schrijvers van iederen volksstam in 't bijzonder. » Grootendeels is die wensch reeds verwezenlijkt door het stichten eener *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde*, wier leden zich ijverig bezig houden met het onderzoek en de oplossing der ernstige punten, waar de Nederlandsche taal- en letterkundigen het niet eens over zijn.

De aanhoudende pogingen der Vlamingen hebben de zoo lang verwaarloosde moedertaal sedert kort veel in aanzien doen bijwinnen. Wij kunnen met genoegen bevestigen, dat in de gestichten van onderwijs het Nederlandsch allengs meer en meer veld wint; en wij zijn, naar ons inzien, niet ver

verwijderd van den dag, waarop in al onze Vlaamsche scholen het Vlaamsch op gelijken voet zal staan met de vreemde talen, die men er voorheen bijna uitsluitelijk aanleerde.

Thans sluiten wij dit voorbericht en herhalen nog eens, wat wij in de vorige uitgave zeiden : wij dingen naar geene lauweren ; de vooruitgang der Nederlandsche taal- en letterkunde is steeds het eenige doel, waar wij naar streven. Ook wenschen wij niet anders dan dit boekje te zien bepleiten, en op voorhand bedanken wij al onze taalgenooten, die ons hunne opmerkingen en beoordeelingen, hoe streng ook, vrij en vrank zullen mededeelen. Men hoeft geene tegenspraak of critiek te vreezen, wanneer men slechts de belangen zijner moedertaal beoogt.

Klein Seminarie van Mechelen,
September 1870.

TH. ROUCOURT, prof.

BEKNOPTE SPRAAKLEER

DER

NEDERLANDSCHE TAAL.

INLEIDING.

1. VOORBEREIDENDE BEGRIPPEN. — De *Nederlandsche spraakkunst of spraakleer* leert onder welken vorm wij onze gedachten nauwkeurig moeten uitdrukken, hetzij mondelings, hetzij vooral schriftelijk, in de Nederlandsche taal.

Om eene gedachte met al hare bestanddeelen uit te drukken, bedient men zich van zinnen of volzinnen.

De *zin* of *volzin* is een woord, of eene reeks van woorden.

De *woorden* bestaan uit ééne, of meer lettergrepen.

Iedere *lettergreep* wordt gevormd uit ééne, of meer letters of letterteekens.

Letters zijn zichtbare teekens, waardoor wij ons de klanken en klankwijzigingen, die bij het uitspreken der woorden gehoord worden, voor de oogen stellen. — Er zijn twee soorten van letterteekens: *eenvoudige* en *samengestelde*.

Om de volzinnen en hunne onderdeelen in het schrijven behoorlijk te onderscheiden, en de verschillende wijzen van uitdrukking en uitspraak aan te duiden, bedient men zich van bijzondere teekens, wier gebruik onder den naam van *zinscheiding* of *punctuatie* bekend is.

EERSTE HOOFDSTUK.

LETTERS.

2. EENVOUDIGE LETTERTEEKENS. — De Nederlandsche taal bedient zich van de volgende 26 eenvoudige letters of letterteekens: *a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y, z.*

Ofschoon alle deze letterteekens, behalve de *w* (1), van de Grieken en de Latijnen zijn overgenomen, en dus allen den naam van *vreemde letters* verdienen, geeft men evenwel slechts dien naam aan *c*, *q*, *x* en *y*, omdat zij hedendaags niet meer voorkomen dan in vreemde woorden, of in eigennamen volgens de oude spelling geschreven; b. v. in : *candidaat*, *Cats*, *quantiteit*, *Quirinus*, *exercitie*, *Xerxes*, *systeem*, *Egypte*.

De *y* is de Grieksche *υ*, en mag thans alleen in woorden van Grieksche afkomst gebezigd worden. Zij verschilt in klank niet van de gewone *i*; ten onrechte geeft men haar dikwijls den naam van *ij* of *ei*. — Worden alleen uitgezonderd eenige Belgische familienamen, waarin de *y* den *ij*-klank heeft, als in : *Van Dyck*, *Thys*, enz.

3. VERDEELING DER LETTERS. — De letters worden in twee hoofdsorten onderscheiden : in *klinkers* of *vocalen*, en in *medeklinkers* of *consonanten*.

De klinkers zijn zes in getal : *a*, *e*, *i*, *o*, *u* en de uitheemsche *y*. — Zij dragen den naam van *klinkers*, omdat zij op zich zelve, zonder behulp van andere letters, een volkomen en ongemengd geluid voorstellen.

Al de overige letters zijn medeklinkers. Zij worden *medeklinkers* genoemd, omdat zij van natuur klankeloos zijn, en slechts met behulp van voorafgaande of volgende klinkers kunnen uitgesproken worden.

4. LENGTE, KORTHEID, OF TOONLOOSHEID DER KLINKERS. (2) — De klinkers zijn *lang*, *kort*, of *toonloos*.

(1) De *w* is eene samenstelling uit *uu* of *uv*, en werd daarom voorheen *dubbele uve* genoemd.

(2) Men verwarre de *lengte*, of de *kortheid* (quantiteit) der klinkers en der lettergrepen niet, met hetgeen men *toon* of *klemtoon* noemt. De lettergrepen van een meerlettergrepig woord worden allen met denzelfden nadruk niet uitgesproken. De meerdere of mindere nadruk, welken eene lettergreep in de uitspraak ontvangt, heet *toon* of *klemtoon*. — De lettergrepen hebben den *heelen* of *vollen klemtoon*, den *halven klemtoon*, of zijn *toonloos*; b. v. in : *grōtvāder*, *stiefmōeder*, *lēvenstōop*, enz. — Komen in een en hetzelfde woord

De klinkers **a**, **e**, **o** en **u** zijn *kort* of *gesloten*, wanneer zij in dezelfde lettergreep door eenen medeklinker gesloten worden; b. v. in *dag*, *wet*, *hop*, *stuk*, enz. — Zij zijn integendeel *lang* of *open* (1), wanneer zij op het einde eener lettergreep voorkomen; b. v. in *ja*, *ja-ren*, — *he*, *he-nen*, — *o*, *ho-pen*, — *nu*, *u-ren*, enz.¹

De klinker *u* is bij uitzondering lang, alhoewel in dezelfde lettergreep door eenen medeklinker gesloten, telkens dat hij door eene *w* wordt opgevolgd, als in : *uw*, *luw*, *ruw*, *sluw*, enz., omdat de *w* zelve eene samenstelling is van *uu* of *uv*.

De **i** is altijd *kort* in echt Nederlandsche woorden, als : *stil*, *in*, *is*, *blik*, enz. — Eenige vreemde woorden en eigennamen worden uitgezonderd, als *cider*, *titel*, *Juni*, *Rosini*, enz.

Deze regels bieden in schijn vele uitzonderingen aan. Alzoo schijnt *a* kort te zijn, alhoewel op het einde eener lettergreep, in *abeel*, *ajuin*, *azijn*, *bazuin*, enz., alsmede in eenige basterdwoorden en eigennamen, als *papier*, *kanon*, *baron*, *kapel*, *natuur*, *Măria*, *Javă*, enz. — Eveneens komt *o* als kort voor in : *koliek*, *kolom*, *kolos*, *komeet*, *konijn*, *Clotildis*, *Coleta*, *Colomba*, enz.

Integendeel schijnt de *i* lang te zijn in : *huisgezin*, *broedermin*, *beminnen*, *beminnelijk*, enz. — Dit gebeurt echter niet omdat de *a* en de *o* eigenlijk kort zijn, en de *i* eigenlijk lang in de aangehaalde voorbeelden, maar eerder omdat zij in lettergrepen voorkomen die, in betrekking staande met andere lettergrepen, dan minderen en dan meerderen nadruk of klemtoon ontvangen.

De **y** blijft altijd *lang*, als in *Cyrus*, *Egypte*, *synoniem*, *systeem*, enz.

twee lettergrepen voor, welke den heelen of vollen klemtoon ontvangen, dan heeft eene van beiden altoos den *boventoon*; b. v. in *wêldáad*, *dîchtkúnst*, enz.

(1) Van daar wat men *geslotene* en *opene* lettergrepen noemt, naargelang de klinker, welken zij bevatten, *kort* (gesloten), of *lang* (open) is.

In vele woorden zijn de klinkers **e**, **i** en **u** toonloos.

De klinkers **e**, **i** en **u** zijn toonloos in vele lettergrepen, welke het gehoor doorgaans genoegzaam onderscheidt. Alzoo is de **e** toonloos in de verbuigingsuitgangen en in de voor- en achtervoegsels; b. v. in *mannen*, *goederen*, *hopen*, *bezien*, *gebuur*, *hoogte*, enz., alsmede wanneer zij uit welluidendheid tusschen de lettergrepen wordt ingeschoven, als in : *banneling*, *oorspronkelijk*, *slapeloos*, *gevangenis*, enz.

De klinker **i** is toonloos in de achtervoegsels *-ig*, *-tig*, *-erig*, *-ing*, *-igen*, enz., wanneer de stam of het zakelijk deel van het afgeleid woord onmiddellijk voorafgaat, als in *vligtig*, *twintig*, *gevoelerig*, *drukking*, *overweldigen*, enz. En bijgevolg is **i** niet toonloos in *ouderling*, *jongeling*, *manhaftig*, omdat de uitgangen *ling* en *tig* niet onmiddellijk achter de stammen *oud*, *jong* en *man* volgen (1).

Ook de **u** is nagenoeg toonloos in *weduwe*, *schaduw*, *zwaluw*, en eenige andere meerlettergrepige woorden, alsmede in eenige plaatsnamen als *Gorkum*, *Deutekum*, enz.

5. VERLENGING DER KORTE KLINKERS. — a) Om de korte klinkers **a**, **e**, **o** en **u** in geslotene lettergrepen te verlengen, behoeft men ze slechts te verdubbelen; b. v. *maan*, *beek*, *hoop*, *muur* (oudtijds : *mane*, *beke*, *hope* en *mure*), enz.

De vreemde woorden (2) en eigennamen op lange of heldere klinkers uitgaande, als *acacia*, *Maria*, *canapé*, *Andromache*, *echo*, *Nero*, *u* (letter), *Van Helu*, enz., moeten uitgezonderd worden. In plaats dus van de sluitklinkers te verdubbelen, vervangt men desnoods den 2^{en} klinker door het weglatingsteeken of de apostroof, en men schrijft vervolgens die woorden met 's : *acacia's*, *Maria's*, *canapé's*, *Andromache's*, *echo's*, *Nero's*, *u's*, *Van Helu's*.

Eindigen integendeel de vreemde woorden of eigennamen, niet

(1) De uitdrukkingen : *verbuigingsuitgangen*, *voor- en achtervoegsels*, *stammen*, enz. worden in het hoofdstuk over de *Woordafleiding* verklaard.

(2) Wij zeggen : *vreemde* woorden, want de echt Nederlandsche woorden volgen den algemeenen regel; b. v. *eega* (voor *eegade*), *eegaas*, — *het ja*, *de jaas*, — *de ra*, *de raas*, enz.

op eene lange of heldere, maar op eene toonlooze *e*, dan wordt het weglatingsteeken als overtollig verworpen; b. v. *pendule - pendules*, *college - colleges*, *Philippine - Philippines*.

b) De klinker *i*, thans altijd kort of toonloos zijnde in opene zoowel als in geslotene lettergrepen van echt Nederlandsche woorden, is aan geene verlenging meer onderworpen (1).

De vreemde woorden en eigennamen op eene lange *i* uitgaande, als *i* (letter), *alibi*, *mi* (muzieknoot), *Juni*, *Rossini*, enz., moeten, wanneer zij in geslotene lettergrepen overgaan, met het weglatingsteeken geschreven worden: *i's*, *alibi's*, *mi's*, *Juni's*, *Rossini's*, enz.

c) De vreemde *y*, altijd lang zijnde, heeft geene verlenging noodig.

6. ZACHT- EN SCHERPLANGE **E** EN **O**. — Men noemt de lange *e* en de lange *o* *zachtilang*, wanneer zij in de gewone Belgische uitspraak het geluid der zuivere of heldere *e* en *o* bewaren, als in *geef*, *neem*, *beven*, *zoon*, *spoor*, *sporen*, enz. Integendeel worden zij *scherplang* geheeten,

(1) Oudtijds was de *i*, in dezelfde voorwaarden als *a*, *e*, *o* en *u*, kort of lang, en de verlenging der korte *i* in geslotene lettergrepen geschiedde door verdubbeling. Zoo schreef men: *ïck*, *ïñ*, *vïnden*, — *gï*, *hï*, *zï*, *vrï*, *blïven*, — *blïif*, *wïin*, *schriïf*, enz. Doch, om de gelijkheid der dubbele *ii* met *u*, waaruit niet zelden verwarring kon ontstaan, en misschien ook sieraadshalve, ging de dubbele *ii* allengs tot *ij* over. In 't begin werd aan *ij* haar natuurlijke *ī*-klank algemeen behouden, en nu nog wordt zij in zekere Hollandsche tongvallen als *ii* of *ī* uitgesproken. Reeds vroeg nogtans geraakte deze echte klank verloren, en werd door eenen anderen, eenigszins naar den *ei*-klank zweemende, vervangen. Noodwendig moest de enkele lange *i*, welke in waarde aan *ii* gelijk stond in opene lettergrepen, dezelfde verandering in vorm en toon ondergaan. Zoo kwam het, dat de dubbele *ii* en tevens de enkele lange *i* tot *ij* (thans tot tweeklank verlopen) gansch vervielen, en dat er nu geene andere *i* meer, dan de korte en de toonlooze, is overgebleven. — Dit belet echter niet, dat wij eenen langen *i*-klank, door *ie* voorgesteld, in onze taal bezitten. Doch, men wachte zich van *ie* als de verlenging der korte *i* te beschouwen.

wanneer hun natuurlijke klank overgaat bijna tot het gemengd geluid van *ie*, *è* of *ai*, *oe*, *ou*, gelijk in *been*, *steen*, *peerd*, *boom*, *boomen*, *loon*, *loonen*, *loop*, *loopen*, enz. (1)

ALGEMEENE REGELS. 1° De zachtlange of zuivere *e* en *o* worden slechts verdubbeld (*ee*, *oo*) in geslotene lettergrepen; b. v. *geef*, *ge-ven*, *geweer*, *gewe-ren*, *zoon*, *zo-nen*, *boor*, *bo-ren*, enz.

2° De scherplange of gemengde *e* en *o* worden altijd verdubbeld, zoowel in opene als in geslotene lettergrepen; b. v. *bec-nen*, *been*, *boo-men*, *boom*, *peer-den*, *peerd*, enz.

UITZONDERING. De basterduitgangen *-eel*, *-ees*, *-eesch*, *-eeren* en *-eering*, die steeds den klemtoon ontvangen, worden altijd met de verdubbelde *e* geschreven; b. v. *officieel* - *officieele*, *kasteel* - *kasteelen*, *Chinees* - *Chineezen*, *Japances* - *Japaneezen*, *Chineesch* - *Chineesche*, *Siameesch* - *Siameesche*, *waardeeren* en *waardeering*, *regeeren* en *regeering*, enz.

AANMERKINGEN. 1° Deze uitzondering is ook toepasselijk, zegt Te Winkel, op alle onze Nederlandsche achtervoegsels, die óf steeds, óf somtijds den vollen klemtoon hebben, terwijl een enkel letterteeken toereikend is in die, welke nimmer den vollen klemtoon bekomen. Hierom schrijft men altijd *-loos*, *-looze* met eene dubbele vocaal, terwijl men in *-heden* (mv. van *-heid*), *-erig*, enz. Slechts eene enkele *e* gebruikt, namelijk omdat deze laatste achtervoegsels nooit den vollen accent hebben.

2° Dat het aan den klemtoon moet toegeschreven worden, dat men de basterduitgangen *-eel*, *-ees*, enz. met twee *e's* schrijft, blijkt hieruit, dat eene der twee vocalen onmiddellijk moet afgekapt worden, wanneer die lettergrepen bij verlenging hunnen accent verliezen; b. v. *kasteel* en *kastelijc*. — Hetzelfde geldt voor *motief* en

(1) De ondervinding heeft ons geleerd, dat de benamingen van *zacht-* en *scherplange e* en *o* bijna gedurig door de leerlingen met elkander verward worden. Ook vinden wij geen bezwaar in het vervangen der woorden *zacht-* en *scherplang*, door de veel eenvoudiger uitdrukkingen van *zuivere* en *gemengde e* en *o*.

motiveeren, fabriek en fabrikant, Jezuiet en Jezuitisme. Doch hierover later.

3° Wij laten hier eene lijst volgen van woorden, welke, om hunne verkeerde uitspraak in vele plaatsen van België, tot spelfouten aanleiding geven.

ZACHTLANGE of ZUIVERE e.

Meervoud : e.

Beer, beren, *ours*,
 beet, beten (hap, van *bijten*),
 deel, delen (plank),
 dwepen, dweepte, *être fanatique*,
 dweper, *homme fanatique*,
 dweepster, *femme fanatique*,
 keet, keten (zoutkeet),
 kwelen (kwijnen), *languir*,
 meer, meren, *lac*,
 salpeter,
 slepen (onz. ww. = gesleept worden),
 steeg, stegen (pad, voetweg),
 streek, streken,
 telen (voortbrengen), teelde,
 veen, venen, *marais*,
 veer (overvaart), veren.

ZACHTLANGE of ZUIVERE o.

Meervoud : o.

Broos, broze (breekbaar),
 droog, droge,
 framboos, frambozen,
 gewoon, gewone,
 hoos (kous), hozen,
 ivoor, ivoren,
 kantoor, kantoren,
 kastoor, kastoren,
 komfoor, komforen,
 koor, koren,
 kroon, kronen,
 matroos, matrozen,

SCHERPLANGE of GEMENGDE e.

Meervoud : ee.

Beer, beeren (varken),
 beet, beeten (wortel),
 begeeren,
 beleedigen,
 deel (gedeelte), deelen,
 deemoed,
 eega, eegade,
 kweeken (opvoeden),
 kweelen (zoetjes zingen),
 kweeper, kweeperen,
 leeg (ledig), leeger, leegst,
 leegen (ledigen),
 leek, leeken, *laique*,
 mee (mede),
 onweer (onweder), onweeren.
 preeken (prediken),
 ree (reede), reeën,
 schee (scheede), scheeën,
 slee (slede), sleeën,
 snee (sneede), sneeën,
 steeg, steeger, steegst, *relif*,
 thee, theeën,
 veer (veder), veeren,
 zweemen, *ressembler à*.

SCHERPLANGE of GEMENGDE o.

Meervoud : oo.

Genoot, genooten,
 goochelen,
 hoonen (beleedigen),
 hoos (waterhoos), hoozen,
 hoozen, *puiser*,

moor (zijden stof), moren,
 pastoor, pastoren,
 patroon, patronen,
 persoon, personen,
 pitoor, pitoren,
 pogen,
 Rome,
 roos, rozen, rozemarijn,
 schoot, schoten (touw),
 schromen, *redouter*,
 spook, spoken,
 spoor, sporen, *éperon*,
 stoel, stolen,
 storen, *distrainre*,
 toon, tonen, *ton*,
 troon, tronen,
 wonen, woning.

klooven, *fendre* (klieven),
 knoop, knopen,
 koozen, liefkoozen,
 koot, *osselet*, kooten,
 loochenen,
 Moor, Mooren,
 schoot, schooten, *sein*,
 sloopen, *détruire*,
 toonen, *montrer*,
 troonen (lokken),
 vroolijk,
 zoogen, *allaiter*.

7. SPELLING MET EI OF IJ. — Dewijl er in de gewone uitspraak van *ei* en *ij* weinig of geen verschil bestaat, is de keus tusschen beide tweeklanken dikwijls zeer moeielijk. Zie hier eenige hulpregels om dit vraagstuk zooveel mogelijk op te lossen.

A. Men gebruikt EI :

a) In de gelijkvloeiende werkwoorden; b. v. *arbeiten*, *leiden* (den weg aanwijzen), *reizen* (op reis gaan), enz. (1)

b) In de zelfst. en bijvoegl. naamw. uitgaande op *-heid* en *-lei*;
 h. v. *waarheid*, *grootheid*, *velerlei*, *allerlei*, enz.

c) In woorden aan het Fransch verwant, en die in die taal den klemtoon ontvangen op *ai*, *é*, *ée*; b. v. *fontein* (fontaine), *kapitein* (capitaine), *mei* (mai), *paleis* (palais), *refrein* (refrain), *majesteit* (majesté), *plavei* (pavé), *pastei* (pâté), *chicoréi* (chicorée), *karwei* (corvée), *kasseiweg* (chaussée), enz. — *Dozijn* (douzaine) wordt uitgezonderd.

(1) Worden uitgezonderd : *bekijven*, *benijden*, *bijten* (bijten in het ijs hakken), *dwardsdrijven*, *fijmelen*, *gedijen*, *gijzelen*, *grijnen*, *hijgen*, *kastijden* (Lat. castigare), *krijgen* (oorlog voeren), *krijschen*, *kwijnen*, *mijmeren*, *prijken*, *rijfelen*, *schrijven*, *sijpen*, *stijven* (Fr. fortifier), *aantijgen*, *twijfelen*, *vlijen* (Fr. ranger), *vrijen*, *wijden* (Fr. consacrer), *zwijmelen*, *zwijmen*, enz.

d) In woorden door samentrekking ontstaan; b. v. *brein* (bregen), *kei* (kegel), *leide* (legde), *meid* (maged of meged), *zeide* (zegde), *zeil* (zegel, in 't Hoogd. *Segel*), enz.

AANMERKING. De spelling van vele Nederlandsche woorden met *ei*, moet eigenlijk toegeschreven worden aan den vorm dier woorden in de oude aanverwante talen. Alzoo worden met *ei* geschreven de woorden, die in het Gothisch *ai* en in het Angelsaksisch *æ* of *a* vertoonen; b. v. *eigen* (G. *aigan* = bezitten), *heide* (G. *haithja*), *heil* (G. *hails*), *rein* (G. *hrains*), *beitel* (A. *bætan*), *ei* (A. *æg*), *eik* (A. *ac*), *klei* (A. *clæg*), *klein* (A. *clæn*), *reiger* (A. *hragra*), *weinig* (A. *wanian*), enz.

B. Men bezigt IJ :

a) In alle ongelijkvloeiende werkwoorden, waarin men den klank van *ij* hoort; b. v. *bijten*, *lijden* (smart gevoelen), *rijzen* (opklimmen), enz.

b) In de gelijkvloeiende werkwoorden, die afgeleid zijn van een woord waar de *ij* in voorkomt; b. v. *spijsen* (spijs), *dijken* (dijk), *verwijderen* (wijd), *bestijken* (slijk), *bevlifigen* (vlijt), *rijmen* (rijm), enz.

c) In de woorden en eigennamen, die in de zustertalen, als het Latijn, *i* of *y* hebben; b. v. *lijn* (linea), *olijf* (oliva), *mijl* (millia, ium, onz. mv.), *stijl* (stylus), *tijger* (tigris), *thijm* (thymum), *wijn* (vinum), *vijg* (ficus), *radijs* (radix), *patrijs* (perdix), — *Dijle* (Dilla), *Nijl* (Nilus), *IJssel* (Isala), enz.

d) In de bijvoeg. naamw. op *-lijk* eindigende; b. v. *vriendelijk*, *oorspronkelijk*, enz.

e) Verders in een groot getal woorden op *-ij*, *-ijn* of *-ijs* uitgaande; b. v. *woestelij*, *woestijn*, *paradijs*, enz.

AANMERKING. Worden eigenlijk met *ij* geschreven, de Nederlandsche woorden die in het Gothisch met *ei* (1), *i* of *iu*, en in het Angelsaksisch met *i* of *eo* geschreven worden; b. v. *rijk* (G. *reiks*), *mijn* (G. *meins*), *wij* (G. *veis*), *vrij* (G. *frija*), *vijand* (G. *fians*), *tijgen* (G. *tiuhan*), *bij* (voorzetsel, A. *bi*), *bij* (*abeille*, A. *beo*), *hij* (A. *hi*), *pijp* (A. *pipe*), *Rijn* (A. *Rin*), enz.

(1) Dewijl de Gothische tweeklank *ei* tot onze *ij* is overgegaan, en daarbij ook niet zelden bij ons door *ie* vervangen wordt, is het licht te begrijpen hoe sommige woorden naar verkiezen met *ij* of met *ie* geschreven worden; b. v. *bij* of *bie*, *drij* of *drie*, *ijver* of *iever*, enz.

8. SAMENGESTELDE KLINKERS. — Dikwerf worden twee of drij klinkers samengevoegd. Deze samenstellingen vormen twee soorten van klanken :

a) ZUIVERE OF EENVOUDIGE KLANKEN, wanneer men bij het uitspreken slechts een enkel geluid hoort, even als in de uitspraak der klinkers. *Eu*, *ie* en *oe* vormen zuivere klanken; b. v. in *deur*, *dier*, *doek*. (1) — Bij de zuivere klanken *eu*, *ie* en *oe* kan men de verlengde klinkers *aa*, *ee*, *oo* en *uu* voegen ;

b) VERMENGDE GELUIDEN OF TWEEDKLANKEN, wanneer zij eenen tweevoudigen klank laten hooren als men ze uitspreekt. *Au*, *ei*, *ij*, *ou*, *ui*, *aai*, *eeu*, *ieu*, *oei* en *ooi* (2) zijn tweeklanken; b. v. in *dauw*, *zeil*, *bijl*, *vrouw*, *huis*, *fraai*, *eeuw*, *nieuw*, *bloei* en *strooi*. — De vijf eerste samenstellingen worden om hunnen korteren klemtoon *korte tweeklanken* genoemd; de overige vormen *lange tweeklanken*.

Alle deze samenstellingen van klinkers zijn *lang*, uitgenomen *ie*, die toonloos is in sommige woorden, als *balie*, *olie*, *tralie*, *linie*, *studie*, *berrie*, enz.

9. VERDEELING DER MEDEKLINKERS. — De medeklinkers worden in zes soorten verdeeld, namelijk in *halfklinkers*, *vloeiende letters*, *sisletters*, *vaste letters*, *vreemde* en *stomme letters*.

HALFKLINKERS,	<i>h, j, w;</i>
VLOEIENDE LETTERS,	<i>l, m, n, r;</i>
SISLETTERS,	<i>s, z;</i>
VASTE LETTERS, {	Lipletters, <i>b, f, p, v;</i>
	Tongletters, <i>d, t;</i>
	Keelletters, <i>g, h (ch), k;</i>
VREEMDE LETTERS,	<i>c, q, x;</i>
STOMME LETTERS,	<i>h, ch, g;</i>

(1) Geen wonder dus, dat sommigen die drij zuivere klanken onder de klinkers rekenen.

(2) *Ai* is ook een tweeklank, doch slechts gebruikelijk in het tuschenwerpsel van pijn : *ai*.

De *halfklinkers* worden aldus genoemd, omdat zij na aan klinkers verwant zijn : de *j* aan de *i*, de *w* aan de *u*, en de *h* aan alle de vocalen.

De *vloeiende letters* ontleenen hunnen naam aan hunne vloeibaarheid of snelheid in de uitpraak.

De klank of het geluid van *s* en *z* geeft aan beide medeklinkers den naam van *sisletters*.

Van de *vreemde letters* hebben wij reeds gehandeld in N° 2.

Sommige medeklinkers worden *vaste letters* genoemd, in onderscheiding en tegenstelling van de vloeiende.

Door *stomme letters* verstaat men die letterteekens die wel geschreven, maar niet uitgesproken worden.

a) De *h* is stom in *thans* en *althans* (1).

b) De *ch* is stom in *mensch*, *tusschen*, *visschen*, *valschaard* (die volgens de beste taalkenners uitgesproken worden als *mens*, *tussen*, *vissen*, *valsaard*), omdat zij onmiddellijk achter de echte *s* (2) komt in het midden of aan het einde der woorden. — Dus is zij niet stom in *schijn*, *schoon*, *schoen*, enz., omdat zij aan het hoofd dier woorden staat.

c) De *g* is ook nagenoeg stom, wanneer zij achter eene *n* komt, als in *bang*, *banger*, *bengel*, enz.

Men merke nog aan dat *ch* (achter eene echte *s*) en *g* niet stom zijn, wanneer de *sch* slechts toevallig tusschenletter wordt, en de *g* slechts bij toeval achter de *n* komt, als in *veerschuit* en *ingang*.

10. SAMENGESTELDE MEDEKLINKERS. — De medeklinkers welke samenvloeien en nagenoeg maar één letterteeken uitmaken, zijn : *ch*, *ph*, *th*, *ps* en *cz*; b. v. in *lichaam*, *philosophie*, *theologie*, *psalm*, *Czaar*.

De *ch* is oorspronkelijk ééne en dezelfde letter als de *h*; ook werd zij oudtijds met het letterteeken *h* geschreven, maar als *ch* uitgesproken. Zoo schreef men *naht* en men sprak *nacht* uit. —

(1) *Thans* staat voor *te hande*; *althans* voor *al te hande*. — *Nog-tans* wordt integendeel zonder stomme *h* geschreven, omdat men dat woordje van *nog* en *dan*, en niet van *nog* en *hand* of *hande* afleidt.

(2) Men geeft aan *s*, even als aan *f*, den naam van *echt*, wanneer zij de plaats van *z* of *v* niet vervangen en van nature hard zijn; zij worden integendeel *onecht* genoemd, wanneer zij in de plaats van *z* of *v* staan, als in *huis* voor *huize*, *dief* voor *dieve*.

Geen Nederlandsch woord begint met *ch*; integendeel vele basterdwoorden vangen met dien samengestelden medeklinker aan; b. v. *Christus, chaos, chirurgijn, chocolade, charade, Cherubijn*, enz.

Onnoodig is het te doen opmerken dat *ph, th* en *ps* in vreemde woorden de Grieksche φ , θ en ψ vervangen.

11. VERWANTSCHAP DER MEDEKLINKERS. — Twee medeklinkers, tusschen welke geen ander onderscheid bestaat, dan dat de eene *zacht* en de andere *scherp* wordt uitgesproken, heeten *verwante medeklinkers*.

Er zijn vijf paren van verwante medeklinkers, namelijk :

zachte : *b, d, g, v* en *z*;

scherpe : *p, t, ch, f* en *s*.

GEBRUIK VAN B EN P. De zachte *b* is minder in gebruik dan de scherpe *p* om eene lettergreep of een woord te sluiten; b. v. *abdij, hebzucht, krib*, — *schip, zweep, schup, doop*, enz.

GEBRUIK VAN D EN T. Om te weten of eene lettergreep of een woord met eene *d* of met eene *t* moet gesloten worden, behoeft men de lettergreep of het woord te verlengen, 't zij met het in het meervoud over te brengen, in geval het een zelfstandig naamwoord is; b. v. *stad* (steden), *hand* (handen), *voet* (voeten), *vat* (vaten); — 't zij met het in het vrouwelijk geslacht te plaatsen, indien het een mannelijk of onzijdig bijvoeglijk naamwoord of deelwoord is; b. v. *breed* (breede), *heet* (heete), *gevraagd* (gevraagde), *gezocht* (gezochte).

Aan den vergelijkenden of overtreffenden trap kan men de uitgangletter van eenige bijwoorden erkennen.

Edoch deze regels zijn niet toepasselijk op de woorden die nooit verandering ondergaan. Hier moet dan het gehoor en vooral het gebruik of de oefening ons tot gids dienen; b. v. in *rondom, iemand, niemand*, enz. Onder-tusschen neme men acht op de twee volgende regels :

1ste REGEL : Onverbuigbare woorden eindigen door-
gaans op scherpe medeklinkers; b. v. *want, omtrent, —
ten mijnent, ten zijnent, ten harent, ten onzent, ten uwent,
ten hunnent*, en andere bijwoordelijke uitdrukkingen, al-
hoewel uit verbogen vormen ontstaan.

2de REGEL : Men gebruikt de scherpe *t*, wanneer zij on-
middellijk door de letter *s* wordt opgevolgd; b. v. *voor-
waarts, mits, voorts, sints*, enz. — Worden uitgezonderd
de bijwoorden *steeds, reeds, somtijds*.

GEBRUIK VAN G EN VAN CH. Wanneer de zachte *g* on-
middellijk gevolgd is van eene in het woord of in den tijd
steeds bijblijvende *t*, die tot denzelfden stam als de *g* behoort,
dan wordt zij door *ch* vervangen (1); b. v. : *gewicht, ge-
zicht, jacht, vlucht, rechter, tocht, burcht, dracht, macht,
— oprecht, plichtig en plechtig, — (ik) bracht, mocht,
placht*, enz.

OPHELDERING. Er worden dus drie voorwaarden vereischt
om de woorden met *ch* te schrijven :

1° dat de zachte *g* onmiddellijk opgevolgd zij van eene *t* ;

2° dat de *t* deelmake van den stam (2);

3° dat de *t* behouden worde in al de naamvallen der
zelfst. naamw., en in al de geslachten en naamvallen der

(1) Dewijl de moeielijkheid hier slechts bestaat voor de woorden
afgeleid van stamwoorden waar de *g* in voorkomt, hebben wij den
regel op de zachte *g* alleen toegepast. Anders vereischte de nauw-
keurigheid den regel aldus te vormen : *De geadspireerde keelklank,
onmiddellijk gevolgd van eene in het woord of in den tijd steeds
bijblijvende t, die tot denzelfden stam behoort als de geadspireerde
keelklank, wordt, overeenkomstig de uitspraak en zonder op de
afleiding te letten, met ch geschreven.*

(2) Een *stam* is iets anders dan een *stamwoord*. Een *stamwoord*
is een woord dat op zichzelf eene beteekenis heeft en van geen
ander woord voortkomt; — een *stam* is hetgeen overblijft, wanneer
men een woord van zijne verbuigings- of vervoegingsuitgangen ont-
doet. Zoo is *hoor* de stam van : (*dat ik*) *hoore, (hij) hoort, (wij - zij)
hooren, (ik - hij) hoorde*, enz.

bijv. naamw., — alsook, bij de werkwoorden, in de drij personen (enkel- en meervoud) van de tijden.

GEVOLGTREKKINGEN. Uit dien algemeen en regel volgt :

1° Dat de zachte *g* behouden wordt in de zelfstandige naamwoorden, door achtervoeging van *te* gevormd van bijvoeglijke naamw. op *g* uitgaande; b. v. *laag-te*, *hoog-te*, *droog-te*, *menig-te*, *vroeg-te*, enz. Immers, de *t* welke in die woorden voorkomt, hoort niet toe aan den stam *laag*, *hoog*, *droog*, *menig* en *vroeg*, maar vormt veeleer met de volgende *e* eene nieuwe lettergreep.

2° Dat de zachte *g* ook moet behouden worden in de *zwakke* vervoeging (1) der werkwoorden, wier stam op eene *g* eindigt; b. v. (*gij*, *hij*) *brengh*, *jaaght*, *klaaght*, *light* (liggen), enz., omdat de *t* niet wordt aangetroffen in de overige vormen van den tegenw. tijd der aantoonende wijs (*ik*.... *brengh*, *jaag*, *klaag*, *lig*; *wij* - *zij*.... *brenghen*, *jagen*, *klagen*, *liggen*).

3° Om dezelfde reden bezigt men *g* in den 2^{en} persoon meêrvoud der gebiedende wijze; b. v. *draaght*, *klaaght*, *waaght*, *weeght*, *zeght*, *wringht*, enz., (*draag*, *klaag*, enz.; — *dragen*, *klagen*, *wagen*, *zegen*, *wringen wij* of *zij*).

4° Om dezelfde reden nog, wordt de *g* gebezigt in de *sterke* vervoeging (1) van vele werkwoorden in den 2^{en} persoon, enkel- en meervoud, van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs; b. v. *gij vlooght*, *droeght*, *spronght*, *kreegh*, enz., (*ik* of *hij* *vloog*, *droeg*, *sprong*, *kreegh*; *wij* of *zij* *vlogen*, *droegen*, *sprongen*, *kregen*). — Hetzelfde geldt voor den onv. verl. tijd der bijvoegende wijze.

GEBRUIK VAN V-F EN VAN Z-S. De *v* en de *z* zijn te zacht om de woorden te sluiten. Daarom vervangt men ze door *f* en *s*; b. v. *dief*, *brief*, *doof*, *korf*, *druif*, *ik delf*, *doos*, *aalmoes*, *grijs*, *kluis*, *ik prijs* (2), enz.

(1) Deze of gene tijd wordt *zwak* vervoegd, wanneer de stam- of wortelklinker van den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs in dien tijd voorkomt; b. v. *leeren* : *ik leer*, *ik leerde*, enz. — De *sterke* vervoeging heeft plaats, wanneer de stam- of wortelklinker van eenen tijd dezelfde niet is als die der onbepaalde wijs; b. v. *loopen* : *ik liep*; *zingen* : *ik zong*, enz.

(2) In dichtmaat mag men wel eens : *dat ik delv'*, *dat ik prijs'* schrijven; maar dan wordt de weglating der *e* door het afkappings- teeken aangeduid.

Ten onrechte zou men uit dezen regel afleiden, dat de *f* en de *s* te scherp zijn om een woord of eene lettergreep te beginnen. Men schrijft immers : *faam*, *falen*, *straf-fen*, *samen*, *be-seffen*, *bus-sen*, enz.

De *f* en de *s*, als sluitletters gebezigd, en bij de verlenging der woorden tot de volgende lettergreep overgaande, veranderen in *v* en *z*, wanneer zij voorafgegaan zijn :

1° van eenen langen klank ; b. v. *brief*, *brie-ven*, *aalmoes*, *aalmoe-zen*, *ik blijf*, *wij blij-ven*, *ik prijs*, *wij prijzen*, enz. (1) ;

2° van eenen medeklinker ; b. v. *korf*, *kor-ven*, *hals*, *halzen*, *ik delf*, *wij del-ven*, *ik omhels*, *wij omhel-zen*, enz. (2) ;

3° van eenen korten klank, die bij verlenging in eenen langen overgaat ; b. v. *hof*, *hoven* en *hoveling*, — *glas*, *glazen*, enz.

UITZONDERING. Worden uitgezonderd de woorden op *f* en *s*, die in de afleiding met de achtervoegsels *-lijk* en *-nis* gevormd worden. Zoo schrijft men : *sterfelijk*, *liefelijk*, *vreeselijk*, *dwaselijk*, *onbeschrijfelijk*, *slafelijk*, *verderfelijk*, *prijzelijk*, *lafenis*, *begrafenis*, *erfelijk* en *erfenis*, enz., alhoewel *sterven* en *sterveling*, *lieveling*, *vreezen*, *prijzen*, *begraven*, *erven*, enz. met *v* of *z* geschreven worden.

AANMERKINGEN. 1° Men behoudt de *f* en de *s* in *lafaard*, *vreesachtig*, *prijzuitdeeling*, enz. omdat zij aan den stam der woorden

(1) Worden uitgezonderd : *kous*, *kousen*, — *kruis*, *kruisen*, — *paus*, *pausen*, — *poes*, *poesen*, — *spies*, *spiesen*, — *struis*, *struisen* (vogel), en hunne afleidingen.

(2) Worden uitgezonderd : *triomf-en*, *nimf-en*, *floers-en*, *kaars-en*, *kers-en*, *knars-en*, *koers-en*, *pels-en*, *pers-en*, *pols-en*, *schors-en*, enz., alsmede de woorden uitgaande op eene *s*, die voorafgegaan is van eene *n*, of van eenen der harde medeklinkers *d*, *k*, *p*, *t* ; b. v. *krans-en*, *gids-en*, *aks-en*, *rupe-en*, *plaats-en*, enz. Hetzelfde geldt ook voor hunne afleidingen. — Men zie verder het meervoud der zelfst. naamwoorden.

gehecht blijven en tot de volgende lettergreep niet overgaan. Zie de regels over het verdeelen der woorden in lettergrepen, § 16.

2° Men bezigt eene *s* in *samen* en al zijne samenstellingen als : *samenkomst*, *samenspraak*, *samenhang*, *samenstellen*, *samenkomen*, enz.; men gebruikt de *z* in : *te zamen*, *gezamenlijk*, *inzamelen*, *verzameling*, *verzamelplaats*, *bijeenzamelen*, enz.

Vervolgens schrijft men nog naar eisch der afleiding en uitspraak : *geenszins*, *alleszins*, *anderszins*, *eenigszins*, *veelszins*, enz.

12. VERDUBBELING DER MEDEKLINKERS. — EERSTE REGEL. Wanneer de woorden uitgaan op een enkelen medeklinker, voorafgegaan van eene korte vocaal, dan verdubbelen zij den slotmedeklinker bij hunne verlenging; b. v. *tak* maakt *takken*, — *opstel*, *opstellen*, — *wit*, *witte*, — *knop*, *knoppen*, — *mug*, *muggen*, enz.

UITZONDERINGEN. De verdubbeling van den slotmedeklinker heeft niet plaats :

1° Wanneer de slotmedeklinker op eenen korten klinker volgt, die bij verlenging in eenen langen overgaat; b. v. *dag*, *dagen*, — *verslag*, *verslagen*, — *spel*, *spelen*, — *gebod*, *geboden*, enz.

2° Wanneer de slotmedeklinker, in afgeleide of samengestelde woorden, van eene *a* wordt opgevolgd; b. v. *laf-aard*, *klap-achtig*, en niet : *laffaard*, *klappachtig*, enz.

AANMERKING. Het spreekt van zelf dat de verdubbeling van den slotmedeklinker geene plaats heeft : 1° wanneer hij voorafgegaan is van eenen langen klank, als in : *baan*, *banen*, — *heer*, *heeren*, — *dier*, *dieren*, — *republiek*, *republieken*, — *knoop*, *knoopen*, — *muur*, *muren*, — *strijd*, *strijden*, enz. — Ook in het midden der woorden wordt een lange klinker nooit van twee gelijke medeklinkers gevolgd; b. v. *oefening*, en niet *oeffening*, — *twijfel*, en niet *twijffel*, enz.

2° Wanneer de slotmedeklinker op eene toonlooze lettergreep volgt; b. v. *vader*, *vaderen*, — *beter*, *beteren*, — *zalig*, *zalige*, — *zondig*, *zondigen*, — *wandel*, *wandelen*, — *kanunnik*, *kanunniken*, — *monnik*, *monniken*, — *leeuwerik*, *leeuweriken*, — *botterik*, *botteriken*, — *kievit*, *kievitén*, enz. — Worden uitgezonderd : *kennis*, *kennissen*, en *vonnis*, *vonnissen*.

TWEEDE REGEL. Bij twee verschillende medeklinkers heeft er geene verdubbeling plaats ; b. v. *kant, kanten, — harp, harpen, — hand, handen, enz.*

DERDE REGEL. De woorden, die op *sch* eindigen, kunnen tot de twee voorgaande regels gebracht worden. De reden daarvan is, dat de *ch*, onmiddellijk achter eene echte *s* geplaatst in het midden of aan het einde der woorden, stom is (N. 9), en bijgevolg geenen invloed mag uitoefenen in de verlenging der woorden. De letter *s* moet dus voor den waren slotmedeklinker gehouden worden, en de woorden *musch, visch, wasch, flesch, mensch, wensch, Belgisch, Chineesch, eisch, enz.* staan derhalve gelijk aan *mus, vis, was, fles, mens, wens, Belgis, Chinees, eis, enz.*

Welnu : men schrijft *muss(ch)en, viss(ch)en, wass(ch)en* en *fless(ch)en*, omdat, volgens den 1^{en} regel, de eigenlijke slotmedeklinker *s* van eenen korten klinker voorafgegaan is ; — *mens(ch)* en *wens(ch)* maken *mens(ch)en* en *wens(ch)en*, omdat, volgens den 2^{en} regel, de *s* achter een anderen medeklinker staat ; — *Belgis(ch)* maakt *Belgische*, omdat, volgens de tweede aanmerking op regel één, de *s* op eene toonlooze *i* volgt ; — eindelijk schrijft men zonder verdubbeling : *Chinees(ch)e* en *eis(ch)en*, omdat, volgens de eerste aanmerking op regel één, de *s* voorafgegaan is van de lange klanken *ee* en *ei*.

VIERDE REGEL. De scherpe *ch* wordt nooit verdubbeld op het einde der lettergrepen of der woorden ; b. v. *lach* en *lachen, loch* en *lochen, kuch* en *kuchen, (ik) poch* en *(wij) pochen, (ik) juich* en *(wij) juichen, enz.*

15. VERWISSELING, INLASSCHING, BIJVOEGING, UITLATING EN VERSPRINGING VAN LETTERS. — De *welluidendheid (euphonie)*, zegt prof. David, mag in de spelling niet verzuimd worden. Om harentwil moet men somtijds eene letter door eene andere vervangen, eene vocaal of

consonant uitlaten, bijvoegen of inschuiven, ten einde den overgang van de eene lettergreep tot de andere zachter te maken, of om eenen goeden zwier aan de rede te geven. Het is evenwel niet raadzaam in prozastijl willekeurig te werk te gaan, dewijl zulks eene verbastering der uitspraak ten gevolge zou kunnen hebben. Hiertoe dienen de volgende hulpregels.

A. VERWISSELING VAN LETTERS.

a) De **g**, van eene *n* voorafgegaan, gaat over in **k** bij de afgeleide woorden op *-lijk*; b. v. *koninklijk*, *oorspronkelijk*, *afhankelijk*, *gevankelijk*, *vergankelijk* (1), enz., van *koning*, *oorsprong*, enz. — Wordt uitgezonderd: *strengelijk* van *streng*.

De *g*, als sluitletter van den toonloozen uitgang *-ing* gebezigd, wordt ook door *k* vervangen in de verkleinwoorden op *-je*; b. v. *koninkje*, *woninkje*, *kettinkje*, *harinkje*, *palinkje*, *spierinkje*, enz., van *koning*, *woning*, enz.

Ring, *ding*, *wandeling*, enz. maken integendeel *ringetje*, *dingetje*, *wandelingetje*, omdat de uitgang *-ing* in die woorden niet toonloos is.

Men verwisselt insgelijks de *g* met de *k* in: *koninkrijk*, *begankenis* (2), *sprinkhaan*, *sprinkader*, *jonkheid*, *jonkheer* en *jonker*, *jonkman*, *jonkvrouw*, *lankmoedig* en eenige andere woorden.

b) Bij de afleiding der woorden, gaan de klinkers dikwijls in andere klinkers over; zelfs wordt een woord niet zelden met twee verschillende klinkers geschreven; b. v. *lang* en *lengte*, *geven* en *gift*, *vergeven* en *vergifenis*, *slot* en *sleutel*, *vloog* en *vlieg*, *reed* en *bereiden*, *dak* en *dekken*, *hals* en *omhelzen*, *hand* en *behendig*, *lam*

(1) Van *vergaan*, *verging* (van *ver* en *gaan*, in 't Hoogd. *gehen*, *ich ging*, *gegangen*).

(2) *Begankenis* van het oude *begaan*, d. i. plechtiglijk vieren. Zie Huydecopers *Rijmkronijk van Melis Stoke*, II deel, bl. 263, aanm. op vers 1151. — Kiliaan zet *begaan* over door *celebrare*, *concelebrare*.

en *belemmeren*, *plat* en *pletten*, *tam* en *temmen*, *rap* en *reppen*, *vel* en *villen*, *wegen* en *gewicht*, *plegen* en *plicht*, enz.; — *hart* en *hert*, *smart* en *smert*, *star* en *ster*, *adel* en *edel*, *pek* en *pik*, *blek* en *blik*, *ten* en *tin*, *prent* en *print*, *logen* en *leugen*, *molen* en *meulen*, *schot* en *scheut*, *bondel* en *bundel*, *jok* en *juk*, *ochtend* en *uchtend*, *borger* en *burger*, *duur* en *dier*, *vuur* en *vier*, *toeten* en *tuiten*, *haar* en *heur*, *wij* en *we*, enz.

c) Even is het met de medeklinkers gelegen; b. v. *begraven* en *begrafenis*, *sterven* en *sterfelijk*, *vreezen* en *vrees*, *jagen* en *jacht*, *samenspraak* en *te zamen*, *keus* en *kiezen*, *neef* en *nicht*, *vvoor* en *vriezen*, *grimlach* en *grimlach*, *schemelen* en *schemeren*, enz.

B. INLASSCHING VAN LETTERS.

a) De toonlooze *e* moet welluidendheidshalve ingelascht worden tusschen het grondwoord en den uitgang *-ling*, *-lijk*, *-lijn*, *-loos* en *-nis* van afgeleide zelfstandige en bijv. naamw.; b. v. *vreemdeling*, *banneling*, *vriendelijk*, *schromelijk*, *maagdelijn*, *oogelijn*, *slapeloos*, *hopeloos*, *behoudenis*, *gevangenis*, enz.

UITZONDERINGEN. De inlassching der *e* mag geene plaats hebben :
1° Wanneer het grondwoord op eenen klinker eindigt; b. v. *zedelijk*, *ordelijk*, *redelijk*, *kwaliijk*, *vrootijk*, *drieling*, *schadeloos*, enz.

Wordt uitgezonderd : *vrijelijk*. — Men zegt : *moeilijk* en *moeielijk*, *verfoeilijk* en *verfoeielijk*, ofschoon de eerste spelling boven de tweede te verkiezen is.

2° Wanneer het grondwoord eindigt op eene *l* of *r*, of op eene *n* door een langen klinker of tweeklank voorafgegaan; b. v. *billijk*, *balling* (1), *vuilnis*, *gevaarlijk*, *huurling*, *duisternis*, *hindernis*, *aanzienlijk*; *gewoonlijk*, *toonloos*, *pijnlijk*, enz. — *Willeloos*, in schijn ten minste, maakt uitzondering op dezen regel; het woord is afgeleid van den ouderen vorm *wille*, die ook nog in *willekeur* en *willekeurig* voorkomt.

Edoch, wanneer het grondwoord eindigt op eene *n*, door een korten klinker voorafgegaan, dan is de spelling mét of zónder *e* evenzeer goed te keuren; b. v. *manlijk* of *mannelijk*, *beminlijk* of *beminnelijk*, *zintlijk* of *zinnelijk* (2), enz. — Somtjids echter heeft

(1) Men zegt : *banneling*, *banling* of *balling*.

(2) Worden uitgezonderd : *kennis* en zijne samenstellingen.

het gebruik een onderscheid in de beteekenis ingevoerd, als b. v. *zinloos* (zonder goeden zin) en *zinneloos* (krankzinnig, verstandeloos). In die gevallen moet natuurlijk ook de spelling onderscheiden worden.

3° Wanneer het grondwoord eindigt op eene toonlooze lettergreep; b. v. *bodemloos*, *schaduwloos*, *wettiglijk*, *koninklijk*, *adellijk*, *ouderloos*, *teugelloos*, *bestendiglijk*, *eigenlijk*, *openlijk*, enz.

4° Wanneer het grondwoord eindigt op eene *g*, die als *ch* wordt uitgesproken; b. v. *heuglijk*, *behaaglijk*, *ontzaglijk*, *verdraaglijk*, *gevoeglijk*, *bijvoeglijk*, enz.; — daarentegen: *dagelijks*, *degelijk*, *mogelijk*, en andere woorden, waarin de *g* hare zachte uitspraak behoudt.

AANMERKING. De inlassching der *e* hangt nog van de *willekeur* des schrijvers af: 1° wanneer het grondwoord eindigt op eene onechte *f* of *s*; b. v. *sterfelijk* of *sterfelijk*, *onvergeestlijk* of *onvergefelijk*, *liefslijk* of *liefelijk*, *prijfslijk* of *prijsetijk*, *geneeslijk* of *geneselijk*, *vreeslijk* of *vreeselijk*, *verkiefslijk* of *verkiesetijk*, enz. — 2° Wanneer het grondwoord eindigt op *nk*, ontstaan uit *ng*, in woorden wier laatste lettergreep niet toonloos is; b. v. *afhanklijk* of *afhankelijk*, *oorspronkelijk* of *oorspronkelijk*, enz. — Van *koninklijk* bestaat er dus maar eene vorm, omdat de lettergreep *-nink* toonloos is.

b) Welluidendheidshalve wordt er eene *d* ingelascht achter stamwoorden die op *l*, *n*, of *r* uitgaan, en in de verbuiging of afleiding den uitgang *-er*, *-eres*, *-ers* of *-ercn* achter zich krijgen; b. v. *opstelder*, *zolder*, (voor *zoller*, Hoogd. *Söller*), *kelder* (Lat. *cella*, Hoogd. *Keller*), *inwoonder*, *beenderen*, *hoenderen*, *spaanders* of *spaanderen*, *donderen* (voor *doneren* van *donen*), *minder* en *meerder*, *bestierder*, *zwaarder*, *hoorderes*, *huurder*, *duurder*, *vermeerderen*, enz. — Ook in *kunde* is de *d* euphonisch.

Worden uitgezonderd de bijvoeglijke naamw. op *l* of *n* in den comparatiefsvorm; b. v. *feller*, *smaller*, *dunner*, *schooner*, enz.

Hetzelfde geldt in andere talen. Zoo zegt men in 't Grieksch: *ἀνδρὸς* voor *ἀνερὸς*, in 't Fransch *moindre* (minor), *vendredi* (Veneris dies), *je viendrai* voor *venirai* (venire), *absoudre* (absolvere), *résoudre* (resolvere), *gendre* (Lat. *gener*, Eng. *gender*), enz.

c) Er wordt daarenboven eene euphonische *d* ingelascht achter *r* en *n* in : *vierderlei* (voor *viererlei*), *zevenderlei*, *negenderhande* (voor *negenerhande*), *tienderhande*, *dertien-derlei*, *vijftienderhande*, enz. — Worden uitgezonderd : *eenerlei* en *eenerhande*, *geenerlei* en *geenerhande* (1).

Door (verkeerde) gevolgtrekking, wordt de *d* ook wel-luidendheidshalve ingevoegd in : *vijfderlei*, *zesderlei*, *elf-derlei* en *twaalfderlei* of *-hande*.

d) Vrij veelvuldig is de inlassching eener *n* achter stammen van woorden vóór de uitgangen *-aar*, *-ier* en *-ij*; b. v. in *kunstenaar*, *schuldenaar*, *redenaar*, *tollenaar*, *les-senaar*, *hovenier*, *valkenier*, *kamenier* (voor *kamernier*), *artsenij*, *slavernij*, enz.

e) In samengestelde woorden, waarin eene toonlooze *e* voorkomt, gevolgd van eenen klinker of eene *h*, wordt ter vermijding van de gaping (hiatus) eene euphonische *n* ingelascht; b. v. *duivenei*, *ganzenei*, *duivenoog*, *brillenhuysje*, *eikenhout*, *berkenhout*, *hondenhok*, enz.

Worden uitgezonderd het onveranderlijke bijwoord *mede* en zijne samenstellingen met eenen klinker of eene *h* aanvangende, als *medearbciden*, *medecoorzaak*, *medehulp*, *medehuurder*, enz.

f) De euphonische *s* wordt achter stammen van werk-

(1) Men wachte zich van *vierderlei*, *zevenderhande*, enz. te beschouwen als samengesteld uit de rangschikkende telwoorden *vierde*, *zevende*, — de euphonische *r*, — en de oude zelfst. naamw. *lei* en *hande* (d. i. soort of gesteldheid), thans tot onverbuigbare uitgangen verlopen. Naardien de woorden *lei* en *hande* van het vrouwelijk geslacht waren, nemen de daarbij gevoegde grondgetallen (tot verbuigbare bijv. naamw. overgaande) den sterken genitief op *er* van de vrouwelijke adjectieven aan, even als de andere woorden, die vóór *lei* of *hande* staan; b. v. *menigerlei*, *allerlei*, *velerlei*, *velerhande*, *geenerlei*, *eenigerhande*, enz. — De *sterke* verbuiging moet hier gebezigd worden, omdat de bijv. naamw. *alleen* vóór hunne zelfst. naamw. staan; — de *genitief* wordt gebruikt uit hoofde der thans bijwoordelijke uitdrukkingen.

woorden gevoegd, tenzij het tweede lid met eene *s* of eene *z* beginne; b. v. *leidsman*, *scheidsmán*, — *smeek-schrift*, *heb-zucht* (1).

g) Om den samenloop van eene vloeibare letter (*l*, *m*, *n*, *r*) met eene halve vocaal (*h*, *j*, *w*) te voorkomen, dient de euphonische *t*; b. v. *mijnentwil*, *uwentwil*, *zijnentwil*, *onzenthalve*, *uwenthalve*, *uwentwege*, *zijnentwege*, *hunnenthalve*, *allenthalve*, enz. — *Evenwel* maakt uitzondering.

h) Vóór den uitgang *-nis* wordt, welluidendheidshalve, eene *t* (naast eene euphonische *e*) ingelascht, wanneer het grondwoord op eene *n* eindigt; b. v. *erken^tenis*, *bek^tenis*. — Wordt uitgezonderd : *kennis*; doch in het Hoogd. *Kenn^tnis*.

De *t* is ook euphonisch in : *ordentelijk*, *erkentelijk*, enz.

AANMERKINGEN. 1° Er heeft geene inlassching eener *t* plaats in *beeltenis*, *verbintenis*, *onstellenis*, *ontstentenis* (2), enz., maar slechts eene verscherping der sluitletter *d*, welke als de harde *t* klinkt en dus ook geschreven wordt.

Hetzelfde treffen wij aan in : *met*, *mits* en *metgezel* naast *mede*, *ritmeester* naa^r *rijden*, *bint* naast *binden*, *vaart* naast *koopvaardij*, *zat* naast *verzadigen*, *kalant* of *klant* naast het Fransche *chaland*, enz.

2° Over de inlassching van sommige letters vóór den uitgang der *verkleinwoorden*, zullen wij verder in § 20 handelen.

C. BIJVOEGING VAN LETTERS.

a) De welluidendheid laat toe bij de vrouwelijke zelfst. naamw. eene toonlooze *e* te voegen; b. v. *de vrouwe*, *de hope*, *de tale*, enz.

b) Hetzelfde heeft plaats in den genitief en datief enkel-

(1) Men wachte zich de euphonische *n* en *s* te verwarren met de verbindings-*n* en *s*, die, in samenstellingen, tot teeken van den genitief of van het meervoud gebezigd worden; b. v. in : *heerenknecht*, *leeuwenklauw*, *'s-Gravenhage*, *dorpsschool*, *levensloop*, *stadspoort*, — *brievenbus*, *dievenbende*, *leeuwenkuil*, *paardenstal*, *ridderlijst*, *moordenaarsbende*, enz.

(2) Van het oude *ontstanden* = *ontstaan*, d. i. *ontbreken*.

voud van mannelijke, en in den genitief enkelvoud van onzijdige zelfstandige naamwoorden; b. v. *des mannes* (des mans), *den manne* (den man), — *des veldes* (des velds).

c) Ook bij den eersten persoon enkelv. van den tegenw. tijd der aantoonende wijze der werkwoorden, mag men eene toonlooze *e* voegen; b. v. *ik leere* (ik leer).

D. UITLATING VAN LETTERS.

a) De welluidendheid laat toe dat men soms in de verbuiging van het niet-bepalend lidwoord *een*, *eene*, *een* de toonlooze *e* weglate in den nominatief en accusatief van het vrouwelijk geslacht; b. v. *eene* of *een vrucht*.

b) Dat men in de verbuiging van het niet-bepalend lidwoord den uitgang *-en* afkappe, in den datief en accusatief van het mannelijk geslacht, en in den datief van het onzijdige, wanneer het zelfst. naamwoord vergezeld is van een adjectief, dat reeds door zijnen uitgang den naamval genoegzaam aanduidt; b. v. *een zwarten hoed*, *een moedigen peerde*.

c) In den 2^on pers. enkel- en meervoud van ~~den~~ onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijze, mag men, bij gelijkvloeiende werkwoorden, om de enkele reden van welluidendheid, en dit vooral in dichtmaat, de *t* weglaten; b. v. *gij leerdet* of *gij leerde*, *gij hoordet* of *gij hoorde* (1), enz.

(1) Er zou nog veel, ja zeer veel, te zeggen vallen, indien wij poogden de uitlating van klinkers en medeklinkers in de afleiding der woorden na te speuren. Het zij genoeg hier in 't voorbijgaan eenige voorbeelden aan te halen: *maagd* (maged), *elf* (eenlif), *twaalf* (tweelif), *hoovaardig* (hoogvaardig), *wetens* en *willens* (wetends en willends), *kwalijk* (kwaad-lijk), *malkander* (manlijk, d. i. ieder, en ander), *misschien* ('t mag geschiën), *ter* (te der), *ten* (te den), *telkens* (te elken), *tevens* (te even), *volgens* (volgends), *mevrouw* (mijne vrouw), *tegen* (te jegen), *kermis* (kerkmis), *blijven* (be-lijven), *vreten* (ver-eten), *zulk* (zoolijk), *bang* (beanġ), *biecht* (bejecht, bejjecht), *hertog* (heer- of heirtog), *herwaarts* (hierwaarts), *derwaarts* (daarwaarts), *jonker* (jonge heer), *boer* (bouer), enz.

d) Vroeger schoof men om de welluidendheid eene **j** achter de tweeklanken op **i**. Thans wordt de **j** weggelaten, omdat de voorgaande **i** reeds eenen **j**-klank in de uitspraak laat hooren; b. v. in : *baaien, draaijer, zaaiing, eieren, Baiersch, vlieien, knoeien, vloeien, hooien, ooievaar, buien, opruiing*, enz.

E. VERSPRINGING VAN LETTERS.

In sommige Nederlandsche woorden denkt men bij het eerste overzicht eene weglating en tevens eene inlassching van letters aan te treffen. Echter heeft er slechts eene verspringing van letters plaats, zooals blijkt in *bron* voor *born*, *ros* voor *ors* (peerd), *roskam* voor *orskam*, *rosmolen* voor *ormolen*, *borst* (Eng. *breast*, Hoogd. *Brust*), *korst* (Eng. *crust*, Hoogd. *Kruste*), *versch* (Eng. *fresh*, Hoogd. *frisch*), *godvruchtig* voor *godvurchtig* (van *God* en het oude *vurchten*, d. i. *vreezen*, of *vurcht* = *vrees*, Eng. *fright*, Hoogd. *Furcht*), *rampzalig* voor *armzalig* (met ingeschoven *p*), *branden* (naast *barnen*, Eng. *to burn*, Hoogd. *brennen*), *drij en dertig* (Eng. *thirty three*, Hoogd. *drei und dreissig*), *Robrecht, Albrecht*, enz. (Fr. *Robert, Albert*), *nooddruft* voor *nooddurft* (van *derven* = *behoeven*, bij Kiliaan : *carere, egere, opus habere*), enz.

14. GEBRUIK DER HOOFDLETTERS. — Men schrijft met hoofdletters of kapitale letters :

a) Al de benamingen, waarmede het Opperwezen, of een der Personen der H. Drievuldigheid wordt aangeduid; b. v. *God, Jehovah, de Voorzienigheid, de Allerhoogste, de Eeuwige, de Vader, de Zoon, de H. Geest, de Zaligmaker, de Goede Herder, het Lam zonder Vlek, de Verlosser, de Trooster*, enz. — Ook de namen der HH. Sacramenten; b. v. *het Doopsel*.

b) Alle eigennamen en voornamen van personen, volken, landen, godsdienstige gezindheden en orden, provinciën, steden, dorpen, rivieren, bergen, en in 't algemeen alle geographische namen; b. v. *Willem Bilderdijk, de Belgen, Holland, de Christenen, de Minderbroeders, Brabant, Mechelen, Duffel, de Dijl, de Vesuvius, het Oosten*, enz.

c) Wanneer de eigennamen van personen uit de vereeniging van twee woorden bestaan, dan wordt ieder hoofddeel met eene kapitale letter geschreven, tenzij titels van adeldom er anders over

beslissen. — Bestaan zij uit drij deelen, van welke het eerste een voorzetsel en het tweede een lidwoord is, dan behoudt het middelste alleen de kleine letter. — Zijn de geographische namen samengesteld, dan neemt ieder aanzienlijk deel der samenstelling eene kapitale letter aan. — Voorbeelden : *De Decker, de Liedekerke, — Van den Vondel, — Oost-Vlaanderen, de Middellandsche Zee, de Kaap de Goede Hoop*, enz.

d) De namen van jaargetijden, maanden, week- en feestdagen ; b. v. *de Zomer, Januari, Zondag, Paschen*. — Worden uitgezonderd hunne samenstellingen ; b. v. *lentebloem, meiweder, zondagsschool, paaschvacantie*, enz.

e) De namen van sommige merkwaardige gebeurtenissen ; b. v. *de Blijde Inkomst, de Omwenteling van 1830, de Hervorming*, enz.

f) Alle gemeene naamwoorden die eene hooge waardigheid, onderscheiding, of eenig godsdienstig, zedelijk, staatkundig, letter- of kunstminnend genootschap of lichaam aanduiden, en die als eigene of in eene bepaalde beteekenis voorkomen ; b. v. *Paus (Pius IX), Koning en Kroon (Leopold II), Burgemeester, Graaf, Christendom, Kerk, Staat en Regeering, Raad, Kamers, Grondwet, met Tijd en Vlijt*, (1), enz.

g) Alle gemeene naamwoorden met hunne adjectieven, die in het opschrift of in de titels van brieven voorkomen ; b. v. *Mijnheer, Mevrouw, Mijne Heeren, Eerwaarde Heer, Beminde Vriend*, enz. — Ook de persoonlijke en bezittende voornaamwoorden die op den aangesproken persoon terugwijzen, ten minste als deze een persoon van groot aanzien is ten opzichte van den schrijver ; b. v. *Ik heb de eer U te berichten, dat Uwe zaken*, enz. — Wil men nog met meerder eerbied iemand aanspreken, in plaats van *U*, zegge men *U-E (U-Edele)*. Spreekt men tot meer dan éénen persoon, kan men *U-lie* of *Ulieden* bezigen.

h) De gemeene zelfst. naamw. die men verpersoonlijkt ; b. v. *de Poëzie, de Afgrond, de Wolf en het Lam*.

i) De adjectieven en substantieven, als toenamen gevoegd achter eigennamen, hebben eene hoofdletter ; b. v. *Alexander de Grootte, Leopold de Tweede, Jan zonder Vrees*.

j) De bijv. naamwoorden die van de namen van landen, steden, dorpen, enz. gevormd worden ; b. v. *de Nederlandsche letterkunde*,

(1) Taal- en letterlievend Genootschap bij de Hoogeschool van Leuven.

Mechelsche kant, Boomsche steen. — Ook wanneer zij, als zelfst. naamw. gebezigd, eene taal of eenen tongval beteekenen; b. v. *het Duitsch, het Groningsch.*

k) De bijv. naamw., die als eigene zelfst. naamw. gebezigd worden; b. v. *de Booze, de Kwade.* — Ook de telwoorden als dusdanig gebruikt; b. v. *de overzetting der Zeventigen.*

l) De eerste letter van elken volzin, en, in poëzie, van elken dichtregel; uitgenomen wanneer de eerste letter van het vers eene verkorting ('*k = ik, 't = het, 's = des,* enz.) of het tusschenwerpsel o is; dan gaat de hoofdletter over tot het volgende woord; b. v.

't Geluk in de uitkomst, hier beneden
Door 't blinde menschdom aanbeden,
Vormt dikwijls den veroveraar.

.
o Eedle roos! o knopje, jong en teër!

TWEEDE HOOFDSTUK.

LETTERGREPEN.

15. VERKLARING EN SOORTEN VAN LETTERGREPEN.
— *Lettergrepen* zijn doorgaans grepen of samenvattingen van letters, die in eens worden uitgesproken. Eene enkele letter nogtans is ook voldoende om eene lettergreep te vormen.

De Nederlandsche woorden bestaan uit ééne of meer lettergrepen. Een woord, dat uit ééne lettergreep bestaat, heet *eenlettergrepig*. Een woord, dat uit meer dan ééne lettergreep bestaat, heet *meerlettergrepig*.

Men onderscheidt de meerlettergrepige woorden in *twee-, drij-, vierlettergrepige*, enz., naargelang zij uit twee, drij, vier lettergrepen bestaan; b. v. *daad, da-der, da-de-lijk, da-de-lijk-heid, da-de-lijk-he-den*, enz.

16. VERDEELING DER WOORDEN IN LETTERGREPEN.
— Om de woorden gevoeglijk in lettergrepen te verdeelen, lette men op de volgende regels.

EERSTE REGEL. In *niet samengestelde woorden* hangt de verdeeling af van het getal der tusschenletters of der medeklinkers, die tusschen de klinkers voorkomen.

a) *Eén* medeklinker, die tusschen twee klinkers valt, behoort tot de volgende lettergreep; b. v. *dee-len*, *u-ren*, *ne-men*, *li-chaam* (1), *ei-schen* (2).

b) Van *twee* medeklinkers die tusschen twee klinkers staan, behoort de eerste tot de voorgaande, de tweede tot de volgende lettergreep; b. v. *beel-den*, *ber-gen*, *rech-ten*, *van-gen*.

c) Van *drij* of *meer* medeklinkers behooren er zooveel tot de volgende lettergreep, als zich gezamenlijk aan het begin van een woord gemakkelijk laten uitspreken; b. v. *ern-stig*, *vor-sten*, *ven-ster*, *gun-sten*, *koort-sen*, *schert-sen*, enz.

TWEDE REGEL. In *samengestelde woorden* blijft iedere letter in het woord waartoe zij behoort; b. v. *stad-huis*, *al-om*, *eer-ambt*, *huis-gezin*, *aard-appel*, *clk-ander*, *mark-ander*, enz.

DERDE REGEL. a) In *afgeleide woorden*, met *voorvoegsels* gevormd, maken de voorvoegsels afzonderlijke lettergrepen uit; b. v. *be-graven*, *er-langen*, *ge-drag*, *her-overen*, *on-eer*, *ont-erven*, *oor-sprong*, *wan-orde*, enz.

De reden daarvan is, dat al onze voorvoegsels oorspronkelijk op zichzelf bestaande woorden geweest zijn. Men houdt dus de daarmee gevormde woorden voor samenstellingen, zooals de Hoogduitsche taalkundigen het thans nog doen.

b) In *afgeleide woorden* gevormd met *achtervoegsels*, die eertijds bestaande woorden waren, als *-aard*, *-achtig*, *-haftig*, *-schap* en *-zaam*, vormen de achtervoegsels afzonderlijke lettergrepen, omdat die afgeleide woorden als

(1) *Ch* telt maar voor ééne letter.

(2) De *ch* van *eischen* is stom.

oorspronkelijke samenstellingen te beschouwen zijn; b. v. *grijs-aard*, *kinder-achtig*, *held-haftig*, *partij-schap*, *moeizaam*, enz. — Wordt uitgezonderd: *vein-zaard*.

c) In afgeleide woorden, uit ware of *echte achtervoegsels* ontstaan, vormen de achtervoegsels afzonderlijke lettergrepen, wanneer zij met eenen medeklinker aanvangen; b. v. *ken-baar*, *rijk-dom*, *wijs-heid*, *klooster-ling*, *doen-lijk*, *meester-schap*, *voed-sel*, *hoog-ste*, *naai-ster*, *huis-waarts*, *deugd-zaam*, enz. — *Naas-te* en *bes-te* worden, om hunne uitspraak, uitgezonderd.

Integendeel, beginnen de *echte achtervoegsels* met eene vocaal, dan volge men den eersten regel; b. v. *tui-nier*, *toch-tig*, *nede-rig*, *Hei-land*, *win-del*, *gou-den*, *kie-zer*, *lom-perd*, *leeu-win*, *herber-gier*, *wo-ning*, enz.

d) De *p*, *t* en *s*, die welluidendheidshalve vóór de achtervoegsels der verkleinwoorden worden ingeschoven, hooren aan de achtervoegsels toe; b. v. *boom-pje*, *stoel-tje*, *jong-sken*, *oor-tje* (klein oor) en *oort-je* (kleine geldswaarde), *vaâr-tje* (vadertje) en *vaart-je* (kleine vaart), enz.

VIERDE REGEL. In al de andere gevallen die niet tot een der behandelde te brengen zijn, alsook in vreemde woorden en eigennamen, gaat men naar de uitspraak en de welluidendheid te werk; b. v. *ci-troen*, *a-ca-ci-a*, *A-braham*, *A-dri-aan*, — *a-dren* (in dichtmaat voor *aderen*), *vo-glen* (voor *vogelen*).

17. SAMENTREKKING VAN LETTERGREPEN. — Dikwijls in dichtmaat, niet zelden zelfs in proza, worden twee lettergrepen tot eene enkele lettergreep samengetrokken. Dit heeft vooral plaats bij woorden eindigende op *de*, *del*, *dem*, *den*, *der*, *deren*, *dig*, *duw*, door eenen langen klank voorafgegaan; b. v. *gá* (gade), *vredé* (vrede), *bedé* (bede), *veél* (vedel), *ijl* (ijdel), *zaál* (zadel), *boóm* (bodem), *aám* (adem), *vaám* (vadem), *blaán* (bladen), *lién* (lieden), *voén* (voeden), *aár* (ader), *broér* (broeder), *teér* (teeder), *bláren* (bladeren), *vergáren* (vergaderen), *verneéren* (vernederen), *leég* (ledig), *staág* (stadig),

schaúw (schaduw), *weeúw* (weduwe), enz. — Men zegt : *heén* voor *henen*, als in : *heén en weér*, voor *henen en weder*.

Uit deze voorbeelden blijkt dat, bij de samentrekking, niet alleen de *d*, maar ook de *e* en de *i* worden afgeworpen, en dat de voorafgaande lange klinker, om zijnen langen klank te bewaren, desnoods moet verdubbeld worden; b. v. in *blaán*, *aám*, *aár*, *veél*, *staág*, *heén*, en zelfs in *weeúw*, alhoewel de *u* behouden wordt. Wij zeggen *desnoods* : want wanneer de voorafgaande lange klinker zijne lengte blijft bewaren in het samengetrokken woord, hetzij om zijne plaats (als in *gá*, *bláren*, *vergáren*), hetzij om zijne samenstelling met een anderen klinker (als in *ijl*, *lién*, *voén*, *schaúw*), dan bestaat er natuurlijk geene reden om op verdubbeling te denken (1).

Het *samentrekkingsteeken* (circonflex) mag als overtollig beschouwd worden in *mee* voor *mede*, *weer* voor *weder*, *preeken* voor *prediken*, *la* voor *lade*, *leer* voor *leder*, *veer* voor *veder*, *neer* voor *neder*, enz., omdat die woorden in het dagelijksch leven zóó worden uitgesproken.

DERDE HOOFDSTUK.

WOORDEN.

18. VERKLARING EN SOORTEN VAN WOORDEN. — Een *woord* is een spraakgeluid, waarbij de spreker en de hoorder aan nog iets anders denken dan aan het geluid zelf, en zich dat andere meer of minder duidelijk voor den geest stellen (2).

Datgene, wat men bij het uitspreken of hooren van een woord denkt of zich voor den geest stelt, is de *beteekenis* van het woord.

Bij een woord komen dus twee zaken in aanmerking : het *geluid* en de daaraan verbonden *beteekenis*.

De woorden zijn niet bestemd om afzonderlijk uitgesproken te worden : zij staan tot elkander in betrekking,

(1) Vgl. Siegenbeeks *Verhandeling over de spelling der Nederduitsche taal*, bladz. 86, en Weiland's *Nederduitsch taalkundig woordenboek*, I deel, bladz. 39.

(2) Vgl. Dr. Te Winkels *Leerboek der Nederlandsche spelling*, bl. 1.

om alzoo zinnen te vormen, welke onze gedachten met al hare bestanddeelen nauwkeurig uitdrukken.

Ten aanzien dier betrekking, waarin de woorden tot elkander in eene verstaanbare rede kunnen staan, verdeelt men ze gewoonlijk in :

- 1° zelfstandige naamwoorden,
- 2° lidwoorden,
- 3° bijvoeglijke naamwoorden,
- 4° telwoorden,
- 5° voornaamwoorden,
- 6° werkwoorden,
- 7° bijwoorden,
- 8° voorzetsels,
- 9° voegwoorden,
- 10° tusschenwerpsels (1).

Deze tien rededeelen worden in twee hoofdklassen verdeeld, namelijk in *verbuigbare* en in *onverbuigbare* woorden.

De *verbuigbare* woorden zijn die, welke in de volzinnen verschillende diensten kunnen bewijzen, en bijgevolg ook verschillende vormen aannemen, om aan te duiden in welke betrekking zij op het oogenblik gebezigd worden; b. v. *man, mans, mannen; groot, groote, grooter, grootste; leven, leef, leeft, leefde*, enz. — De *verbuigbare* rededeelen zijn : het zelfstandig naamw., het lidwoord, het bijvoeglijk naamw., het telwoord, het voornaamwoord en het werkwoord.

Men noemt *onverbuigbare* woorden die, welke in de volzinnen altijd denzelfden dienst bewijzen, en bijgevolg steeds denzelfden vorm behouden. Het zijn : de bijvoor-

(1) Men kan de woorden ook uit een bloot etymologisch oogpunt beschouwen. In dat geval worden zij verdeeld in *stamwoorden* (primitiva), in *afgeleide woorden* (derivata) en in *samengestelde woorden* (composita). Men zie verder het hoofdstuk over de *Woordafleiding*.

den, de voorzetsels, de voegwoorden en de tusschenwerpsels. Ook zijn zij veeleer onder den naam van *reledeelyjes* of *partikels* bekend.

§ 1.

Zelfstandige naamwoorden.

19. VERKLARING EN VERDEELING DER ZELFSTANDIGE NAAMW. — Men geeft den naam van *zelfstandig naamwoord* aan ieder woord, dat den naam uitdrukt van wezens of personen, voorwerpen of dingen, welke wezenlijk bestaan, of welke wij ons als bestaande voorstellen; b. v. *God, Willem, man, vrouw, kind, schip, boom, mes, dapperheid, duisternis, koude, slaap*, enz.

Er zijn drij soorten van zelfst. naamw. : *eigene, gemeene* en *afgetrokken* zelfst. naamwoorden.

Eigene zelfst. naamw. of *eigennamen* zijn woorden die, op zichzelf bestaande, dienen om afzonderlijke personen of voorwerpen van alle overige derzelfde soort te onderscheiden; b. v. *God, Christus, Maria, Frans, België, Mechelen, Scherpenheuvel, de Schelde, de Vesuvius, het Oosten*, enz.

Gemeene zelfst. naamw. zijn woorden die, op zichzelf bestaande, toepasselijk zijn aan al de personen of voorwerpen derzelfde soort; b. v. *vader, moeder, kind, berg, dal, boom, leeuw, musch, snoek, goud, water*, enz.

Afgetrokken (abstracte) substantieven zijn namen van dingen, die op zichzelf geen wezenlijk bestaan hebben en slechts in andere personen of voorwerpen aanwezig zijn, maar daarvan afgetrokken worden, en als op zichzelf bestaande wezens door onze inbeelding worden voorgesteld; b. v. *wijsheid, deugd, droefheid, komst, gelach, geluk, grootte, hoogte, duisternis, groei, bloei, val*, enz.

AANMERKING. Niet zelden gebeurt het, dat *eigene* zelfst.

naamw. tot gemeene, en gemeene tot eigene substantieven verlopen, omdat zij van hunne afzonderlijke of eigene beteekenis tot eene gemeene, of, omgekeerd, van eene gemeene tot eene afzonderlijke beteekenis overgaan; b. v. *Bilderdijk is de VIRGIUS van Nederland; de KONING van België, enz.*

20. STOFNAMEN, VERZAMELWOORDEN EN VERKLEINWOORDEN. — Onder de drij hoofdsoorten van zelfst. naamwoorden, zijn er niet weinige namen die, om hunne eigenaardigheid, tot bijzondere klassen gewoonlijk gebracht worden, namelijk de *stofnamen*, de *verzamelwoorden* en de *verkleinwoorden*.

A. STOFNAMEN.

Stofnamen zijn woorden, die eene stof in onbepaalde hoeveelheid of uitgestrektheid aanduiden, hetzij men die stof in haar geheel, hetzij men haar in hare deelen beschouwe; b. v. *wijn, water, melk, vuur, goud, ijzer, koren, haver, brood, vleesch, koffie, thee, azijn, tabak, steen, hout, enz.*

B. VERZAMELWOORDEN.

Verzamelwoorden of *collectieven* zijn woorden, die een onbepaald getal van afzonderlijk bestaande voorwerpen of wezens tot een geheel zoo vereenigen, dat al deze personen of zaken gezamenlijk, en niet ieder voorwerp afzonderlijk, aangeduid worden; b. v. *volk, vee, bosch, leger, manschap, vergadering, nakomelingschap, kroost, geboomte, gebergte, gevogelte, gebeente, gewormte, enz.*

C. VERKLEINWOORDEN.

De *verkleinwoorden* stellen doorgaans'eenen persoon of een voorwerp verkleind voor; niet zelden nogtans zetten zij aan personen of zaken een denkbeeld van bevalligheid

of liefkoozing bij.— De verkleinwoorden worden gevormd door achtervoeging der uitgangen *-je*, *-ken*, *-lijn* en *-kijn*; b. v. *Klaasje*, *Jantje*, *Mietje*, *boekje*, *voetje*, *huisken*, *boekskén*, *ringsken*, *bunskén*, *oogelijn*, *vogelijn*, *maagdelijn*, *kindekijn*, enz. — *-Lijn* en *-kijn* zijn thans verouderd en maar zelden meer in gebruik (1).

De achtervoegsels *-je* en *-ken* ondergaan veranderingen, die afhankelijk zijn van het grond- of stamwoord, waarachter zij gevoegd worden.

A. Het achtervoegsel *-je* neemt eene *t* vóór zich, en verandert alzoo in *-tje* :

a) Wanneer het grondwoord eindigt op eenen klinker of een halven klinker; b. v. *tobbetje*, *knielje*, *kraaitje*, *eitje*, *zwaluwte*, *schaduwte*, *weeuwte* (weeuw = weduwe), enz.

b) Wanneer het grondwoord eindigt op eene vloeiende letter (*l*, *n*, *r*, behalve de *m*), van eenen langen of toonloozen klinker voorafgegaan; b. v. *paaltje*, *lepelte*, *appeltje*, *stoeltje*, *zoontje*, *tuintje*, *lijntje*, *kaartje*, *jaartje*, *dierste*, enz.

B. Het achtervoegsel *-je* verandert in *-pje* achter een grondwoord op eene *m*, wanneer er geene toonlooze *e* achtergevoegd is; b. v. *boompte*, *pruimpte*, *wormpte*, *zoompte*, *toompte*, enz.

C. In vele gevallen wordt vóór het achtervoegsel *-je* eene toonlooze *e* ingevoegd, namelijk wanneer het grondwoord eindigt op eene *b*, of eene vloeiende letter, onmiddellijk door eenen korten klinker voorafgegaan; b. v. *slabbetje*, *spelletje*, *kammetje*, *mannetje*, *sterretje*, enz.

D. Wanneer de woorden uitgaan op eene *g*, door eenen korten klinker voorafgegaan, dan bestaat er een dubbele vorm: eene op *-je*, een tweede op *-etje*; b. v. *vlagje* en *vlaggetje*, *bigje* en *biggetje*, *rugje* en *ruggetje*, enz.

(1) Het achtervoegsel *-el* vormt ook eenige verkleinwoorden, als *druppel* of *druppel*, *kruimel*, *wegel*, *eikel*, *ijzel*, *kneukel* of *knokkel*, *sprenkel*, enz.

E. Wanneer de woorden uitgaan op *-ng*, onmiddellijk door eene toonlooze *i* voorafgegaan, dan verandert *-ng* in *-nk*; b. v. *koninkje*, *woninkje*, *harinkje*, *spierinkje*, enz.

Wordt *-ng* door eene *i* voorafgegaan die niet toonloos is, dan blijft *-ng* onveranderd, maar er wordt welluidendheidshalve eene toonlooze *e* ingelascht vóór het achtervoegsel; b. v. *ringetje*, *din-
getje*, *wandelingetje*, *doopelingetje*, enz.

F. <i>Pad</i>	maakt <i>paadje</i> ,	<i>vat</i>	maakt <i>vaatje</i> ,
<i>staf</i>	» <i>staafje</i> ,	<i>spil</i>	» <i>speetje</i> ,
<i>blad</i>	» <i>blaadje</i> ,	<i>schip</i>	» <i>scheepje</i> ,
<i>glas</i>	» <i>glaasje</i> ,	<i>jongen</i>	» <i>jongetje</i> .

G. <i>Dag</i>	maakt <i>dagje</i>	en (meerv.)	<i>daagjes</i> ,
<i>dak</i>	» <i>dakje</i>	»	» <i>daakjes</i> ,
<i>slag</i>	» <i>slagje</i>	»	» <i>slaagjes</i> ,
<i>stad</i>	» <i>stadje</i>	»	» <i>steedjes</i> ,
<i>tred</i>	» <i>tredje</i>	»	» <i>treedjes</i> ,
<i>vader</i>	» <i>vadertje</i>	»	<i>vaartje</i> ,
<i>moeder</i>	» <i>moedertje</i>	»	<i>moetje</i> ,
<i>papa</i>	» <i>papatje</i>	»	<i>paatje</i> ,
<i>mama</i>	» <i>mamatje</i>	»	<i>maatje</i> ,
<i>broeder</i>	» <i>broedertje</i>	»	<i>broertje</i> ,
<i>zuster</i>	» <i>zustertje</i>	»	<i>zusje</i> ,
<i>meid</i>	» <i>meidje</i>	»	<i>meisje</i> ,
<i>leder</i>	» <i>ledertje</i>	»	<i>leertje</i> ,
<i>veder</i>	» <i>vedertje</i>	»	<i>veertje</i> ,
<i>weder</i>	» <i>wedertje</i>	»	<i>weertje</i> ,
<i>bloem</i>	» <i>bloempje</i> ,	<i>bloemetje</i>	en <i>blommetje</i> .

H. a) Het achtervoegsel **-ken** verandert in **-sken** achter de woorden eindigende op *g*, *k*, *ng* en *nk*; b. v. *vlagsken*, *boeksken*, *ringsken*, *banksken*, enz.

b) De woorden op *d* en op vloeiende letters, door eenen korten klinker voorafgegaan, eischen de inlassching eener toonlooze *e*;

b. v. <i>bed</i>	maakt <i>beddeken</i> ,	<i>ham</i>	maakt <i>hammeken</i> ,
<i>kind</i>	» <i>kindeken</i> ,	<i>lam</i>	» <i>lammeken</i> ,
<i>hond</i>	» <i>hondeken</i> ,	<i>man</i>	» <i>manneken</i> ,
<i>bel</i>	» <i>belleken</i> ,	<i>non</i>	» <i>nonneken</i> ,
<i>bal</i>	» <i>balleken</i> ,	<i>ster</i>	» <i>sterreken</i> .

21. GESLACHTEN DER ZELFST. NAAMW. — Er zijn in de Nederlandsche taal drij geslachten : het *mannelijke*, het *vrouwelijke* en het *onzijdige* geslacht. — De *beteekenis* en de *vorm* der woorden dienen over 't algemeen tot grondslag van het geslachtsonderscheid.

A. *Ten aanzien van de BETEKENIS, zijn :*

a) *Mannelijk*, de namen van mannelijke wezens en personen; b. v. *God, Engel, Frans, man, koning, vader, zoon, heer, meester*, enz.

b) *Vrouwelijk*, de namen van vrouwelijke personen; b. v. *Maria, vrouw, moeder, dochter*, enz. — De *onzijdige* : *wijf, vrouwmensch* en *vrouwspersoon* maken uitzondering.

c) *Onzijdig*, de *verkleinwoorden* op *-je, ken, lijn* en *kijn*, ook dan wanneer zij mannelijke of vrouwelijke wezens of personen te kennen geven; b. v. *Jantje, vadertje, spelletje, manneken, vogelijn*, enz.

d) De namen van *dieren* zijn *mannelijk*, wanneer zij het *manneken* alleen aanduiden, — en *vrouwelijk*, wanneer zij het *wijfken* afzonderlijk beteekenen; b. v. *leeuw* en *leeuwin*, *tijger* en *tijgerin*, *wolf* en *wolvin*, *beer* en *berin*, *ezel* en *ezelin*, *pauw* en *pauwin*, enz.

Wanneer de diernamen voor het *mannetje* en het *wijfje* beiden gelden, zonder dat het *mannetje* en het *wijfje* bovendien elk nog een afzonderlijken naam bezitten, zijn over 't algemeen die *mannelijk*, welke betrekkelijk groote of sterke dieren beteekenen, — en die integendeel *vrouwelijk*, welke betrekkelijk *kleine* of *teedere* dieren beduiden. Alzoo zijn **MANNELIJK** : *arend, aap, das, gier, haas, kameel of kameel, krokodil, luipaard, olifant, ooievaar, rob, snoek, struis, uil, valk, vos*, enz.; — en **VROUWELIJK** : *bij* of *bie*, *duif, hommel, horzel, kneuter, lijster, meerle, mees, meeuw, mier, mijt, mossel, mot, mug, nuis, musch, oester, padde, pier, rups, slek, spin, vlieg, vlooi, wesp, zwaluw*, enz.

Moeten uitgezonderd worden : *haring, koekoek, kieviet, spreekw, krekel, kwakkel, vink, mol, nachtegaal, pimpel, vorsch, worm, enz.*, die mannelijk zijn ; — *eend, gans, kat, kraai, kraan, raaf, rat, slang, zwaan, enz.*, die vrouwelijk zijn ; — en de onzijdige : *fret, konijn, enz.*

Onzijdig zijn de diernamen, welke voor het mannetje en het wijfje beiden gelden, terwijl het mannetje en het wijfje bovendien elk nog een afzonderlijken naam bezitten ; b. v. *paard* of *ros* (hengst en merrie), *rund* (stier en koe), *schaap* (ram en ooi), *varken* of *zwijn* (beer en zeug), *hoen* (haan en hen of kip), enz. — Uitgezonderd zijn : *hond* (mann.), en *kat, gans* (vrouw.), enz. (1)

Zijn insgelijks *onzijdig* de namen van jongen van dieren ; b. v. *lam, kalf, veulen, kieken, enz.*, met uitzondering van *big* of *bigge*, dat vrouwelijk is.

e) *Mannelijk* zijn de namen van *boomen*, omdat het woord *boom*, dat er onderverstaan wordt, mannelijk is ; b. v. *beuk, den, olm, palm, laurier, wilg, enz.*, met uitzondering van *linde* en *spar* (sparreboom), die vrouwelijk zijn.

f) *Vrouwelijk* zijn doorgaans de namen van *bloemen* ; b. v. *roos, lelie, madelief, narcis, tijloos, tulp, viool, vlier, enz.*

g) *Onzijdig* zijn de meeste *stofnamen*, als *goud, zilver, ijzer, hout, laken, papier, glas, brood, bier, vet, vleesch, water, zand, zout, enz.*

UITZONDERINGEN : *asch, boter, gal, gest* of *gist, gom, klei, melk, pek, peper, siroop, suiker, thee, traan, zalf, zeep, zijde, enz.* zijn vrouwelijk ; — *azijn, draf, jenever* (2), *mostaard* of *mosterd, oker, turf, wijn, enz.* zijn mann. — *Kaas* en *tabak* zijn mann. en vrouw.

Eenige *stofnamen* zijn slechts onzijdig, wanneer zij in 't algemeen de stof aanduiden ; doch van een ander ge-

(1) *Hert* (bok en ree of hinde) is mann. of onz.

(2) *Jenever*, voor jeneverboom, is mann.

slacht, mann. of vrouw., wanneer zij afzonderlijke voorwerpen beteekenen; b. v. *steen* (kareel), *doek* (bepaald stuk doek), *draad* (eindje draad), *marmer* (knikker), zijn mannelijk; — *schildpad* (dier), *plaaster* of *pleister* (zalfpleister), *stof* (stoffage en onderwerp) zijn vrouwelijk.

h) Hieruit kan men te recht afleiden, dat de namen van *edelsteenen*, als *diamant*, *agaat*, *saffier*, *robijn*, *erts*, *topaas*, enz., *mannelijk* of *onzijdig* zijn, even als het woord *steen*, dat er telkens onderverstaan wordt. Zij zijn *mannelijk*, wanneer zij in een bepaalden zin voorkomen; en *onzijdig*, wanneer zij in 't algemeen voor de stof zelve gebezigd worden; b. v. *de diamant*, *dien gij mij ten geschenke gegeven hebt*, *is schoon*; — *het diamant is zeer kostelijk*.

i) De namen van *landen* zijn *onzijdig*; b. v. *België*, *Pruisen*, enz., met uitzondering van die, welke het lidwoord *de* voor zich hebben; b. v. *de Paltz*, *de Krim*, *de Kempen*, enz., die vrouwelijk zijn.

j) De namen van *steden* en *dorpen* zijn *onzijdig*, al hebben zij een mannelijk, een vrouwelijk, of ook wel een verbogen lidwoord voor zich; b. v. *Brussel*, *Antwerpen*, *Duffel*, *Puers*, *de Willemstad*, *den Haag*, *den Briel*, *den Bosch*, enz. Zoo zal men zeggen: *het bloeiende de Willemstad*, *het schoone den Haag*, enz.

k) *Mannelijk* zijn de namen van *bergen*, als *de Etna*, *de Vesuvius*, *de Hekla*, *de Chimborazo*, enz., vermits bij deze eigennamen de gemeene naam *berg* (mannelijk) verstaan wordt.

l) De namen van *rivieren* zijn deels *mannelijk*, deels *vrouwelijk* en deels *onzijdig*, naargelang men de gemeene substantieven *stroom* of *vloed* (mannelijk), *rivier* of *beek* (vrouw.), of *water* (onz.) er onderverstaat; b. v. *de Tiber*, *de Nijl*, *de Rhijn*, *de Taag*, *de IJssel*, *de Ganges*, *de Niger*, enz., *mannelijk*; — *de Schelde*, *de Maas*, *de Lei*, *de Nethe*, *de*

Dijl, de Moezel, de Elbe, de Oder, enz., vrouwelijk; — het IJ, het Sparen, het Slaak, het Zwin, enz., onzijdig.

m) *Vrouwelijk* zijn de eigennamen van *schepen*; b. v. *de Great Eastern, de Sint-Vincent, enz.*

n) De bijvoeglijke naamw. en andere rededeelen zijn *onzijdig*, wanneer zij zelfstandiger wijze gebruikt worden; b. v. *het ware, het goede en het schoone; het Latijn; het leven; het gevoelen; het ja en het neen; zijn eigen ik hoort men gaarne prijzen; deze zaak heeft zijn voor en zijn legen; er is een maar bij; het wee, enz.*

o) *Vrouwelijk* zijn de letters van het *alphabet*, alsook de *cijfers* afzonderlijk genomen; b. v. *eene a; eene r; de zes en de negen*; — maar de letters en de cijfers zijn *onzijdig*, wanneer zij als verzameling genomen worden; b. v. *het abc, het honderd, het duizend, het millioen, enz.*

p) *Gansche volzinnen*, zelfst. wijze gebruikt, zijn *onzijdig*; b. v. *het welkom hier; het drij maal drij is negen, enz.*

B. Ten aanzien van den vorm.

1° **STAM- EN MIDDELWOORDEN.** Wat men er ook over geschreven hebbe, het geslacht der Nederlandsche stam- en middelwoorden kan, naar ons inzien, door geene vaste, algemeene en voor den leerling duidelijke regels bepaald worden. Wij verwijzen bijgevolg naar de oefening, het aandachtig lezen, zelfs het gehoor, en desnoods naar het woordenboek, al degenen voor wie het geslachtsonderscheid moeilijkheid of twijfel oplevert.

2° **AFGELEIDE WOORDEN.** Hier ook is het geslachtsonderscheid in vele punten duister en ingewikkeld, en de regels zijn zelden van talrijke uitzonderingen vrij. Derhalve zullen wij ons bij eenige algemeene opgaven bepalen.

a) De afgeleide substantieven, door *voorvoegsels* gevormd, die den klemtoon ontvangen, behouden het geslacht der stamnaamwoorden; b. v. *oorsprong* (m.), *oorzaak* (v.), *oordeel* (o.), *wanlust* (m.), *wanhoop* (v.), *wanschepsel* (o.), enz.

Geschiedt de afleiding door middel van de toonlooze voorvoegsels *be*, *ge*, *ver* en het zwak geaccentueerde *ont*, dan zijn de substantieven onzijdig; b. v. *beloop*, *beleg*, *gewasch*, *gevloek*, *vertoon*, *verval*, *ontslag*, *ontwerp*, enz., met uitzondering van *verkoop*, *ontvang*, *ontvangst*, enz.

Hetzelfde geldt voor de samengestelde woorden *misdrijf* (voor *misbedrijf*), *misbruik* (misgebruik), *toeval* (toegeval), *uitstel* (uitgestel), enz.

b) De afgeleide naamwoorden op het achtervoegsel *dom* zijn mannelijk, wanneer zij eenen staat of eene gesteldheid beteekenen; b. v. *ouderdom*, *rijkdom*, *adeldom*, *wasdom*, *maagdom*, enz.

Onzijdig zijn de afgeleide substantieven op *dom*, die een ambt, eene heerschappij, eene vereeniging of verzameling aanduiden; b. v. *pausdom*, *vorstendom*, *hertogdom*, *menschdom*, *Christendom*, *Jodendom*, *Heidendom*, enz.

Eigendom is mann. en onz. Zie verder de lijst der gelijkkluidende substantieven.

c) De afgeleide substantieven op *schap*, die slechts voor ééne beteekenis vatbaar zijn, zijn vrouwelijk; b. v. *blijdschap*, *gramschap*, *vriendschap*, *wetenschap*, *rekschap*, *voogdijschap*, enz., — met uitzondering van *genootschap*, *gereedschap*, *gezelschap*, die onz. zijn, — alsmede eenige woorden, die eene landstreek te kennen geven, als *graafschap*, *landschap*, enz.

Enige substantieven op *schap* uitgaande, hebben eene dubbele beteekenis, en zijn derhalve voor een dubbel geslacht vatbaar. Zij zijn *vrouwelijk*, wanneer zij eene verzameling van personen aanduiden; b. v. *de priesterschap* (de priesters) *van het Aartsbisdom van Mechelen*, *de ridderschap* (de ridders), *de burgerschap* (de burgers of de burgerij), *de maagschap* (de magen), *de broederschap* (vereenigde leden), enz.

Onzijdig zijn de genoemde substantieven, wanneer zij eene waardigheid, of eene betrekking te kennen geven; b. v. *het Priesterschap* (het Sacrament), *het ridderschap* (de ridderlijke waardigheid), *het burgerschap* (het burgerrecht), *het maagschap* (het bloedverwantschap), *het broederschap* (de broederlijkheid), enz.

d) De afgeleide namen van *werktuigen* en gereedschappen op *el*, *er* en *aar* zijn *mannelijk*; b. v. *beitel*, *klepel*, *sleutel*, *teugel*, *windel*, *blaker*, *gieter*, *passer*, *slinger*, *wijzer*, *lessenaar*, *beukelaar*, *kandelaaar*, enz., met uitzondering van *griffel*, *naald* (nadel), die *vrouwelijk* zijn.

e) De afgeleide naamwoorden op *te*, *heid*, *ij*, *ing* en *nis* zijn *vrouwelijk*; b. v. *hoogte*, *grootte*, *wijsheid*, *waarheid*, *bakkerij*, *brouwerij*, *belegering*, *belenmering*, *duisternis*, *gedachtenis*, enz., met uitzondering van *vonnis*, enz.

3° SAMENGESTELDE WOORDEN. a) De *samengestelde zelfst.* naamw., — wier laatste lid de naam is van het *geslacht* (genus), waarvan het samengestelde woord, in zijn geheel genomen, eene *soort* (species) of eene *ondersoort* aanduidt, — hebben het geslacht van het laatste lid der samenstelling; b. v. *bloemhof*, *kruidhof*, *lusthof* zijn *mann.*; *menschenvloed*, *drakenbloed*, *ossenbloed*, enz.; *rijtuig*, *werktuig*, *stoomwerktuig* zijn *onzijdig*, omdat de geslachtswoorden *hof* *mann.*, *bloed* en *tuig* *onzijdig* zijn.

De samengestelde substantieven, die aan de gegeven beschrijving niet beantwoorden, zijn of *persoonsnamen* of *zaaknamen*. Duiden zij benamingen van *personen* aan, dan hebben zij het geslacht van den bedoelden persoon, zonder zich om dat van het laatste lid der samenstelling te bekommeren. Zij zijn dus of *mann.*, of *vrouw.*, of *gemeenslachtig*; b. v. *goedbloed*, *roodhemd*, *booswicht*, enz. zijn *mann.*, omdat zij uitsluitelijk voor mannen gebezigd worden, alhoewel *bloed*, *hemd* en *wicht* *onzijdig* zijn; — *babelkous* is *vrouw.*, omdat dit woord slechts voor vrouwen

gebruikt wordt, welk ook het geslacht zij van *kous*; — *lidmaat* (medelid), *galgebrok*, *ondeugd* zijn gemeenslachtig, ofschoon *maat*, mannelijk, *brok* en *deugd* vrouwelijk zijn. — *Vrouwmensch* en *vrouwspersoon*, alhoewel voor vrouwen gebezigd, zijn onzijdig.

Zijn integendeel die samengestelde woorden slechts *zaaknamen*, dan kan men uit het geslacht van het laatste lid der samenstelling het geslacht van het geheele woord niet afleiden; b. v. *vierkant*, *lidmaat* (lichaamsdeel), *kerkhof*, *huisraad*, *roodvonk*, *tijdstip*, enz. zijn onzijdig, alhoewel *kant*, *maat*, *hof*, *raad* mannelijk zijn, *vonk* en *stip* **VROUW.**; — *panvisch* en *negenoo* zijn **VROUW.**, ofschoon *visch* **MANN.** is en *oog* onzijdig (1).

OPHELDING. Uit deze voorbeelden blijkt dat *bloemhof* (m.), *menschenoog* (o.), *drakenbloed* (o.), enz. het geslacht moeten aannemen van *hof*, *oog* en *bloed*, omdat zij eene *soort* van *hof*, eene *soort* van *oog*, eene *soort* van *bloed* beteekenen; — terwijl *kerkhof*, *negenoo*, *goedbloed*, enz. niets dergelijks aanduiden, en dus in geslacht mogen verschillen van het laatste lid der samenstelling, omdat dit lid geen volkomen invloed op die samengestelde woorden uitoefent. Alzoo is b. v. *kerkhof*, wel is waar, eene afgesloten ruimte gelijk *bloemhof*; maar het is geen vereischte dat een kerkhof met boomen, gewassen of bloemen beplant zij, hetgeen bij het enkele *hof* en zijne soorten en ondersoorten het hoofddenkbeeld uitmaakt.

AANMERKING. Bij samengestelde eigennamen van landen, steden, dorpen, enz., komt dit onderscheid niet te pas. Alzoo zijn onzijdig: *Denemarken*, 's *Gravenhage*, *Amsterdam*, *Scherpenheuwel*, enz., ofschoon *mark* en *haag* **VROUW.**, *dam* en *heuwel* **MANN.** zijn.

b) De samengestelde namen, uit voorafgaande voorzetsels gevormd, behouden het geslacht van de stam- of grondwoorden, telkens dat er naast die substantieven gelijkvormige werkwoorden bestaan, wier voorzetsels *afscheidbaar* zijn van de stamwerkwoorden; b. v. *aankoop* (aan-koopen), *bijstand* (bij-staan), *opbouw* (op-

(1) Vgl *De Toekomst*, tijdschrift voor opvoeding en onderwijs, uitgegeven door Frans de Cort. Elsene, Februari 1870, bladz. 52-57.

bouwen), *mannelijk*; — *afreis* (af-reizen), *afspraak* (af-spreken), *intrede* (in-treden), *vrouwelijk*.

' *Onzijdig* zijn integendeel die substantieven, wanneer hunne gelijkvormige werkwoorden uit *onafscheidbare* voorzetsels ontstaan; b. v. *onderricht* (onderrichten). *onderwijs* (onderwijzen), *onderzoek* (onderzoeken), enz.

C. MEERSLACHTIGE ZELFST. NAAMW.

a) Eenige zelfst. naamwoorden hooren aan meer dan één geslacht toe, deels omdat zij dan voor mannelijke en dan voor vrouwelijke wezens gebruikt worden, deels om hunne verschillende beteekenissen te laten onderscheiden, en deels omdat tegenstrijdige gebruiken hun verschillende geslachten hebben toegekend. Het zijn :

a) De *gemeenslachtige* zelfst. naamwoorden, of namen van menschen en dieren, die mannelijk of vrouwelijk zijn, naargelang zij óf mannelijke, óf vrouwelijke wezens aanduiden. De bijzonderste zijn :

Bediende,	erfgenaam,	ondeugd (<i>pers.</i>),
beminde,	getuige,	schijnheilige,
beschuldigde,	gevangene,	speelgenoot,
bode,	gids,	stomme,
deelgenoot,	hokkeling,	voorspraak (<i>pers.</i>),
deugniet,	kameraad,	vreemde,
dienstbode,	langtong (<i>persoon</i>),	vreemdeling,
doode,	leerling,	vrome,
doopeling,	lieveling,	wees,
drenkeling,	lotgenoot,	weetniet,
echtgenoot,	maag,	zieke, enz.

Om de duidelijkheid te bevorderen, schrijft men doorgaans *leerlinge*, *echtgenoot*, *erfgename*, *speelgenoot*, *lievelinge*, enz., om vrouwelijke wezens aan te duiden. — Naast *eene bode*, bestaat het vrouw. *bodin* : het eerste alleen in deftigen stijl, het tweede in dagelijkschen handel gebruikelijk.

b) De *gelijkluidende* substantieven (*homoniemen*), of

namen die denzelfden vorm hebben, maar die van geslacht veranderen ter zelfder tijd als van beteekenis.
Voorbeelden :

Abrikoos (vrucht), *vrouw.*; — (boom), *mann.* (1).

bal (rond lichaam), *m.*; — (danspartij), *onz.*

beet (hap), *m.*; — (wortel), *v.*

blik (erts), *o.*; — (opslag der oogen), *m.*

bloed (gewone beteek.), *o.*; — (sukkel), *m.*

borst (lichaamsdeel), *v.*; — (knaap), *m.*

broek (kleedingstuk), *v.*; — (moerassig land), *o.*

buil (meelbuil, Fr. *blutoir*); *m.*; — (gezwel), *v.*

bul (stier), *m.*; — (oorkonde, of prul), *v.*

dag (tijd van 24 uren), *m.*; — *dag* of *dagge* (dolk, touw), *v.*

das (dier), *m.*; — (halsdoek), *v.*

deel (gedeelte), *o.*; — (plank, dorschvloer), *v.*

deken (overste), *m.*; — (dekking), *v.*

drop (het afdruppen), *m.*; — (geneesmiddel), *o.*

eigendom (recht om te bezitten), *m.*; — (bezitting zelve), *o.*

els (boom), *m.*; — (priem), *v.*

fortuin (vermogen), *o.*; — *Fortuin* (geluksgodin), *v.*

gemaal (man), *m.*; — (van *malen*, schilderij), *o.*

genie (vernuft), *o.*; — (wapen in 't leger), *v.*

getuigenis (daad van getuigen), *v.*; — (het getuigde), *o.*

gift (geschenk), *v.*; — (gif of vergif), *o.*

graaf (adeltitel), *m.*; — (spade), *v.*

grauw (gemeen volk), *o.*; — (snauw), *m.*

hak (houweel, of hiel), *v.*; — (houw), *m.*

hal (overdekte plaats), *v.*; — (hardigheid der aarde), *o.*

heer (meester), *m.*; — (heir, leger), *o.*

heul (slaapbol), *m.*; — (hulp), *o.* (2).

hoef (paardenhoef), *m.*; — (hoeve, hofstede), *v.*

hof (tuin), *m.*; — (vorstelijk verblijf), *o.*

hoop (menigte), *m.*; — (verwachting), *v.*

hop (plant), *v.*; — (vogel), *m.*

(1) Hetzelfde geldt voor de andere vrouwelijke namen van vruchten, wanneer zij dienen om de boomen aan te duiden; b. v. *perzik*, *olijf*, enz.

(2) *Heul*, in de beteekenis van *houten bruggetje*, is vrouwelijk.

- jacht* (het jagen), *v.*; — (vaartuig), *o.*
kant (zijde), *m.*; — (speldenwerk), *m.* en *v.*
kaper (vrijbouter), *m.*; — (muts), *v.*
kapper (hakker), *m.* (1); — (gewas), *v.*
keel (lichaamsdeel), *v.*; — (kiel), *m.*
kiel (kleedingstuk), *m.*; — (van een schip), *v.*
klink (van eene deur), *v.*; — (slag), *m.*
klok (torenbel, of klokken), *v.*; — (teug), *m.*
koraal (koorjongen), *m.*; — (stofnaam), *o.*; — (steen), *v.*
kornet (kromme hoorn), *v.*; — (vaandrig), *m.*
kraak (van kraken), *m.*; — (vaartuig), *v.*
krop (voormaag, of gezwel), *m.*; — (salade), *v.*; — (meel), *o.*
lak (lastering), *m.*; — (gomlak en meer), *o.*; — (gebrek), *v.*
lof (roem), *m.*; — (kerkdienst), *o.*
loods (loodsman), *m.*; — (houten gebouw), *v.*
loop (het loopen), *m.*; — (maat), *v.*
maag (lichaamsdeel), *v.*; — (bloedverwant), *m.* of *v.*
maal (keer), *v.* en *o.*; — (kofferzak), *v.*; — (maaltijd), *o.*
maat (makker), *m.*; — (om te meten), *v.*
mangel (gebrek), *o.*; — (werktuig), *m.*
mensch (gewone beteek.), *m.*; — (uit verachting, of medelijden), *o.*
meter (maat), *m.*; — (peet), *v.*
middel (om een doel te bereiken), *o.*; — (middellijf), *v.* en *o.*
mik (doel), *m.*; — (wittebrood en paal), *v.*
moer (droesem), *v.*; — (moerassig land), *o.*
morgen (ochtend), *m.*; — (landmaat), *o.*
muil (dier, of bek), *m.*; — (schoeisel), *v.*
muur (bouw), *m.*; — (kruid), *v.*
nachtwacht (klepperman), *m.*; — (korps van politie-beambten die
's nachts de wacht hebben), *v.*
overval (onvoorziene aanval), *m.*; — (toeval), *o.*
pad (weg), *o.*; — (padde of dier), *v.*
palet (schilderswerktuig), *o.*; — (kaatstuig), *v.*
palm (boom), *m.*; — (vlakke hand), *v.*
pas (tred, of vrijbrief), *m.*; — (tijdstip), *o.*
patroon (heer, beschermer), *m.*; — (model), *o.* (2).

(1) *Kapper* is nog mannelijk in den zin van *haartooier*, of *het 1/4 van eenen liter*.

(2) *Patroon* (lading, kardoes), *vrouw*.

- pek* (zout water), *v.*; — (fig. voor zee), *o.*
pijn (den, boom), *m.*; — (smart), *v.*
pik (haat, wrok), *m.*; — (pek), *o.* (1).
pink (kleine vinger), *m.*; — (pinaak = vaartuig), *v.*
pistool (schietgeweer), *v.* en *o.*; — (oude munt), *v.*
pit (wiek, kern), *v.*; — (merg), *o.*
pleit (rechtsgeding), *o.*; — (vaartuig), *v.*
pool (aspunt), *v.*; — *Pool* (Polak), *m.*
poot (been), *m.*; — (twijg), *v.*
porselein (groente), *v.*; — (aardewerk), *o.*
punt (spits, leesteeke), *v.*; — (onderwerp, tijdpunt, wiskundig punt), *o.*
rijm (ijzel), *m.*; — (gelijkheid van eindklanken), *o.*
rok (kledingstuk), *m.*; — (spinrok), *o.*
roof (het rooven), *m.*; — (korst van eene wonde), *v.*
schimmel (paard), *m.*; — (uitslag of mufheid), *v.*
schoft (schouder, werktijd), *v.*; — (schurk), *m.*
schop (slag of stoot), *m.*; — (spade), *v.*
schrift (geschrift), *o.*; — *Schrift* (Bijbel), *v.*
sikkel (maaituig), *v.*; — (Joodsche munt), *m.*
slag (klap, gevecht), *m.*; — (soort, of vogelknip), *o.*
sneeuw (in gewonen zin), *m.* of *v.*; — (fig. voor *blankheid*), *o.*
spie (spion), *m.*; — (spij, bout, wig), *v.*
spoor (prikkel), *v.*; — (voetstap, wagenspoor), *o.*
stof (stoffage en onderwerp), *v.*; — (stuifzand), *o.*
streek (list), *m.*; — (strijking, landstreek), *v.*
tamboer (trommel), *v.*; — (trommelslager), *m.*
teen (van den voet), *m.*; — (twijg), *v.*
traan (oogvocht), *m.*; — (vischolie), *v.*
val (het vallen), *m.*; — (vangknip), *v.*
vat (ton), *o.*; — (greep), *m.*
vlek (vlak), *v.*; — (gehucht), *o.*
vorst (heerscher), *m.*; — (van het dak, koude), *v.*
want (handschoen), *v.*; — (visch- en scheepstuig), *o.*
zaal (ruime kamer), *v.*; — (zadel), *m.*
zicht (kleine zeis), *v.*; — (vertoon), *o.*
zog (zeug), *v.*; — (spoor, of melk), *o.*
zucht (ademhaling), *m.*; — (begeerte, zwellung, ziekte), *v.*

(1) *Pik* (werktuig om graan te pikken), *vrouw.*

c) Eindelijk zij aangestipt, dat eenige zelfstandige naamw. aan meer dan één geslacht toeheoren, zonder van beteekenis te veranderen; b. v. *oogenblik* (mann. en onz.), *sneeuw* (mann. en vrouw.), *komma* (vrouw. en onz.), *middel* voor *middellijf* (vrouw. en onz.), *pistool* voor *schietgeweer* (vrouw. en onz.), enz.

22. GETALLEN DER ZELFST. NAAMW. — Door *getal* verstaat men ééne eenheid, of de vereeniging van twee of meer eenheden derzelfde soort. — Er zijn derhalve in onze taal twee getallen: het *enkelvoud* en het *meervoud*.

Niet alle zelfst. naamw. kunnen in de beide vormen gebruikt worden: vele zijn alleen in het enkelvoud, eenige in het meervoud slechts gebruikelijk.

A. Worden in het enkelvoud alleen gebruikt:

a) De *eigennamen*, tenware twee of meer personen, landen, rivieren, enz. denzelfden naam droegen, of als gemeene zelfst. naamwoorden gebezigd wierden; b. v. *de Racines* (Jan en Lodewijk), *de Vlaanderens* (Oost- en West-Vlaanderen), *de Nethen* (de groote en de kleine), — *de Mecenassen* (de begunstigers der fraaie letteren), *de Virgiliussen* (de uitmuntende dichters), enz.

b) De *stofnamen*, omdat zij de stof in 't algemeen aanduiden; b. v. *goud*, *zilver*, *ijzer*, *lood*, *wijn*, *papier*, *glas*, *hout*, *bier*, *tarwe*, *wol*, enz. — Wij zeggen in 't algemeen: want, wanneer zij afzonderlijke voorwerpen, of eene bepaalde hoeveelheid of soort dier stof te kennen geven, laten zij het meervoud toe; b. v. *wijnen* (bijzondere soorten, begrenste hoeveelheden wijn), *houten*, *ijzers*, *looden* (stukken hout, ijzer of lood van eene bepaalde gedaante), *glazen*, *papieren*, enz.

c) De *verzamelwoorden* of *collectieven*, omdat zij reeds in het enkelvoud een onbepaald getal van gelijksoortige voorwerpen uitdrukken; b. v. *volk*, *leger*, *manschap*, *gebergte*, *gesteente*, *gesternte*, enz. — Maar wordt het getal

der gelijknamige voorwerpen bepaald, dan hebben de verzamelwoorden natuurlijk hun meervoud; b. v. *de legers van Europa, de volken van Azië, de gebergten van Zwitserland, de maatschappijen van zang*, enz.

d) De *afgetrokken* (abstracte) substantieven, als *dank, haat, aandacht, iever*, enz., tenware zij tot eene bepaalde (concrete) beteekenis overgingen, of een begrip uitdrukten, dat een zeker getal van afzonderlijke handelingen, werkingen of bijzonderheden bevat, of althans kan bevatten; b. v. *rijkdommen* (bezittingen), *vernuften* (vernuftige personen), *sterkten* (vestingen), *verstandenen* (verstandige menschen), — *aanvallen, gebeden, klachten, voorzorgen*, — *nooden, rampspoeden en tegenspoeden, vrijheden, onlusten en wellusten, ellenden*, enz.

AANMERKINGEN. 1° Een en hetzelfde woord sluit soms in de ééne beteekenis het meervoud uit, en laat dit in de andere toe. Zoo heeft *verband*, in den zin van *betrekking* of *samenhang* geen meervoud; doch laat dit toe in dien van het Fransche *bandage* (windels of bindsels); — *last* (taak) sluit het meervoud uit; *last* (pak) laat het toe; — *storm* (bestorming), heeft geen meervoud; *storm* (orkaan, tempeest) maakt *stormen*, enz.

2° Eenige afgetrokken namen, voor het meervoud vatbaar, worden voor dit getal onvatbaar in hunne afleidsels en samenstellingen; b. v. *gunst* en *gunsten*, naast *afgunst*; *schuld* en *schulden*, naast *onschuld*, enz. — Andere integendeel, die als stamwoorden geen meervoud dulden, laten het meervoud toe bij hunne afleidsels of samenstellingen; b. v. *leer* naast *leerling* en *leertingen*; *gevoel* naast *gevoelen* en *gevoelens*, enz.

B. Worden slechts in het meervoud gebruikt :

De volgende zelfstandige naamwoorden : *lieden, ouders, voorouders, gebroeders, gezusters, gezwagers, voorvaders, huisgoden, zeden, kosten, onkosten, gelieven, renten, onlusten* (beroerten), *inkomsten* (bestaanmiddelen), *manieren* (zeden, gewoonten), *hersens* of *hersenen, mazelen* en *kinderpokken* (huidzweertjes), *levensmiddelen, mondbehoeften*,

vespers, metten, lauden, de Alpen, de Pyreneën, de Andes, de Alpen, de Apennijnen, de Antilles, enz.

Het enkelvoud *ouder* komt voor in eenige spreekwijzen; b. v. *zijns ouders beeld, van ouder tot kind, het is hard voor eenen ouder, enz.* — Men zegt insgelijks: *ten koste van, dat is bij ons de manier, en bij Bilderdijk vindt men: naar Attische zede.* — Verder kan men figuurlijk: *een hooge alp voor een hooge berg bezigen.* — *Inkomst voor intrede, en onlust voor geen zin of lust voor iets hebben* zijn in het enkelvoud gebruikelijk.

23. NAAMVALLEN DER ZELFST. NAAMW. — De *naamvallen* dienen om de onderscheidene betrekkingen uit te drukken, waar een zelfst. naamw. zich in bevinden kan ten opzichte van andere substantieven, bijv. naamwoorden, werkwoorden, bijwoorden, voorzetsels, enz.

Thans zijn er in de Nederlandsche taal vier naamvallen gebruikelijk: de *nominatief*, de *genitief*, de *datief* en de *accusatief*, d. i. de *eerste*, de *tweede*, de *derde* en de *vierde* naamval.

A. Gebruik van den NOMINATIEF.

De zelfst. naamw. worden in den nominatief geplaatst:

a) Wanneer zij als *onderwerp* (sujet) van een werkwoord in de rede voorkomen; b. v. *de leerling* moet zich van zijnen plicht kwijten.

b) Wanneer zij *aangesproken* worden; b. v. *Beminde Vader*, ik laat U weten, enz.

c) Wanneer zij staan als *gezegde* (attribut) van een ander naamwoord in den nominatief, achter de werkwoorden *zijn* of *wezen*, *worden* (devenir), *schijnen*, *blijven*, *lijken* (ressembler), *heeten*, *blijken*; b. v. ik ben en zal altijd uw vriend blijven; die vrouw lijkt een man.

d) Wanneer zij komen achter lijdende werkwoorden, van eenen nominatief voorafgegaan; b. v. Bilderdijk wordt de *puikdichter* van Nederland genoemd.

e) Naast bedrijvende werkwoorden, die twee accusatieven beheerschen, gaan, in den lijdenden vorm, de accusatieven tot nominatieven over; b. v.

Zij hebben *hem koning* uitgeroepen (2 acc.);

Hij werd door hen *koning* uitgeroepen (2 nom.).

B. Gebruik van den GENITIEF.

De substantieven of zelfstandig gebruikte woorden staan in den genitief :

a) Wanneer zij tot *bepaling* (subst. *déterminatif*) dienen van andere naamwoorden. met het denkbeeld van werkende oorzaak, eigendom of bezitting; b. v. de werken *der dichters*, de neerstigheid *der leerlingen*, het huis *mijns vaders*.

AANMERKINGEN. 1° Het is toegelaten den genitief van *gemeene* zelfst. naamw. te vervangen door den accusatief met het voorzetsel *van*; b. v. *de woning mijner moeder* of *van mijne moeder*, *de bevelen des konings* of *van den koning*, enz.

2° De vervanging van den genitief door den accusatief met *van* is noodzakelijk, wanneer een *persoonsnaam*, die tot bepaling dient van een zelfst. naamw., *alleen achter* het substantief komt; b. v. *de gedichten van Bilderdijk*, *de treurspelen van Vondel* (1). — Maar staat de persoonsnaam *vóór* het substantief dat bepaald is, dan wordt de genitief vereischt; b. v. *Christus' geboorte*, *Cicero's redevoeringen*, enz. — Nogtans is de genitief als bepaling *achter* de substantieven gebruikelijk, wanneer de persoonsnamen, om de eene of de andere reden, van een lidwoord vergezeld zijn; b. v. *de dichtwerken der Racines*; *de aanmoedigingen der Mecenassen* doen *het heilig vuur der Vigiliussen ontvlammen*, enz.

3° *Eigennamen* van volken, bergen, rivieren, schepen, enz., welke

(1) Men vindt enkele malen bij nette schrijvers : *de Psalmen Davids*, *de Spreuken Salomons*, *de Wijzen Griekenlands*, enz. Liefst worden deze uitdrukkingen met *van* omschreven. — Het veelvuldig gebruik van den genitief *Gods*, als bepaling van een voorafgaande zelfst. naamwoord, heeft, naar ons inzien, de volgende uitdrukkingen gewettigd : *de tien geboden Gods*, *de H. Moeder Gods*, *de mensch is een schepsel Gods*, enz.

een lidwoord vóór zich hebben, kunnen *achter* het naamwoord, waartoe zij behooren, in den genitief geplaatst worden; b. v. *de voorouders der Belgen, de lava des Vesuvius, de wateren der Schelde, de manschap der Great Eastern*, enz.

4° *Eigennamen van landen, steden en dorpen*, zonder lidwoord gebezigd, kunnen slechts in den genitief staan, wanneer zij vóór het naamwoord komen hetwelk zij bepalen, tenzij die eigennamen op eenen sisklank eindigen: in dit geval plaatst men ze *achter* het bepaald substantief in den accusatief met *van*; b. v. *Griekenlands Wijzen, Romes burgerdeugd, Pruisens staatkunde; — de straten van Parijs, de omstreken van Mainz, de bevolking van Diest*, enz.

b) Wanneer zij komen *achter* substantieven, bijwoorden, of zelfstandig gebruikte woorden, die eene *hoeveelheid*, of *een deel uit een geheel* genomen aanduiden; b. v. *eene menigte volks, een glas wijns, een oogenblik tijds, een uur gaans, weinig goeds, veel of luttel tijds, tijds genoeg, een mijner vrienden, iemand vreemds, wat lekkers, wie uwer, wie anders*, enz.

De genitief wordt echter dikwijls vervangen door den accusatief mét of zónder voorzetsel; b. v. *een glas ouden wijn, eene menigte volk of van volk, een uur te gaan*, enz.

c) Wanneer zij naast *bijvoegl. naamw.*, of *werkwoorden* staan, die den genitief beheerschen; b. v. *zijner onschuld bewust, der tale machtig, ik geheug mij uwer komst, hij schaamt zich zijns gedrags*, enz.

Nogtans bezigt men, in den gewonen spreek- of schrijftrant, den accusatief mét of zónder voorzetsel, in stede van den blooten genitief; b. v. *van zijne onschuld bewust, de taal machtig, hij schaamt zich over zijn gedrag*, enz.

d) Wanneer zij onder een bijwoordelijken vorm den *tijd* bepalen, of eene *wijze*, eene *hoedanigheid* te kennen geven; b. v. *'s morgens, 's middags, 's avonds, 's nachts, daags* (te voren), *dezer dagen, 's jaars, 's anderendaags, onzes dunkens, mijns ondanks, uws oordeels, zijns inziens*,

mijne zuster zaliger (gedachtenis), onverrichter zake, vechter hand, aanzieder oogen, enz.

Deze bijwoordelijke uitdrukkingen kunnen te recht aanzien worden als overblijfsels der oude absolute genitieven, waardoor Van Maerlant, Melis Stoke, en andere Nederlandsche schrijvers der middeleeuwen, den *ablativus absolutus* der Latijnen uitdrukten (1).

Op dezen regel zijn de volgende bijwoordelijke uitdrukkingen gegrond : *eertijds, oudtijds, bijtijds, somtijds, destijds, meestentijds, veeltijds, dikmaals, dikwijls, hedendaags, onverwachts, vanouds, aanstonds, alreeds en reeds, eensklaps, eensdeels, anderdeels, geenszins, alleszins, anderszins, eenigszins, allerlei, allerhande, menigerlei, middelerwijl, wetens en willens, goedsmoeds, droog- of droogvoets, blootshoofds, barrevoets of barvoets, luidkeels, derhalve, dermate, deskundige, allerwegen, gewapenderhand, langzamerhand, desnoods, halverwegen, desnietteenstaande, desniettemin, enz.*

De voorzetsels *binnen* en *buiten* wilden eertijds hunne bepaling in den genitief. Deze naamval is nog overgebleven in de adverbiale uitdrukkingen : *binnenshuis, binnenlands, binnensmonds, buitenshuis, buitenlands, enz.*

Hetzelfde heeft plaats met het voorzetsel *tot*, mét of zónder *toe*; b. v. *tot vechters gereed, tot walgens toe.*

AANMERKINGEN. a) Wanneer twee zelfst. naamw. in den genitief onmiddellijk op malkander volgen, gebruikt men doorgaans het voorzetsel *van* vóór het eerste substantief, en men laat het tweede naamwoord in den genitief staan; b. v. *de geboorte van den erfgenaam der kroon; de dood van de moeder mijns vrienden.*

b) Twee of meer zelfst. naamw. in den genitief staande, en door een voegwoord of een komma van elkander gescheiden, worden doorgaans samen óf in den genitief geplaatst, óf in den accusatief met *van*; b. v. *Athene was de bakermat der wetenschappen en der franie kunsten; — de Geschiedenis van de stad en (van) de heerlijkheid van Meckelen.* — Hetzelfde geldt voor den derden naamval, met of zonder het voorzetsel *aan*.

c) Soms vindt men den genitief dóór den nominatief vervangen, en opgevolgd van een bezittelijk bijvoeglijk naamwoord; b. v. *de*

(1) Zie *Nederlandsche Gedichten met taal- en letterkundige aantekeningen van wijlen J. B. David, met eene Voorrede van prof. P. Willems.* Leuven, 1869, bladz. XXXVII.

dichters hunne werken; mijne moeder haar huis; Cicero zijne redevoeringen; de Belgen hunne voorouders; ik ging gisteren mijnen vriend bezoeken: deze zijn zoon (dezes zoon) opende de deur, enz.

C. Gebruik van den DATIEF.

Het zelfst. naamwoord wordt in den datief geplaatst:

a) Wanneer het bij een werkwoord het doel of de strekking der handeling aanduidt; b. v. *Geef Gode wat Gode toekomt, en den koning wat den koning toekomt.*

b) Achter een groot getal van bijv. naamw. en werkwoorden, die den derden naamval beheerschen; b. v. *een zuiver hart is Gode aangenaam; — wien lust het mij te volgen?*

Meestal wordt de datief vervangen door den accusatief met behulp van de voorzetsels *aan, voor*, enz.; b. v. *geef aan God wat aan God toekomt; — een zuiver hert is aangenaam aan God; — deze spijs is voor zwakke menschen schadelijk.* — Somtjids zelfs laat men het voorzetsel *aan* weg, dat er dan nogtans ondervestaan blijft; b. v. *het is de leerlingen aangenaam; geef God wat God toekomt*, enz.

c) Vroeger plaatste men den derden naamval achter de voorzetsels *aan, achter, bij, in, met, na, op, tot, uit, van* en *voor*. Overblijfsels daarvan hebben wij nog in de volgende adverbiale uitdrukkingen: *aan den lijve* (straffen), *achterwege, bijderhandsch, inderdaad, in gebreke, in der haast, in der ijl, in den beginne, in den jare, in dezer voege, in der minne, in den donkere, in geenendeele, in getalle, mettertijd* (met der tijd), *metterdaad, met luider stemme, met voorbedachten rade, met eere, met name, met gebogen hoofde, naderhand, op heeter daad, uit der hand of uiterhand, uitermate* (uit der mate), *uit hoofde van, uit den ruwe, uit den nieuwe, van ganscher herten* (1), *van hooger hand, van langzamer hand, van noode* (zijn), *van*

(1) Deze bijwoordelijke uitdrukkingen bewijzen dat *hart* of *hert* en *tijd* oudtijds ook *vrouwelijk* waren.

langer hand, van wege, van ambtswege, van rechtswege, vóór der hand, enz.

d) Het voorzetsel *te* beheerscht nog steeds den derden naamval. Gewoonlijk wordt het met den datief *den* of *der* van het bepalend lidwoord samengetrokken; b. v. *ter aarde bestellen, ter dood veroordeelen, ter harten nemen, ter eere van, ten getalle van, ten grave dalen, ter gedachtenis, iets ter hand nemen, ter markt gaán, ter oorzake van, ter schole gaan, ter goeder trouw, ten tijde, ter zijde, ten voordeele van, enz.*

Dewijl *ter* en *ten* samentrekkingen zijn van *te der* en *te den*, moet men zorg dragen *ter* of *ten* niet te gebruiken, dan waar het lidwoord *te* pas komt; b. v. *ten tijde, ter gelegenheid, ter goeder trouw, ten gepasten tijde, terzelfder tijd* (1), *ter goeder ure, — te allen tijde, te dier gelegenheid, enz.*

e) *Wee! lof! dank! wel!* en dergelijke uitroepingskreten, zijn gewoonlijk van eenen datief vergezeld, uit hoofde van het een of het ander werkwoord dat er onderverstaan wordt; b. v. *Wee* (overkome) *hem, die van dichtkunst koelzinnig kan spreken!* (Bilderdijk); *Wel* (zij) *hem, die met het hoofd ten hemel op durft treden!* (Bild.); *Gode* (zij) *lof en dank!*

AANMERKING. Dikwijls staat de datief voor den genitief; b. v. *het gedacht der eeuwigheid weegt den zondaren immer op het hart, in plaats van.... weegt immer op het hart der zoudaars.*

Niet zelden ook bezigt men den datief in stede van bezittelijke bijv. naamw.; b. v. *het ligt mij nog versch in het geheugen, voor het ligt nog versch in mijn geheugen.*

Dikwerf ook wordt in den datief de naam van dien persoon geplaatst, wien men eene gedachte, eene denkwijze of beoordeeling toeschrijft; b. v. *hij die van dichtkunst koelzinnig kan spreken, is mij de moorder van het taallichaam, welk uit proza en poëzie gevormd is.* Hier staat *mij* voor *volgens mij, in mijne oogen, naar mijn inzien, enz.*

(1) Zie de aanmerking der vorige bladzijde op de woorden *hart* of *hert* en *tijd*.

D. Gebruik van den ACCUSATIEF.

Het zelfst. naamw. wordt in den accusatief geplaatst :

a) Wanneer het als *voorwerp* (régime direct) van een bedrijvend werkwoord voorkomt; b. v. *de zoon bemint den vader.*

Niet zelden in onze taal, even als in de Latijnsche, ziet men *onzijdige* werkwoorden den accusatief beheerschen van het voorwerp, dat in het werkwoord opgesloten ligt; b. v. *hij gaat zijnen weg; hij leeft een aangenaam leven; gij hebt een harden strijd gestreden; hij is eenen goeden dood gestorven; ik zweette water en bloed, enz.*

b) Achter de meeste voorzetsels; b. v. *luistert naar wijzen raad; doet geen kwaad aan uwen evenmensch.*

c) Wanneer het *ouderdom, tijd, ruimte, gewicht of geldwaarde* aanduidt; b. v. *eenen dag oud; — den derden dezer maand; — eenen voet lang; — het brood woog eenen kilo; — het is geenen frank waard.*

d) Niet zelden wordt in het Nederlandsch de accusatief door een lijdend deelwoord beheerscht. Zoo lezen wij in Tollens' *Overwintering* :

Den leeftocht, die ons rest, het sloopshol uitgedragen...

Komt, roept hij, makkers, komt! den vijand aangevallen....

Maar eerst den dag gevierd, en God den Heer geloofd.....

Volgens de gewone taalregels zou men moeten schrijven : *de leeftocht (worde) uitgedragen; de vijand (worde) aangevallen; eerst (zij) de dag gevierd en God de Heer (zij) geloofd.* Waarom dus die accusatieven? Men zie daarin een *idiotismus*, dat wij met de Hoogduitschers (1) gemeen hebben, en dat wij, even als de Latijnsche schrijvers (2),

(1) De Hoogduitschers schrijven : *den Hut abgenommen! die Segel niedergelassen! die Ohren aufgethan! den Athem eingehalten! die Füsse nicht gespärt! den Staub von den Füßen geschüttelt!* enz. — Vgl. Grimms *Deutsche Grammatik*, IV, 87.

(2) *Æternas pœnas timendum; multa est agendum* (Lucr.); — *canes paucos et acres habendum* (Varr.).

van de Grieken, waarschijnlijk hebben overgenomen. Immers, in stede van den volzin : *de deugd moet geëerbiedigd worden*, over te zetten door : *ἡ ἀρετὴ τιμητέα ἐστὶ* zeggen de Grieken ook : *τὴν ἀρετὴν τιμητέον ἐστὶ* (1).

AANMERKINGEN. 1° De Nederlandsche taal bezit, even als de Latijnsche, een *ablativus absolutus*. Er is thans daarin slechts één onderscheid tusschen de beide talen : het Latijn namelijk maakt die woorden zonder betrekking door een bijzonderen naamvalsuitgang kenbaar, terwijl het tegenwoordig Nederlandsch, dat de meeste dier grammaticale vormen heeft afgekapt, die woorden onverbogen laat ; b. v. Pomona en Bacchus omslingren, *arm in arm gevat*, hun kruin met dartelend veil, d. i. *elkander bij den arm gevat hebbende*, of *arm in arm gaande* (2), omslingren zij.... enz.

De Nederlandsche schrijvers der middeleeuwen drukten het *ablativus absolutus* meestal uit door den genitief, soms door den datief en enkele malen door den accusatief. Wij hebben reeds doen aanmerken, dat een groot getal bijwoordelijke uitdrukkingen of spreekwijzen eigenlijk overblijfsels zijn dier oude absolute genitieven.

2° Zelfstandige naamw., die in *appositie* of *bijstelling* staan met andere substantieven, moeten telkens in naamval overeenkomen met de zelfst. naamw., tot welke zij betrekking hebben ; b. v.

Nom. Karel, de steun van zijn huisgezin, is overleden.

Gen. De inhuldiging des Konings, des stichters onzer onafhankelijkheid.

Dat. Gode, den Schepper van hemel en aarde, lof en eer!

Acc. De werken van Bilderdijk, den puikdichter der Nederlanden.

(1) Vgl. Burnoufs *Grieksche Spraakleer*, § 299.

(2) Zie professor Willems' *Voorrede*, bladz. XXXVI, en Davids aantekeningen op Bilderdijks *Herfst*, v. 13 en 14.

24. VERBUIGING DER GEMEENE EN DER AFGETROKKEN ZELFST. NAAMW. — Er zijn twee soorten van verbuigingen : de *sterke* en de *zwakke* verbuiging.

a) De *sterke* verbuiging onderscheidt zich door den uitgang van den genitief enkelvoud op *s* of *es*; — de *zwakke* verbuiging door den uitgang van denzelfden naamval op *n* of *en*.

b) De *mannelijke* zelfst. naamwoorden behooren mees-
tendeels tot de *sterke*, en deels tot de *zwakke* verbuiging.
— De *vrouwelijke* zelfst. naamw. ondergaan geene veran-
dering : de verschillende naamvallen, waar zij kunnen in
voorkomen, worden door de lidwoorden, bijv. naamw.,
of andere bepalingen aangeduid. — De *onzijdige* zelfst.
naamw. behooren allen (*hart* of *hert* alleen uitgezonderd)
tot de *sterke* verbuiging.

A. VOORBEELDEN VAN STERKE VERBUIGING.

Enkelvoud.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Nom.</i>	de man,	het kind,
<i>Gen.</i>	des mans (<i>mannes</i>),	des kinds (<i>kindes</i>),
<i>Dat.</i>	den man (<i>manne</i>),	den kinde,
<i>Acc.</i>	den man.	het kind.

Meervoud.

<i>Nom.</i>	de mannen,	de kinderen,
<i>Gen.</i>	der mannen,	der kinderen,
<i>Dat.</i>	den mannen,	den kinderen,
<i>Acc.</i>	de mannen.	de kinderen.

B. VOORBEELDEN VAN ZWAKKE VERBUIGING.

Enkelvoud.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Nom.</i>	de held,	de bode, het hart,
<i>Gen.</i>	des helden,	des boden, des harten,
<i>Dat.</i>	den held (<i>helde</i>),	den bode, den harte,
<i>Acc.</i>	den held.	den bode. het hart.

Meervoud.

<i>Nom.</i> de helden,	de boden,	de harten,
<i>Gen.</i> der helden,	der boden,	der harten,
<i>Dat.</i> den helden,	den boden,	den harten,
<i>Acc.</i> de helden.	de boden.	de harten.

C. VERBUIGING VAN EEN VROUWELIJK SUBSTANTIEF.

Enkelvoud.

Meervoud.

<i>Nom.</i> de vrouw,	de vrouwen,
<i>Gen.</i> der vrouw,	der vrouwen,
<i>Dat.</i> der vrouw,	den vrouwen,
<i>Acc.</i> de vrouw.	de vrouwen.

AANMERKINGEN. 1° De zelfst. naamw. worden op dezelfde wijze verbogen, wanneer zij van het niet-bepalend lidwoord *een* vergezeld zijn. — De naamvallen, die tusschen haakjes geplaatst zijn, behooren slechts tot den verheven stijl, en zouden in den dagelijkschen omgang misstaan.

2° Bij woorden, die op eenen sisklank eindigen, als *huis, kruis, vleesch*, enz., mag men den genitiëfsuitgang *es* met den sisklank laten samensmelten; b. v. *des huis, des kruis, des vleesch*, in plaats van *des huizes, des kruises, des vleesches*. — Maar doorgaans worden de eenlettergrepige woorden op *s*, als *glas, glans, dans*, enz., de basterdwoorden *notaris, secretaris*, enz., en vele onzijdige namen op de toonlooze *e*, nooit anders dan met *van* en den accusatief omschreven; b. v. *van den glans, van den notaris, van het gevogelte*, enz.

3° Wanneer *vrouwelijke* persoonsnamen als bepaling vóór een zelfst. naamwoord staan, nemen zij tot teeken des genitiëfs eene *s* aan; b. v. *uw moeders zoon; mijn zusters dochter; zijn dochters kind; Lentes zonnsgloed* (Bild.). — Hetzelfde heeft plaats in samenstellingen als *stadspoort, kortheidshalve, slangswijze, welluidendheidshalve*, enz.

25. GEBRUIK DER STERKE EN DER ZWAKKE VERBUIGING. — ALGEMEENE REGEL: *De mannelijke en onzijdige zelfstandige naamwoorden worden STERK (gen. s of es) verbogen; b. v. de vader, des vaders, het woord, des woords.*

UITZONDERINGEN. Worden *zwak* (gen. *n* of *en*) verbogen :

1° De mannelijke persoonsnamen op *e* uitgaande; b. v. *de bode, des boden; de getuige, des getuigen; de overste, des oversten, enz.*

2° De bijvoeglijke naamw. en deelwoorden als mannelijke persoonsnamen gebezigd; b. v. *de letterkundige, des letterkundigen; de geleerde, des geleerden.*

3° De volgende zelfst. naamw., die deels persoonsnamen, deels mannelijke dier- en zaaknamen uitmaken, en voorheen meestendeels op *e* uitgingen :

de aap,	de haas,	de president,
› advocaat,	› hals,	› prins,
› arts,	› heiden,	› reus,
› balk,	› held,	› schalk,
› beer,	› jood,	› schepen,
› boer,	› knecht,	› slaaf,
› boog,	› kwast,	› soldaat,
› borst (<i>knaap</i>),	› leek,	› struis,
› christen,	› matroos,	› student,
› draak,	› mensch,	› tolk,
› drost (<i>drossaard</i>),	› monarch,	› trawant,
› dwaas,	› naam,	› verwant,
› erfgenaam,	› neef,	› visch,
› gaard (<i>tuin</i>),	› os,	› vorsch,
› gek,	› paus,	› vorst (<i>prins</i>),
› gezant,	› piloot,	› wees,
› haan,	› predikant,	› wil.

4° Het onzijdige *hert* of *hart, des herten* of *des harten*.

5° Vele vrouwelijke zelfst. naamwoorden volgden oudtijds de zwakke verbuiging. De zwakke genitiëfsuitgang op *en* komt thans nog voor in samenstellingen, als : *slangenbeet, lindenboom, galgenaas, zielenangst, zonnenondergang, vrouwenkleed, voor mijner zielen zaligheid, Onze Lieve-Vrouwentoren, enz.*

6° Eenige zelfst. naamw. worden sterk en zwak verbogen; b. v.

- de graaf*, des graafs of des graven,
- *heer*, des heers of des heeren (1),
- *held*, des helds of des helden,
- *hertog*, des hertogs of des hertogen,
- *knaap*, des knaaps of des knapen,
- *leeuw*, des leeuws of des leeuwen,
- *profeet*, des profeets of des profeten, enz.

AANMERKINGEN. a) De genitief op *en* is meest gebruikelijk wanneer hij voorafgaat; die op *s*, wanneer hij volgt; b. v. *des graven onderdanen*, of *de onderdanen des graafs*.

b) Het zij in 't voorbijgaan aangestipt, dat de zwakke genitief met het meervoud altijd overeenkomt.

26. VERBUIGING VAN EIGENNAMEN. —

Enkelvoud.

<i>Nom.</i>	Vondel,	Maria,	Indië,	Egypte,	Brutus,
<i>Gen.</i>	Vondels (2),	Maria's,	Indië's,	Egyptes,	Brutus' (3),
<i>Dat.</i>	Vondel,	Maria,	Indië,	Egypte,	Brutus,
<i>Acc.</i>	Vondel,	Maria,	Indië,	Egypte,	Brutus.

Mcervoud.

De 4 nv. De Vondels, Maria's, Indiën, Egyptes, Brutussen.

Uit deze voorbeelden blijkt :

1° Dat de eigennamen *sterk* verbogen worden, en in het enkelvoud slechts verandering ondergaan in den genitief.

(1) Men zegt : *de wil des Heeren* (Gods wil), en nooit *de wil des Heers*; maar het woord *Mijnheer*, als titel gebruikt, heeft altijd in den genitief *Mijnheers*; b. v. *Mijnheers gezondheid*. — Welk het onderscheid is tusschen *het huis des heers* en *het huis des Heeren*, hoeft dus niet gezegd te worden.

(2) Soms bij *minbekende* eigennamen, die met vloeiende of vaste medeklinkers gesloten worden, en waar er gevaar zou bestaan de *s* te beschouwen als tot den naam zelven te behooren, gebruikt men het afkappingsteeken vóór den genitiefsuitgang; b. v. *G. Bruining's Nederduitsche Synoniemen*.

(3) De eigennamen op *x* en *z* uitgaande, worden verbogen als die op *s*; b. v. *Marnix' psalmberijming*; — *Nomsz' tooneelpoëzie*.

De eigennamen die op eene sisletter eindigen, nemen soms in den genitief den uitgang *es* aan, wanneer men ze met eene bijzondere klem wil uitspreken; b. v. *Heremanses Woordenboek*, *Schuermanses Idioticon*, *Franses uurwerk*.

2° Dat al de naamvallen in het meervoud gelijkvormig zijn aan den nominatief van hetzelfde getal.

AANMERKINGEN. 1° Eenige volksnamen, op *s* uitgaande, worden *zwak* verbogen; b. v. *de Saks*, *des Saksen*; *de Rus*, *des Russen*; *de Pruis*, *des Pruisen*; *de Chinees*, *des Chineezen*, enz. — Ook *Kozak* en *Moor* maken in den genitief *des Kozakken* en *des Mooren*.

2° De eigenlijke voornamen en titels, die vóór eigenamen staan, blijven onverbogen; b. v. *Joost Van den Vondels gedichten*; — *Willem Bilderdijs Geestenwareld*; *Keizer Karels dood*; — *Keizer Lodewijk Napoleons regering*; — *Vrouw Margareta van Oostenrijks standbeeld*.

Men schrijft echter: *des dichters Bilderdijs Waarachtig Goed*; — *mijns broeders Willems woning*; — omdat dichter en broeder geene bloote titels, of voornamen zijn.

3° Staan de eigennamen met hunne bepalingen *achter* het woord waarvan zij afhangen, dan nemen de bepalingen alleen het teeken des genitiefs aan, terwijl de eigenamen onverbogen blijven; b. v. *de Ziekte der Geleerden des dichters Willem Bilderdijs*; — *de woning mijns broeders Willem*; — *de pen des mystieken volkschrijvers Jan van Ruysbroeck*.

27. MEERVOUD DER GEMEENE ZELFST. NAAMW. — **ALGEMEENE REGEL:** *Het meervoud der gemeene zelfstandige naamwoorden wordt gevormd van den nominatief enkelvoud, door bijvoeging van n of en*; b. v. *bode*, *boden*; *hand*, *handen*, enz.

De enkele *n* staat als teeken des meervouds bij de zelfst. naamw., die in het enkelvoud op eene toonlooze *e* of op de toonlooze *ie* eindigen; b. v. *bode*, *boden*, —

begeerte, begeerten, — getuige, getuigen, — olie, oliën, — tralie, traliën, — bezie, beziën, enz.

In al de andere gevallen, wordt het meervoud gevormd door bijvoeging van *en* aan het enkelvoud; b. v. *hand, handen, — kant, kanten, — mensch, menschen, — eisch, eischen, — harmonie, harmonieën, — bij of bie, bijen of bieën, — knie, knieën, — zee, zeeën, enz.*

AANMERKING. Om het meervoud nauwkeurig te vormen, is het echter niet genoeg den uitgang *en* achter den nominatief enkelvoud te plaatsen: dikwijls ondergaan de substantieven nog andere veranderingen, ten gevolge van voorafgaande klinkers en medeklinkers. Voorbeelden:

<i>tak</i>	maakt <i>takken</i> (24, 15*),	<i>brief</i> (1)	maakt <i>brieven</i> (23, 9),
<i>kennis</i>	» <i>kennissen</i> (24, 35).	<i>huis</i> (1)	» <i>huizen</i> (23, 9),
<i>jaar</i>	» <i>jaren</i> (14, 5),	<i>korf</i> (2)	» <i>korven</i> (23, 12),
<i>beek</i>	» <i>beken</i> (14, 6),	<i>kals</i> (2)	» <i>halzen</i> (23, 12),
<i>zoon</i>	» <i>zonen</i> (14, 6),	<i>hof</i>	» <i>hoven</i> (23, 15),
<i>visch</i>	» <i>visschen</i> (25, 14),	<i>glas</i>	» <i>glazen</i> (23, 15).

(1) *Philosoof, kous, kruis, poes, struis, leis, spies* en *paus* maken *philosophen, kousen, kruisen, poesen, struisen, leisen, spiesen* en *pausen*. — *Leis, spies* en *paus* behouden in het meervoud de scherpe *s*, omdat vóór deze letter een harde medeklinker is uitgevallen: *leis* staat voor *leids* van *leiden*, *spies* voor *spiets* en *paus* voor *pabs*** of *paps*, in 't Hoogduitsch *Pabst* of *Papst*.

(2) *Triomf, nimf, floers, kaars, kers, knars, koers, lors, mars, mors, pels, pers, pols* (Lat. *pulsus*), *schors, sners*, enz., maken *triomfen, nimfen, floersen, kaarsen*, enz.

De substantieven uitgaande op eene *s*, voorafgegaan van eene *n*, of van eenen der harde medeklinkers *k, p, t* of *d***, behouden de *s* in 't meervoud; b. v. *balans, krans, lans, spons*, enz. = *balansen, kransen, lanssen, sponsen*, enz. met uitzondering van *bons, cijns, dons, gans, grens, grijns, klens* of *kleins, lins, trens*, die in 't meervoud *bonzen, cijzen, donzen*, enz. maken; — *aks, heks, gips, rups, plaats, rots, poets, gids, brids*, enz., maken *aksen, heksen, gipsen*, enz. Zie de nota's van bladz. 23.

* Het eerste getal duidt de *bladzijde* aan; het tweede, den *drukregel*.

** De letters *b* en *d*, op het einde der lettergrepen, hebben de waarde van de harde *p* en *t*.

EERSTE UITZONDERING.

Vormen hun meervoud op **s** :

1° De zelfstandige naamw., welke uitgaan op eené der vloei­bare letters *l, m, n, r*, van eene toonlooze *e* voorafgegaan; b. v. *sleutel, sleutels, — bloesem, bloesems, — degen, degens, — ridder, ridders*, enz.

De substantieven, uitgaande op *r* (hetzij alleen, hetzij door *d* of *t* versterkt), vormen nog hun meervoud op *s*, wanneer de toonlooze *e* (van *er*) vervangen wordt door de lange *a* of *ie*; b. v. *makelaar, makelaars, — winkelier, winkeliers, — grijsaard, grijsaards*, enz.

2° De verkleinwoorden op *-je, -tje* of *-pje, -ken, -kijn* en *-lijn*; b. v. *boekje, boekjes, — pennetje, pennetjes, — bloempje, bloempjes, — hondeken, hondekens, — kindekijn, kindekijns, — maagdelijn, maagdelijns*, enz.

Eenige verkleinwoorden hebben, zonder onderscheid van beteekenis, een dubbelen meervoudsvorm; b. v. *kindjes* en *kindertjes* van *kind*, *hoentjes* en *hoendertjes* van *hoen*, enz. — Andere veranderen van meervoudsuitgang, terzelfder tijd als van beteekenis; b. v. *blad* maakt alleen *blaadjes* als men van boeken spreekt; *blaadjes* en *bladertjes* voor kleine boombladeren; *kleedjes* of *kleedertjes* zijn kleine kleedingstukken, terwijl kleine vloertapijten slechts door *kleedjes* aangeduid kunnen worden.

3° De onbepaalde wijzen van zelfstandig gebruikte werkwoorden; b. v. *het leven, de levens, — het vermoeden, de vermoedens, — het wezen, de wezens, — het genoegén, de genoegens*, enz.

4° Verders eenige woorden, die tot de voorgaande soorten niet te brengen zijn; b. v. *kok, koks, — ja, jaas, — ra, raas, — berrie, berries, — kevie, keviés, — eega, eegaas* (1), — *bruidegom, bruidegoms, — vaandrig, vaandrigs*, enz.

(1) De woorden die, ten gevolge eener samentrekking, op een helderen klinker eindigen, vormen in 't algemeen hun meervoud op *s*.

TWEEDE UITZONDERING.

1° Eenige substantieven hebben, zonder onderscheid van beteekenis, een dubbelen meervoudsvorm, eenen op **s** en eenen op **en**; b. v. *zoons* en *zonen*, *knechts* (1) en *knechten* (dienaars), *ooms* en *oomen*, *cents* en *centen*, *nachtegaals* en *nachtegalen*, *leeraars* en *leraren*, *lauwers* en *lauweren*, *zondaars* en *zondaren*, enz.

Wanneer die twee vormen bestaan, behoort die op **s** tot den gemeenzamen, en die op **en** tot den deftigen stijl.

2° Andere zelfstandige naamwoorden hebben een meervoud op **ers** en een op **eren**, zonder onderscheid van beteekenis. Eenige hebben slechts den meervoudsvorm op **eren**. Voorbeelden :

- a) *ei* maakt *eiers* en *eieren*,
hoen › *hoenders* en *hoenderen*,
kalf › *kalvers*, *kalveren* en *kalven*,
kind › *kinders* en *kinderen*,
loof (2) › *loovers* en *looveren*,
rad › *raders* en *raderen*,
rijs › *rijzers* en *rijzeren*,
rund › *runders*, en *runderen*,
spaan (2) › *spaanders* en *spaanderen*.

b) <i>berd</i> maakt <i>berderen</i> ,	<i>goed</i> maakt <i>goederen</i> ,
<i>gelid</i> › <i>gelederen</i> ,	<i>lam</i> › <i>lammeren</i> ,
<i>gemoed</i> › <i>gemoederen</i> ,	<i>lied</i> › <i>liederen</i> .

3° *Kleinood* maakt *kleinooden* en *kleinoodiën* (3),

(1) *Dienstknechten*, *krijgsknechten* en *voetknechten* maken steeds hun meervoud op *en*.

(2) Van *loovers* en *spaanders* bestaat in het enkelvoud niet alleen *loof* en *spaan*, maar ook *loover* en *spaander*, welke enkelvoudsvorm echter misschien eerst uit het meervoud *loovers* en *spaanders* ontstaan is.

(3) Vgl. *de Taal- en Letterbode*, onder redactie van Dr Verwijs en Dr Cosijn; 1° aflevering, 1869, bladz. 70-75, en 2° aflevering, 1870, bladz. 152-144.

sieraad maakt *sieraden* en *sieradiën*,
koe » *koeien*,
lende » *lenden* en *lendenen*,
vleesch » *vleezen*,
breekspel » *breekspellen*, enz.

DERDE UITZONDERING.

1° Eenige zelfst. naamw. veranderen van stamklinker in het meervoud ; b. v.

gelid maakt *gelederen*, *spit* (speet) maakt *spcten*,
lid (1) » *leden*, *split* (spleet) » *spleten*,
rif (van een zeil) » *reven* (2), *smid* » *smeden*,
schip » *schepen*, *stad* (stede) » *steden*.

2° De substantieven op *heid* uitgaande, veranderen in het meervoud *heid* in *heden* (3) ; b. v. *waarheid*, *waarheden*, — *goedheid*, *goedheden*, enz.

VIERDE UITZONDERING.

Eenige zelfst. naamw. veranderen van meervoudsuitgang terzelfder tijd als van beteekenis. Het zijn :

been (onderste lidmaat), *been* (deel van het dierlijk
beenen ; *geraamte*), *beenderen* of
beenders ;
beginsel (Fr. *élément*), *be-* *beginsel* (Fr. *principe*), *be-*
ginsels of *beginselen* ; *ginselen* ;
blad (van boomen), *bladers*, *blad* (van boeken), *bladen* ;
bladen of *bladeren* ;
deken (om te dekken), *deken* (Fr. *doyen*), *dekens* of
dekenen ;

(1) De afgeleide en samengestelde woorden van *lid*, veranderen de *i* in de lange *e* ; b. v. *ledebraak*, *ledebreuk*, *ledepop*, *ontleden*, enz., met uitzondering van *lidmaat*, *lidwoord*, enz.

(2) *Rif*, geraamte of klip, maakt *riffen*.

(3) In stede van *heid* zeide men oudtijds *hede*, waar het meervoud *heden* nog een overblijfsel van is.

<i>heiden</i> (afgodendienaar), <i>heideneden</i> ;	<i>heiden</i> (zwervende volkstam), <i>heidens</i> ;
<i>hemel</i> (uitspansel), <i>hemelen</i> ;	<i>hemel</i> (van een bed), <i>hemels</i> ;
<i>historie</i> (geschiedenis), <i>historiën</i> ;	<i>historie</i> (dorpsnieuws), <i>histories</i> ;
<i>kleed</i> (kleedingstuk), <i>kleedderen</i> of <i>kleëren</i> ;	<i>kleed</i> (vloertapijt), <i>kleeden</i> ;
<i>knecht</i> (dienaar), <i>knechts</i> of <i>knechten</i> ;	<i>knecht</i> (slaaf), <i>knechten</i> ;
<i>letter</i> (schrijfteeken), <i>letters</i> ;	<i>letter</i> (letterkunde), <i>letteren</i> ;
<i>lidmaat</i> (medelid), <i>lidmaten</i> ;	<i>lidmaat</i> (deel des lichaams), <i>ledematen</i> ;
<i>maat</i> (om te meten), <i>maten</i> ;	<i>maat</i> (makker), <i>maats</i> ;
<i>man</i> (homme), <i>mannen</i> ;	<i>man</i> (mari), <i>mans</i> ;
<i>middel</i> (hulpmiddel), <i>mid-delen</i> ;	<i>middel</i> (middellijf), <i>middels</i> ;
<i>reden</i> (drijfveer, oorzaak), <i>redenen</i> ;	<i>reden</i> (in de wiskunst), <i>redens</i> ;
<i>studie</i> (van een' geleerde), <i>studiën</i> ;	<i>studie</i> (van eenen schilder), <i>studies</i> ;
<i>tafel</i> (meubel), <i>tafels</i> ;	<i>tafel</i> (der wet), <i>tafelen</i> (ook <i>inhoudstafelen</i>) ;
<i>teeken</i> (stip of merk), <i>teekens</i> ;	<i>teeken</i> (verschijnsel), <i>teekenen</i> ;
<i>vader</i> (van kinderen), <i>vaders</i> ;	<i>vader</i> (voorouders), <i>vaderen</i> ;
<i>volk</i> (people), <i>volken</i> , <i>volkeren</i> ;	<i>volk</i> (armée), <i>volkeren</i> ;
<i>wapen</i> (blazoën), <i>wapens</i> ;	<i>wapen</i> (strijdtuig), <i>wapens</i> en <i>wapenen</i> ;
<i>water</i> (vloeibare stof), <i>wat-teren</i> ;	<i>water</i> (rivier), <i>waters</i> ;
<i>wortel</i> (van boomen), <i>wor-tels</i> ;	<i>wortel</i> (eetbare vrucht), <i>wor-telen</i> .

VIJFDE UITZONDERING.

Enkele malen wordt het meervoud door eenen van het

grondwoord afwijkenden vorm, of door een synoniem uitgedrukt, namelijk bij substantieven, die slechts in het enkelvoud gebruikelijk zijn. Voorbeelden :

Enkelvoud. - Meervoud.

Aandenken, - *herinneringen* ;
bedrog, - *bedriegerijen* ;
begin, - *beginselen* ;
beleg, - *belegeringen* ;
bijstand, - *ondersteuning*en ;
dank, - { *dankbetuigingen* ;
 dankzeggingen ;
doel, - { *bedoelingen* ;
 doeleinden ;
 oogmerken ;
druk, - *drukkingen* ;
eer, - { *eerbewijzen* ;
 eerbetuigingen ;
gedrag, - *handelwijzen* ;
genot, - *genietingen* ;
geweld, - { *gewelddadigheden* ;
 geweldenarijen ;
haat, - *hatelijkheden* ;
hongersnood, - *tijden van hong.* ;
hoon, - { *beschimpingen* ;
 beleedigingen ;
hoop, - *verwachtingen* ;

Enkelvoud. - Meervoud.

inkomen, - *inkomsten* ;
krijg, - *oorlogen* ;
kunde, - *kundigheden* ;
kommer, - *kommernissen* ;
leer, - *leeringen* ;
loon, - *belooningen* ;
moeite, - *strevingen* ;
nieuws, - { *nieuwstijdingen* ;
 nieuwsberichten ;
nijverheid, - { *nijverheidskunsten* ;
 nijverheidstakken ;
oordeel, - *oordeelvellingen* ;
raad, - *raadgevingen* ;
slag, - *soorten* ;
smaad, - *versmadingen* ;
spot, - *bespottingen* ;
sterfte, - *sterfgevallen* ;
sterkheid, - *versterkingen* ;
strijd, - *gevechten* ;
troost, - *vertroosting*en ;
verraad, - *verraderijen* ;
zege, - *zegepralen*, enz.

SAMENGESTELDE SUBSTANTIEVEN.

1° De samengestelde zelfst. naamwoorden nemen den meervoudsuitgang achter het laatste bestanddeel ; b. v. *appelboomen*, *huisvaders*, *vrijspraken*, *weldaden*, *voornamen*, *handelwijzen*, *deugnieten*, enz.

2° De samengestelde substantieven, waar *man* het laatste deel van uitmaakt, veranderen in het meervoud *man* in *lieden*, wanneer zij eene zekere klas van personen betee-kenen ; b. v. *timmerman*, *timmerlieden*, — *krijgsman*, *krijgslieden*, — *edelman*, *edellieden*.

Maar wanneer er dat begrip niet blijkt, is hun meervoud regelmatig; b. v. *scheidsmān*, *scheidsmannen*, — *taelman*, *taalmannen*, — *hoofdman*, *hoofdmannen*, enz.

28. MEERVOUD DER EIGENNAMEN. — 1°. De eigennamen van personen, landen, steden en dorpen, bergen, rivieren, enz. vormen hun meervoud op **s**, tenware zij op eenen sisklank eindigen; b. v. *de Cicero's*, *de Amerika's*, *de Rivoli's*, *de Etna's*, *de Arno's*, — *de Racines*, *de Egyptes*, *de Romes*, *de Scheldes*, *de Antilles*, — *de Cæsars*, *de Schillers*, *de Vondels*, *de Zwitsers*, *de Tibers*, enz.

2°. De eigennamen, die op eenen sisklank eindigen, vormen hun meervoud op **en**; b. v. *de Tobiansen*, *de Tollensen*, *de Horatiussen*, *de Minossen*, *de Parissen*, *de Epirussen*, *de Indussen*, enz.

UITZONDERINGEN. *Noorman* maakt *Noormannen* en *Noren*, — *Franschman*, *Franschen*, — *Engelschman*, *Engelschen*, — *Gelderschman*, *Gelderschen*, enz.

AANMERKING. Aan alle *familienamen*, die op geen sisklank eindigen, wordt de *s* in het meervoud gegeven, wanneer men de gezamenlijke leden der familie bedoelt; b. v. *de Van Dycks*, *de Van Hasselts*, *de Vermeulens*, *de Van Roeyts*, *de Antonelli's*, enz.

Maar eindigen de *familienamen* op eenen sisklank, dan nemen zij *en* tot teeken van het meervoud aan; b. v. *de Heremansen*, *de Van Beersen*, *de Van Diesten*, *de Hendrickxsen*, *de Van den Bosschen*, enz.

§ 2.

LIDWOORDEN.

29. VERKLARING EN SOORTEN VAN LIDWOORDEN. — De *lidwoorden* zijn woordjes, die dienen om aan te duiden dat de zelfstandige naamw. óf in eene bepaalde beteekenis

voorkomen, óf als eenheden, als enkele voorwerpen in den volzin bedoeld worden. Zeg ik b. v. *mensch*, zoo heb ik de algemeene voorstelling van het begrip, door het zelfst. naamw. uitgedrukt; maar zeg ik *de mensch* of *een mensch*, zoo denk ik aan een zeker en bepaald, of aan één enkel wezen, op hetwelk dit begrip alleen toepasselijk is (1).

Er zijn dus twee soorten van lidwoorden: het *bepalend* lidwoord, en het *lidwoord van eenheid*. Dit laatste wordt ook *niet bepalend* of *onbepaald* lidwoord geheeten, omdat het een enkel voorwerp aanduidt, zonder aanwijzing welk enkel voorwerp bedoeld wordt.

Men verwarre het lidwoord van eenheid niet met het telwoord *één*, of met het onbepaald voornaamwoord; b. v. *een mijner vrienden*; — *daar is er een*.

30. VERBUIGING DER LIDWOORDEN. —

A. BEPALEND LIDWOORD.

ENKELVOUD.			MEERVOUD.
<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mann. - Vr. - Onz.</i>
<i>Nom.</i> de,	de,	het,	de,
<i>Gen.</i> des,	der,	des,	der,
<i>Dat.</i> den,	der,	den,	den,
<i>Acc.</i> den.	de.	het.	de.

B. LIDWOORD VAN EENHEID.

ENKELVOUD.		
<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>
<i>Nom.</i> een,	eene,	een,
<i>Gen.</i> eens,	eener,	eens,
<i>Dat.</i> eenen,	eener,	eenen,
<i>Acc.</i> eenen.	eene.	een.

(1) Zelfs dan, wanneer *de mensch* figuurlijk voor *de menschen* gebezigd wordt, bedoelt men nog, zoo niet een bepaald wezen, dan ten minste eene bepaalde klas van wezens, op welke dit begrip alleen toepasselijk is.

AANMERKINGEN. 1° De beteekenis van het woordje *een*, als lidwoord, sluit het meervoud uit. Dit belet niet dat het onbepaald voornaamwoord *een* voor een meervoud vatbaar is; zoo zegt men : *de eenen en de anderen*. Zelfs als telwoord, kan *een* het meervoud aannemen in zekere gevallen; b. v. *hij heeft twee eenen geworpen*.

2° Soms heeft een substantief met *een* de kracht van een meervoud; b. v. *een appel of zes*, d. i. vijf of zes, ongeveer zes appelen; *een dag of acht*, d. i. eenige dagen, omtrent acht in getal; *een stuk of drie*, enz.

31. GEBRUIK DER LIDWOORDEN. —

A. BEPALEND LIDWOORD.

Het bepalend lidwoord staat vóór alle zelfst. naamwoorden of zelfstandig gebruikte woorden, die in eene bepaalde beteekenis voorkomen; b. v. *de vader*; *de dapperere*; *het heden behoort ons toe*; *de negen is gespeeld*, enz.

UITZONDERINGEN. Het bepalend lidwoord wordt verzwegen :

1° Bij de eigennamen van personen, landen, steden en dorpen; b. v. *zoek Karel*; — *hij gaat naar Engeland*; — *te Mechelen woont de Aartsbisschop*; — *Kiliaan werd omtrent het jaar 1535 te Duffel geboren*.

AANM. a) De eigennamen van personen, landen, steden en dorpen nemen echter het lidw. aan, wanneer zij als gemeene substantieven gebruikt worden, of eene nadere bepaling bij zich krijgen (1); b. v. *Bilderdijk is de Virgilius van Nederland*; *de stad N. is het Babylon onzer eeuw*; *de godvruchtige Hendrik*; *het schilderachtige Zwitserland*; *het rijke Antwerpen*; *het Europa der XIXe eeuw*, enz. — Men zegt ook : *de Kempen*, *de Krim*, *den Haag*, *den Bosch*, *het Gooi*, en eenige andere eigennamen van landen of steden, die oorspronkelijk gemeene naamwoorden zijnde, als zoodanig nog beschouwd blijven.

(1) Nogtans met de namen van landen kunnen bijvoeglijke naamwoorden tot één' eigenaam, als het ware, samengekoppeld worden, om een bijzonder deel van het land aan te duiden, en dan vervalt natuurlijk het lidwoord; b. v. *Noord- en Zuid-Amerika*, *Oost- en West-Vlaanderen*, *Wit Rusland*, *Steenachtig Arabië*, enz.

b) Hetzelfde geldt voor eigennamen, die aan meer dan ééne persoon van hetzelfde geslacht gemeen zijn; b. v. *de Racines* (Jan en Lodewijk), *de Corneilles* (Pieter en Thomas), *de Scipio's* (de Afrikanen en de Aziaat), enz.

c) Eigennamen van volkeren, bergen, rivieren, zeeën, bosschen, schepen, stoomtuigen, enz., volgen den algemeenen regel; b. v. *de Belgen*, *de Vesuvius*, *de Schelde*, *de Middellandsche Zee*, *het Soniënbosch*, *de Great-Eastern*, *de Stephenson*.

2° Het bepalend lidwoord wordt verzwegen bij titels, voorafgegaan of gevolgd van eigennamen; b. v. *Pius IX*, *paus van Rome*; — *koningin Victoria van Engeland*; — *professor David*; — *Mijnheer N*.

Worden de titels alleen uitgedrukt en de eigennamen verzwegen, alsdan is het lidwoord noodig; b. v. *de Paus van Rome*, *de Keizer van Oostenrijk*; *de Koningin van Engeland*.

Zulks geldt mede, wanneer de eigennamen van eenen genitief voorafgegaan zijn, of wanneer de vooropstaande titel nader bepaald wordt; b. v. *de koning der Belgen*, *Leopold de Tweede*; — *de diep-betreurde koningin Ludovica Maria van Orleans*.

3° Ook vóór verwantschapswoorden en andere substantieven, die van eenen eigenaam gevolgd zijn, worden lidwoord en andere bepalende bijv. naamw. verzwegen; b. v. *oom Lodewijk*; *nicht Coleta*; *vrouw Johanna*; *vriend Karel*.

4° Zelfstandige naamwoorden, voorafgegaan van eenen genitief die tot hunne bepaling dient, verwerpen het bepalend lidwoord; b. v. *mijns vaders huis*, *'s keizers zoon*.

5° Men verzwijgt het bepalend lidwoord bij de namen van personen of zaken, die aangesproken worden; b. v. *Beminde Vader*; — *Hemel!* — *Boekje, ga naar Rome* (Kinker).

6° Het wordt mede verzwegen vóór zelfst. naamw., die in het algemeen genomen worden; alsmede vóór die welke slechts eene onbepaalde hoeveelheid, of maar enkel de soort of de stof aanduiden; b. v. *kinderen zijn speelziek*;

— daar is brood; — goud en zilver zijn kostbare metalen; — hier is papier, enz.

7° Twee of meer substantieven, die verwante, of tegen elkander overgestelde voorwerpen of begrippen uitdrukken, worden zonder lidwoord vereenigd; b. v. *zon en maan, man en vrouw, broeder en zuster, — winter en zomer, Kerk en Staat, mensch en dier*, enz.

8° Eindelijk in bijwoordelijke, werkwoordelijke (1) en spreekwoordelijke uitdrukkingen, hartstochtelijke spreekwijzen, alsmede bij de opsomming van onderscheidene zaken, ten einde de rede meer snelheid en klem bij te zetten; b. v. *te paard rijden; aan tafel zitten; — wortel schieten; voet aan wal zetten; — nood breekt welten; schijn bedriegt; — goed, eer, leven, alles is verloren! — peerden, koeien en kalveren zijn in den brand omgekomen*.

B. LIDWOORD VAN EENHEID.

Het lidwoord van eenheid staat vóór de zelfstandige naamwoorden, die als eenheden of als enkele voorwerpen in den volzin aangeduid worden; b. v. *een koning, eene moeder, een kind*, enz.

a) Het lidwoord van eenheid kan vóór eigennamen geplaatst worden, wanneer deze als gemeene substantieven gebruikt worden; b. v. *een Cicero* (een redenaar als Cicero), *een Homerus* (een dichter als Homerus), *de stad N. is een Babylon* (... eene zedeloze stad als Babylon), enz.

b) Een eigennaam neemt ook het lidwoord *een* voorop, alhoewel men den eigennaam zelven bedoelt, wanneer men de hoedanigheid, of het karakter aan dien eigennaam verbonden, vooral wil doen uitschijnen; b. v. *gelukkig een volk, dat eenen David voor koning heeft!*

(1) *Werkwoordelijke* uitdrukkingen zijn zulke woordverbindingen, die uit een werkwoord en een zelfst. naamw., als voorwerp daarbij gevoegd, bestaan.

c) Er is onderscheid te maken tusschen : *Willem is een schilder* en *Willem is schilder*. In het eerste geval wil men de klas van menschen te kennen geven, tot welke Willem behoort, namelijk *de schilders*; in het tweede geval, daarentegen, schrijft men alleenlijk aan Willem het schildertalent toe, zonder aan eene bijzondere klas van personen te doen denken.

- 52. HERHALING DER LIDWOORDEN. — A. a) Het *bepalend* lidwoord wordt doorgaans maar eens uitgedrukt vóór twee of meer zelfst. naamw. van hetzelfde geslacht en getal; b. v. *de dapperheid, koelbloedigheid en godsvrucht van Turenne*.

Wij zeggen *doorgaans*; want om de duidelijkheid te bevorderen, kan er somtijds reden bestaan van het lidwoord te herhalen; b. v. *ik heb den geneesheer en den heelmeester ontboden, en ik heb den geneesheer en heelmeester ontboden*. In het eerste geval is de geneesheer een persoon, en de heelmeester een andere; in het tweede geval is de geneesheer tevens ook heelmeester, en er is dan slechts van ééuen persoon spraak.

Ook in tegenstellingen, wanneer men op ieder zelfst. naamw. de aandacht wil vestigen, herhaalt men het *bepalend* lidwoord; b. v. *de rijke en de bedelaar zijn gelijk voor God*.

b) Zijn de zelfst. naamw. van verschillend geslacht en getal, dan hoeft het *bepalend* lidwoord herhaald te worden; b. v. *het leven en de dood van Christus; de koning en de hovelingen gaan morgen op de jacht*.

B. Het lidwoord van *eenheid* dient over 't algemeen herhaald te worden vóór ieder zelfst. naamw.; b. v. *een os en een ezel zijn twee nuttige lastdieren*.

De duidelijkheid der rede kan echter soms vereischen, dat het lidwoord van *eenheid* onderdrukt worde; b. v. *ik heb eenen geneesheer en heelmeester ontboden* (ééuen persoon), *en ik heb eenen geneesheer en eenen heelmeester ontboden* (twee personen).

C. Bij één zelfst. naamw. voorafgegaan van twee of

meer bijv. naamw., kan de herhaling of de onderdrukking der lidwoorden een groot verschil in de rede teweeg brengen; b. v. *ik heb den (eenen) krachtigen en den (eenen) sierlijken redenaar gehoord*, en *ik heb den (eenen) krachtigen en sierlijken redenaar gehoord*. In het eerste geval heb ik twee redenaars gehoord, waarvan de eene krachtig en de andere sierlijk was; in het tweede geval heb ik er slechts éénen gehoord, die krachtig en tevens sierlijk sprak.

33. PLAATS DER LIDWOORDEN. — Zoo dicht mogelijk dienen de lidwoorden bij hunne zelfst. naamwoorden geplaatst te worden. Men vermijde dus de volgende spreekwijzen: *de door den geleerden en diepbetreurden professor David verveerdigde Geschiedenis van België*; — *een met zes spierwitte peerden bespannen rijtuig*, enz. Zegt liever: *de Geschiedenis van België, door den geleerden en diepbetr. prof. David verveerdigd*; — *een rijtuig met zes spierwitte peerden bespannen*.

§ 3.

BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

34. VERKLARING EN SOORTEN VAN BIJV. NAAMW. — *Bijvoeglijke naamwoorden* — aldus genoemd, omdat zij bij zelfst. naamw. gevoegd worden, — zijn woorden die dienen om de hoedanigheden of eigenschappen van levende wezens en zaken uit te drukken, of om personen en voorwerpen nader te bepalen; b. v. *neerstige leerling, hooge boom, kostbare deugd, — mijn vader, deze vrouw, zeker kind*, enz.

De bijvoeglijke naamwoorden worden verdeeld in bijv. naamw. van *hoedanigheid*, en in *bepalende* bijv. naamw.

De *deetwoorden* en *rangschikkende telwoorden* worden in onze taal onder de bijvoeglijke naamw. van hoedanigheid gerekend.

Men verdeelt de bepalende bijv. naamw. in *bezittelijke, aanwijzende, vragende en onbepaalde* bijv. naamwoorden. — Eenige *algemeene telwoorden* kunnen ook tot de bepalende bijv. naamw. gebracht worden.

35. VERBUIGING DER BIJV. NW. VAN HOEDANIGHEID. — De bijv. naamw. van hoedanigheid worden, even als de zelfst. naamw., *sterk en zwak* verbogen. De zwakke verbuiging is meestal in gebruik; hierom zullen wij haar als *algemeenen verbuigingsvorm* voorschrijven, en den *sterken* uitgang, telkens dat hij van den *zwakken* verschilt, tusschen haakjes plaatsen.

A. BIJV. NAAMW. MET EEN MANN. SUBSTANTIEF.

Enkelvoud.

Meervoud.

N. de goede (goed) vader, de goede vaders,
G. des goeden (goeds) vaders, der goede (goeder) vaders,
D. den goeden vader, den goeden vaders,
A. den goeden vader, de goede vaders.

B. BIJV. NAAMW. MET EEN VROUW. SUBSTANTIEF.

Enkelvoud.

Meervoud.

N. de goede moeder, de goede moeders,
G. der goede (goeder) moeder, der goede (goeder) moeders,
D. der goede (goeder) moeder, den goeden moeders,
A. de goede moeder, de goede moeders.

C. BIJV. NAAMW. MET EEN ONZIJDIG SUBSTANTIEF.

Enkelvoud.

Meervoud.

N. het goede (goed) kind, de goede kinderen,
G. des goeden (goeds) kinds, der goede (goeder) kinderen,
D. den goeden kinde, den goeden kinderen,
A. het goede (goed) kind, de goede kinderen.

De bijvoeglijke naamw., voorafgegaan van het lidwoord van eenheid, worden op dezelfde wijze verbogen in het enkelvoud, uitgenomen in den nominatief en accusatief onzijdig. Beide naamvallen worden altijd *sterk* verbogen; b. v. *een moedig peerd, een bevallig kind*, enz. (Zie verder, N° 36, *tweede uitzond.*).

36. GEBRUIK DER STERKE EN DER ZWAKKE VERBUIGING. — De algemeene regel luidt aldus : *De bijvoegl. naamw. van hoedanigheid, voorafgegaan van een lidwoord, of van een of meer andere bijv. naamw., worden ZWAK verbogen; b. v. de geboortedag eens goeden vaders, mijner goede moeder, dezès goeden kinds; — de oogst mislukte ter oorzaak des aanhoudenden regens; — de liefde dezèr beide goede vaders voor hunne zonen.*

Hetzelfde geldt voor het lidwoord van eenheid, voor de rangschikkende en algemeene telwoorden, en voor de voornaamwoorden; b. v. *de liefde des eenen vaders overtreft die des anderen; — die man heeft twee zonen: de neerstigheid des eersten en de godsvrucht des tweeden voorspelten den vader een gelukkigen ouderdom; — onze beide huizen zijn verkocht: de prijs des mijnen is hooger geklommen dan die des uwen.*

UITZONDERINGEN. De bijvoeglijke naamw. worden *sterk* verbogen: 1° Wanneer zij *alleen* vóór hunne substantieven staan. Alzoo zijn *goedsmoeds, stormenderhand, blootshoofds*, enz. sterke genitieven (1); — *van hooger hand, ter goeder trouwe*, enz. sterke datieven.

Om die reden zou men moeten schrijven: *de smaak goedes wijns; de getuigenis braver lieden*, enz.; edoch, buiten de bijvoeglijke uitdrukkingen, wordt de sterke genitiefsvorm door den accusatief met het voorzetsel *van* uitgedrukt; b. v. *de smaak van goeden wijn; de getuigenis van brave lieden.* — Hetzelfde geldt voor den sterken datief, die, behalve in adverbiale uitdrukkingen, door den accusatief mét, en somtijds zónder het voorzetsel *aan* omschreven wordt.

De bijvoeglijke naamw. volgen echter den algemeenen regel, wanneer zij vóór mannelijke personen, of vóór persoonlijk gebruikte zelfstandige naamwoorden staan die aangesproken worden, alsmede vóór mannelijke stofnamen; b. v. *Beminde Vader, Dierbare Vriend; — schoone hemel, moedige leeuw; — roode en witte wijn*, enz.

(1) Vandaar: *eenerlei, eenerhande, allerlei, allerhande, geenerlei*, enz. Zie bladz. 29, nota.

2° Wanneer zij vóór *onzijdige* substantieven in den nominatief of accusatief enkelvoud komen, achter het onbepaald lidwoord, of een der bezittelijke en onbepaalde bijv. naamw. *mijn, zijn, hun, ons, haar, — elk, ieder, eenig, geen, menig, sommig, veel, zeker, enz.*; b. v. *een moedig peerd, uw prachtig huis, veel helder water, zeker behoeftig kind.*

3° Wanneer zij vóór *onzijdige* naamw., in den nominatief of accusatief geplaatst, achter het bepalend lidwoord *het*, of een der aanwijzende bijv. naamw. staan; b. v. *het of dit moedig peerd, het of geen bevallig kind.*

Wil men nogtans de aandacht voornamelijk op het adjectief doen vallen, of eene bijzondere beteëkenis aan den volzin hechten, dan kan men den zwakken nominatief of accusatief bezigen. Voorbeelden zullen dit punt ophelderen :

a) *Het koninklijke geschenk* is een geschenk door den koning gedaan, al was het dan ook niet kostbaar.

a) *Het koninklijk geschenk* is een kostbaar stuk, als koningen gewoon zijn te geven, ofschoon het nu door een' anderen persoon geschonken zij.

b) *Dit groote schip* is een schip dat om zijne grootte reeds gekend is.

b) *Dit groot schip* is, in 't algemeen, een schip van groote soort.

4° De bijv. naamw., in den nominatief enkelvoud, worden sterk verbogen vóór *mannelijke* persoonsnamen, die eenen ambtenaar, eenen bedrijver, bestierder of dienaar aanduiden (1), wanneer zij achter het lidwoord van eenheid of een der onbepaalde bijv. naamw. komen, en den persoon in zijn bedrijf, zijne bediening of zijnen staat kenmerken. — De zwakke nominatief wordt integendeel

(1) *Voorbeelden* : arbeider, leeraar, hovenier, hoveling, koning, burger, dichter, schilder, vorst, admiraal, prins, overste, heer, meester, knecht, onderdaan, vriend, vijand, huisvader, enz.

gebruikt, wanneer de bijv. naamw. slechts in 't algemeen de hoedanigheid van eenen persoon aanduiden. Voorbeelden :

a) *Een groote redenaar* is een persoon van hooge gestalte, die tevens redenaar is.

b) *Een goede koning* is' een koning die goed van aard is.

c) *Een sterke looper* is een looper die struisch van ledematen is.

d) *Zeker kundige schilder* is een schilder die, buiten zijn kunsttalent, veel andere kennis- en bezit.

e) *Zeker eenvoudige burger* is een burger die eenvoudig van zeden is.

a) *Een groot redenaar* is iemand die door zijne welsprekendheid uitmunt.

b) *Een goed koning* is een koning die wel regeert.

c) *Een sterk looper* is iemand die sterk of snel loopt.

d) *Zeker kundig schilder* is een schilder die in zijne kunst zeer ervaren is.

e) *Zeker eenvoudig burger* is iemand, die niets meer is dan een burger.

AANMERKING. Bij de adjectieven op *sch* maakt men geen verschil tusschen sterke en zwakke vormen, als ze vóór de boven aangeduide persoonsnamen staan; b. v. *een Engelsch* of *een Engelsche dichter*, *een Hollandsch* of *een Hollandsche taalgeleerde*, *een Vlaamsch* of *een Vlaamsche schilder*.

5° De bijv. naamw. die de mannelijke substantieven *man*, *mensch* of een der persoonsnamen op *-ling* voorafgaan, worden in den nominatief enkelvoud sterk of zwak verbogen, volgens de bijzondere beteekenis die men aan den volzin hecht; b. v. *een groot man* is een man van groote verdiensten, en *een groote man* is een man die groot van gestalte is; — *een edel jongeling* is een jongeling, die zich op eene edele wijze gedraagt; *een edele jongeling* is een jongeling, die tot den adelstand behoort.

37. OVEREENKOMST DER ADJECTIEVEN MET HUNNE SUBSTANTIEVEN. — De bijv. naamw. van hoedanigheid staan onmiddellijk vóór de zelfst. naamw. tot welke zij

behooren, en komen daarmee overeen in geslacht, getal en geval.

Bij samengestelde zelfst. naamw. heeft hetzelfde plaats; b. v. *het akelig kerkhof, de zuinige huisvrouw, de kunstige uurwerkmaker*. Het spreekt nogtans van zelf dat, wanneer een adjectief alleen betrekking heeft met het eerste deel der samenstelling, het daar dan ook alleen meê overeen moet komen; b. v. *het oude-mannenhuis, de Lieve-Vrouwentoren*. — In dit geval moet men het adjectief aan 't naamwoord verbinden door middel van eene koppelstreep.

38. ONVERBOGEN BIJVOEGLIJKE NAAMW. — De bijv. naamw. van hoedanigheid moeten *onverbogen* blijven :

1° Wanneer zij niet *onmiddellijk vóór* hunne zelfstandige naamwoorden staan; b. v. *de deugd is beminnelijk; die man is eerlijk; zoo welsprekend eenen redenaar heb ik nooit gehoord; even zwaar een last; te moeilijk eene taak, enz.*

Om dezelfde reden zegt men : *deze pen is mijn, of mijn is deze pen*, wanneer men met bijzonderen nadruk zijnen eigendom wil doen gelden; anders zegt men gewoonlijk : *deze pen is de mijne, of : deze pen is van mij*.

Die regel is echter niet toepasselijk a) achter eigennamen, waar het adjectief, voorafgegaan van een bepalend lidwoord, zelfstandiger wijze gebezigd wordt; b. v. *Alexander de Groote, Napoleon de Derde, enz.*; — b) in 't algemeen, wanneer het zelfst. naamw. onverstaan wordt; b. v. *onder deze vruchten, zijn goede (vruchten) en slechte (vruchten)*.

2° Wanneer zij van den eigenaam eens lands of eener stad gevormd zijn, en op *-er* uitgaan; b. v. *Haarlemmer olie, de Leipziger jaarmarkt, Hamburger tabak, enz.*

Zoo ook *linker en rechter zijde, voet, hand, oog, enz.* Nogtans zou hij niet misdoen, die de adjectieven *link* en *recht* verboog als de andere.

Men voege hierbij de adjectieven, die van een der

hoofdpunten gevormd worden, en op *-er* uitgaan ; b. v. *Noorder-, Wester-, Zuider- en Oosterkim.*

3° De bijv. naamw., uitgaande op *-lei* of *-hande*, blijven onveranderlijk ; b. v. *allerlei geschenken, velerhande middelen.*

4° Wanneer zij vóór andere bijv. naam- of deelwoorden staan en deze wijzigen ; b. v. *eene donker blauwe (donkerblauwe) tint, de nieuw gebouwde kerk.*

De adjectieven leggen in dit geval hun bijvoeglijken aard af, en gaan tot bijwoorden over.

5° Wanneer twee of meer adjectieven door hunne nauw verbonden beteekenis te zamen maar één bijv. naamw. uitmaken, dan wordt slechts het laatste dier adjectieven verbogen, en de overige blijven onveranderlijk ; b. v. *de rood, geel en zwarte Belgische vlag.*

6° De adjectieven, die de stof der dingen aanwijzen, en daarom *stoffelijke* bijv. naamw. genoemd worden, blijven meestal onverbogen ; b. v. *een zilveren lepel, marmere tafels, zijden en wollen kleederen, enz.*

7° De meerlettergrepige bijv. naamw. of deelwoorden op *en*, alsook de adjectieven op *er* in den vergelijkenden trap, blijven doorgaans, welluidendheidshalve, onverbogen ; b. v. *de nagelaten en onuitgegeven gedichten van Ledeganck ; eene verhevener plaats ; ik heb nooit een' onverdragelijker of hatelijker man gezien.*

8° Wanneer telwoorden, tot adjectieven gevormd, met andere telwoorden verbonden worden, alsdan wordt het laatste alleen verbogen, terwijl de overige onveranderd blijven ; b. v. *de driehonderd zes en veertigste bladzijde ; het zeventuizend achthonderd en zeventigste jaar na Christus' geboorte.*

Van de onveranderlijkheid der onbepaalde telwoorden *al* of *algansch, heel* of *geheel*, enz., zullen wij verder handelen.

39. TRAPPEN VAN VERGELIJKING. — Er zijn drie trappen van vergelijking of beteekenis : de *stellige*, de *vergelijkende* en de *overtreffende* trap.

1° De stellige trap (*positief*) geeft eenvoudig eene hoedanigheid of eigenschap te kennen zonder eenige vergelijking, als : *dit huis is schoon, het vruchtbaar veld.* — De positief is het bijvoeglijk naamwoord in zijn gewonen vorm, en wordt ten onrechte tusschen de trappen van vergelijking gerekend.

2° De vergelijkende trap (*comparatief*) drukt eene hoedanigheid of eigenschap uit, met vergelijking dier hoedanigheid in een gelijken, minderen of meerderen graad tusschen twee of meer personen of voorwerpen. Vandaar de comparatief van *gelijkheid*, die van *minderheid* en die van *meerderheid*.

a) De comparatief van *gelijkheid* wordt uitgedrukt door het plaatsen van 't adjectief tusschen de woordjes *zoo - als; even - als; even zoo - als;* b. v. *zijne leerlingen zijn zoo (even of even zoo) vlijtig als de mijne.*

b) Bij den comparatief van *minderheid*, staat het adjectief tusschen *zoo* en *niet als*, of tusschen *minder* en *dan;*
b. v. *zijne leerlingen zijn zoo vlijtig niet als de mijne;*
of : *zijne leerlingen zijn minder vlijtig dan de mijne.*

c) De comparatief van *meerderheid* wordt aangeduid door het bijvoegen van *-er* bij den positief, en is steeds opgevolgd van het voegwoord *dan* (1); b. v. *mijne leerlingen zijn vlijtiger dan de uwe.*

(1) Het voegwoord *dan* wordt niet alleen gebruikt na den gewonen comparatiefsvorm op *er*, en na den comparatief door *meer, meerder*, of *minder* uitgedrukt, maar ook na de ontkennende woordjes *niemand, niets, nergens, nooit, geen, geen ander* en *niet*, uitsluitender wijze aangewend; b. v. *aan niemand zult gij het kenbaar maken, dan aan uwe ouders; gij moogt niet zeggen, dan wat gij zeker weet, enz.*

AANM. De bijvoeglijke naamw. en bijwoorden, wier stellige trap of grondvorm op *r* eindigt, ontvangen, welluidendheidshalve, eene *d* voor den comparatiefsvorm op *er*; b. v. *zwaar*, *zwaarder*, — *eer*, *eerder*, enz. — De verdubbeling der medeklinkers, en de vervanging van *f* en *s* door *v* en *z* hebben hier plaats, even als in 't meervoud des substantieven, en in de vrouwelijke vormen der bijv. naamw.; b. v. *glad*, *gladder*, — *doof*, *doover*, — *wijs*, *wijzer*, enz.

3° De overtreffende trap (*superlatief*) stelt eene hoedanigheid voor in den hoogsten graad, hetzij met vergelijking, hetzij zonder vergelijking. Weshalve is de superlatief tweëerlei :

a) De *volstrekt* overtreffende trap, die uitgedrukt wordt door het plaatsen der bijwoorden *zeer*, *bovenmate*, *uiterst* of *uitermate*, *hoogst*, enz. vóór de adjectieven; b. v. *dit huis is zeer schoon*; *uw geschenk is mij hoogst aangenaam*; *die man is bovenmate gierig*.

b) De *betrekkelijk* overtreffende trap, die gevormd wordt door bijvoeging van *st* achter den positief; b. v. *de schoonste vruchten der hoogste boomen van den tuin*.

De bijv. naamw., die op de sisklanken *s* of *sch* eindigen, vormen hunnen superlatief op *t* in plaats van op *st*, uit hoofde van welluidendheid; b. v. *goddeloos*, *goddeloost*; — *valsch*, *valscht*.

AANMERKINGEN. 1° De comparatief van meerderheid moet uitgedrukt worden door *meer* of *minder*... *dan*, en de betrekkelijk overtreffende trap door *de meest* of *de minst*, wanneer het bijv. naamw. of deelwoord voor den gewonen comparatiefs- of superlatiefsvorm niet vatbaar is; b. v. *gij zijt meer afwezig dan ik*; *die boeken zijn minder gelezen dan die andere*; *gij zijt de meest afwezige*; *de minst gelezene boeken*.

Maar wanneer een bijv. naamw. of deelwoord zijnen comparatief van meerderheid en zijnen betrekkelijk overtreffenden trap regelmatig kan vormen op *er* en *st*, dan dient men zich te onthouden van die vergelijkingsuitgangen door omschrijving met *meer-dan* en *de meest*... uit te drukken.

2° De gewone comparatief van meerderheid veronderstelt de vergelijking eener hoedanigheid tusschen twee of meer personen of voorwerpen; maar worden twee hoedanigheden, aan een' en denzelfden persoon of aan een en hetzelfde voorwerp eigen, met elkander vergeleken, en de eene in een hooger en graad aan iemand of aan iets toegekend, — dan bedient men zich van het bijwoord *meer* vóór de hoedanigheid die de andere overtreft; b. v. *uw broeder is meer gelukkig dan voorzichtig* (en niet : *uw broeder is gelukkiger dan voorzichtig of voorzichtiger*), *dit boek is meer kostbaar dan nuttig* (en niet : *kostbaarder dan nuttig of nuttiger*).

3° Eenige bijvoeglijke naamw. vormen onregelmatig hunne trappen van vergelijking. De bijzonderste zijn :

goed, beter, best;
kwaad, erger (kwader), ergst (kwaadst);
veel, meer of meerder, meest;
menig, meer of meerder, meest;
weinig, minder, minst.

4° Andere *bijv. naamw.* hebben geene trappen van vergelijking, omdat hunne beteekenis volkomen is, en bijgevolg alle vergrooting uitsluit; b. v. *dood, blind en stom* (1), *allerlei, velerhande, gouden, zilveren, tegenwoordig, afwezig, sneeuw wit, bloedrood, de eerste, vierkant, achthoekig, enz.*

5° Niet alle *deelwoorden* zijn voor den comparatief en superlatief vatbaar : diegene slechts, welke eene bijblijvende hoedanigheid, in plaats van eene voorbijgaande handeling, uitdrukken, en dus als *bijv. naamw.* te beschouwen zijn, kunnen in de drie trappen van vergelijking gesteld worden. Zoo zegt men : *welsprekend, welspreken-*

(1) Tenzij *blind en stom* overdrachtig genomen worden; b. v. *hij is stommer dan een ezel en blinder dan een mol.*

der, welsprekendst, — geleerd, geleerder, geleerdst, — volmaakt, volmaakter, volmaaktst, enz.

AANMERKING. Niet zelden wordt de overtreffende trap der bijv. naamw. door dien der bijwoorden willekeurig vervangen; b. v. *de duurste boeken zijn altijd het nuttigste niet, voor de nuttigste*. Dit gebeurt echter verkeerdelijk, omdat die verwisseling een ganschen omkeer in de beteekenis des volzins veroorzaakt. Er is een overgroot verschil tusschen : *van al de stroomen in België is de Schelde DE SCHOONSTE*, en : *vóór Antwerpen is de Schelde HET SCHOONST*, of : *bij zonnenondergang is de Schelde vóór Antwerpen HET SCHOONST*. In het eerste geval wil men doen verstaan dat de Schelde *de schoonste stroom is* van ons land; in de twee andere gevallen, dat de Schelde vóór Antwerpen *schooner is dan op eene andere plaats, of op een ander uur van den dag*. Hieruit volgt, dat men den bijvoeglijken superlatief moet bezigen, wanneer de vergelijking geschiedt tusschen de hoedanigheid van een voorwerp en die van een ander voorwerp. Geschiedt integendeel de vergelijking tusschen de hoedanigheid van een voorwerp, en dezelfde hoedanigheid van hetzelfde voorwerp, maar in verschillende tijdstippen of van verschillende zijden beschouwd, dan gebruikt men den bijwoordelijken superlatief.

6° Bij samengestelde bijv. naamw. neemt het laatste lid der samenstelling alleen de veranderingen van uitgang aan; b. v. *volkomen, volkomener, volkomenst; — welluidend, welluidender, welluidendst; — goedhartig, goedhartiger, goedhartigst, enz.*

7° Eenige bijv. naamw. zijn slechts in den superlatief gebruikelijk; b. v. *uiterste, voorste, achterste, bovenste, benedenste, onderste, binnenste, middelste, enz.*

8° De comparatief wordt dikwijls, tot nadere bepaling, voorgegaan van *eenigszins, nog, veel, vrij, weinig, enz.*

De voorzetsels *door, over en in*, vóór zekere stellende trappen, geven hun de beteekenis van superlatieven; b. v. *doorgoed, overschoon, indroog, enz.*

De superlatief wordt niet zelden versterkt door *aller*, en nader bepaald door *verre weg, op verre na, ver uit, enz.*;

b. v. *allerschoonste bloemen; deze bloemen zijn verre weg (op verre na, of ver uit) de schoonste van den hof.*

9° Eenige bijwoorden vormen, even als de adjectieven, regelmatig hunne trappen van vergelijking; b. v. *hoog, hooger, hoogst; — ver, verder, verst, enz.* — Andere hebben onregelmatige comparatiefs- en superlatiefsvormen; b. v.

wel, beter, best;

weinig, min, minst;

vroeg, eerder, eerst;

gaarne (graag), liever of grager, liefst of graagst;

dikwijls, meermalen (dikwijler), meest;

goedkoop, beterkoop, bestkoop (1);

welkom, welkomer, meest welkom.

40. HERHALING DER BIJV. NAAMW. — De bijvoeglijke naamw., die twee of meer zelfst. naamw. bepalen, dienen dan alleen herhaald te worden, wanneer zij voor elk naamwoord eenen verschillenden uitgang hebben; b. v. *goede wijn en goed bier, hij bezit eene schoone woning en een schoonen hof.* De herhaling is integendeel nutteloos in: *goede vaders, moeders en kinderen; de schoone woning en hof van uwe zuster zijn verkocht.*

Bij twee of meer samengestelde bijv. naamw., die het laatste deel der samenstelling gemeen hebben, mag men bij het eerste dier adjectieven den gemeenen uitgang onderdrukken, en hem door het verbindingssteeken of de koppelstreep vervangen; *in- en uitwendige ziekten; eer- en deugdzzaam; toon-, taal- en letterlievend genootschap, enz.*

41. BEHEERSCHING DER BIJV. NAAMW. VAN HOEDANIGHEID. — **A.** Eenige bijv. naamwoorden vorderen den *genitief*, die alsdan voorafgaat. Zie hier de bijzonderste dier adjectieven :

(1) *Goedkoop*, bijv. naamw., is regelmatig: *goedkoop* en *goedkoopst*.

bewust (1),	gezind,	noodig,
deelachtig,	kundig,	vol,
gedachtig,	machtig,	waard, of waardig.
genadig,	meester,	zat,
gewis,	moede, moê,	zeker.

Men voege hierbij de tegenovergestelde adjectieven met *on*, als *onbewust, ongenadig, onkundig, onmachtig*, enz. — Ook het adjectief *schuldig*, in de beteekenis van *strafbaar*, beheerscht den genitief der zaak, waarin de straf bestaat; b. v. *des doods schuldig*. — In den zin van *plichtig*, wordt *schuldig* opgevolgd door het voorzetsel *aan* met den accusatief der zaak, waarin de overtrëding bestaat; b. v. *schuldig aan bedrog*. — Eindelijk in den zin van *verplicht te geven*, heeft het den datief des persoons benevens het naamwoord der zaak, die betaald of teruggegeven moet worden, in den accusatief bij zich; b. v. *ik ben u grooten dank schuldig; hij is mij tien frank schuldig*. *Schuldig* heeft immers hier de waarde van het transitieve *te betalen hebben*.

Wij hebben reeds doen opmerken, dat men gewoonlijk achter die bijv. naamw. den accusatief, mét of zónder voorzetsel bezigt; b. v. *van geen kwaad bewust; zat van dagen; zeker van de zaligheid; gedachtig aan de woorden; — de Engelsche taal meester of machtig; het is de moeite waard; ik ben het slecht weder moê*, enz. De genitief behoort tot den verheven stijl.

Ook de bijv. naamw. in den betrekkelijk overtreffenden trap gebruikt, zijn gevolgd van den genitief, of van eert voorzetsel met den accusatief; b. v. *de geleerdste zijner tijdgenooten, — van of onder zijne tijdgenooten*.

(1) *Bewust en onbewust*, in de bedrijvende beteekenis van *wetend en onwetend*, beheerschen den genitief der zaak; b. v. *ik ben mij der wetten onbewust*; — in de lijdende beteekenis van *bekend en onbekend*, vorderen zij den datief; b. v. *die zaak is mij bewust*.

B. De bijv. naamw., die den *datief* beheerschen, zijn :

aangeboren,	gemeen,	ondergeschikt,
aangelegen,	gemeenzaam,	onderworpen,
aangenaam,	genadig,	onverschillig,
begrijpelijk (1),	genegen,	overeenkomstig,
behaaglijk,	getrouw,	overig,
behulpzaam,	gevaarlijk,	schadelijk,
bekend,	gunstig,	schuldig,
beschoren,	hatelijk,	smartelijk,
betamelijk,	heilig,	toegedaan,
bevorderlijk,	heilzaam,	toegankelijk,
bewust (2),	hinderlijk,	toegenegen,
bezwaarlijk,	kenbaar,	verdacht,
dankbaar (1),	lastig,	verdraaglijk,
dienstbaar,	leed,	verklaarbaar,
dienstig,	licht,	verkleefd,
dierbaar,	lief,	verschuldigd,
doenlijk,	moeilijk,	verwant,
duidelijk,	mogelijk,	vijandig,
duister,	nadeelig,	voordeelig,
eigen,	noodig,	vreemd,
erkentelijk,	noodzakelijk,	waard,
gehoorzaam,	nut,	welkom,
gelijk (3),	nuttig,	zuur,
gemakkelijk,	onderdanig,	zwaar, enz.

Men voege hierbij de tegenovergestelde bijv. naamw. met *on*, als : *onbekend, ongelijk, ongunstig*, enz.

(1) Men voege hierbij de meeste bijv. naamw. op *baar* en *lijk*.

(2) Zie de aanmerking van de vorige bladzijde op de woorden *bewust* en *onbewust*.

(3) Eertijds regeerde *gelijk* ook den genitief. Vandaar nog *mijns-gelijke, dergelijke*, enz. Thans wordt *gelijk* veelal als voegwoord behandeld : zoo zeggen wij : *hij zingt gelijk een vogel*, waar de Ouden zouden gezegd hebben *ghelijck eenen voghele*.

Wij hebben reeds doen opmerken, dat men in den gemeenzamen stijl den datief gewoonlijk vervangt door den accusatief, mét of zónder voorzetsel; b. v. *hij is aan zijne ouders gehoorzaam; het zal voor iedereen nadeelig zijn; overeenkomstig zijne begeerte*, enz. — Zaaknamen worden liever door middel van voorzetsels, dan in den datief met de adjectieven verbonden; b. v. *heilzaam voor de gezondheid, nadeelig voor zijne beurs*, enz.

Dit geldt echter niet voor den datief der persoonlijke voornaamw., die steeds behouden wordt; b. v. *het is mij aangenaam; het is hun gelijk; er is ons weinig noodig*, enz.

C. De bijv. naamw., die maat, gewicht, ouderdom, tijd of waarde aanduiden, als *groot, lang, dik, breed, diep, wijd, hoog, oud, waard, zwaar*, enz., vorderen den *accusatief*; b. v. *eenen voet breed, eenen kilo zwaar, eenen dag oud*, enz.

D. Adjectieven van overvloed en gebrek hebben veelal de voorzetsels *in* of *van* na zich; b. v. *rijk in deugden, beroofd van oordeel*. — Zoo zegt men insgelijks: *licht van hoofd; zwaar van kop; ziek van lichaam, maar gezond van herte; veilig voor gevaar; klein van gestalte; groot van ziel; zwart van haar; schoon van pluimen*, enz.

42. BEZITTELIJKE BIJVOEGL. NAAMW. — Gelijk de naam zelf het te kennen geeft, duiden deze bepalende bijvoeglijke naamw. *bezitting* of *eigendom* aan. Zij worden op de volgende wijze onderscheiden :

1 ^{ste} persoon.	2 ^{de} persoon. ENKELVOUD.	3 ^{de} persoon.
<p><i>Mann. en Vrouw.</i> mijn, mijne, mijn;</p>	<p><i>Mann. en Vrouw.</i> (dijn, dijne, dijn), uw, uwe, uw;</p>	<p><i>Mann. Vrouw. Onz.</i> zijn, haar, zijn, zijne, hare, zijne, zijn, haar, zijn.</p>
MEERVOUD.		
<p><i>Mann. en Vrouw.</i> onze, onze, ons;</p>	<p><i>Mann. en Vrouw.</i> uw, uwe, uw;</p>	<p><i>Mann., Vr. en Onz.</i> hun, hunne, hun.</p>

De bezittelijke bijv. naamw. worden *sterk* verbogen in dezer voege :

ENKELVOUD.

	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>
<i>Nom.</i>	mijn,	mijne,	mijn,	onze,	onze,	ons,
<i>Gen.</i>	mijns,	mijner,	mijns,	onzes,	onzer,	onzes,
<i>Dat.</i>	mijnen,	mijner,	mijnen,	onzen,	onzer,	onzen,
<i>Acc.</i>	mijnen,	mijne,	mijn.	onzen,	onze,	ons.

MEERVOUD.

	<i>M. V. O.</i>	<i>M. V. O.</i>
<i>Nom.</i>	mijne,	onze,
<i>Gen.</i>	mijner,	onzer,
<i>Dat.</i>	mijnen,	onzen,
<i>Acc.</i>	mijne.	onze.

Men verbuige op dezelfde wijze : *uw, uwe, uw, — zijn, zijne, zijn, — haar, hare, haar, — hun, hunne, hun.*

AANMERKINGEN. 1° De bezittelijke bijv. naamw. drukken altijd eene dubbele betrekking uit, eene met den *bezitter* die voorafgaat, en eene met het *bezeten voorwerp* dat volgt.

a) De betrekking met den *bezitter* ligt in den stam van het bijv. naamw. zelf opgesloten : *alzo* duiden *mijn* en *onze* eene overeenkomst aan met een éersten persoon ; *uw* met een tweeden, en *zijn, haar* en *hun* met een derden persoon. — Niet alleen de *persoon* der bezitters, maar ook hun *getal* wordt uitgedrukt door den grondvorm van het bezittelijk voornaamw. des éersten en des derden persoons in het enkel- en meervoud. Hetzelve zou ook gelden voor het bezitt. voornaamw. des tweeden persoons, indien men, zooals oudtijds, *dijn, dijne, dijn* voor een enkelen bezitter, en *uw, uwe, uw* voor meer dan ééne bezitter bezigde. — Daarenboven nog geeft de stam der bezitt. voornaamw. des derden persoons ook het *geslacht* des bezitters te kennen in het enkelvoud. Maar wat het meervoud betreft, *hunne, hunner, hunnen, hunne* staan in betrekking zoowel met vrouwelijke als met mannelijke bezitters.

Men zegt dus even goed : *de moeders beminnen HUNNE kinderen*, als : *de vaders berispen HUNNE zonen* (1).

b) De betrekking met het bezeten voorwerp dat op de bezitt. bijv. naamw. volgt, wordt door den verbuigingsuitgang uitgedrukt. Deze uitgang duidt terzelfder tijd geslacht, getal en naamval aan.

2° Waarin het verschil bestaat tusschen : *mijn oom is ziek : ik heb zijnen geneesheer en heelmeester ontboden*, en : *ik heb zijnen geneesheer en zijnen heelmeester ontboden*, is reeds gezegd geworden.

3° De bezittelijke bijv. naamw. volgen eerder het geslacht van den persoon waarop zij terugwijzen, dan dat van het woord, waardoor de bezitter wordt uitgedrukt; b. v. *dit wijf verwaarloost HARE kinderen*; *dit meisje bemint HARE moeder*; *de zon (Phebus) beklom ZIJNEN wagen en dreef ZIJNE rossen door het hemelruim*, enz.

4° Na onzijdige lands- of stadsnamen, waaraan men eene handelende beteekenis toekent, en die bijgevolg als persoonsnamen kunnen aanzien worden, plaatst men de bezitt. bijv. naamw. liefst in het vrouwelijk geslacht; b. v.

Heel *Neerland* zendt *haar* wensch ten hemel. Opgetogen
Ziet zij *haar* kindren, voor *hare* eer ten kamp gevlogen,
Den weêrstand tarten, 't lot braveeren, om, misschien,
Een lauwer meerder aan *haar* lauwerkroon te zien. (TOLLENS)

ANTWERPEN poogt *HAREN* koophandel, de bron van *HARE* welvaart, uit te breiden.

5° Vóór mannelijke persoonsnamen, die als bepaling vóór een zelfst. naamw. staan, is men vrij het bezittelijk bijv. naamw. te verbuigen, of onverbogen te laten; b. v. *mijn* of *mijns vaders huis*; *haar* of *haars broeders zoon*, enz.

Maar vóór vrouwelijke persoonsnamen, op dezelfde wijze

(1) Sommige schrijvers zien echter geen bezwaar in het gebruik van *hare*, *harer*, *haren*, *hare* voor het meervoud van vrouwelijke personen.

gebezigd, moet het voorafgaande bezittelijk bijv. naamw. onverbogen blijven; b. v. *uw moeders verjaardag; mijn zusters zoon; zijn dochters kind; uw Majesteits gehoorzame onderdaan*; en niet *uws* of *uwer*, *mijns* of *mijner*, *zijns* of *zijner*, enz. (1) — Nogtans, wanneer men den vrouwelijken persoonsnamen de *s* niet aanhangt, kan men *uwer zuster kleed*, *mijner vrouw broeder* gebruiken.

6° Wanneer twee zelfst. naamw. van hetzelfde geslacht en getal voorafgaan, kan het somtijds onzeker zijn op welk van de twee het bezittelijk bijv. naamw. slaat. In dit geval dient men het bezittelijk adjectief te vervangen door een ander dat de betrekking duidelijker aanwijst, of den zin klaar te maken met hem eene andere wending te geven. Als ik b. v. zeg : *Willem meldt aan Karel dat hij aan zijn verzoek voldaan heeft*, alsdan slaat dit *zijn* duidelijk genoeg op *Karel*. Doch zeg ik : *Willem meldt aan Karel dat hij zijn huis verkocht heeft*, alsdan ziet men niet of het *Willem's* of *Karels* huis is dat verkocht is. Men zegge dus liever : *Willem heeft zijn huis verkocht en meldt het aan Karel*. Of is 't *Karels* huis dat door *Willem* verkocht is, zoo kan men zeggen : *Willem meldt aan Karel dat hij diens huis verkocht heeft*, ofwel : *Willem heeft Karels huis verkocht en geeft hem daar kennis van*.

Men onthoude zich zooveel mogelijk de bezittelijke bijv. naamw. *zijn*, *haar*, *hun* door het aanwijzend voornaamwoord *deszelfs* of *deszelve*, *derzelve* of *derzelve* te vervangen. Om de duidelijkheid te bevorderen, mag men nooit den stijl geweld aandoen, of hem zijnen zwier ontnemen.

43. AANWIJZENDE BIJV. NAAMW. — De *aanwijzende* bijvoeglijke naamw. dienen om personen of zaken, als met den vinger, aan te toonen.

(1) Om dezelfde reden zegt *Bilderdijk* : *in een lilies blanken schoot*, voor : *in den blanken schoot eener lëlie*.

Er zijn twee soorten van aanwijzende bijv. naamw.

A. Tot de eerste klas behooren *deze, deze, dit, — die, die, dat,* — en *gene, gene, geen.* — Zij worden *sterk* verbogen in dezer voege :

ENKELVOUD.

	<i>Mann.</i>	<i>Vr.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mann.</i>	<i>Vr.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Mann.</i>	<i>Vr.</i>	<i>Onz.</i>
<i>N.</i>	<i>deze,</i>	<i>deze,</i>	<i>dit,</i>	<i>die,</i>	<i>die,</i>	<i>dat,</i>	<i>gene,</i>	<i>gene,</i>	<i>geen,</i>
<i>G.</i>	<i>dezes,</i>	<i>dezer,</i>	<i>dezes,</i>	<i>diens,</i>	<i>dier,</i>	<i>diens,</i>	<i>genes,</i>	<i>gener,</i>	<i>genes,</i>
<i>D.</i>	<i>dezen,</i>	<i>dezer,</i>	<i>dezen,</i>	<i>dien,</i>	<i>dier,</i>	<i>dien,</i>	<i>genen,</i>	<i>gener,</i>	<i>genen,</i>
<i>A.</i>	<i>dezen,</i>	<i>deze,</i>	<i>dit.</i>	<i>dien,</i>	<i>die,</i>	<i>dat.</i>	<i>genen,</i>	<i>gene,</i>	<i>geen.</i>

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten.

<i>N.</i>	<i>deze,</i>	<i>die,</i>	<i>gene,</i>
<i>G.</i>	<i>dezer,</i>	<i>dier,</i>	<i>gener,</i>
<i>D.</i>	<i>dezen,</i>	<i>dien,</i>	<i>genen,</i>
<i>A.</i>	<i>deze.</i>	<i>die.</i>	<i>gene.</i>

AANMERKINGEN. 1° Wanneer *drij* dingen, welke van el-kander verwijderd zijn, aangeduid moeten worden, dan beteekent *deze* het naaste, *die* het middelste, en *gene* het verst afgelegen ; b. v. *ik zat in deze kamer, gij in die, en hij in gene.*

Spreekt men slechts van *twee* dingen, dan bezige men *deze* en *gene* ; b. v. *aan deze en gene zijde der rivier.* — Ook met betrekking tot voorafgaande substantieven ; b. v. *leg u op deugd en kloekmoedigheid toe : deze* (de kloekmoedigheid) *leert u de ongevallen bestrijden ; gene* (de deugd) *de ongevallen overwinnen.*

Is er van *vier* of *mèerder* dingen spraak, dan zegge men : *de eerste, de tweede, de derde, de vierde,* enz.

2° De genitief mann. en onz. enkelvoud *diens*, was eertijds *dies* of *des*. Die oude genitiefsvormen zijn nog overgebleven in : *omdieswil* (om diens wil), *dies* en *dieshalve* (daarom), *deswegens*, *desniettegenstaande*, *desniettemin*, *desgelijks*, *des verheug ik mij*, *des*

ben ik onbekwaam, en andere bijwoordelijke uitdrukkingen. — De vrouwelijke genitiefsvorm *dier* was oudtijds *der*, thans nog overig in : *derhalve*, *derwijze*, *dermate*, *dergelijk*, enz.

3° In de plaats der aanwijzende bijv. naamw. *deze*, *die*, *gene*, kan men, vooral van zaken sprekende, *hier* en *daar* met voorzetsels gebruiken, uitgenomen in den eersten naamval enkel- en meervoud; b. v.

Ik trek mij hiervan (van deze zaak) *niets aan*;

Er ontbreekt daaraan (aan die zaak) *iets*;

Ik heb hiermede (met deze zaken) *gedaan*;

Ik heb daarvan (van dien persoon) *afgezien*;

Gij hebt hierdoor (door die daad) *schade veroorzaakt*;

Gij hebt u gelukkig daaruit (uit die zaak) *getrokken*;

Ik zal u daarom (om die reden) *niet straffen*.

Deze bijwoordelijke uitdrukkingen *hierdoor*, *hieruit*, *hiermede*, *hierom*, *daarvan*, *daardoor*, *daarmede*, *daarom*, enz., worden even goed, ja zelfs beter, van een gescheiden in de rede, welke er meer figuur door krijgt, zooals David dat noemt; b. v. *daarvan heb ik afgezien*, of : *daar heb ik van afgezien*; — *gij hebt daardoor schade veroorzaakt*, of : *gij hebt daar schade door veroorzaakt*.

B. Tot de tweede klas van aanwijzende bijv. naamw. behooren : a) *dezelfde*, en al de andere aanwijzende adjectieven die, met het lidwoord verbonden, allen *zwak* verbogen worden.

b) *Zulk*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijk*, enz. Al deze adjectieven nemen de *sterke* verbuiging aan, tenware zij voorafgegaan wierden van een lidwoord, of van een of meer andere bijv. naamwoorden, volgens den algemeenen regel van N° 36. Voorbeelden :

ENKELVOUD.

Zwakke verbuiging.

Sterke verbuiging.

Mann.	Vrouw.	Onz.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N. <i>dezelfde</i> ,	<i>dezelfde</i> ,	<i>hetzelfde</i> ,	<i>zulk</i> ,	<i>zulke</i> ,	<i>zulk</i> .
G. <i>deszelfden</i> ,	<i>derzelfde</i> ,	<i>deszelfden</i> ,	<i>zulks</i> ,	<i>zulker</i> ,	<i>zulks</i> ,
D. <i>denzelfden</i> ,	<i>derzelfde</i> ,	<i>denzelfden</i> ,	<i>zulken</i> ,	<i>zulker</i> ,	<i>zulken</i> ,
A. <i>denzelfden</i> ,	<i>dezelfde</i> ,	<i>hetzelfde</i> .	<i>zulken</i> ,	<i>zulke</i> ,	<i>zulk</i> .

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten.

N.	dezelfde,	zulke,
G.	derzelfde,	zulker,
D.	denzelfden,	zulken,
A.	dezelfde.	zulke.

Men gebruikt *zulk, zoodanig, dusdanig*, enz. onverbogen in al de naamvallen enkelvoud, wanneer tusschen die woorden en hunne substantieven het lidwoord van eenheid staat; b. v. *zulk een boek heeft het licht gezien; zoodanig een boek heb ik gelezen; dusdanig eene bloem heeft hij geplant*, enz.

Men verwarre dit aanwizend bijv. naamw. niet met het bijwoord *zulks*, dikwijls zelfstandig gebruikt voor *dat*; b. v. *zulks had ik nooit gedacht*.

Veel minder nog verwarre men *dezelfde, dezelfde, hetzelfde* (in 't Latijn *idem, eadem, idem*), aanw. bijv. naamw., met *dezelve, dezelve, hetzelfde* (*is, ea, id*), aanwizend-betrekkelijk *voornaamwoord*, waar wij verder zullen van spreken.

45. VRAGENDE BIJV. NAAMW. — Het vragend bijv. naamw. *welk, welke, welk* wordt *sterk* verbogen als volgt :

	ENKELVOUD.	MEERVOUD.
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw. Onz. Voor de drij geslachten.</i>
Nom.	welk of welke,	welke,
Gen.	welks,	welker,
Dat.	welken,	welken,
Acc.	welken,	welke.

AANMERKINGEN. 1° Er is een onderscheid te maken tusschen *welk* en *welke* vóór mann. persoonsnamen in den nominatief enkelvoud. Als ik vraag b. v. : *welk vriend is dat?* dan wil ik zeggen : wat voor een vriend is dat? *welk* is zijne hoedanigheid? Integendeel : *welke vriend is gekomen?* dát is : wie van de verschillende vrienden is gekomen?

2° Voorts bezigt men nog het vragend bijv. naamw. *hoedanig, hoedanige, hoedanig*, wanneer men de hoedanigheid

of den aard van personen of zaken bijzonder wil kennen ; b. v. *hoedanig man, hoedanige vrouw heeft u dat verhaald?*

3° Het onzijdige *wat* kan ook met recht als een vragend bijv. naamw. aanzien worden. Dit woordje, met enkel- of meervoudige substantieven der drij geslachten vereenigd, blijft altijd onveranderlijk. Het wordt alleen vóór de zelfst. naamw. geplaatst ; b. v. *wat man, wat vrouw, wat kind is dat? wat mannen, wat vrouwen, wat kinderen zijn dat?* — óf het gaat gepaard 't zij met *een*, in uitroepingskreten vóór enkelvoudige substantieven, als : *wat een geldduivel! wat een gierigaard! wat een exel!* enz., 't zij met *voor*, vóór meervoudige naamwoorden, als : *wat voor geldduivels! wat voor gierigaards! wat voor ezels!* — óf het wordt eindelijk opgevolgd van *voor een* en enkelvoudige substantieven ; b. v. *wat voor een geldduivel! wat voor een gierigaard! wat voor een ziekte!* enz. — Men moet in dit laatste geval het lidwoord *een* altijd onverbogen laten. Het zij ook nog aangestipt, dat de woordjes *voor* en *voor een* van *wat* mogen gescheiden worden, indien er noch dubbelzinnigheid, noch ommekeer van gedachte in den volzin door ontstaat ; b. v. *wat voor menschen zijn dat!* of : *wat zijn dat voor menschen! wat voor een mensch is dat!* of : *wat is dat voor een mensch!* Integendeel, de volzin : *wat voor geld wilt gij ontvangen?* (d. i. in welke soort van munt, b. v. gouden of zilveren, wilt gij betaald worden?) verandert gansch van beteekenis, indien ik de vraag op de volgende wijze voorstel : *wat wilt gij voor geld ontvangen?* d. i. wat wilt gij in de plaats, in ruiling of verwisseling van geld ontvangen?

4° In de plaats der vragende bijv. naamw. *welk, welke, welk*, kan men — doch slechts van zaken sprekende — *waar* met voorzetsels gebruiken in de verbogen naamvallen ; b. v.

Waarvan (van welke zaak) *wordt hij beschuldigd?*

Waarover (over welke zaak) *gaat gij heden spreken?*

Liefst worden die voorzetsels van *waar* gescheiden, als : *waar wordt hij van-beschuldigd? waar gaat gij heden over spreken?*

5° Omtrent de vragende bijvoeglijke naamwoorden valt eindelijk op te merken, dat in hetzelfde geval, en met dezelfde voorzetsels moet geantwoord worden, waarin en waarmede de vraag gesteld is. Voorbeelden :

a) Welken boom hebt gij gekocht?	Dien boom.
b) Van welken mensch hebt gij gesproken?	Van dien mensch.
c) Hoedanige vrouw is dat?	Dusdanige of zoodanige vrouw.
d) Wat voor een kind is dat?	Zulk een kind.
e) Waarover heeft men beraadslaagd?	Daarover,... over die zaak.
f) Waaruit weet gij dit?	Daaruit,... uit die oorzaak, enz.

46. ONBEPAAALDE BIJV. NAAMW. — De bijzonderste onbepaalde bijv. naamw. (1) zijn :

<i>alle</i> (al), <i>alle</i> , <i>alle</i> ,	<i>iedere</i> (ieder) <i>iedere</i> , <i>ieder</i> ,
<i>eenige</i> (eenig), <i>eenige</i> , <i>eenig</i> ,	<i>menige</i> (menig), <i>menige</i> , <i>menig</i> ,
<i>elke</i> (elk), <i>elke</i> , <i>elk</i> ,	<i>vele</i> , <i>vele</i> , <i>veel</i> (veel, veel, veel),
<i>gansche</i> , <i>gansche</i> , <i>gansch</i> ,	<i>weinige</i> , <i>weinige</i> , <i>weinig</i> (weinig,
<i>geene</i> (geen), <i>geene</i> , <i>geen</i> ,	<i>weinig</i> , <i>weinig</i> , enz.),
<i>geheele</i> (geheel), <i>geheele</i> , <i>geheel</i> ,	<i>zekere</i> (zeker), <i>zekere</i> , <i>zeker</i> .
<i>heele</i> (heel), <i>heele</i> , <i>heel</i> ,	

Men voege hierbij de volgende bijvoeglijke naamwoorden, die slechts in het meervoud gebruikelijk zijn : *ette-lijke*, *gezamenlijke*, *sommige*, *verscheidene*, *verschillende*, *verschillige*, enz.

Om die bepaalde bijv. naamw. nauwkeurig te verbuigen, herinnere men zich slechts den algemeenen regel van N° 56. Bijgevolg : staan zij alleen vóór hunne substantieven, dan worden zij **STERK** verbogen ; worden zij integendeel van een lidwoord, enz. voorafgegaan, dan zijn zij aan de **ZWAKKE** verbuiging onderworpen.

(1) Men kan deze onbepaalde bijv. naamw. ook evengoed als onbepaalde telwoorden aanschouwen.

Voorbeelden van *sterke* verbuiging :

ENKELVOUD.

<i>Mann. Vrouw. Onz.</i>	<i>Mann. Vrouw. Onz.</i>
<i>Nom.</i> alle, alle, alle,	geen, geene, geen,
<i>Gen.</i> alles, aller, alles,	geenes, geener, geenes,
<i>Dat.</i> allen, aller, allen,	geenen, geener, geenen,
<i>Acc.</i> allen, alle, alle.	geenen, geene, geen.

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten. *Voor de drij geslachten.*

<i>Nom.</i> alle,	geene,
<i>Gen.</i> aller,	geener,
<i>Dat.</i> allen,	geenen,
<i>Acc.</i> alle.	geene.

AANM. De nominatief enkelv. van *alle* heeft steeds den zwakken vorm; b. v. *alle roem*, *alle geluk*, enz.; de sterke genitief mann. en onz. is niet in gebruik.

Voorbeeld van *zwakke* verbuiging :

ENKELVOUD.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Nom.</i>	(de) gansche (dag),	(de) gansche (week),	(het) gansche (jaar).
<i>Gen.</i>	(des) ganschen (dags),	(der) gansche (week),	(des) ganschen (jaars).
<i>Dat.</i>	(den) ganschen (dag),	(der) gansche (week),	(den) ganschen (jare).
<i>Acc.</i>	(den) ganschen (dag),	(de) gansche (week),	(het) gansche (jaar).

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten.

<i>Nom.</i>	(de) gansche	(dagen, weken, jaren).
<i>Gen.</i>	(der) gansche	» » »
<i>Dat.</i>	(den) ganschen	» » »
<i>Acc.</i>	(de) gansche	» » »

AANMERKINGEN. 1° Het onbepaald bijv. naamw. *alle* (*al*) wordt óf onmiddellijk opgevolgd van een zelfst. naamw., óf door het lidwoord of eenig ander bijvoeglijk naamw. van het substantief gescheiden.

a) In het eerste geval, blijft *alle* (zwakke vorm) onverbogen, wanneer het substantief in eenen verzamelenden of collectieven zin voorkomt; b. v. *hij kent alle man*, d. i. alle menschen; *gij moogt mij alle dag* (alle dagen) *komen bezoeken*; *zij zijn van alle kant* (alle kanten) *ingesloten*. — In dit geval staat het substantief altijd in 't enkelvoud.

Heeft integendeel het substantief eene verdeelende of distributieve beteekenis, dan wordt *alle*, in den zin van *ieder*, *elk*, *allerlei*, verbogen naar het aangehaald voorbeeld der sterke verbuiging; b. v. *hij is afkeerig van allen arbeid* (van iederen arbeid); *het tot aller menschen* (van iederen mensch); *allen menschen* (iedereen) *is het bekend*; *in allen* (elk geval) *gevallen*; *buiten allen* (allerlei) *twijfel*, enz.

b) Wordt het onbepaald bijv. naamw. *alle* door het lidwoord of eenig ander adjectief van het zelfst. naamw. gescheiden, dan blijft de sterke vorm *al* onverbogen, tenware men de verdeelende kracht van het substantief door de verbuiging wilde doen uitschijnen; b. v. *al de wijn*; *al mijne vreugde*; *in al uwen druk*; *al de leerlingen*; *al de steden van België*; *al zijne goederen*; *al deze kinderen*. — Maar wanneer men zegt: *de vader heeft voor al zijne kinderen een geschenk meêgebracht*, dan kan er twijfel bestaan, of het één enkel geschenk is voor al zijne kinderen tezamen, ofwel een geschenk voor ieder kind in 't bijzonder. In het eerste geval moet men *al* onverbogen laten; in het tweede geval drukt men door de verbuiging (*alle zijne kinderen*) het distributief of verdeelend begrip uit (1).

Al kan als mann. subst. voor *God*, en als onz. naamw. voor *het heelal* gebruikt worden; b. v. *de ongeschapen Al*, *de schepper van het zichtbaar al*. — In de beteekenis van *alles*, eischt *al* een werkwoord in 't meervoud bij zich, wanneer het volgende subst. meer-

(1) Vgl. J. David, in het tijdschrift *De Taalgids*; tweede jaargang, N° 4, bladzijde 243.

voud is; b. v. *al* (of *alles*) *wat gij zegt zijn leugens*; maar : *al* (*alles*) *wat gij zegt is leugentaal*.

Alles is een onzijdig substantief, dat de beteekenis heeft van *alle menschen*, of *alle zaken*; b. v. *alles* (alle menschen) *schijnt zich tegen mij te verzetten*; *ik heb dit alles* (al die zaken) *reeds lang geweten*.

Van *allen*, zelfstandiger wijze gebruikt achter meervoudige voor-naamwoorden of substantieven, zal in N° 47, E, gehandeld worden.

Dat *al*, voegwoord of bijwoord, onverbogen moet blijven, dient niet gezegd te worden; b. v. *al* (alhoewel) *waart gij nog zoo geleerd*; *het is al* (reeds) *wel*, enz.

2° *Gansch*, *heel* en *geheel*, alhoewel zij hunnen aard van adjectieven niet afleggen, blijven onverbogen : a) wanneer er tusschen hen en hunne zelfstandige naamw. een lidwoord of een bepalend bijv. naamw. staat; b. v. *gansch mijne vreugde*, *geheel de wereld*, enz.; — b) wanneer zij vóór namen van landen, steden, dorpen, enz. komen; b. v. *heel Frankrijks krijgsmacht*, *gansch Brussels inwoners*, enz.

3° *Ieder*, *elk* en *iegelijk* worden slechts met enkelvoudige substantieven gebruikt, omdat zij steeds afzonderlijke personen of zaken aanduiden. — *Elk* blijft onverbogen, wanneer het vóór een bepalend bijv. naamw. staat, dat met het substantief, hetwelk bij *elk* gedacht wordt, in den genitief meervoud volgt; b. v. *elk dezer zaken* (niet *elke*), *aan elk* (niet *elken*) *dezer boomen*.

4° *Geen* heeft eene ontkennende beteekenis. Om de ontkenning nog sterker te maken, voegt men er het telwoord *een* bij; doch dan blijft *geen* onverbogen; b. v. *ik zie geen eenen appel op den boom*. — *Geen* blijft ook onverbogen, wanneer het vóór een substantief staat dat, bijaldien de zin niet ontkennend ware, geen lidwoord zou kunnen hebben; b. v. *karigheid is geen spaarzaamheid*; *geen spaarzaamheid baat hier*; daarentegen : *geene spaarzaamheid is zoo groot als de zijne*.

5° *Veel* en *weinig* verdienen eene bijzondere melding.

a) Wanneer zij vóór *enkelvoudige* zelfst. naamw., een onbepaald *getal* te kennen geven, dan worden zij in den nominatief en accusatief verbogen :

<p><i>Nom.</i> vele, vele, veel,</p> <p><i>Acc.</i> velen, vele, veel,</p>	<p>weinige, weinige, weinig,</p> <p>weinigen, weinige, weinig;</p>
--	--

b. v. *hij heeft velen wijn gedronken*, dat is : *vele soorten van*

wijn; weinige haver is ter merkt gebracht, dat is : weinige soorten van haver. Duiden zij integendeel eene onbepaalde maat aan, dan laat men die woorden in die twee naamvallen onverbogen; b. v. hij heeft veel wijn gedronken, dat is : eene groote maat; dit peerd krijgt weinig haver, dat is : eene kleine hoeveelheid (1).

b) Gevolgd van meervoudige substantieven, mogen *veel* en *weinig* verbogen worden of onverbogen blijven; b. v. *veel* of *vele leerlingen; weinig* of *weinig boeken*.

c) Worden eindelijk *veel* en *weinig* van het lidwoord of van een bepalend bijv. naamw. voorafgegaan, dan moeten zij steeds *zwak* verbogen worden; b. v. *de vele leerlingen; mijne weinig boeken*, enz.

47. ZELFSTANDIG GEBRUIKTE BIJV. NAAMWOORDEN.

— A. De bijv. naamw. van *hoedanigheid* kunnen zelfstandig gebruikt worden, en moeten alsdan op de volgende wijze verbogen worden :

ENKELVOUD.

	<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Nom.</i>	de goede,	de goede,	het goede (goed, <i>subst.</i>),
<i>Gen.</i>	des goeden,	der goede,	des — (goeds),
<i>Dat.</i>	den goede,	der goede,	den — (goede),
<i>Acc.</i>	den goede,	de goede,	het goede (goed).

MEERVOUD.

	<i>Mann. en Vrouw.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Nom.</i>	de goeden,	Dat er bij het onzijdig
<i>Gen.</i>	der goeden,	geslacht geen meervoud
<i>Dat.</i>	den goeden,	te pas komt, loopt
<i>Acc.</i>	de goeden.	in 't oog.

(1) Hetzelfde geldt ook voor *meer*, dat altijd onverbogen blijft, daar het altijd een maatbegrip inhoudt. *Minder* is in hetzelfde geval, uitgenomen wanneer het voor *gering*, adjectief van *hoedanigheid*, staat.

AANMERKINGEN. 1° Een bijv. naamw. wordt *zelfstandig* gebruikt, wanneer het begrip van het zelfst. naamw. in het adjectief zelf ligt opgesloten; dat is, wanneer het zelfst. naamw. noch te voren, noch kort er achter genoemd wordt; b. v. *bij het eindigen van het schooljaar zullen de vlijtigen eer, maar de nalatigen schande oogsten.* — Integendeel, wanneer de bijv. naamw. met een uitgedrukt zelfst. naamwoord betrekking hebben, hetwelk daaronder verstaan, en alleenlijk om eene lastige en onaangename berhaling te vermijden, weggelaten wordt, dan vereischen zij de gewone verbuiging der adjectieven; b. v. *onder deze leerlingen, zullen de vlijtige eer, maar de nalatige schande oogsten; alle menschen moeten sterven, de rijke zoowel als de arme.*

Nogtans, om eene verkeerde beteekenis of opvatting te voorkomen, kan het enkele malen gebeuren, dat de adjectieven zelfstandig moeten gebruikt en verbogen worden, alhoewel de zelfst. naamwoorden met dewelke zij in betrekking staan, reeds vroeger uitgedrukt zijn; b. v. *de Grieken en de Romeinen hebben zich vlijtig op de dichtkunde toegelegd: de eersten kunnen te recht op Homerus en Sophocles roemen; de laatsten, op Virgilius en Horatius.* Schreef men hier: *de eerste en de laatste*, dan zou men *de eerste Grieken en de laatste Romeinen* aanduiden, en derhalve een verkeerden zin daarstellen.

2° De bijvoeglijke naamwoorden van hoedanigheid, als zelfst. naamwoorden van het onzijdig geslacht gebezigd, drukken altijd met den zwakken vorm in den nominatief en accusatief eene abstracte of afgetrokken hoedanigheid uit; b. v. *het ware, het schoone, het goede.* — De genitief en datief worden gewoonlijk door den accusatief met *van* en *aan* omgezet, als: *van het ware, aan het goede*, enz.; uitgenomen achter *iets, luttel, niets, veel, wat, weinig*, enz., waarna zij zonder lidwoord met den sterken vorm voorkomen; b. v. *iets lekkers, luttel schoons te zien, niets aangenaams, veel nieuws, wat groots, weinig edels*, enz. — Maar eindigt het bijv. naamw. op eenen sisklank, dan verwaarloost men den genitiefsuitgang; b. v. *iets frisch, iets heidensch, iets valsch*, enz. — Sommige leggen hunne uitgangs-*e* af in den nominatief, en worden werkelijke substantieven; b. v. *het goed en het kwaad.*

B. De adjectieven van hoedanigheid en de rangschikkende telwoorden, die als bijstelling of appositie met eigennamen verbonden worden, moeten ook als zelfst. gebruikte bijv.

naamw. aanschouwd en verbogen worden; b. v. *de regering van Philips den Goede, de eeuw van Pius den Negende.*

C. De *bezittelijke voornaamw.*, in het meervoud ten minste, kunnen insgelijks zelfstandig gebezigd worden, namelijk, wanneer iemand spreekt van zijne vrienden, bloedverwanten, onderdanen, huisgenooten, enz.; b. v. *de mijnen zullen vervolgd worden, zegt Christus; elk bemint de zijnen.* In het eerste geval staat *de mijnen* voor *mijne dienaars*; in het tweede, staat *de zijnen* voor *zijne bloedverwanten en vrienden.*

D. De *onbepaalde bijv. naamw. of telwoorden: elk, ieder, iedereen, een ieder, een iegelijk, een ander, enz.*, zelfstandiger wijze gebruikt, worden verbogen in dezer voege:

Enkelvoud.

Nom. elk, ieder, iedereen, een ieder, een iegelijk,
Gen. elks, ieders, iedereen, eens ieders, eens iegelijks,
Dat. elk, ieder, iedereen, een' ieder, een' iegelijk,
Acc. elk, ieder, iedereen, een' ieder, een' iegelijk.

Men ziet dat die onbepaalde bijv. naamw. alleen verandering ondergaan in den genitief, en er den sterken vorm vorderen. — Dat die woorden geen meervoud hebben, hoeft niet bewezen te worden.

E. De *onbepaalde bijv. naamw. en telwoorden: alle, andere, beide, eenige, sommige, vele, weinige, enz.*, alleen zelfstandig gebruikt in het meervoud, worden op de volgende wijze verbogen:

Meervoud.

<i>Nom.</i>	allen,	anderen,	beiden,	velen,	eenigen,
<i>Gen.</i>	{ allen,	{ anderen,	{ beiden,	{ velen,	{ eenigen,
	{ aller (1),	{ anderer,	{ beider,	{ veler,	{ eeniger,
<i>Dat.</i>	allen,	anderen,	beiden,	velen,	eenigen,
<i>Acc.</i>	allen,	anderen,	beiden,	velen,	eenigen.

(1) De genitief op *-en* wordt gebruikt, wanneer *allen, anderen, enz.* achter het woord staan tot wiens bepaling zij dienen; b. v. *de ver-*

Deze verbuiging biedt schier geene andere moeilijkheid aan. Doch, — zal misschien de leerling zich afvragen, — wanneer worden die onbepaalde bijv. naamw. en telw. zelfstandig gebruikt? Er kan, naar ons inzien, slechts twijfel bestaan voor de woordjes *beide* en *alle*, en niet voor de andere; want niemand zal ons, na de voorafgaande opmerkingen, rekening vragen over de volgende schrijfwijzen: EENIGEN of SOMMIGEN stellen *P. Corneille* boven *J. Racine*; ANDEREN integendeel stellen den schrijver van *Athalie* boven dien van *Polyeucte*; — VELEN zijn geroepen, maar WEINIGEN uitverkoren. — De letterkundigen zijn het niet eens ten opzichte van de twee groote Fransche tooneeldichters: EENIGE of SOMMIGE stellen.... ANDERE... enz. Alle menschen kunnen zalig worden; maar, zijn er VELE geroepen, er zijn maar WEINIGE uitverkoren. Keeren wij thans tot *beide* en *alle* terug.

Beide wordt steeds zelfstandig gebruikt, wanneer het gezegd wordt van twee reeds genoemde personen; b. v. *uw vriend Willem en uw broeder Frans zijn mij BEIDEN komen bezoeken*. — Wordt *beide* slechts van twee zaken, voorwerpen, handelingen, toestanden of hoedanigheden gezegd, dan blijft dit woord onverbuigbaar; b. v. *die muren zijn BEIDE gelijk geschilderd; veel eten en lang slapen is BEIDE schadelijk voor de gezondheid; hij schildert en beeldhouwt, en BEIDE even voortreffelijk*.

Wanneer *beider* in den genitief van een persoonlijk voornaamwoord is voorafgegaan, dan verliest dit laatste zijnen verbuigingsuitgang; b. v. *ons beider vrienden; u beider ouders*, enz.

Alle wordt zelfstandig gebezigd, wanneer het van een meervoudig voornaamwoord of substantief is voorafgegaan; b. v. *wij allen, deze allen, 's konings raadstieden allen*, enz.

Wanneer *aller* in den genitief van een persoonlijk voornaamwoord wordt voorafgegaan, dan verliest of behoudt dit laatste zijnen verbuigingsuitgang op *-er*; b. v. *ons, of onzer aller Vader in den hemel; hun, of hunner aller plicht*.

F. De aanwijzende voornaamwoorden *degene, dezelve, dezelfde, dezulke*, enz. kunnen, vooral in het meervoud, zelfstandiger wijze gebruikt worden, wanneer zij de

eeniging dier anderen. De uitgang op *-er* integendeel wordt gebezigd, wanneer de onbepaalde bijv. naamwoorden of telwoorden het substantief, welk zij bepalen, voorafgaan; b. v. *aller oordeel, anderer voordeel, beider dood*, enz.

waarde hebben van substantieven en het begrip *personen* in zich sluiten. Zij leggen in dit geval hunnen voornaamwoordelijken aard af, en komen niet meer in de plaats van personen of zaken waarvan gesproken wordt, maar staan gansch alleen in den volzin zonder betrekking met voorafgaande of volgende zelfstandige naamw.; b. v. *degenen, die God lief hebben, onderhouden zijne geboden*. Integendeel: *er zijn twee soorten van menschen: degene die Gods geboden onderhouden, en degene die zijne wetten overtreden*.

G. Ook het onbepaald voornaamwoord *een* wordt soms zelfstandiger wijze gebruikt, en in de twee getallen verbogen als de bijv. naamw. van hoedanigheid; b. v. *de eenen en de anderen*.

§ 4.

TELWOORDEN. *

48. VERKLARING EN SOORTEN VAN TELWOORDEN. — De telwoorden dienen óf om het getal, óf om den rang van afzonderlijke personen en zaken min of meer bepaaldelijk aan te duiden. — Weshalve worden zij in *bepaalde* en *onbepaalde* telwoorden verdeeld.

a) De *bepaalde* telwoorden worden op hunne beurt in *grondgetallen* (1) en *rangschikkende* telwoorden onderscheiden, volgens dat zij juist óf het getal, óf de rangorde van afzonderlijke personen of zaken aanwijzen; b. v. *een, twee, tien, honderd, duizend, — eerste, tweede, tiende, honderdste, duizendste, enz.*

b) De *onbepaalde* of algemeene telwoorden drukken onbepaaldelijk of in 't algemeen het begrip van getal,

(1) De *grondgetallen* dragen dezen naam, omdat in hen de grond of de stam der rangschikkende telwoorden te vinden is.

hoeveelheid of maat nit; b. v. *al, geen, menig, veel, weinig, wat*, enz. (1).

Van de bepaalde zoowel als van de onbepaalde telwoorden, worden door samenstelling telwoordelijke bijwoorden en adjectieven gevormd; b. v.

- a) *herhalingstallen*, als : *eenmaal, tweemaal, menigmaal* (2), enz.;
- b) *verdubbeltallen*, als : *eenvoudig, tweevoudig, veelvuldig* (3), enz.;
- c) *soortgetallen*, als : *eenerlei, tweërlei, velerlei, allerhande* (4), enz.

Men kan bij deze telwoordelijke bijw. en adj. voegen :

d) de *deeltallen*, als *half* (en zijne samenstellingen : *anderhalf* (5), *derdehalf*, d. i. twee geheelen en het derde geheel half, *vierdehalf, vijfdehalf*, enz.), *een derde, een vierde* (ook *viertel, vierdeel* of *viendeel* geheeten), *een vijfde*, en zoo vervolgens, met telkens de rangschikkende telwoorden in het onz. geslacht en zelfstandiger wijze te gebruiken; b. v. *een zesde* (deel), *twee derden* (twee derde deelen), *drij tienden* (drij tiende deelen), enz.

e) *Verdeelende* telwoorden bestaan er eigenlijk bij ons niet (behalve het woord *enkel*). Men omschrijft dit denkbeeld op verschillende wijzen; b. v. *één voor één; twee en twee, twee aan twee, bij*

(1) De onbepaalde telwoorden kunnen ook meestal als onbepaalde bijv. naamw. aanschouwd worden. Men zie N° 46.

(2) *Maal* is een subst. dat *tijd* of *wijze* beteekent. In plaats van *maal* kan men *werf* (zooveel als *daad*, bij Kiliaan *actio, actus*) bezigen; b. v. *tweewerf, drierwerf, menigwerf, dikwerf*, enz.

(3) *Voud* of *voude*, zegt Kiliaan, duidt in samenstelling *vermenigvuldiging* aan, en wordt daarom niet zelden door *vuldig* vervangen. Soms ook, in stede van *voud* of *vuldig*, bezigt men *dubbel*, doch minder juist; b. v. *driedubbel, tiendubbel*, enz.

(4) *Lei* beteekent *soort* of *slag* (bij Kiliaan : *species*); *hande* staat voor *aard* of *wijze van zijn* (bij Kiliaan : *modus*, syn. van *tier*, thans nog overig in *goedertieren*) : derhalve bevatten de spreekwijzen : *allerlei soort van menschen, allerhande slag van vruchten*, enz. eigenlijk eene tautologie of onnoodige herhaling van hetzelfde begrip. — Achter bepaalde telwoorden zet men liever *lei* dan *hande*. — Dat *lei* en *hande* onverbogen blijven is reeds gezegd. — Voor de euph. *d* in *vierderlei, negenderhande*, enz., zie bl. 29.

(5) *Anderhalf* staat voor *tweedehalf*. — Bij die samenstellingen staan het zelfst. naamw. en het werkwoord steeds in 't enkelvoud; b. v. *vierdehalve maand is voorbij*.

twetèn; drie en drie; vier aan vier; bij vijven; ieder zes; telkens zeven,
enz. : in 't Latijn : *singuli, bini, terni (trini), quaterni, quini, enz.*

49. GRONDGETALLEN. — De grondgetallen zijn :

1 een (één),	30 dertig,
2 twee (1),	35 vijf en dertig,
3 drij, drie,	40 veertig,
4 vier,	50 vijftig,
5 vijf,	60 zestig,
6 zes,	70 zeventig,
7 zeven,	80 tachtig,
8 acht,	90 negentig,
9 negen,	100 honderd,
10 tien,	101 honderd (en) een,
11 elf (2),	200 tweehonderd,
12 twelf, twaalf,	300 driehonderd,
13 dertien,	400 vierhonderd,
14 veertien,	500 vijfhonderd,
15 vijftien,	1,000 duizend (3),
16 zestien,	10,000 tienduizend,
17 zeventien,	100,000 honderdduizend,
18 achttien,	1,000,000 millioen,
19 negentien,	1,000,000,000 biljoen,
20 twintig,	1,000,000,000,000 trillioen,
21 een en twintig,	1,000,000,000,000,000 quadrillioen.

(1) In stede van *twee* zegt men liefst *beide*, wanneer men van personen of zaken spreekt, die samen gaan of samen vermeld worden. *Beide* wordt, als de adjectieven, zwak (*beide, beide, beiden, beide*), of sterk (*beide, beider, beiden, beide*) verbogen. Zie N° 36.

(2) *Elf* staat voor *entf*, en *twelf* of *twaalf* voor *tweelf* of *twatf*. Dit *tf* is de stam van *lijven* (thans *blijven* = *belijven*). Alzoo is *alf* : *er blijft één* (boven de tien), *twelf* : *er blijft twee* (boven de tien).

(3) Men zegt beter *elfhonderd, twaalfhonderd*, enz. dan (*één*) *duizend één honderd*, enz., maar het is evengoed te zeggen *tweeduizend één honderd* of *een en twintig honderd*.

AANMERKINGEN. De grondgetallen zijn altijd onveranderlijk. Worden uitgezonderd :

a) Het telwoord *een*, dat de verbuiging van het lidwoord van eenheid aanneemt, wanneer het onmiddellijk wordt opgevolgd van een zelfstandig naamwoord of van een bijvoeglijk naamwoord dat zijn zelfstandig naamwoord voorafgaat; b. v. *hij heeft honderd en eenen frank verloren; dit legerkorps bestond uit duizend en eenen moedigen krijger.*

Hier zij in 't voorbijgaan aangestipt, dat het zelfst. naamwoord in 't enkelvoud staat, telkens dat het getal ééne eenheid meer dan honderden en duizenden aanduidt. Deze uitzondering is door het gebruik gewettigd (1).

b) Niet zelden worden de andere grondgetallen als zelfst. naamw. in het enkelvoud en meervoud gebezigd, en wel in het vrouw., of — wanneer zij verzamelwoorden uitmaken, — in het onzijdig geslacht; b. v. *eene een; twee eenen; drij zessen; ik heb de negen uitgespeeld, en gij hebt de acht gelegd; — het twintig, het honderd, het duizend kost zoo veel* (2). Tot de verzamelwoorden kunnen de onzijdige substantieven *stuk, paar en dozijn* gebracht worden.

c) De grondgetallen nemen het meervoud aan, wanneer

(1) Weiland, David en andere taalgeleerden verbuigen in dergelijk geval het telwoord *een* en laten het subst. in 't enkelvoud volgen. Zij verklaren deze uitzondering door *ellips* of uitlating; b. v. *dit legerkorps bestond uit duizend* (krijgers) *en eenen krijger.* — Brill is van een ander gevoelen, en schrijft *duizend en één paarden, duizend en één schimmen*, enz., omdat *duizend en één paard* « aan andere voorwerpen, ten getalle van *duizend* voorhanden, zou doen denken. »

(2) De grondgetallen mogen nogtans hunnen aard van adjectieven blijven bewaren; b. v. *deze sigaren kosten zes frank de honderd* (sigaren).

zij op persoonlijke voornaamw. volgen, of geheel op zich zelve staan; b. v. *wij zijn hier slechts onder (met) ons vieren*; *zij zijn vóór vijven* (vóór vijf uren) *opgestaan*; *een blad papier in vieren* (in vier deelen) *vouwen*; *van tweeën* (twee dingen) *één*, enz.

d) Telkens dat *honderd* en *duizend* in 't algemeen eene groote menigte aanduiden, zonder juist te vermelden hoeveel honderden of duizenden er voorhanden zijn, worden zij als zelfst. naamw. aanzien, en nemen derhalve den uitgang *-en* tot teeken van het meervoud aan. Zoo zegt men: *die stad telt zeven duizend inwoners, en dit dorp acht honderd*; *honderden menschen hebben het gezien, duizenden gevaren heeft hij geloopen*. — Niet zelden worden zij door het woordje *bij* voorafgegaan; b. v. *bij honderden, bij duizenden*.

e) Ook laten zich zelfst. naamw., op *-er* uitgaande, van de grondgetallen afleiden; b. v. *een zestiger*, dat is een man van 60 jaren, of ook een schip van 60 stukken geschuts; *vijf en twintiger*, dat is wijn van het gewas van 1825.

f) Maten, geldsommen en gewichten kunnen óf als verdeeld, óf als vereenigd beschouwd worden. In het eerste geval staan zij natuurlijk in het meervoud, wanneer het voorgaande telwoord meer dan *één* is. In het andere geval staan zij in het enkelvoud, schoon het daarbij gevoegde telwoord meervoudig is; b. v.

Daar zijn vier lasten tarwe,
wanneer iedere last afzonderlijk aangewezen wordt.

Daar is vier last tarwe,
wanneer de tarwe een enkelen hoop van vier lasten uitmaakt.

Daar zijn tien franken,
wanneer er tien stukken van éenen frank bedoeld worden.

Daar is tien frank, om het even uit welke munt deze som bestaat.

Daar zijn tien ponden koffie, wanneer ieder pond afzonderlijk gewogen en ingepakt is. *Eene baal koffie van honderd pond, wanneer de koffie, samen in eene baal gewogen, een gewicht van honderd pond heeft.*

Hetzelfde geldt voor de volgende zelfst. naamw. : *duim, gulden, jaar, lood, man, paar, voet*, enz. Merken wij echter aan met J. Van Beers, dat, behalve *gulden* en *frank*, de overige muntnamen, en behalve *jaar*, de overige namen van tijdruimten onvatbaar zijn, om op die wijze achter een telwoord in den onverbogen vorm gebruikt te worden.

50. RANGSCHIKKENDE TELWOORDEN. — De rangschikkende telwoorden zijn :

<i>de eerste,</i>	<i>de negende,</i>	<i>de een en dertigste,</i>
› <i>tweede,</i>	› <i>tiende,</i>	› <i>vijftigste,</i>
› <i>derde,</i>	› <i>elfde,</i>	› <i>tachtigste,</i>
› <i>vierde,</i>	› <i>twaalfde,</i>	› <i>honderdste,</i>
› <i>vijfde,</i>	› <i>dertiende,</i>	› <i>honderd en eerste,</i>
› <i>zesde,</i>	› <i>veertiende,</i>	› <i>tweehonderdste,</i>
› <i>zevende,</i>	› <i>twintigste,</i>	› <i>duizendste,</i>
› <i>achtste,</i>	› <i>dertigste,</i>	› <i>millioenste, enz. (1).</i>

AANMERKINGEN. 1° Al de rangschikkende telwoorden worden van de grondgetallen gevormd, behalve *de eerste*, superlatief van *eer*, d. i. *vroeg*.

2° Onder de *twintig* eindigen zij op *-de*, uitgenomen *eerste*, en *achtste*; boven de *twintig* gaan zij telkens op *-ste* uit; b. v. *dertigste*, enz.

3° De rangschikkende telwoorden worden op dezelfde

(1) Als eene soort van rangschikkende telwoorden, kan men de volgende woorden aanschouwen : *de andere* (d. i. de tweede), *de laatste* (superl. van *laat*), *de zooveelste*, *de hoeveelste*, enz.

wijze verbogen als de bijv. naamwoorden. Hier valt op te merken dat, wanneer zij een samengesteld getal uitmaken, het laatste alleen den uitgang *-de* of *-ste* aanneemt; b. v. *de honderd acht en zestigste bladzijde*; *het vierduizend en vierde jaar na de schepping der wereld*.

51. PLAATS EN BEHEERSCHING DER TELWOORDEN.

— 1° De bepaalde zoowel als de onbepaalde telwoorden, moeten doorgaans *vóór* de zelfst. naamw. staan tot welke zij behooren; b. v. *vier dagen, negen uren, twintig pond, de zesde dag der week, de tiende bladzijde, enz.*

UITZONDERINGEN. a) De telwoorden komen achter hunne substantieven in de tijdrekening; b. v. *in het jaar achttienhonderd zeventig na Christus' geboorte*. — b) Bij de aanhaling van plaatsen in een boek; b. v. *boek III, hoofdstuk 4, vers 68, enz.* In dit geval bedient men zich liefst van cijferletters.

2° De telwoorden, het zij bepaalde of algemeene, worden met de daarbij gevoegde zelfst. naamw. op tweeërlei wijzen verbonden: a) door middel van den genitief; b. v. *een der leerlingen, vier der inwoners, de eerste der klas, eenige uwer vrienden, enz.* — b) Door middel van de voorzetsels *van, uit, onder, enz.* met den accusatief; b. v. *een van de zeven, velen uit het gezelschap, de derde onder u.*

§ 5.

VOORNAAMWOORDEN.

52. VERKLARING EN SOORTEN VAN VOORNAAMW. — Men geeft den naam van *voornaamwoorden* aan zekere woordjes, die men *voor* of *in de plaats* van zelfst. naamw. plaatst, ten einde deze niet twee-, drij- of meermaals, ja tot vervelens toe, in de rede te moeten herhalen.

De voornaamwoorden worden verdeeld in :

<p><i>persoonlijke,</i> <i>aanwijzende,</i> <i>bezittelijke,</i> <i>betrekkelijke,</i> <i>vragende en</i> <i>onbepaalde</i></p>	}	voornaamwoorden.
---	---	------------------

53. PERSOONLIJKE VOORNAAMW. — Men onderscheidt in de rede drij personen : den *eersten* of den *sprekenden* persoon; den *tweeden* of den *aangesproken*, en den *derden* persoon (die ook eene zaak zijn kan), waarvan gesproken wordt. Woorden die in de plaats komen van een' dier drij personen, worden *persoonlijke* voornaamw. genoemd.

De voornaamw., die den *sprekenden* persoon vervangen, zijn : *ik* voor het enkelvoud, en *wij* voor het meervoud; telkens zonder onderscheid van geslacht.

Het voornaamw., dat thans in de plaats van den *aangesproken* persoon optreedt, is : *gij* voor de twee getallen en de drij geslachten.

De voornaamw., die den persoon aanduiden van wien gesproken wordt, zijn : *hij* voor een mannelijken persoon enkelv., *zij* voor een vrouw. persoon enkelv., en *zij* voor mann. of vrouw. personen meervoud. — In de plaats van zaken waarvan gesproken wordt, alsook van eenige onzijdige substantieven die personen aanduiden, bezigt men : *het* in het enkelvoud en *zij* in het meervoud.

Voorbeelden van verbuiging :

A. EERSTE PERSOON.

Voor de drij geslachten.

	ENKELVOUD.	MEERVOUD.
<i>Nom.</i>	<i>ik,</i>	<i>wij, we,</i>
<i>Gen.</i>	<i>mijns, mijner,</i>	<i>onzer,</i>
<i>Dat.</i>	<i>mij, me,</i>	<i>ons,</i>
<i>Acc.</i>	<i>mij, me.</i>	<i>ons.</i>

B. TWEEDE PERSOON.

Voor de drij geslachten.

	ENKELVOUD.	MEERVOUD.
<i>Nom.</i>	gij, <i>ge</i> ,	gij, <i>ge</i> ,
<i>Gen.</i>	uws, uwer,	uwer,
<i>Dat.</i>	u,	u,
<i>Acc.</i>	u.	u.

C. DERDE PERSOON.

ENKELVOUD.

	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>
<i>Nom.</i>	hij,	zij, <i>ze</i> ,	het, 't,
<i>Gen.</i>	zijns, zijner,	haars, harer,	zijns, zijner,
<i>Dat.</i>	hem (zich),	haar (zich),	hem (zich),
<i>Acc.</i>	hem (zich),	haar, <i>ze</i> (zich),	het, 't (zich).

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten.

zij, *ze*,
 hunner,
 hun (zich),
 hen, *ze* (zich).

AANMERKINGEN. 1° De enkelvoudige genitiefsvorm op *s* wordt doorgaans gebezigd, wanneer het voornaamwoord voorafgaat; die op *er*, wanneer het volgt op het woord dat den genitief beheerscht; b. v. *mijns, uws, zijns, haars gelijke*; — *ontferm u mijner, uwer, zijner, harer*.

De datief en de accusatief van het persoonlijk voornaamwoord des *derden* persoons bezitten bovendien den terugwerkenden en onveranderlijken vorm *zich*, die dan gebruikt wordt, wanneer het onderwerp der rede tevens als het voorwerp der handeling wordt voorgesteld; b. v. *deze leerling geeft zich veel moeite; gene verwaarloost zich*. Deze vorm dient voor de drie geslachten en de beide getallen.

De persoonlijke voornaamw. van den *eersten* en *tweeden* persoon hebben geen bijzonderen vorm, wanneer zij wederkeerig gebruikt worden; b. v. *wij geven ons veel moeite, gij hebt u verwaarloosd.*

Men onthoude zich met zorg van het wederkeerige *zich* met *elkander* of *malkander* (elkaâr, malkaâr) te verwarren. Men gebruikt *elkander* of *malkander*, wanneer verschillende personen zich onderling tot voorwerp hunne wederzijdsche handeling maken; b. v. *wij moeten malkander beminnen* (d. i. elk den anderen persoon); *gij moet elkander behulpzaam wezen* (1).

De genitief *elkanders* en *malkanders*, zonder onderscheid van geslacht, komt slechts voor, wanneer hij vóór het naamwoord staat, waar hij van afhangt; b. v. *elkanders geluk, malkanders welzijn.* — In den datief en den accusatief kan men zoowel *elkanderen, malkanderen* als *elkander* en *malkander* zeggen: die uitgang *en* is dan de uitgang dier naamvallen in het enkelvoud; b. v. *zij wenschen elkanderen geluk, zij poogden malkanderen te wederleggen* (elk den anderen persoon).

2° De tweede persoon enkelvoud werd eertijds uitgedrukt door *du* (zeg *doe*), *dijns* of *dijner*, *dij* of *di*, *dij* of *di*. Bij de middeleeuwsche schrijvers komen die naamvallen gestadig voor; thans zijn zij bijna buiten gebruik, en worden door het meervoud *gij, uwer*, enz. vervangen (2).

(1) *Elkander* is samengesteld uit *elk* en *ander*. — *Malkander* uit *manlijk, mallic, mallick* of *malck*, d. i. *elk* (bij Kiliaan *quisque, unusquisque*) en *ander*.

(2) Sedert het begin der XVIIe eeuw is *du, dijns* of *dijner* geheel in onbruik geraakt. De reden van dit verval is daarin te zoeken, dat men de aanwending van den meervoudsvorm *gij* bij het aanspreken van een enkelen persoon door de beleefdheid gevorderd achtte. — In de beschaafde kringen van Holland, en soms ook hier te lande, wanneer men het woord richt tot iemand, met wien men op geen vertrouwelijken voet verkeert, of in het algemeen tot iemand van grooter aanzien, bezigt men *u*, dat het werkwoord in den 3^{en} pers. enk. vordert; b. v. *u is heen gegaan; u heeft gezegd; u ziet uwen wensch vervuld*, enz. Dit *u* staat voor *uwe*, namelijk *edelheid*. Tot meer personen laat dit *u* nochtans zich niet gebruiken: in dit geval, dient men hen in den derden persoon aan te spreken met den titel: *de Heeren zijn uitgegaan, de Dames hebben gezegd*, enz.

3° De welluidendheid laat toe *me, ge, we* en *ze* in plaats van *mij, gij, wij* en *zij* te gebruiken, telkens dat die woorden den klemtoon niet ontvangen, of door geen voorzetsel beheerscht worden.

Om dezelfde reden mag men den accusatief vrouwelijk enkelv. *haar*, en den accusatief meerv. der drij geslachten *hen* door *ze* vervangen, tenware die voornaamw. den klemtoon ontvingen, of door een voorzetsel beheerscht wierden; b. v. *ik zal ze (haar) beloonen; ik zal ze (hen) straffen; — haar zal ik beloonen; hen zal ik straffen; ik ging achter haar en zij vóór hen.*

In stede van *haar, haars* of *harer, haar, haar*, bedient men zich somtijds, vooral in dichtmaat, van *heur, heurs* of *heurer, heur, heur*, om eenen wanklank te vermijden.

4° Bij den derden persoon wordt er maar één meervoud gebezigd voor de drij geslachten. — Eenige letterkundigen vinden geen bezwaar in het vrouwelijk meervoud te verbuigen als volgt: *zij, harer, haar, haar.*

5° Om meer klem te geven aan de meervoudige nominatieven: *wij, gij, zij*, voegt men er niet zelden *lié* bij, door samentrekking van *lieden*. Zoo zegt men *wijlié* of *welié, gij- of gelié, zij- of zelié*. — *Gijlié* is zelfs in de drij andere naamvallen gebruikelijk: *ulieder* (uwer lieden), *ulié, ulié*.

6° Het onzijdige *het* van den derden persoon wordt zelden, in den genitief en datief enkel- en meervoud gebruikt, wanneer men van levenlooze dingen spreekt. De genitieven *zijns, zijner, hunner* worden doorgaans in dit geval door *ervan* of *daarvan* uitgedrukt, en de datieven *hem* en *hun* door *eraan* of *daaraan* omschreven. Ook in plaats van den datief, kan men, in de beide getallen, den accusatief bezigen, waar dan het voorzetsel *aan* moet onderverstaan worden. Alzoo, van huizen sprekende, zegt men niet: *ik heb het schoonste hunner verkocht*, maar: *ik heb het schoonste ervan verkocht*, of: *ik heb er het schoonste van verkocht*. Insgelijks, wanneer men van een boek handelt, in stede van den datief te gebruiken: *ik heb hem een nieuwen band gegeven*, zegge men: *ik heb daaraan een nieuwen band gegeven*, of liefst: *ik heb er een nieuwen*

band aan gegeven, of ook : ik heb het een nieuwen band gegeven.

Maar ziet het onzijdig persoonlijk voornaamwoord op bezielde of levende wezens terug, dan is de datief enkel- en meervoud *hem* en *hun* niet af te keuren. Alzoo, van één of meer peerden sprekende, mag men zeggen : *geef hem haver, geef hun brood*. De accusatief is hier nogtans beter gepast, en komt met de gewone spreekwijze overeen ; b. v. *geef (aan) het haver, geef ze (aan hen) brood*.

De accusatief onzijdig meervoud *ze* is meer gebruikelijk dan *hen*. Alzoo van huizen sprekende, zegt men liever : *ik heb ze verkocht*, dan : *ik heb hen verkocht*, tenware die accusatief den klemtoon ontvinge of door een uitgedrukt voorzetsel beheerscht wierde ; b. v. *hen heb ik verkocht ; er is onder hen (onder die huizen) een bouwvallig*, of beter nog : *er is daaronder een bouwvallig*, of eindelijk : *er is (daar) een bouwvallig onder* ; en niet : *er is onder ze een bouwvallig*.

7° De zelfst. naamw., die op een persoonlijk voornaamwoord volgen en ermeê in gelijke betrekking staan, komen met het voornaamw. in getal en naamval overeen, tenzij men het substantief in den vocatief plaatse. Voorbeelden :

Onderwerp u aan *Hem, den Heer* van leven en dood ;
Gij moogt *mij, uwen oprechten vriend*, vrij gelooven ;
Aan *u, waarde vriend*, durf ik mijnen nood klagen.

8° Het persoonlijk voornaamw. van den derden persoon, komt gemeenlijk overeen met het geslacht van den bedoelden persoon, en niet met het geslacht van het naamwoord dat den persoon aanduidt ; b. v. *wij hebben Zijne Heiligheid (Pius IX) gezien, toen Hij.... ; Zijne Majesteit (de Koning) gaf te kennen, dat Hij.... ; het meisje liet het kind vallen, dat zij op den arm droeg (1)*.

(1) Men moet zich hierbij wel wachten voor den misslag van som-

Wanneer de onzijdige substantieven *kind, wicht, volk* en dergelijke naamw., die levende wezens vertegenwoordigen, voorafgaan, dan komt het persoonlijk voornaamw. meestal met het geslacht van het naamwoord zelf overeen, alhoewel keurige schrijvers geen bezwaar vinden in de overeenkomst van het voornaamwoord met het geslacht van den bedoelden, mann. of vrouwelijken persoon.

Men kan op de persoonlijke voornaamw. ook toepassen, wat wij in N° 42, bladz. 97, zeiden van de bezittelijke bijv. naamw., welke in verband staan met onzijdige lands- of stadsnamen, waaraan men eene handelende beteekenis toekent.

9° Wanneer twee werkwoorden *hetzelfde* persoonlijk voornaamwoord vorderen, kan men dit laatste eenmaal onderdrukken; b. v. *ik moet hem spreken of ten minste zien*. Doch, wanneer het persoonlijk voornaamwoord bij de beide werkwoorden *verschillend* is, dient het herhaald te worden; b. v. *hij bezag hen, doch zeide hun niets*.

10° Wanneer het gebruik der persoonlijke voornaamw. tot dubbelzinnigheid in den volzin aanleiding kan geven, dan moet men de pers. voornaamw. door aanwijzende vervangen, of door eene andere wending de twijfelachtigheid wegnemen. Als ik b. v. zeg: *wanneer de heelmeester bezig was met den gekwetste te vermaken, stierf hij*;... wie is die *hij*! Is het de heelmeester? ja, volgens den spraakkundigen samenhang der rede. Is het de gekwetste? ja ook, ten minste in de meening des sprekers. Wil men dus de meening des sprekers met den spraakkundigen samenhang der rede doen overeenstemmen, dan zegge men: *stierf deze*, en alle twijfel houdt op.

In andere gevallen neemt men de dubbelzinnigheid weg met *gene, de eerste, de laatste*, enz. te gebruiken.

migen die, in soortgelijke gevallen, het woord dat den persoon aanduidt, van geslacht doen veranderen, en b. v. *min* voor *Cupido, zon* voor *Phebus, schildwacht* voor *soldaat*, enz. mannelijk maken, in stede van aan die woorden hun vrouw. geslacht te behouden (Vgl. *Huydecopers Proeve*, enz. I, 203 en verv.).

11° De persoonlijke voornaamwoorden nemen dikwijls het woordje *zelf* achteraan, om meer persoonlijkheid aan de voornaamwoorden te geven. In dit geval gebeurt de verbuiging als volgt :

ENKELVOUD.

1 ^{ste} pers. 2 ^{de} p.		3 ^{de} persoon.		
M. V.	M. V.	Mann.	Vrouw.	Onz.
N. ik (1),	gij,	hij zelf,	zij zelve,	het zelf,
G. mijns,	uws,	zijns zelfs,	haars zelfs,	zijns zelfs,
D. mij,	u,	hem zelve,	haar zelve,	hem zelve,
A. mij,	u,	hem zelve,	haar zelve,	het zelf.

MEERVOUD.

Voor de drij geslachten en personen.

N.	wij, gij, zij zelve,
G.	(van) ons, u, hen zelve,
D.	ons, u, hun zelve,
A.	ons, u, hen zelve.

Wordt *zelf* achter zelfst. naamw. geplaatst, dan verbuigt men het in dezer voege :

ENKELVOUD.

	Mann.	Vrouw.	Onz.
N.	de man zelf (1),	de vrouw zelve,	het kind zelf,
G.	des mans zelve,	der vrouw zelve,	des kinds zelve,
D.	den man zelve,	der vrouw zelve,	den kinde zelve,
A.	den man zelve,	de vrouw zelve,	het kind zelf.

MEERVOUD.

Het meervoud van ZELF is voor alle geslachten en naamvallen : ZELVEN.

(1) Even als men met de adjectieven doet, wanneer zij achter hun zelfst. naamw. komen, zoo ook willen eenige schrijvers het woord *zelf*, achter de persoonlijke voornaamwoorden en de substantieven van alle geslachten en naamvallen onveranderlijk gebruiken; b. v. *wij zelf, zij zelf, haar zelf, ons zelf*; — *de vrouw zelf; de mannen, de vrouwen, de kinderen zelf*.

AANM. Men verwarre dit *zelf* niet met het bijwoord *zelfs*, dat zoo veel als ook beteekent. Het onderscheid is duidelijk in het volgende voorbeeld : *hij zelf heeft mij gezien, en hij heeft mij zelfs gesproken.*

Even als *zelfs*, zoo ook wordt *alleen* achter naam- en voornaamwoorden steeds onverbogen gebruikt ; b. v. *de mannen, de vrouwen, de kinderen alleen; wij, gij, zij alleen.*

54. AANWIJZENDE VOORNAAMW. — 1° De bijzonderste aanwijzende voornaamwoorden zijn : *deze, deze, dit; — die, die, dat; — gene, gene, geen*, die verbogen worden als de aanwijzende bijvoeglijke naamwoorden (zie N° 43); b. v. *ik aanschouw die twee leerlingen : dezen heb ik nooit gezien; genen heb ik reeds gesproken.*

2° Tot de aanwijzende voornaamw. behooren insgelijks : *degene, diegene, dezelve, dezelfde, dezulke*, enz. Al deze samengestelde woorden ondergaan eene dubbele verbuiging : eene van het bepalend lidwoord *de* of van het aanwijzend bijv. naamw. *die*, en eene van het laatste lid der samenstelling, telkens overeenkomstig de zwakke verbuiging der adjectieven (1). Voorbeeld :

ENKELVOUD.			MEERVOUD.
Mann.	Vrouw.	Onz.	Voor de 3 gest.
N. degene,	degene,	hetgene,	degene,
G. desgenen,	dergene,	desgenen,	dergene,
D. dengenen,	dergene,	dengenen,	dengenen,
A. dengenen,	degene,	hetgene.	degene.

AANMERKINGEN. 1° Het aanwijzend voornaamw. *dezelve* heeft naast den zwakken genitiësvorm nog een sterken genitiëf :

ENKELVOUD.			MEERVOUD.
Mann.	Vrouw.	Onz.	Voor de 3 gest.
G. { deszelfs,	{ derzelve,	{ deszelfs,	{ derzelve,
{ deszelven,	{ derzelve.	{ deszelven.	{ derzelve.

(1) Voor *dezelve, degene, dezulke*, enz., zelfstandiger wijze gebruikt, zie bladz. 110 en 111.

De sterke genitief wordt gebruikt, wanneer het voornaamw. vóór het substantief staat; b. v. *dezelfs aard, derzelve kind*, enz. Komt het voornaamw. achter het substantief, dan bezigt men den zwakken vorm; *de aard derzelve* (mans), *het kind derzelve* (vrouw), *de boeken derzelve* (leerlingen), enz. Deze uitdrukkingen moeten nogtans afgekeurd worden, telkens dat het voornaamw. *dezelve* gebezigt wordt in stede van bezittelijke bijv. naamw. Men zegge dus niet *dezelfs aard* maar *zijn aard*, — *derzelve kind* maar *haar kind*, — *de boeken derzelve* maar *hunne boeken* (1).

2° *Degene* en *diegene* worden doorgaans of door persoonlijke voornaamw. vervangen, of zelfs onderdrukt; b. v.

<i>Degene</i> , die mij volgt,	}	wandelt niet in de duisternis.
<i>Hij</i> , die mij volgt,		
— Die mij volgt,		
— Wie mij volgt,		

55. **BEZITTELIJKE VOORNAAMW.** — De bezittelijke voornaamwoorden nemen het lidwoord voorop, en worden verbogen als volgt :

	ENKELVOUD.			MEERVOUD.
	<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>	<i>Voor de 3 gest.</i>
<i>Nom.</i>	de mijne,	de mijne,	het mijne,	de mijne,
<i>Gen.</i>	des mijnen,	der mijne,	des mijnen,	der mijne,
<i>Dat.</i>	den mijnen,	der mijne,	den mijnen,	den mijnen,
<i>Acc.</i>	den mijnen,	de mijne,	het mijne,	de mijne.

Men verbuigt op dezelfde wijze :

de onze,	de onze,	het onze;
de uwe,	de uwe,	het uwe;
de zijne,	de zijne,	het zijne;
de hare,	de hare,	het hare;
de hunne,	de hunne,	het hunne.

In N° 47, C, hebben wij reeds aangestipt, dat de bezittelijke

(1) Ook wanneer *dezelve* in de plaats komt van persoonlijke voornaamw.; b. v. *dezelve komt, ik straf denzelve* of *dezelve, geef denzelve geld*, enz. Men zegge : *hij* of *zij komt, ik straf hem* of *haar, geef hun geld*.

voornaamw., in het meervoud vooral, zelfstandiger wijze kunnen gebezigd worden. Zie bladz. 109.

56. BETREKKELIJKE VOORNAAMW. — De betrekkelijke voornaamwoorden : *die, wie* en *welke*, worden verbogen als volgt :

ENKELVOUD.		
<i>Mann.</i>	<i>Vrouw.</i>	<i>Onz.</i>
<i>N.</i> die, wie,	welke, die, wie,	welke, dat, wat, (het)welk,
<i>G.</i> —,	wiens, welks, —, wier, welker,	—, wiens(1), welks,
<i>D.</i> —,	wien, welken, —, —, —, —,	welken,
<i>A.</i> dien, wien,	welken. die, wie,	welke. dat, wat, (het)welk.

MEERVoud.

Voor de drij geslachten.

<i>Nom.</i>	die,	wie,	welke,
<i>Gen.</i>	—,	wier,	welker,
<i>Dat.</i>	—,	wien,	welken,
<i>Acc.</i>	die.	wie.	welke.

Algemeene regels. 1° De betrekk. voornaamwoorden komen ovèreen in *geslacht* en *getal* met de naamwoorden waar zij betrekking op hebben ; maar, voor hetgeen hun *geval* betreft, hangen zij af van de plaats welke zij bekleeden in den zin, aan wiens hoofd zij voorkomen ; b. v. *de leerling, die neerstig is, wordt van ouders en meesters bemind ; de leerlingen, die neerstig zijn, worden..... ; de leerling, wiens neerstigheid bekend is, wordt.... enz.*

2° Het betrekkelijk voornaamwoord, dat op een *verkleinenden persoonseigenaam* terugwijst, komt in *geslacht* overeen met den persoon die bedoeld wordt (en niet met

(1) *Wiens* komt zelden in het onzijdig geslacht voor; *Bilderdijk* schrijft evenwel :

Wartoe dat prikkend levensvuur,
Wiens aandrif rust vergunt noch duur?

het naamwoord dat den persoon aanduidt), wanneer men de verkleinwoorden als gewone eigennamen bezigt, zonder aan de verkleinende kracht van de achtervoegsels te denken; *Fransken, die zoo wel leert; Mietje, wier dood ik u gemeld heb.*

Maar, wanneer men, door bepalingen aan de verkleinende persoonseigennamen verbonden, het begrip van kleinheid of bevalligheid bijzonder wil uitdrukken, dan komen de betrekkelijke voornaamwoorden met het onzijdig naamwoord overeen; b. v. *het kleine Jantje, dat daar loopt; het lieve Naatje, dat daar breit.*

5° Gaan twee of meer zelfst. naamw. vooraf, dan moet men hun betrekkelijk voornaamwoord in het meervoud plaatsen, in stede van het op het laatste alleen te laten slaan; b. v. *deugd en geleerdheid zijn het, die ons gelukkig maken; ik ben dikwijls in de stad en in het dorp geweest, welke de veldheer verwoest heeft.*

AANMERKINGEN. 1° De betrekkelijke voornaamw. die en welke worden in het enkel- en meervoud vrij onverschillig gebezigd achter de zelfst. naamw., op welke zij terugwijzen; b. v. *de man, die of welke; de vrouw, die of welke* (1).

Achter onz. naamw. is echter dat boven welk of hetwelk te verkiesen; b. v. *het huis, dat wij verkocht hebben; het kind, dat gestorven is.*

(1) Eenige taalkundigen zijn nogtans van meening dat *die* op eenen persoon of op eene zaak terugziet, zonder eenig begrip van hoedanigheid aan te duiden; terwijl dit begrip van hoedanigheid doorgaans aan *welke* verbonden is. Zeg ik b. v. : *ik ken den man, die gisteren verongelukt is*, dan bedoel ik eenen persoon, dien ik slechts uiterlijk kende; maar zeg ik : *de man, welke gisteren verongelukt is, was van iedereen geacht*, dan zinspeel ik op de inborst en inwendige hoedanigheden, welke aan dien persoon de achting van iedereen verwierven. — Andere taalkenners, als Weiland, zijn van gevoelen dat *welke* meest in den deftigen stijl, en *die* in den gemeenzamen spreektrant moeten gebruikt worden.

2° Achter persoonlijke voornaamw. gebruikt men nooit *welke*, maar altijd *die*, in den nominatief enkel- en meervoud. In den genitief, datief en accusatief der twee getallen, bezige men liefst *wie*, mét of zónder voorzetsel, en soms ook *welke*; b. v. *ik, die ben (1); hij, zij, die is; wij, die zijn; — gij, wiens heil mij ter herte gaat; — hij, wien ik mijn geluk verschuldigd ben; — hij, door wien ik dat vernomen heb; — zij, van welke ik dit gehoord heb.*

3° Wanneer bij het betrekkelijk voornaamwoord, het voorgaande zelfst. naamw. moet herhaald worden, omdat het anders al te ver van zijn voornaamw. zou verwijderd zijn, en tot twijfelachtigheid aanleiding zou geven, dan bediene men zich slechts van *welke*; b. v. *ik bepaalde hem.eene som, waarvoor hij het huis en den tuin van zijn broeder mocht koopen, welke som hij echter nog met honderd gulden kon verhoogen, in geval, enz.*

4° Men gebruikt *wie* in den nominatief :

a) achter *al*; b. v. *al wie neerstig is, zal beloond worden;*

b) wanneer het voorafgaande aanwijzend of persoonlijk voornaamw. verzwegen wordt; b. v. (degene, hij) *wie mij volgt, wandelt niet in de duisternis (2).*

5° Men gebruikt het onzijdige *wat* achter : *al of alles, dat en niets*; b. v. *al, wat gij zegt, is waar; alles, wat gij daar komt te vertellen, is valsch; dat geloof ik niet, wat gij zegt; niets gebeurt er, wat gij niet achterhalet.* De genitief en datief worden door den accusatief met een voorzetsel omschreven.

6° Wanneer een *zaaknaamwoord* voorafgaat, en het

(1) Uit deze voorbeelden blijkt, dat het werkwoord zich in persoon moet schikken naar den persoon van het voornaamwoord dat voorafgaat.

(2) In dergelijke gevallen, wordt *die* vóór het tweede deel des volzins onderdrukt. Deze weglating is echter niet te dulden buiten den nominatief; b. v. *wie naar mij vraagt, dien moet gij mijne woning wijzen*, en niet : *wie naar mij vraagt, moet gij mijne woning wijzen.*

betrekkelijk voornaamw. door een voorzetsel beheerscht wordt, dan kan men dit voornaamw. door het bijwoord *waar* vervangen, en het voorzetsel met *waar* samenkoppelen, of het verder in den bijzin inschuiven; b. v. *het huis, waarin ik woon*, of : *het huis, waar ik in woon*; *de bank, waarop wij zitten*, of : *de bank, waar wij op zitten*.

Gaat integendeel een *persoonsnaam* vooraf, dan bezige men liefst het betrekkelijk voornaamw. achter het voorzetsel; b. v. *de man, met welken ik gisteren vertrokken ben*, beter dan : *de man, waarmede ik gisteren vertrokken ben*.

57. VRAGENDE VOORNAAMW. — De *vragende* voornaamwoorden, — zooals blijkt uit den naam zelve dien zij dragen, — dienen om naar personen of zaken te onderfragen. Het zijn :

wie, wie, wat?
welke, welke, welk?

a) *Wie, wie, wat* wordt verbogen als het betrekkelijk voornaamwoord van denzelfden naam. Zie N° 56.

Het vragende voornaamwoord *welke, welke, welk* volgt de verbuiging van het vragende bijvoeglijk naamwoord van denzelfden naam. Zie N° 45.

b) Met *wie* vraagt men, in het algemeen, naar personen; b. v. *wie heeft er in de kamer van de volksvertegenwoordigers het woord gevoerd? Wien heeft men er tot voorzitter gekozen?*

Met *welke*, zegt Weiland, vraagt men in meer bepaalden zin naar personen of zaken; b. v. *wie heeft u dat gezegd?* — *Uw vriend*. — Doch daar de ondervrager vele vrienden hebben kan, zal hij andermaal en bepaaldelijker vragen : *welke?* en dan moet ook het antwoord dien vriend nader aanwijzen.

Met *wat*, — dat in alle gevallen onverbogen blijft, — vraagt men naar voorwerpen, van welke nog niet bekend

is, of het personen of zaken zijn, en, in het laatste geval, van welk getal of geslacht die zaken zijn; b. v. *wat zie ik daar? wat zegt gij?*

c) Wil men naar den aard, de gestalte of de hoedanigheid van eenen persoon of eene zaak vragen, dan gebruikt men soms : *hoedanige, hoedanige, hoedanig.*

d) Omtrent de vragende voornaamw. valt nog aan te merken, wat wij reeds van de vragende bijv. naamw., bladz. 103, gezegd hebben, namelijk, dat in hetzelfde getal, en met dezelfde voorzetsels moet geantwoord worden, waarin en waarmede de vraag gesteld is; b. v.

Wie heeft mij geroepen?

Ik (heb u geroepen).

Van wien spreekt gij?

Van hem (spreek ik).

Wien behoort dat huis?

Hun (behoort het).

58. ONBEPAALED VOORNAAMW. — De onbepaalde voornaamw. dienen om onbepaaldelijk personen of zaken aan te wijzen. De voornaamste zijn :

Men, iemand en niemand, voor personen ;

Iets en niets, voor zaken.

Men blijft steeds onverbogen, omdat het slechts in den nominatief gebruikelijk is; b. v. *men zegt, men lacht, men klapt*, enz.

Iemand en *niemand* kunnen zoowel voor vrouwelijke als voor mannelijke personen gebruikt worden, en nemen eene *s* tot teeken des genitiefs aan; b. v. *iemand's kleederen, niemands vriend*.

Iets en *niets* blijven altijd onverbuigbaar; b. v. *iets is er verteld van mij; — ik heb er niets van vernomen*.

AANMERKINGEN. a) Het woordje *een* moet in sommige gevallen als een onbepaald voornaamwoord aanschouwd worden; b. v. *daar is er een, die gezegd heeft*, d. i. *daar is iemand, die gezegd heeft*.

b) Kunnen insgelijks als onbepaalde voornaamwoorden aanzien worden :

Het (persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon onz.); b. v. *het scheelt hem aan het hoofd*, d. i. de kwaal, of hetgeen hem

scheelt, is aan zijn hoofd; *het zijn kinderen*, d. i. die personen zijn kinderen (1).

Wat; b. v. wat voor menschen komen daar? Zie bladz. 102. — *Elk, ieder, iedereen*, enz. Zie bl. 109.

§ 6.

WERKWOORDEN.

59. VERKLARING EN SOORTEN VAN WERKWOORDEN.

— a) De werkwoorden dienen om het bestaan van personen of zaken *met of zonder* de wijziging van dat bestaan aan te duiden. — Zij worden *werkwoorden* genoemd, omdat zij (*zijn* of *wezen* uitgezonderd) de *werking* of *handeling* hunner onderwerpen uitdrukken.

Alleen het werkwoord *zijn* of *wezen* drukt slechts het bloote bestaan, zonder de wijziging der voorwerpen, uit; b. v. *God is*. Al de andere werkwoorden stellen de eene of de andere wijziging in het bestaan der personen of zaken voor; b. v. *het kind speelt*. — Hierom geeft men aan *zijn* of *wezen* den naam van *zelfstandig* werkwoord (2), en aan al de overige werkwoorden dien van *bijvoeglijke* (3) werkwoorden.

b) De werkwoorden worden verdeeld, ofwel ten aan-

(1) In dit laatste geval staat *het* als onderwerp en *kinderen* als gezegde des volzins. Het meervoud *zijn* wordt hier gebezigd, omdat het onderwerp eene bloote grammatische uitdrukking is voor een aantal wezens.

(2) Eenigen geven den naam van zelfst. werkwoorden aan *worden*, *blijven*, *schijnen*, *lijken* (gelijken) *heeten* (genoemd worden), *blijken*, wanneer zij met een subst. of adjectief als gezegde in de rede voorkomen; b. v. *de rijke wordt arm; de ziekte blijft gevaarlijk; uw broeder heet Karel*.

(3) De *bijvoeglijke* werkwoorden, zegt Bilderdijk, drukken een bestaan en tevens de wijziging van dit bestaan uit. Het *bestaan* is begrepen in den uitgang *en*, dien al onze werkwoorden gemeen hebben, terwijl de *wijziging* van het bestaan door den wortel des werkwoords aangeduid wordt.

zien van hunne beteekenis, ofwel ten aanzien van hunne vervoeging.

Ten aanzien van hunne *beteekenis*, onderscheidt men de werkwoorden in : *bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige* en *eenpersoonlijke* werkwoorden (1).

Ten aanzien van hunne *vervoeging*, worden de werkwoorden verdeeld in : *gelijkvloeiende, ongelijkvloeiende* en *onregelmatige* werkwoorden. — Tot deze twee laatste soorten behooren de *hulpwerkwoorden*.

c) De werkwoorden zijn voor menigvuldige veranderingen vatbaar. Al deze veranderingen achtervolgens mondelings of schriftelijk voordragen, heet *vervoegen*. — Bij de vervoeging der werkwoorden moet men vier dingen in acht nemen, te weten : de *wijzen*, de *tijden*, de *getallen* en de *personen*.

60. WIJZEN DER WERKWOORDEN. — Men geeft den naam van *wijzen* aan de onderscheidene manieren van datgene uit te drukken wat het werkwoord beteekent.

Er bestaan eigenlijk in onze taal 4 wijzen, te weten : de *aantoonende*, de *gebiedende*, de *bijvoegende* en de *onbepaalde* wijze. — Men voege hierbij de *deelwoorden*.

A) De *aantoonende* wijs (*indicatief*) is die, waardoor men het bestaan of de handeling, door het werkwoord uitgedrukt, stellig en onafhankelijk van eenige voorafgaande woorden aanduidt ; b. v. *ik beveel ; gij zult gehoorzamen*.

B) De *gebiedende* wijs (*imperatief*) dient om een bevel, eene vermaning of een verzoek uit te drukken ; b. v. *kom hier ; volbreng beter uwe plichten ; luister naar mij*.

(1) Doorgaans zegt men nog *onpersoonlijke* werkwoorden, alhoewel ten onrechte, dewijl zij in den derden persoon enkelv. gebezigd worden.

De gebiedende wijze bezit slechts twee eigenaardige vormen : den tweeden persoon enkel- en meervoud. De twee andere personen worden door den tegenwoordigen tijd der bijvoegende wijze omschreven, op voorwaarde nogtans van het persoonlijk voornaamw. achter het werkwoord te plaatsen; b. v. *bidde ik; bidden wij; gehoorzame hij; komen zij hier*. — Soms ook bezigt men hiertoe de gebiedende wijs van het werkwoord *laten*, opgevolgd van eenen nominatief, of van eenen accusatief; b. v. *laat ik bidden of laat mij bidden; laten wij gaan of laat ons gaan*, (1) enz.

Dikwijls wordt het verleden deelwoord in stede van de gebiedende wijze der werkwoorden gebruikt, om meer nadruk of klem aan een bevel te geven; b. v. *gewerkt (werkt); opgepast* (past op), enz.

Niet zelden ook wordt de gebiedende wijze bij een zelfstandig naamw., of een bijwoord verzwegen; b. v. *moed* (hebt moed); *vooruit* (gaat vooruit), enz.

C) De *bijvoegende wijs* (*subjunctief*) wordt gebezigd, wanneer men de handeling des onderwerps, niet als stellig, maar slechts als enkel *mogelijk* voorstelt. Hieruit zal men licht afleiden, dat deze wijze alleen in afhankelijkke zinnen voorkomt, hetzij de hoofdzin uitgedrukt, of nadrukshalve verzwegen worde. Alzoo, wanneer ik zeg : *de veldheer zorgt, dat de stad niet ingenomen wordt*, dan wil ik doen verstaan dat de stad niet ingenomen wordt, dank aan de zorgen van den veldheer : haar behoud wordt hier als stellig voorgesteld ; — integendeel wanneer ik schrijf : *de veldheer zorgt, dat de stad niet ingenomen worde*, dan stel ik alleenlijk vast dat de veldheer zorg draagt om den vijand te beletten de stad in te nemen, maar ik laat den lezer in twijfel over het gelukken van de pogingen der belegerden : het behoud der stad is hier enkel mogelijk, niet zeker.

(1) Het gebruik van den *nom.*, of van den *acc.* doet nogtans eenig verschil ontstaan in de beteekenis des volzins. De *nom.* drukt iets bedrijvends, de *acc.* iets lijdends uit; b. v. als ik zeg : *laat ik heengaan*, dan doe ik verstaan dat mijn vertrek of afscheid van mij alleen afhangt; maar zeg ik : *laat mij heengaan*, dan doe ik hooren dat ik door den eenen of den anderen vriend wederhouden ben.

Bijgevolg zal men den subjunctief gebruiken, telkens dat er iets twijfelachtigs en onzegers, bij voorbeeld eenen wensch, een oogmerk of doel, eene hoop, eene vrees, eene veronderstelling, eene voorwaarde (1) of iets dergelijks moet uitgedrukt worden. Voorbeelden : *God zegene ons*; — *God wil, dat men zijne geboden onderhoude* (2); — *iedereen behoeft eenen vriend, dien hij raadplege*; — *ik hoop dat hij geneze* (3); — *ik vrees dat hij sterve*; — *wierdet gij ziek, ik zou u komen verzorgen*; — *hadde ik gezondheid genoeg, ik ondername (zou ondernemen) gaarne die taak, enz.*

In vele gevallen, kan men, in stede van de bijvoegende wijs, het hulpwerkwoord *zullen*, of den infinitief met of zonder het voorzetsel *om* gebruiken; b. v. *ik vrees dat hij zal sterven*; *iedereen behoeft eenen vriend om hem te raadplegen*; *ik hoop nog wat te leven*.

Wanneer, in wenschende zinnen, de spreker denkt dat zijn wensch zal vervuld worden, dan gebruike men den tegenwoordigen tijd der bijvoegende wijs; b. v. *moge hij zich beteren!* Is integendeel de spreker van meening dat zijn verlangen niet verwezenlijkt zal worden, dan bezige men den onvolmaakt verleden tijd des subjunctiefs; b. v. *mochte ik mijne jeugd herbeginnen!*

Men verlieze nooit uit het oog, dat de bijvoegende wijze der werkwoorden niet afhangt van de voorafgaande *voegwoorden*, maar wel van den twijfelachtigen inhoud der gansche rede. Zoo zegt men : *ik weet DAT hij vertrokken is*, omdat ik van zijn vertrek zeker ben, en : *ik vrees DAT hij vandaag KOMT*, omdat ik over zijne komst in twijfel verkeer.

Hieruit kan men afleiden 1° dat zekere voegwoorden steeds de aantoonende wijs achter zich hebben, omdat

(1) Tenzij men den voorwaardelijken zin met behulp van *zou* of *zoude* omschrijve.

(2) *Willen*, in de beteekenis van *beweren*, vordert den indicatief : *hij wil* (hij houdt staande) *dat mijn broeder ouder is dan gij*.

(3) *Hopen*, in den zin van *onderstellen*, wil den indicatief : *ik hoop dat hij wijs genoeg is*.

zij nogit bij onzekere of twijfelachtige voorstellen te pas komen; b. v. *alzo, toen, vermits, want, omdat, dewijl, naardien, zoodat*, enz. — 2° dat eenige voegwoorden altijd de bijvoegende wijs vereischen, omdat er immer eenige twijfel bestaat in de afhankelijke volzinnen aan wier hoofd zij voorkomen; b. v. *opdat, ten einde, mits, tenzij, tenware*, enz. — 3° eindelijk dat andere voegwoorden (als: *ofschoon, eer, voor dat, tot dat*, enz.), dan de aantoonende, en dan de bijvoegende wijze vorderen, volgens dat zij voorkomen in 't begin van ondergeschikte volzinnen, wier volbrenging als zeker beschouwd, of in twijfel getrokken wordt; b. v. *ik zal u vergiffenis schenken, ofschoon gij weinig leedwezen toont; ik zal hem vergiffenis weigeren, ofschoon hij zijne schuld bekenne*.

Voorts vindt men bij goede schrijvers de bijvoegende wijze niet zelden gebruikt in middellijke (indirecte) vragen, dat is, in afhankelijke zinnen, wier inhoud eene vraag is: *vraagt eerst, wat leven zij en sterven*. — Ook achter *eer* en *tot (dat)*, wanneer de zin, welke op een dezer voegwoorden volgt, de vermelding inhoudt eener onzekere toekomst: *Bedenkt u, eer het te laat zij. Ik wacht, tot men mij roepe*.

D) De *onbepaalde wijs (infinities)* stelt de handeling van het werkwoord voor in een algemeen zinn, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleenlijk met aanwijzing van tijd; b. v. *ik moet vertrekken; ik meen gezegd te hebben; ik beloof te zullen komen*.

Dikwerf wordt de infinitief als een zelfst. naamw. gebezigd, met of zonder lidwoord; b. v. *het wandelen bevordert de gezondheid; weldoen is plicht*.

AANMERKING. Vele werkwoorden hebben de onbepaalde wijs achter zich, zonder of met het voorzetsel *te* (dat *tot* beteekent).

Met den infinitief zonder *te* worden verbonden :

1° De werkwoorden, die slechts eene *algemeene* omstandigheid

uitdrukken van de handeling in de onbepaalde wijs opgesloten, als : *durven, blijven, kunnen, laten, mogen, moeten, zullen, willen* (1), enz.; b. v. *ik durf zeggen, gij moogt heengaan, hij moet vertrekken.*

2° De werkwoorden, waarbij de volgende infinitief de plaats van een zelfstandig naamwoord bekleedt, als : *voelen, helpen, doen, hooren, leeren, zien* (2), enz.; b. v. *ik hoor u komen, gij leert hem lezen en schrijven.*

3° Men voege hierbij : *blijven*, opgevolgd van werkwoorden, welke eenen toestand beteekenen; b. v. *hij blijft zitten*;

gaan (3), opgevolgd van werkwoorden, welke het doel of oogmerk van dat *gaan* uitdrukken; b. v. *gaan wandelen*;

hebben, in den zin van *kunnen*; b. v. *gij hebt mooi praten.* — In de beteekenis van *moeten*, wil *hebben* het voorz. *te*; b. v. *gij hebt nog veel te leeren*;

komen, in de beteekenis van *naderen*, of van een wezenlijk komen van de eene plaats naar de andere; b. v. *ik kom u verzoeken om*, enz. — Om eene handeling aan te duiden, die zoo even heeft plaats gehad, wil *komen* het voorz. *te*; b. v. *ik kom te vernemen*;

vinden, wanneer het de wijze aanduidt, waarop men iets vindt; b. v. *ik vond hem bij zijnen broeder zitten*;

staan, liggen en zitten, wanneer zij in den infinitief staan, en een tweeden infinitief vorderen; b. v. *staan hooren, liggen slapen, zitten lezen.*

De infinitief met *te* wordt doorgaans gebruikt :

1° Wanneer men door dien infinitief het voorwerp wil aanduiden eener handeling, door een voorafgaande werkwoord uitgedrukt; b. v. *ik verlang u te spreken; ik beloof u voldoening te geven*, enz.

2° Wanneer, achter de werkwoorden, de infinitief als een bij-

(1) Worden uitgezonderd : *vermogen* (syn. van *kunnen*), *behooren* (syn. van *moeten*), *behoeven* (syn. van *durven*), *trachten, pogen, zoeken* (syn. van *willen*), enz.

(2) *Zien* in de beteekenis van *pogen, trachten*, vordert *te*; b. v. *ik zal zien te komen*. Hieruit zal men wellicht te recht afleiden, dat het voorzetsel *te* eene nadering, eene strekking of neiging uitdrukt van een voorgaande tot een volgende werkwoord.

(3) *Gaan* wordt ook met den infinitief, van het voorzetsel *aan* en het lidwoord *voorafgegaan, verbonden*; b. v. *hij ging aan het loopen.*

voeglijk gezegde kan aanschouwd worden; b. v. *dit gedrag is te prijzen*, dat is : *dit gedrag is prijsbaar*.

3° Wanneer de infinitief eene verkorting is van eenen bijzin; b. v. *het is moeilijk iedereen te behagen*, dat is : *het is moeilijk dat men iedereen behage*.

4° Ook volgt de onbepaalde wijs met *te* achter de voorzetsels *om*, *ten einde*, *na*, *met*, *door*, *in plaats van*, *zonder*, — achter de bijwoorden (*al*) *te*, *zoo*, en achter eenige substantieven en adjectieven; b. v. *hij is vertrokken*, zonder *mij te verwittigen*; *hij is te lui om te werken*; *wees zoo goed mij te zeggen*; *ik heb geene gelegenheid gehad om u te schrijven*; *hij is nieuwsgierig u te hooren*.

De infinitief kan mét of zónder *te* gebezigd worden, wanneer hij als onderwerp der rede staat; b. v. *God (te) dienen is de eerste plicht* (1).

Nogtaus is het doorgaans beter den infinitief met *te* te gebruiken, wanneer hij voorafgegaan is van het gezegde, of wanneer hij eene bepaling bij zich heeft; b. v. *het is der kinderen plicht hunne ouders te eeren*; *kwaad met goed te vergelden is edel*. — Integendeel : *bidden is met God spreken*.

De werkwoorden, welke den infinitief zonder *te* achter zich hebben, behouden, in den volmaakt- en meer dan volmaakt verleden tijd, de gedaante der onbepaalde wijs. Daarentegen, de werkwoorden, welke de onbepaalde wijs met *te* vorderen, worden, in de twee gemelde tijden, op de gewone wijze vervoegd; b. v. *wij hebben hem doen lachen*, — *hij had getracht wetenschap te verkrijgen*.

E) De *deelwoorden*, — alzoó genoemd, omdat zij iets van de werkwoorden en tevens iets van de bijvoeglijke naamw. in zich bevatten, — zijn eigenlijk van de werkw. afgeleide adjectieven, en drukken, even als de werkw., een bestaan, of de wijze van bestaan uit, aan personen of zaken toegepast, met aanwijzing van tijd; b. v. *zijnde*, *lopende*, enz.

(1) Het voorzetsel *te* moet vóór elken infinitief, die met een voorgaanden in gelijke betrekking staat, herhaald worden; b. v. *u te zien en te spreken zou mij hoogst aangenaam zijn*.

Er zijn drij deelwoorden : het *tegenwoordige*, het *verleden* en het *toekomende* deelwoord.

De *tegenwoordige* en *toekomende* deelwoorden der bedrijvende werkwoorden hebben altijd eene *bedrijvende* beteekenis, en kunnen daarenboven denzelfden naamval bij zich hebben als de werkwoorden waar zij van voortkomen ; b. v. *de ons troostende vrienden*. — Echter geven men liefst eene andere wending aan de rede.

Het tegenwoordig deelwoord geeft de *voortdoring* van eene handeling of van eenen toestand te kennen, terwijl de tegenwoordige tijd der aantoonende wijs eene *oogenblikkelijke* handeling of gesteltnis aanduidt ; b. v. *de zieke is stervende*, en : *de zieke sterft*.

Het *verleden* deelwoord der bedrijvende werkwoorden, als adjectief gebezigd (1), heeft integendeel eene *lijdende* beteekenis ; b. v. *geleerd*, *geacht*, *getroost*, *gewonnen*, enz.

Soms echter komt het verleden deelwoord der bedrijvende werkwoorden, als adjectief gebezigd, in eene bedrijvende beteekenis voor ; b. v. *een ingebeelde zieke*, d. i. iemand die zich inbeeldt ziek te zijn.

AANMERKINGEN. a) De verleden deelwoorden der *wederkeerige* en der *eenpersoonlijke* werkwoorden kunnen wel eens als gezegde, maar nooit als adjectieven gebruikt worden ; b. v. *de zich geschaamd hebbende knaap*, maar niet : *de zich geschaamde knaap*.

b) Kunnen slechts als adjectief gebezigd worden, de deelwoorden der *onzijdige* werkwoorden, die met *wezen* of *zijn* vervoegd worden. Zoo zegt men : *uw gestorven vader*, *zijn overleden broeder*, *een welgelegen huis*, *een gezonken schip*, *een moê gewandelde zieke*, (d. i. een zieke die moê gewandeld is), enz. ; maar men zou een groven misslag begaan, indien men b. v. schreef : *een gearbeide dienstknecht*, *een gevologen vogel*, *een gewandelde zieke* (voor een zieke die gewandeld heeft), enz. omdat *arbeiden*, *vliegen* en *wandelen*, in deze laatste voorbeelden, met *hebben* vervoegd worden.

(1) Wij zeggen : *als adjectief gebezigd* ; want, wanneer zij met de hulpwerkwoorden verbonden zijn om zekere tijden te vormen, dan blijven zij hunne *bedrijvende* beteekenis behouden ; b. v. *ik heb mijne les geleerd*.

Het spreekt van zelf dat de deelwoorden der onzijdige werkwoorden, als adjectieven gebezigd, voor geene *lijdende* beteekenis vatbaar zijn. Dichters nochtans, zooals Bilderdijk, vinden er geen bezwaar in, aan sommige onzijdige deelwoorden eene lijdende beteekenis te hechten, namelijk bij die onz. werkw., die van bedrijvende werkwoorden afgeleid worden. Zoo zingt Bilderdijk in zijn dichtstuk : *de Weldadigheid*, v. 13-16 :

Geen goud om 't hoofd van Wareldwingeren
Trest eedle boezems met ontzag,
Maar 't geen, *gewandeld* door de vingeren,
Van weldoen tuigen mag.

Wandelen is een frequentatief van *wenden*, met verandering van den wortelklinker, bij den overgang van den bedrijvenden tot den wederkeerigen zin. Hier is het in zijn gewonen vorm weergebracht tot de bedrijvende beteekenis van het Fransche *tourner et retourner* (1). — Bilderdijk gebruikt insgelijks in eenen bedrijv. zin het woord *verwandelen*, dat zoo veel beteekent als *verkeeren*, *veranderen*, *verwisselen*. Zoo zegt hij :

En de onvolkomen aard, *verwandeld* in een Eden.

c) De deelwoorden, even als de adjectieven, gaan tot bijwoorden over, wanneer zij vóór andere adjectieven of deelwoorden staan en deze wijzigen; b. v. *kokend heet water*, *verbazend hooge tij*, *vervelend aanhoudende regen*, *eene stamelend uitgesprokene redevoering*.

d) Eenige deelwoorden, als adjectieven gebezigd, komen spraak-kunstig overeen met het naamwoord dat uitgedrukt is, en logisch met eenen persoonsnaam die er onderverstaan wordt; b. v. *de vallende ziekte*, *eene ijlende koorts*, d. i. eene ziekte of koorts, waarin de lijder valt of ijlt.

61. TIJDEN DER WERKWOORDEN. — Het bestaan of de handeling van personen of zaken moet noodzakelijk in eenen tijd plaats hebben.

Er zijn drie voornaamste tijden : de *tegenwoordige*, de *verleden* en de *toekomende* tijd. Bovendien zijn er nog drie andere tijden, die op de eerste betrekking hebben, te

(1) Vgl. *Nederl. Gedichten, met taal- en letterkundige aanteekeningen* van wijlen hoogleeraar J. B. David. Leuven, 1869.

weten : de *onvolmaakt verleden tijd*, de *meer dan volmaakt verleden tijd*, en de *betrekkelijk toekomstige tijd*. Men kan hier nog bijvoegen den *voorwaardelijk tegenwoordigen* en den *voorwaardelijk verleden tijd*.

a) De *tegenwoordige tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, in het oogenblik waarin men spreekt ; b. v. *ik bid, hij schrijft, zij slapen*.

b) De *onvolmaakt verleden tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, als tegenwoordig in eenen tijd die voorbij is ; b. v. *ik schreef toen gij gisteren bij mij waart*.

c) De *volmaakt verleden tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, als geheel geëindigd in den tijd, waarin men spreekt ; b. v. *ik heb gisteren dien boek gelezen*.

d) De *meer dan volmaakt verleden tijd* stelt den staat of de handeling voor, niet alleen als geëindigd in zich zelve, maar nog ten opzichte van eene andere daad, die mede reeds voorbij is ; b. v. *ik had juist dien brief geschreven, toen gij binnenkwaamt*.

e) De *toekomstige tijd* stelt den staat of de handeling voor, in eenen tijd die nog moet komen ; b. v. *ik zal u morgen antwoorden*.

f) De *betrekkelijk toekomstige tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, als reeds voorbij in eenen tijd die nog moet komen ; b. v. *ik zal den boek gelezen hebben, wanneer gij komen zult*.

g) De *voorwaardelijk tegenwoordige tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, als afhingende van eene voorwaarde in het tegenwoordige ; b. v. *ik zou schrijven, indien ik eenige tijding ontving*.

h) De *voorwaardelijk verleden tijd* stelt den staat of de handeling van het onderwerp voor, als afhingende van

eene voorwaarde in het verledene; b. v. *ik zou geschreven hebben, indien ik eenige tijding ontvangen had.*

VERWISSELING DER TIJDEN. Hoe nauwkeurig de tijden onzer werkwoorden bepaald zijn, de eene wordt echter dikwerf voor den anderen genomen, om meer levendigheid aan den stijl te geven. Alzoo gebruikt men :

a) den *tegenwoordigen* tijd in plaats van den *onvolmaakt verleden* tijd. Zoo zingt Tollens in zijn *Nova Zembla* :

't Was schrikkelijk ruw en koud : de scherpe hagels vlogen;
De losgewaaide sneeuw *stuift* rondom hun in de oogen.

b) den *tegenw.* tijd in stede van den *volmaakt verleden* tijd; b. v. *gij hoort dus wat ik u zeg* (voor : *gij hebt gehoord wat ik u gezegd heb*);

c) den *tegenw.* tijd in plaats van den *toekomenden* tijd; b. v. *binnen tien dagen ben ik bij u*, dat is : *zal ik bij u zijn*.

Die verwisseling heeft vooral plaats in den dagelijkschen spreektrant, wanneer namelijk het toekomende, 'twelk men bedoelt, aanstaande is; b. v. *zij vertrekken* (zullen vertrekken) *morgen*.

d) De *onvolmaakt verl.* tijd wordt niet zelden, in den hoogerem stijl, gebruikt in stede van den *volmaakt verleden* tijd; b. v. *zie daar het prachtige gedenkteeken, dat door dankbare tijdgenooten den edelen man werd opgericht* (opgericht is geworden).

e) De *volmaakt verleden* tijd vervangt dikwerf de plaats van den *betrekkelijk toekomenden* tijd; b. v. *ik zal u schrijven, zoohaast ik iets vernomen heb* (vernomen zal hebben).

f) De *voorwaardelijk tegenwoordige* tijd kan vervangen worden door den *onvolmaakt verleden* tijd der bijvoegende wijs, en de *voorwaardelijk verleden* tijd door den *meer dan volmaakt verleden* tijd des subjunctiefs; b. v. *ik stierve liever dan God te vergrammen* (ik zou liever sterven); *hij hadde liever gezwezen* (hij zoude liever gezwezen hebben).

62. GETALLEN DER WERKWOORDEN. — De werkwoorden drukken door hunnen vorm het getal uit van de substantieven of van de persoonlijke voornaamwoorden, tot welke zij behooren.

Er zijn twee getallen : het *enkelvoud* en het *meervoud*.

Volgens den algemeenen regel komt het getal des werk-

woords steeds overeen met het getal des onderwerps; b. v. *de vogel zingt; de vogels zingen; de roos, de tulp en de hyacint zijn doorschoone bloemen.*

AANMERKINGEN. a) Achter *verzamelwoorden* plaatst men het werkwoord in het enkelvoud; b. v. *eene menigte volks woonde de plechtigheid bij.*

Men mag echter het werkwoord in het meervoud plaatsen, wanneer het verzamelwoord een meervoudig substantief vergezelt, waar men bijzonder de aandacht wil op vestigen; b. v. *eene menigte rotsen verheffen hunne kale kruinen boven het meer.* — Het enkelvoud is nogtans meer in gebruik; b. v. *een aantal beren... belegert hen in 't huis,.. en brult, en watertandt, en reikhalst naar den buit* (TOLLENS).

b) Achter *een paar*, in de bijvoeglijke beteekenis van *eenige*, dient het werkwoord in het meervoud te staan; b. v. *een paar woorden waren genoeg om hem te overtuigen.*

c) Achter de voornaamwoorden *het, er of daar, dit, dat, zulks, wat voor*, staat het werkwoord in het meervoud, wanneer er een meervoudig zelfst. naamw. als gezegde op volgt; b. v. *het zijn studenten; er (daar) zijn menschen die nooit tevreden zijn (1); dit waren mijne woorden; dat zijn geene redenen; zulks waren de oorzaken van zijn bederf; wat voor menschen komen daar?*

d) Het werkwoord moet in het meervoud staan, wanneer, onder den schijn van eenvoudigheid, een meervoudig onderwerp bedektelijk wordt aangeduid; b. v. *er is meer dan een wijsgeer geweest, die beweerd hebben....; het meeste deel der vogelen verlaten het Noorden bij het naderen van den Winter.*

(1) Men vindt echter soms het voornaamw. *daar of er* van een enkelvoudig werkwoord opgevolgd. Zoo zingt Bilderdijk in zijne *Landrust* (VI. bl. 255):

Daar (er) is, wien schakelnet en hengelroë behagen.

e) Ook staat het werkwoord in het meervoud achter twee of meer bijv. naamw., bij een enkelvoudig substantief gevoegd, telkens dat er van meer dan eenen persoon of van meer dan eene zaak gesproken wordt; b. v. *de ware en de valsche zelfliefsde komen daarin overeen.....* — Integendeel : *de machtige en rechtveerdige God zal ons allen oordeelen*, omdat er hier slechts van éénen God gesproken wordt, terwijl men, in het eerste geval, van eene dubbele zelfliefsde, namelijk van eene ware en van eene valsche, handelt.

UITZONDERINGEN. Het werkwoord staat in het enkelvoud, alhoewel er een meervoudig onderwerp voorafgaat :

a) Wanneer de verschillende onderwerpen één enkel begrip voorstellen; b. v. *geld en goed (het fortuin) verlaat den mensch aan den boord van 't graf, eer en deugd vergezelt de ziel vóór den rechterstoel van God.*

b) Wanneer verschillende zaken, als onderwerp gebezigd, aan één enkelen persoon worden toegekend; b. v. *hand en arm is door eene beroerdheid verlamd..* — Het meervoud nogtans is ruim zoo goed.

c) Wanneer verschillende onderwerpen, waarvan het laatste enkelvoudig is, zonder voegwoord op malkander volgen; b. v. *zijn goed, zijne eer, zijn leven is verloren.* Integendeel : *peerden, koeien, (en) kalveren zijn in den brand omgekomen.*

d) Wanneer verschillende onderwerpen, op het einde des volzins, door een enkel verzamelwoord worden uitgedrukt; b. v. *peerden, koeien en kalveren, alles is in den brand omgekomen.*

e) Dikwijls ook, wanneer men door zoodanige voegwoorden de verschillende onderwerpen verbindt, dat de aandacht op ieder dier onderwerpen afzonderlijk gevestigd wordt; b. v. *zoowel de vader als de moeder bederft de kinderen; noch hij, noch zijn broeder is bij mij geweest.*

f) Soms ook wanneer twee of meer onderwerpen op elkander volgen, waarvan één enkelvoudig slechts de aandacht op zich trekt, en de andere onderwerpen als 't ware in de schaduw stelt; b. v. *de Keizer en zijn gevolg is te Brussel in het Hof van Brabant afgestapt.*

g) Wanneer de verschillende onderwerpen, waarvan het eerste enkelvoudig is, achter het werkwoord staan; b. v. *daar is een man*

en eene vrouw; in den hof staat een appelboom, drij pereboomen, en twee notelaren.

h) In de rekenkunde plaatst men het werkwoord in het enkelvoud, telkens dat er naast meervoudige getallen een enkelvoudig substantief onderverstaan wordt; b. v. (de som van) vijf en vier is negen.

i) Eindelijk, wanneer eene uitdrukking, bestaande uit een meervoudig onderwerp, door een deelwoord gevolgd, zooveel beteekent als een substantief, met dat onderwerp tot bepaling, beteekenen zou; b. v. twee boeken, aandachtig gelezen, doet meer af, dan twintig doorbladerd, d. i. : het aandachtig lezen van twee boeken, doet, enz. (1)

63. PERSONEN DER WERKWOORDEN. — Door personen der werkwoorden verstaat men de onderwerpen, wier bestaan of handeling door de werkwoorden aangeduid wordt. — Deze onderwerpen worden óf door substantieven, óf door persoonlijke voornaamw. uitgedrukt.

Dewijl de verbuigingsuitgang der werkwoorden het onderscheid der personen niet duidelijk genoeg kenmerkt, is het noodig, dat men den 1^{en} en den 2^{en} persoon, enkel en meervoud, altijd met een voornaamw. aanduide, en insgelijks den 3^{en} persoon, wanneer er geen substantief of zelfst. gebruikt woord voorafgaat; b. v. ik leer, gij schrijft, hij leest, Willem speelt, het ware is beminnelijk.

Deze regel duldt geene uitzondering, behalve in de gebiedende wijs; b. v. vraagt, en gij zult bekomen. Niettemin moet het voornaamw. des 2^{en} persoons in deze wijze gebruikt worden, wanneer men dien persoon in tegenstelling van een' of meer anderen met nadruk wil aanwijzen; b. v. gij, verlaat de zaal (of : verlaat gij de zaal), zij moeten hier blijven.

AANMERKINGEN. 1° Wanneer één en dezelfde persoon twee of meer werkwoorden beheerscht, volstaat men met hem slechts eens uit te drukken vóór het eerste werk-

(1) Vgl. de *Nederlandache Spraakleer* van J. van Beers, bl. 103.

woord; b. v. *hij leert en gedraagt zich wel; gij leest, schrijft en cijfert zeer duidelijk; hij bemint zijnen vader en eert zijne moeder.*

Nogtans in eenen volzin, waarin ten minste één der werkwoorden het persoonlijk voornaamwoord voorafgaat, moet dit laatste herhaald worden, telkens dat de twee of meer werkwoorden een ander voorwerp ontvangen; b. v. *hij bemint zijnen vader, en zijne moeder eert hij; — zijnen vader bemint hij, en hij eert zijne moeder.*

Hebben integendeel de verschillende werkwoorden één en hetzelfde voorwerp, dan volstaat men in de omgezette woordorde met het voornaamwoord eens uit te drukken; b. v. *hij bemint en eert zijne ouders; — zijne ouders bemint en eert hij.*

2° Wanneer twee of drij personen één en hetzelfde werkwoord beheerschen, dan plaatst men dit laatste in 't meervoud van den persoon, die den voorrang heeft (1); b. v. *gij en ik, of: ik en gij, kennen die gebeurtenis, of beter nog: ik en gij, wij kennen die gebeurtenis; — mijn vader, mijne moeder, mijn oom en ik, wij gaan samen op reis, of soms: wij, mijn vader, mijne moeder, mijn oom en ik, gaan samen op reis; — gij en uwe zusters, gij zijt gisteren vertrokken.*

UITZONDERING. Wanneer de twee of drij voornaamw. (2) door *scheidende* voegwoorden aan elkander verbonden zijn, dan komt het werkwoord in getal en persoon overeen met het naastbijzijnde voornaamwoord; b. v. *(noch) ik noch gij zult gaan; (of) gij of ik heb het vernomen; (of) ik of hij is vertrokken.*

3° De betrekkelijke voornaamwoorden willen hunne werkwoorden in hetzelfde getal en in denzelfden persoon

(1) De eerste persoon heeft den voorrang boven den tweeden en den derden; de tweede boven den derden.

(2) Hetzelfde geldt ook voor twee, drij of meer zelfst. naamw. door *scheidende* voegwoorden aan elkander verbonden.

als de substantieven of persoonlijke voornaamw., waar zij meê in betrekking staan; b. v. *ik, die uw vriend ben; zij, die zich uwe vrienden noemen; de kinderen, die hunne ouders eeren, zijn bemind van God en van de menschen.*

64. HULPWERKWOORDEN. — Dewijl de Nederland-sche werkw. geene genoegzame wijzigingen aan hunnen uitgangsvorm kunnen ondergaan, om alle personen van alle getallen, tijden en wijzen duidelijk te laten onderscheiden, heeft men voor hunne vervoeging hulp moeten zoeken bij andere werkwoorden, welke men uit dien hoofde *hulpwerkwoorden* noemt.

Er zijn in onze taal vier hulpwerkwoorden: *zullen, zijn of wezen, hebben en worden.*

Er valt echter op te merken, dat die woorden dan alleen *hulpwerkwoorden* mogen genoemd worden, wanneer zij tot boven gemeld einde dienen, en dat zij integendeel dien naam moeten afleggen, van het oogenblik dat zij op zich zelve en zonder andere werkwoorden gebezigd worden; b. v. *de leerling zal beloond worden, — indien hij neerstig is.*

Vervoeging der hulpwerkwoorden :

ZULLEN (devoir).

AANTOONENDE WIJZE.

Stellige tijd.

Ik zal,
gij zult,
hij (1) zal,
wij zullen,
gij zult,
zij zullen.

Voorwaardelijke tijd.

Ik zou (zoude),
gij zoudt (zoudet),
hij zou (zoude),
wij zouden,
gij zoudt (zoudet),
zij zouden.

ONBEPAALENDE WIJZE.

Zullen.

DEELWOORD.

Zullende.

(1) Naast het persoonlijk voornaamw. *hij*, van het mann. geslacht, zou telkens in den derden pers. enkelvoud *zij, het, men*, enz. moeten staan. Het zij genoeg den lezer hiervan eens voor al te verwittigen.

ZIJN of HEBBEN WORDEN
WEZEN (être). (avoir). (être, devenir).

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik ben,
gij zijt,
hij is,
wij zijn,
gij zijt,
zij zijn.

Ik heb,
gij hebt,
hij heeft,
wij hebben,
gij hebt,
zij hebben.

Ik word,
gij wordt,
hij wordt,
wij worden,
gij wordt,
zij worden.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik was,
gij waart,
hij was,
wij waren,
gij waart,
zij waren.

Ik had,
gij hadt,
hij had,
wij hadden,
gij hadt,
zij hadden.

Ik werd (wierd),
gij werdt (wierdt),
hij werd (wierd),
wij werden (wierden),
gij werdt (wierdt),
zij werden (wierden).

Volmaakt verleden tijd.

Ik ben
gij zijt
hij is
wij zijn
gij zijt
zij zijn

geweest.

Ik heb
gij hebt
hij heeft
wij hebben
gij hebt
zij hebben

gehad.

Ik ben
gij zijt
hij is
wij zijn
gij zijt
zij zijn

geworden.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik was
gij waart
hij was
wij waren
gij waart
zij waren

geweest.

Ik had
gij hadt
hij had
wij hadden
gij hadt
zij hadden

gehad.

Ik was
gij waart
hij was
wij waren
gij waart
zij waren

geworden.

Toekomende tijd.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

zijn.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

hebben.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

worden.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Ik zal	geweest zijn.	Ik zal	gehad hebben.	Ik zal	geworden zijn.
gij zult		gij zult		gij zult	
hij zal		hij zal		hij zal	
wij zullen		wij zullen		wij zullen	
gij zult		gij zult		gij zult	
zij zullen	zij zullen	zij zullen			

Voorwaardelijk tegenwoordige tijd.

Ik zou (zoude)	zijn.	Ik zou (zoude)	hebben.	Ik zou (zoude)	worden.
gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)	
hij zou (zoude)		hij zou (zoude)		hij zou (zoude)	
wij zouden		wij zouden		wij zouden	
gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)	
zij zouden	zij zouden	zij zouden			

Voorwaardelijk verleden tijd.

Ik zou (zoude)	geweest zijn.	Ik zou (zoude)	gehad hebben.	Ik zou (zoude)	geworden zijn.
gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)	
hij zou (zoude)		hij zou (zoude)		hij zou (zoude)	
wij zouden		wij zouden		wij zouden	
gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)		gij zoudt (zoudet)	
zij zouden	zij zouden	zij zouden			

GEBIEDENDE WIJZE.

Zij of wees,	Heb,	Word,
zijn wij,	hebben wij,	worden wij,
zijt of weest.	hebt.	wordt.

BIJVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik zij,	Ik hebbe,	Ik worde,
gij zijt,	gij hebbet,	gij wordet,
hij zij,	hij hebbe,	hij worde,
wij zijn,	wij hebben,	wij worden,
gij zijt,	gij hebbet,	gij wordet,
zij zijn.	zij hebben.	zij worden.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik ware,	Ik hadde,	Ik wierde,
gij waret,	gij haddet,	gij wierdet,
hij ware,	hij hadde,	hij wierde,
wij waren,	wij hadden,	wij wierden,
gij waret,	gij haddet,	gij wierdet,
zij waren.	zij hadden.	zij wierden.

Volmaakt verleden tijd.

Ik zij	geweest.	Ik hebbe	gehad.	Ik zij	geworden.
gij zijt		gij hebbet		gij zijt	
hij zij		hij hebbe		hij zij	
wij zijn		wij hebben		wij zijn	
gij zijt		gij hebbet		gij zijt	
zij zijn		zij hebben		zij zijn	

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik ware	geweest.	Ik hadde	gehad.	Ik ware	geworden.
gij waret		gij haddet		gij waret	
hij ware		hij hadde		hij ware	
wij waren		wij hadden		wij waren	
gij waret		gij haddet		gij waret	
zij waren		zij hadden		zij waren	

ONBEPAALENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Zijn of wezen.	Hebben.	Worden.
----------------	---------	---------

Verleden tijd.

Geweest zijn.	Gehad hebben.	Geworden zijn.
---------------	---------------	----------------

Toekomende tijd.

Zullen zijn.	Zullen hebben.	Zullen worden.
--------------	----------------	----------------

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord.

Zijnde of wezende.	Hebbende.	Wordende.
--------------------	-----------	-----------

Verleden deelwoord.

Geweest.	Gehad.	Geworden.
----------	--------	-----------

Toekomend deelwoord.

Zullende zijn.	Zullende hebben.	Zullende worden.
----------------	------------------	------------------

65. GEBRUIK DER HULPWERKWOORDEN. — **Zullen** leent zijnen stelligen tijd : *ik zal, gij zult*, enz. tot het vormen van den toekomenden en betrekkelijk toekomenden tijd bij alle andere werkwoorden; — en zijnen voorwaardelijken tijd : *ik zou of zoude*, enz. tot het maken, bij al de werkwoorden, van den voorwaardelijk tegenwoordigen en den voorw. verleden tijd. — Daarenboven

dient het deelwoord van *zullen* tot het vormen der toekomende deelwoorden van alle werkwoorden.

De hulpwerkwoorden *zijn* of *hebben* dienen tot het vormen der samengestelde tijden der werkwoorden.

Worden vervoegd met : **zijn** :

a) De *onzijdige* werkwoorden, die slechts den *lijdenden* staat of toestand des onderwerps aanduiden; b. v. *de vader van dat huisgezin is gestorven; de moeder en de kinderen zijn genezen.*

b) De *onzijdige* werkwoorden, welke eene *beweging* uitdraken, wanneer men vooral den *toestand* beschouwt die op die beweging volgt; b. v. *ik ben moê gereisd, gewandeld, geloopen.*

Worden vervoegd met : **hebben** :

a) Al de *bedrijvende* werkw.; b. v. *ik heb mijne les geleerd; hij heeft zijne plichten volbracht (1).*

b) De *onzijdige* werkw., die eene *handeling* te kennen geven, door het onderwerp zelf des volzins verricht; b. v. *hij heeft dag en nacht gearbeid en geslaafd.*

c) De *onzijdige* werkwoorden, welke eene *beweging* uitdrukken, wanneer men de *beweging zelve* beoogt; b. v. *hij heeft den ganschen nacht rond geloopen.*

d) De *wederkeerige*, of als wederkeerig gebruikte werkwoorden; b. v. *hij heeft zich geschaamd; hij heeft zich ingebeeld.*

e) De *eenpersoonlijke*, of als eenpersoonlijk gebezigde werkwoorden; b. v. *het heeft geregend; het heeft mij behaagd (2).*

(1) Uitgezonderd : *ontmoeten, beginnen, volgen, naderen* en *vergeen*, die met beide hulpwerkw. gebruikelijk zijn.

(2) Uitgezonderd : *gebeuren, geschieden, gelukken, voorvallen* en eenige andere werkwoorden. — Vgl. J. van Beers, bladz. 95, en David, in den *Middelaar*, I, 515-525.

Het hulpwerkwoord **worden** leent al zijae tijden aan de lijdende werkwoorden.

AANMERKING. Behalve deze vier eigenlijk gezegde hulpwerkwoorden, zijn er nog eenige andere, aan welke men ook dien naam geeft, omdat zij er soms de plaats van houden bij andere werkwoorden. Het zijn : *gaan, blijven, mogen, laten, kunnen, durven, moeten, willen*, enz. Zoo zegt men : *ik ga wandelen, gij blijft zitten, hij wil en mag heégaan*, enz.

66. VERDEELING DER WERKWOORDEN NAAR HUNNE BETEKENIS. — Wij hebben het reeds gezegd : ten aanzien hunner beteekenis, onderscheidt men de werkwoorden in : *bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige en eenpersoonlijke* werkwoorden.

a) De *bedrijvende* (*transitieve* of *overgankelijke*) werkwoorden drukken eene werking uit, die door het onderwerp verricht wordt, en die rechtstreeks overgaat op eenen persoon of eene zaak, die men *voorwerp* noemt ; b. v. *de Christen bemint God; God beloont de deugd.*

b) De *lijdende* werkwoorden zijn het tegenovergestelde van de *bedrijvende*. Het onderwerp des volzins, in plaats van de werking te doen overgaan op het voorwerp, lijdt of ondergaat zelf de werking ; b. v. *de deugd wordt beloond; het kwaad wordt gestraft.*

Hieruit zal men licht affeiden, dat de *bedrijvende* werkwoorden alleen den *lijdenden* vorm kunnen aannemen.

c) De *onzijdige* (*intransitieve* of *onovergankelijke*) werkwoorden drukken eene werking uit, die op geen voorwerp overgaat, en, als 't ware, in het onderwerp opgesloten blijft ; b. v. *de mensch leeft; het kind slaapt; de vogel vliegt.*

AANMERKINGEN. 1° Een zeker getal werkwoorden zijn *bedrijvend* en tevens *onzijdig*, naar gelang zij een voorwerp kunnen, of niet kunnen ontvangen ; b. v. *genezen, drijven, breken, heeten, kraken, schieten, verarmen, vergaderen, verminderen, eindigen, koken, ver-*

anderen, bederven, enz. Zoo zegt men : *de vriendschap breken* (bedrijvend), en : *in een huis breken* (onz.); *eene zaak eindigen* (bedr.), en : *zijne pacht eindigt welhaast* (onz.).

2° Soms gebeurt het dat, achter onzijdige werkwoorden, de accusatief volgt van een zelfst. naamwoord, dat in het werkwoord zelf ligt opgesloten; b. v. *den dood sterven, eenen goeden stap gaan, den eeuwigen slaap slapen, den laatsten dag leven, water en bloed zweeten*, enz. — Enkele malen zelfs, plaatst men achter onzijdige werkwoorden den accusatief van het woord, waardoor men het gevolg der handeling uitdrukt, die door het onderwerp verricht wordt; b. v. *zich dood lachen, eene blauwe scheen loopen*, enz.

d) *Wederkeerige* werkwoorden zijn bedrijvende werkwoorden, wier handeling door het onderwerp verricht wordt en tot het onderwerp terugkeert, in stede van op een ander voorwerp te vallen.

Hieruit volgt dat onderwerp en voorwerp hier een' en denzelfden persoon uitmaken, en dat het voorwerp een persoonlijk voornaamwoord is van denzelfden persoon als het onderwerp, maar doorgaans in den accusatief, en enkele malen in den datief.

e) Men noemt *eenpersoonlijke* werkwoorden die, welke slechts in den derden persoon enkelvoud, met het onbepaalde *het* tot onderwerp, vervoegd worden (1).

Men onderscheidt twee soorten van eenpersoonlijke werkwoorden : de *echte* en de *onechte*. — De *echte* kunnen alleen in den derden persoon enkelvoud vervoegd, en zonder verdere bijvoeging van woorden verstaan worden. Dergelijke werkwoorden zijn, al die natuurverschijnsels uitdrukken; b. v. *het regent, het hagelt, het sneeuwt, het dondert, het bliksemt, het vriest, het dauwt* (2), enz. Verders : *het is donker, het is licht, het is warm, het is koud*, enz.

(1) De bedrijv. en onzijdige werkw. kunnen ook eenpersoonlijk gebruikt worden, namelijk in den lijdenden vorm met *er* (*daar*) tot onderwerp; b. v. *er wordt geleerd; er wordt gespeeld*.

(2) Overdrachtelijk nogtans kunnen *regenen, donderen, hagelen*, enz. persoonlijk voorkomen; b. v. *Gods stemme heeft gedonderd, en donderend rolt zij immer voort*.

AANM. De werkwoorden, die natuurverschijnsels uitdrukken, kunnen een subst. bij zich bekomen, waaraan de werking door hen uitgedrukt, wordt toegekend; b. v. *het regent steenen, het sneeuwt bloesems*, enz. De subst. *steenen* en *bloesems* staan hier niet in den accusatief, maar in den nominatief. Het is alsof men zei: *steenen regenen, bloesems sneeuwen*, of *er regenen steenen, er sneeuwen bloesems*, en dan komen *regenen* en *sneeuwen* persoonlijk voor. Zie nota 2 der vorige bladz.

Onechte zijn integendeel die, welke niet altijd als eenpersoonlijke werkwoorden voorkomen, en steeds een voorwerp of eene andere bepaling vorderen, die hun tot verklaring dient; b. v. *het berouwt mij; hem lust het; het verwondert mij u hier te ontmoeten*, enz.

67. VERDEELING DER WERKWOORDEN NAAR HUNNE VERVOEGING. — Wij hebben reeds gezegd, dat de werkwoorden, ten aanzien hunner vervoeging, verdeeld worden in *gelijkvl.*, *ongelijkvl.* en *onregelm.* werkwoorden.

1° De *gelijkvloeiende* (*zwakke* of *klankbehoudende*) werkwoorden zijn die, welke hunnen wortelklinker in alle wijzen en tijden bewaren, — den 1^{en} pers. enk. van den onvolm. verl. tijd der aantoon. wijs op *-de* of op *-te*, — en hun verleden deelwoord op *-d* of op *-t* eindigen; b. v. *beminnen, ik beminde, bemind; straffen, ik strafte, gestraft.*

2° De *ongelijkvloeiende* (*sterke* of *klankverwisselende*) werkwoorden zijn die, welke in de vervoeging van wortelklinker veranderen, — den 1^{en} persoon enk. van den onvolmaakt verl. tijd der aantoon. wijs zonder uitgang hebben, — en het verleden deelwoord op *-en* eindigen; b. v. *slapen, ik sliep, geslapen; bidden, ik bad, gebeden.*

3° De *onregelmatige* werkw. zijn die, welke de kenmerken in elk der twee vorige klassen aangeduid, niet vereenigen, maar in 't een of in 't ander opzicht er van afwijken; b. v. *zien, ik zag, gezien; bannen, ik bande, gebannen; doen, ik deed, gedaan, enz.*

68. VERVOEGING DER GELIJKVLOEIENDE WERKW.

A. BEDRIJVENDE WERKW. B. LIJDENDE WERKW.

LEEREN. GELEERD WORDEN.

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik leer,
gij leert,
hij leert,
wij leeren,
gij leert,
zij leeren.

Ik word
gij wordt
hij wordt
wij worden
gij wordt
zij worden

geleerd.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik leerde,
gij leerdet,
hij leerde,
wij leerden,
gij leerdet,
zij leerden.

Ik werd (wierd)
gij werdt (wierdt)
hij werd (wierd)
wij werden (wierden)
gij werdt (wierdt)
zij werden (wierden)

geleerd.

Volmaakt verleden tijd.

Ik heb
gij hebt
hij heeft
wij hebben
gij hebt
zij hebben

Ik ben
gij zijt
hij is
wij zijn
gij zijt
zij zijn

geleerd.

*(geworden).
geleerd*

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik had
gij hadt
hij had
wij hadden
gij hadt
zij hadden

Ik was
gij waart
hij was
wij waren
gij waart
zij waren

geleerd.

*(geworden).
geleerd*

Toekomende tijd.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

leeren.

geleerd worden.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

geleerd hebben.

Ik zal
gij zult
hij zal
wij zullen
gij zult
zij zullen

(geworden) zijn. geleerd

Voorwaardelijk tegenwoordige tijd.

Ik zou (zoude)
gij zoudt (zoudet)
hij zou (zoude)
wij zouden
gij zoudt (zoudet)
zij zouden

leeren.

Ik zou (zoude)
gij zoudt (zoudet)
hij zou (zoude)
wij zouden
gij zoudt (zoudet)
zij zouden

geleerd worden.

Voorwaardelijk verleden tijd.

Ik zou (zoude)
gij zoudt (zoudet)
hij zou (zoude) ,
wij zouden
gij zoudt (zoudet)
zij zouden

geleerd hebben.

Ik zou (zoude)
gij zoudt (zoudet)
hij zou (zoude)
wij zouden
gij zoudt (zoudet)
zij zouden

(geworden) zijn. geleerd

GEBIEDENDE WIJZE.

Leer,
leeren wij,
leert.

Word *geleerd*,
worden wij *geleerd*,
wordt *geleerd*.

BIJVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik leere,
gij leeret,
hij leere,
wij leeren,
gij leeret,
zij leeren.

Ik worde
gij wordet
hij worde
wij worden
gij wordet
zij worden

geleerd.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik leerde,
gij leerdet,
hij leerde,
wij leerden,
gij leerdet,
zij leerden.

Ik wierde
gij wierdet
hij wierde
wij wierden
gij wierdet
zij wierden

geleerd.

Volmaakt verleden tijd.

Ik hebbe		Ik zij	
gij hebt		gij zijt	
hij hebbe		hij zij	
wij hebben		wij zijn	
gij hebt	<i>geleerd.</i>	gij zijt	<i>(geworden).</i> <i>geleerd</i>
zij hebben		zij zijn	

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik hadde		Ik ware	
gij haddet		gij waret	
hij hadde		hij ware	
wij hadden		wij waren	
gij haddet	<i>geleerd.</i>	gij waret	<i>(geworden).</i> <i>geleerd</i>
zij hadden		zij waren	

ONBEPAALED WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Leeren. Geleerd worden.

Verleden tijd.

Geleerd hebben. Geleerd geworden zijn.

Toekomende tijd.

Zullen leeren. Zullen geleerd worden.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord.

Leerende. Geleerd wordende (zijnde).

Verleden deelwoord.

Geleerd (hebbende). Geleerd geworden (geweest) zijnde.

Toekomend deelwoord.

Zullende leeren. Zullende geleerd worden.

C. ONZIJDIGE WERKWOORDEN. De vervoeging der onzijdige werkw. geschiedt op dezelfde wijze als die der bedrijvende werkwoorden.

AANMERKING. Voor de vorming van de tijden der bedrijvende en onzijdige werkwoorden, zie § 70, bladz. 165 en volgende.

D. WEDERKEENIGE WERKW. E. EENPERSOONL. WERKW.
ZICH VLEIEN. REGENEN.

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik vlei mij,
gij vleit u,
hij vleit zich, Het regent.
wij vleien ons,
gij vleit u,
zij vleien zich.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik vleide mij, enz. Het regende.

Volmaakt verleden tijd.

Ik heb mij geveleid, enz. Het heeft geregend.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik had mij geveleid, enz. Het had geregend.

Toekomende tijd.

Ik zal mij vleien, enz. Het zal regenen.

Betrekkelijk toekomende tijd.

Ik zal mij geveleid hebben, enz. Het zal geregend hebben.

Voorwaardelijk tegenwoordige tijd.

Ik zou (zoude) mij vleien, enz. Het zou (zoude) regenen.

Voorwaardelijk verleden tijd.

Ik zou (zoude) mij geveleid hebben. Het zou (zoude) geregend hebben.

GEBIEDENDE WIJZE.

Vlei u,
vleien wij ons,
vleit u.

BIJVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik vlei mij, enz. Het regene.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik vleide mij, enz. Het regende.

Volmaakt verleden tijd.

Ik hebbe mij geveleid, enz. Het hebbe geregend.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik hadde mij *geveleid*, enz. Het hadde *geregend*.

ONBEPAAALDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Zich *vleien*. *Regenen.*

Verleden tijd.

Zich *geveleid* hebben. *Geregend* hebben.

Toekomende tijd.

Zich zullen *vleien*. Zullen *regenen*.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord.

Zich *vleiende*. *Regenende.*

Verleden deelwoord.

Zich *geveleid* hebbende. *Geregend* hebbende.

Toekomend deelwoord.

Zich zullende *vleien*. Zullende *regenen*.

69. VERVOEGING DER ONGELIJKVLOEIENDE EN ON- REGELMATIGE WERKWOORDEN.

ONGELIJKVL.

VINDEN.

ONREGELE.

BRENGEN.

AANTOONENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik vind,
gij vindt,
hij vindt,
wij vinden,
gij vindt,
zij vinden.

Ik breng,
gij brengt,
hij brengt,
wij brengen,
gij brengt,
zij brengen.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik vond,
gij vondt,
hij vond,
wij vonden,
gij vondt,
zij vonden.

Ik bracht,
gij bracht,
hij bracht,
wij brachten,
gij bracht,
zij brachten.

Volmaakt verleden tijd.

Ik heb gevonden, enz. Ik heb gebracht, enz.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik had gevonden, enz. Ik had gebracht, enz.

Toekomende tijd.

Ik zal vinden, enz. Ik zal brengen, enz.

Betrekkelijk toekomstige tijd.

Ik zal gevonden hebben, enz. Ik zal gebracht hebben, enz.

Voorwaardelijk tegenwoordige tijd.

Ik zou vinden, enz. Ik zou brengen, enz.

Voorwaardelijk verleden tijd.

Ik zou gevonden hebben, enz. Ik zou gebracht hebben, enz.

GEBIEDENDE WIJZE.

Vind,	Breng,
vinden wij,	brengen wij,
vindt.	brengt.

BIJVOEGENDE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Ik vinde,	Ik brenge,
gij vindet,	gij brenget,
hij vinde,	hij brenge,
wij vinden,	wij brengen,
gij vindet.	gij brenget,
zij vinden.	zij brengen.

Onvolmaakt verleden tijd.

Ik vonde,	Ik brachte,
gij vondet,	gij brachtet,
hij vonde,	hij brachte,
wij vonden,	wij brachten,
gij vondet,	gij brachtet,
zij vonden.	zij brachten.

Volmaakt verleden tijd.

Ik hebbe gevonden, enz. Ik hebbe gebracht, enz.

Meer dan volmaakt verleden tijd.

Ik hadde gevonden, enz. Ik hadde gebracht, enz.

ONBEPAALE WIJZE.

Tegenwoordige tijd.

Vinden.

Brengen.

Verleden tijd.

Gevonden hebben.

Gebracht hebben.

Toekomende tijd.

Zullen vinden.

Zullen brengen.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig deelwoord.

Vindende.

Brengende.

Verleden deelwoord.

Gevonden (hebbende).

Gebracht (hebbende).

Toekomend deelwoord.

Zullende vinden.

Zullende brengen.

ALGEMEENE LIJST DER ONGELIJKVLOEIENDE EN ONREGELMATIGE WERKWOORDEN. — De vormen die tusschen haakjes staan, óf zijn verouderd, óf worden slechts in den gemeenzamen spreektrant aangetroffen.

Aantijgen, teeg- of tijdge aan;	bergen (1), borg, geborgen;
aangetegen of aangetijgd;	bersten of barsten, berstte,
Bakken, bakte, gebakken;	barstte of borst, gebersten,
bannen, bande, gebannen;	gebarsten of gehorsten;
bederven, bedierf of bedorf, bedorven;	bevelen, beval of bevoel (2), bevolen;
bedriegen, bedroog, bedrogen;	beziennen, bezon, bezonnen;
beginnen, begon (begost), begonnen;	bezwijken, bezweek, bezweken;
(bekruizen), (bekroos), bekrozen;	bidden, bad, gebeden;
belgen, belgde (bolg), gebelgd (gebolgen);	bieden, bood, geboden;
belijden, beleed, beleden;	bijten (3), beet, gebeten;
(beren), (bar), geboren;	binden, bond, gebonden;
	blazen, blies, geblazen;
	blijken, bleek, gebleken;

(1) *Herbergen* is gelijkvloeiend.

(2) *Meervoud* : *bevalen* en *bevolen*.

(3) *Bijten* beteekent hier *mordre*; in den zin van *bijt hakken*, *trouer la glace*, is het werkw. gelijkvl.

blijven, bleef, gebleven;
 blinken, blonk, geblonken;
 braden, braadde *of* bried, gebraden;
 breken, brak, gebroken;
 brengen, brakht, gebracht;
 brouwen, brouwde, gebrouwen;
 buigen, boog, gebogen;
 Delven, dolf, gedolven;
 denken, dacht, gedacht;
 dingen, dong, gedongen;
 doen, deed, gedaan;
 dragen, droeg, gedragen;
 drijven (1), dreef, gedreven;
 dringen, drong, gedrongen;
 drinken, dronk, gedronken;
 druipen, droop, gedropen;
 duiken, dook, gedoken;
 dunken, dacht *of* docht, gedacht *of* gedocht;
 durven, dorst *of* durfde, gedorst *of* gedurfd;
 dwingen, dwong, gedwongen;
 Eten, at, gegeten *of* geëten;
 Fluiten, floot, gefloten;
 Gaan, ging, gegaan;
 gelden, gold, gegend;
 genezen, genas, genezen;
 genieten, genoot, genoten;
 geven, gaf, gegeven;
 gieten, goot, gegoten;
 glijden, gleed, gegleden;
 glimmen, glom, geglommen;

graven, groef, gegraven;
 grijnen, green *of* grijnde, gegrenen *of* gegrijnd;
 grijpen, greep, gegrepen;
 Hangen, hing, gehangen;
 hebben, had, gehad;
 heeten (2), heette (hiet), geheeten;
 heffen, hief, geheven;
 helpen, hielp (holp), geholpen;
 hijschen, heesch, geheschen;
 houden, hield, gehouden;
 houwen (3), hieuw, gehouwen;
 Jagen, joeg *of* jaagde, gejaagd;
 Kerven, korf, gekorven;
 kiezen (4), koos, gekozen;
 kijken, keek, gekeken;
 kijven, keef, gekeven;
 klieven, kloof *of* kliefde, gekloven *of* gekliefd;
 klimmen, klom, geklommen;
 klinken, klonk, geklonken;
 kluiven, kloof, gekloven;
 knijpen, kneep, geknepen;
 komen, kwam, gekomen;
 koopen, kocht, gekocht;
 krijgen (5), kreeg, gekregen;
 krijschen, kreesch *of* krijschte, gekreschen *of* gekrijscht;
 krijten, kreet, gekreten;
 krimpen, kromp, gekrompen;
 kruien, krooi *of* kruidde, gekrooien *of* gekruid;

(1) *Dwarsdrijven* (contrecarrer), is gelijkvl.

(2) *Heeten* beteekent hier *appeler*; in den zin van *heet maken* (chauffer), is het gelijkvloeiend.

(3) *Beeldhouwen* (sculpter), is gelijkvloeiend.

(4) *Verkiezen* maakt ook *verkoor* en *verkoren*.

(5) *Krijgen* staat hier voor *ontvangen* (*obtenir*); in den zin van *oorlog voeren*, is het woord gelijkvloeiend.

kruipen, kroop, gekropen ;	nijgen, neeg, genegen ;
kunnen, kon of konde, gekund, gekunnen of gekonnen ;	nijpen, neep, genepen ;
kwellen, kwelde (kwol), gekweld (gekwoollen) ;	Onderwinden (zich), onderwond, onderwonden ;
kwijten, kweet, gekweten ;	ontginnen, ontgon, ontgonnen ;
Lachen (1), lachte (loeg), ge- lachen ;	Pijpen (5), peep, gepepen ;
laden, laadde, geladen ;	plegen (6), placht (plag. mv. plo- gen), geplogen ;
faten, liet, gelaten ;	pluizen (7), ploos, geplozen ;
leggen (<i>mettre</i>), leide of legde, geleid of gelegd ;	prijzen, prees, geprezen ;
lezen, las, gelezen ;	Raden, ried of raadde, geraden ;
liegen, loog, gelogen ;	rieken, rook, geroken ;
liggen, lag, gelegen ;	rijden, reed, gereden ;
lijden (2), leed, geleden ;	rijgen, reeg, geregen ;
lijken (3), leek, geleken ;	rijten, reet, gereten ;
loopen, liep, gelooopen ;	rijven, reef, gereven ;
luiken, look, geloken ;	rijzen (8), rees, gerezen ;
Malen (4), maalde, gemalen ;	roepen, riep, geroepen ;
melken, molk, gemolken ;	ruiken, rook, geroken ;
meten, mat, gemeten ;	Scheiden, scheidde, geschei- den ;
mijden, meed, gemeden ;	schelden, schold, gescholden ;
moeten, moest, gemoeten ;	schenden, schond, geschonden ;
mogen, mocht, gemogen ;	schenken, schonk, geschonken ;
Nemen, nam, genomen ;	scheppen (9), schiep, geschapen ;
	scheren (10), schoor, geschoren ;

(1) *Glimlachen* (sourire), en *grimlachen* (ricaner) zijn gelijkvl.

(2) *Leiden*, tot leidsman zijn, is gelijkvl.

(3) Hetzelfde geldt voor *gelijken*.

(4) *Malen* staat hier voor het Fransche *moudre*; in den zin van *schilderen* en *lastig zijn*, is dit werkw. gelijkvl.

(5) *Pijpen* beteekent hier *siffler*; in den zin van *eene pijp rooken*, is het werkw. gelijkvl.

(6) *Plegen* heeft hier den zin van *avoir coutume*. Dit werkw., in de beteekenis van *begaan*, *bedrijven*, alsmede het samengestelde *raadplegen*, zijn gelijkvl.

(7) *Pluizen*, in de beteekenis van *pluizen afgeven*, is gelijkvl.

(8) *Rijzen*, in 't Fr. *s'élever*, niet verwarren met *reizen*, op reis gaan.

(9) *Scheppen* in den zin van *putten*, is gelijkvloeiend.

(10) *Gekscheren*, spotten, is gelijkvloeiend.

schieten, schoot, geschoten ;	stijgen, steeg, gestegen ;
schijnen, scheen, geschenen ;	stijven, steef, gesteven ;
schrijden, schreed, geschreden ;	stinken, stonk, gestonken ;
schrijven, schreef, geschreven ;	stooten, stiet <i>of</i> stootte, gestooten ;
schrikken (<i>s'effrayer</i>), schrok, geschrokken (1) ;	strijden, streed, gestreden ;
schuilen, school <i>of</i> schuilde, gescholen <i>of</i> geschild ;	strijken, streek, gestreken ;
schuiven, schoof, geschoven ;	stuiven, stoof, gestoven ;
slaan, sloeg, geslagen ;	Tiegen, toog, getogen ;
slapen, sliep, geslapen ;	tijgen, teeg <i>of</i> tijdde, getegen <i>of</i> getijd ;
slijpen, sleep, geslepen ;	treden, trad, getreden ;
slijten, sleet, gesleten ;	treffen, trof, getroffen ;
slinken, slonk, geslonken ;	trekken, trok, getrokken ;
sluiken, slook, gesloken ;	Vallen, viel, gevallen ;
sluipen, sloop, gesloopen ;	vangen, ving, gevangen ;
sluiten, sloot, gesloten ;	varen, voer, gevaren ;
smelten <i>of</i> smilten, smolt, gesmolten ;	vechten, vocht, gevochten ;
smijten, smeed, gesmeten ;	verdrieten, verdroot, verdroten ;
snijden, sneed, gesneden ;	verdwijnen, verdween, verdwenen ;
snuiteh (2), snoot, gesnoten ;	vergeten, vergat, vergeten ;
snuiven, snoof, gesnoven ;	verhelen, verheelde (verhal, verhoel), verheeld (verholen) ;
spannen, spande, gespannen ;	verliezen, verloor, verloren ;
spijten, speet, gespeten ;	verslinden, verslond, verslonden ;
spinnen, spon, gesponnen ;	verzwinden, verzwond, verzwonden ;
splijten, spleet, gespleten ;	vinden, vond, gevonden ;
spouwen, spouwde, gespouwen ;	vlechten, vlocht, gevlochten ;
spreken, sprak, gesproken ;	vlieden, vlood, gevloeden ;
springen, sprong, gesprongen ;	vliegen, vloog, gevlogen ;
spruiten, sproot, gesproten ;	vlieten, vloot, gevloten ;
spugen, spoo, gespogen ;	vouwen, vouwde, gevouwen ;
sputten, spoot, gesputten ;	vragen, vroeg <i>of</i> vraagde, gevraagd ;
staan, stond, gestaan ;	vreten, vrat, gevreten ;
steken, stak, gestoken ;	
stelen, stal, gestolen ;	
sterven, stierf, gestorven ;	

(1) *Verschrikken*, is gelijkvloeiend.

(2) De gewone spreekvorm is *snutten*.

vriezen, vroor <i>of</i> vrooms, gevroren <i>of</i> gevrozen ;	zenden, zond, gezonden ; zieden, zood, gezoden ;
Waaien, woel <i>of</i> waaide, gewaaid ;	zien, zag, gezien ;
wasschen, wiesch, gewasschen ;	zijgen, zeeg, gezegen ;
wassen, wies, gewassen ;	zijn (wezen), was, geweest ;
wegen, woog, gewogen ;	zingen, zong, gezongen ;
werken (1), werkte <i>of</i> wrocht, ge- werkt <i>of</i> gewrocht ;	zinken, zonk, gezonken ;
werpen, wierp, geworpen ;	zinnen, zon, gezonnen ;
werven, wlerf, geworven ;	zitten, zat, gezeten ;
weten, wist, geweten ;	zoeken, zocht, gezocht ;
weven, weefde, geweven ;	zouten, zoutte, gezouten ;
wezen (zijn), was, geweest (2) ;	zuigen, zoog, gezogen ;
wijken, week, geweken ;	zuipen, zoop, gezopen ;
wijten, weet, geweten ;	zullen, zou <i>of</i> zoude ;
wijzen, wees, geweest (3) ;	zwelgen, zwolg, gezwolgen ;
winden, wond, gewonden ;	zwellen <i>of</i> zwillen, zwol, ge- zwollen ;
winnen, won, gewonnen ;	zwemmen, zwom, gezwommen ;
worden, werd <i>of</i> wierd, geworden ;	zweren (<i>juror</i>), zwoer, gezwor- ren ;
wreken, wreekte (<i>wrook</i>), ge- wroken ;	zweren (<i>s'ulcérer</i>), zwoor, ge- zworen ;
wrijven, wreef, gewreven ;	zwerven, zwierf, gezworven ;
wringen, wrong, gewrongen ;	zwijgen, zweeg, gezwegen ;
Zeggen, zegde <i>of</i> zeide, gezegd <i>of</i> gezeid ;	zwijken, zweek, gezweken.

70. VORMING VAN DE TIJDEN DER BEDRIJVENDE EN ONZIJDIGE WERKWOORDEN. — Vooreerst zij opgemerkt, dat de gelijkvloeiende werkwoorden maar éénen hoofdvorm, d. i. éénen wortel of stam hebben ; b. v. *leer*, *leerde*, *leeren*, *geleerd*, enz. De ongelijkvloeiende en eenige onregelmatige werkw. hebben integendeel twee en niet

(1) *Wrocht* en *gewrocht* worden slechts door dichters en in den verheven stijl gebezigd.

(2) Buiten het deelwoord *geweest*, bestaat er nog het deelwoord *gewezen*, doch alleen als adjectief gebruikelijk, in den zin van *verleden*, *voormalig* ; b. v. *de gewezen burgemeester*.

(3) Het gelijkvloeiend deelwoord *gewijsde* komt soms als substantief voor, in den zin van *vonnis*.

zelden drie hoofdvormen of stammen : de eerste is die van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs ; de tweede, die van den onvolm. verl. tijd der aantoon. wijs ; de derde, die van het verleden deelwoord ; b. v. *vallen, viel ; staan, stond ; — helpen, hielp, geholpen ; doen, deed, gedaan, enz.*

Aantoonende wijs.

TEGENWOORDIGE TIJD. De 1ste persoon enkelvoud is de eenige stam of de eerste hoofdvorm des werkwoords ; b. v. *ik leer* (leer-en), *ik loop* (loop-en), *ik zet* * (zet-ten), *ik straf* (straf-fen), *ik sterf* ** (sterv-en), *ik lees* (lezen), *ik ga* (ga-en = gaan), *ik sta* (sta-en = staan), *ik doe* (doe-en = doen), *ik zie* (zie-en = zien), enz.

De 2de persoon enkel- en meervoud is dezelfde stam of hoofdvorm met achtervoeging eener *t* ; b. v. *gij leert, gij loopt, gij straft, gij sterft, gij gaat, gij doet, gij ziet, enz.*

AANM. a) Wanneer de stam reeds op eene *t* eindigt, voegt men er geene tweede *t* meer bij ; b. v. *gij zet, gij zit, gij vlucht, enz.*

b) Oudtijds bestond er een bijzondere vorm voor den 2^{en} pers. enkelv. der verschillende tijden. Deze persoon eindigde telkens op *s*, met het voornaamwoord *du* voorop ; b. v. *du leers, du neems, du leerdes, du naams, enz.* Thans wordt die oude vorm in den gewoenen schrijfrant door den 2^{en} pers. meervoud vervangen.

De 3de pers. enkelvoud is nog dezelfde stam of hoofdvorm met achtervoeging eener *t* ; b. v. *hij leert, hij neemt, hij loopt, hij gaat, hij doet, hij bindt, hij zet, enz.*

Worden uitgezonderd : *hij is, hij zal, hij mag, hij kan, hij wil.*

De 1^e en de 3^e persoon meervoud worden gevormd van denzelfden stam of hoofdvorm, met achtervoeging van den uitgang *-en* ; b. v. *wij en zij leeren, wij en zij zingen, wij en zij gaan* (ga-en), *wij en zij zetten* (zet-t-en) enz.

* Zie § 12, bladz. 24.

** Zie § 11, bladz. 22, 23.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD. De 1° persoon enkelvoud,

bij de *gelijkvloeiende* en *eenige onregelmatige* werkwoorden, wordt gevormd van den stam, met achtervoeging van *te* of *de*.

a) Van *te*, wanneer de stam eindigt op een' der harde medeklinkers *ch*, *k*, *p* en *t*, alsook wanneer hij uitgaat op *f* of *s* en aan een werkwoord toehoort, dat in de onbepaalde wijze op *fen* of *sen* eindigt; b. v. *ik kuchte*, *ik bakte*, *ik kapte*, *ik stortte*, — *ik strafte*, *ik vergiste mij*, enz.

b) Van *de* in al de andere gevallen, alsook wanneer de stam op *f* of *s* uitgaat en aan een werkwoord toehoort, dat in den infinitief op *ven* of *zen* eindigt; b. v. *ik leerde*, *ik hoorde*, *ik leefde*, *ik vreesde*, enz.

bij de *ongelijkvloeiende* en *eenige onregelmatige* werkwoorden, wordt uitgedrukt door den tweeden hoofdvorm van het werkwoord, die van den eersten hoofdvorm verschilt, 't zij door de klinkers, 't zij door de medeklinkers, 't zij door de klinkers en de medeklinkers te zamen; b. v. *ik liep* (*ik loop*), *ik zong* (*ik zing*), *ik kon* (*ik kan*), *ik sloeg* (*ik slaag*), *ik kocht* (*ik koop*), *ik dacht* (*ik denk*), *ik ging* (*ik ga*), *ik zag* (*ik zie*), enz.

AANMERKING. Wanneer de stam der gelijkvl. werkw. op *d* of *t* sluit, dan vordert de onvolm. verl. tijd, volgens den algemeenen regel, eene dubbele *dd* of *tt*; b. v. *ik antwoordde* (*ik antwoord*), *ik stortte* (*ik stort*), enz.

De 2° pers. enkel- en meervoud is gelijk aan den 1° pers. enk., met achtervoeging eener *t*; b. v. *gij leerdet*, *gij liept*, *gij deedt*, enz.

AANM. a) Eindigt de 1° pers. enk. reeds op eene *t*, dan bestaat er geene reden meer om er nog eene tweede *t* bij te voegen; b. v. *gij schoot*, *gij bracht*, *gij dacht*, *gij wist*, enz.

b) Bij de gelijkvloeiende, alsook bij de onregelmatige werkw. die in den 1° pers. op *te* of *de* eindigen, mag men vooral in dichtmaat, uit hoofde van welluidendheid, de *t* weglaten; b. v. *gij leerdet* of *gij leerde*, *gij spandet* of *gij spande*, enz. — Zie bladz. 31, D, c.

c) Bij de ongelijkvloeiende en eenige onregelmatige werkw., die in den 1^{en} en 3^{en} pers. enk. de korte *a* aannemen, wordt deze klinker in de overige personen verlengd; b. v. *gij laast* (ik lās), *gij naamt* (ik nam), *gij geeft* (ik gaf), *gij laagt* (ik lag), *gij aat* (ik at), *gij kwaamt* (ik kwam), *gij zaagt* (ik zag), — *wij* en *zij* *lāzen*, *namen*, *gaven*, *lagen*, *aten*, *kwamen*, *zagen*, enz.

De 3° pers. enk. is gelijk aan den 1^{en} pers. van hetzelfde getal; b. v. *hij leerde*, *hij hoorde*, *hij antwoordde*, *hij stortte*, *hij liep*, *hij zong*, *hij bracht*, enz.

De 1° en de 3° pers. meervoud zijn gelijk aan den 1^{en} pers. enk., met achtervoeging van *n* bij de gelijkvloeiende, alsook bij de onregelmatige werkw. die op *te* of *de* eindigen, — en van *en* bij de ongelijkvloeiende en de andere onregelmatige werkw.; b. v. *wij* en *zij leerden*, *wij* en *zij baktten*, — *wij* en *zij liepen*, *wij* en *zij gingen*, enz.

AANMERKING. Bij de gelijkvloeiende werkw., die eindigen op *den* of *ten*, van een korten klank voorafgegaan, mag men duidelijkheids-halve vóór den uitgang *n* de lettergreep *de* inschuiven, ten einde deze twee personen meerv. van den onv. verl. tijd niet te verwarren met dezelfde personen van den tegenwoordigen tijd; b. v. *wij* en *zij rēdde-de-n*, *wij* en *zij zētte-de-n*. — *Rāden*, *lōten*, enz. maken integendeel *wij* en *zij raadden*, *wij* en *zij lootten* uit hoofde van de lange klinkers *a* en *o*, die beletten deze beide personen te verwarren met dezelfde pers. van den tegenw. tijd: *wij* en *zij raden*, *wij* en *zij loten*.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs der hulpwerkwoorden *zijn* of *hebben*, met het verleden deelwoord des werkwoords; b. v. *ik ben gevallen*, *ik heb gehoord*, enz.

MEER DAN VOLMAAKT VERL. TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den onvolmaakt verleden tijd der aantoonende wijs der hulpwerkwoorden *zijn* of *hebben*, met het verleden deelwoord des werkwoords; b. v. *ik was gevallen*, *ik had gehoord*, enz.

TOEKOMENDE TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den stel-

tigen tijd van *zullen*, opgevolgd van den tegenw. tijd der onbepaalde wijs des werkwoords; b. v. *ik zal vallen*, *ik zal hooren*, enz.

BETREKKELIJK TOEKOM. TIJD. Deze tijd wordt gemaakt van den stelligen tijd des hulpw. *zullen*, en den verleden tijd van de onbep. wijs des werkwoords; b. v. *ik zal gevallen zijn*, *ik zal gehoord hebben*, enz.

VOORWAARDELIJK TEGENW. TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den voorwaard. tijd van *zullen*, met den tegenw. tijd van de onbep. wijs des werkwoords; b. v. *ik zou of zoude vallen*, *ik zou of zoude hooren*, enz.

VOORWAARDELIJK VERL. TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den voorwaardelijken tijd van *zullen*, met den verl. tijd van de onbep. wijs des werkwoords; b. v. *ik zou of zoude gevallen zijn*, *ik zou of zoude gehoord hebben*, enz.

Gebiedende wijze.

De 2° pers. *enkelvoud* is de stam, of de eerste hoofdvorm des werkwoords; b. v. *leer*, *zing*, *breng*, *zie*, *doe*, enz.

De 1° pers. *meervoud* is dezelfde stam of hoofdvorm met bijvoeging van den uitgang *en* of *n*, en het persoonlijk voornaamwoord achteraan; b. v. *leeren wij*, *zingen wij*, *brenge wij*, *zien wij*, *doen wij*, enz.

De 2° pers. *meervoud* is de stam, of de eerste hoofdvorm des werkwoords, met achtervoeging van eene *t*; b. v. *leert*, *zingt*, *brenge*, *ziet*, *daet*, enz.

Bijvoegende wijze.

TEGENWOORDIGE TIJD. De 1° en de 3° pers. *enkelvoud* zijn gelijk aan den eenigen stam, of aan den eersten hoofdvorm des werkwoords, met achtervoeging eener *e*; b. v. *ik* en *hij leere*, *ik* en *hij zinge*, *ik* en *hij brenge*, enz.

AANMERKING. Wanneer die stam of hoofdvorm op eenen klinker eindigt, moet er geene *e* meer bijgevoegd worden; b. v. *ik* en *hij zie*, *ik* en *hij ga*, *ik* en *hij doe*, enz.

De 2° pers. enkel- en meervoud wordt gevormd van denzelfden stam of hoofdvorm, met bijvoeging van *et* (of *t'*); b. v. *gij leeret, gij zinget, gij brenget*, — (*gij ziet, gij doet*), enz.

De 1° en de 3° pers. meerv. worden insgelijks gevormd van denzelfden stam of hoofdvorm, met achtervoeging van *en* (of *n'*); b. v. *wij en zij leeren, wij en zij zingen, wij en zij brengen*, — (*wij en zij zien, doen*), enz.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD. 1° Bij de *gelijkvloeiende* werkw., alsook bij die onregelmatige, welke den onvolm. verl. tijd der aantoon. wijs op *de* of *te* vormen, staat deze tijd gelijk aan denzelfden tijd des indicatiefs; b. v. *ik leerde, ik strafte, ik bakte, ik bande*, enz.

2° Bij de *ongelijkvloeiende* en de andere onregelmatige werkwoorden, wordt deze tijd gevormd van den tweeden hoofdvorm des werkwoords, zooals hij zich vertoont in denzelfden tijd der aantoonende wijze, en wel :

a) de 1° en de 3° pers. enkelvoud, met achtervoeging van *e*; b. v. *ik en hij zonge, ik en hij brachte*, enz.;

b) de 2° pers. enkel- en meervoud, met achtervoeging van *et*; b. v. *gij zonget, gij brachtet*, enz.;

c) de 1° en de 3° pers. meervoud, door achtervoeging van *en*; b. v. *wij en zij zongen, wij en zij brachten*, enz.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den tegenwoordigen tijd der bijvoegende wijs van *zijn* of *hebben*, met het verleden deelwoord des werkwoords; b. v. *ik zij gevallen; ik hebbe gezongen*, enz.

MEER DAN VOLM. VERL. TIJD. Deze tijd wordt gevormd van den onvolmaakt verleden tijd der bijvoegende wijs van *zijn* of *hebben*, met het verleden deelwoord des werkwoords; b. v. *ik ware gevallen, ik hadde gezongen*, enz.

* Wanneer de stam of hoofdvorm op eene *e* eindigt.

Onbepaalde wijze.

De **TEGENWOORDIGE** tijd is de eenige stam of de eerste hoofdvorm des werkwoords, met achtervoeging van *en* (of *n*^{*}); b. v. *leeren, zingen, brengen*, — (*zien, doen*), enz.

De **VERLEDEN** tijd is het verleden deelwoord van het werkwoord, opgevolgd van *hebben* of *zijn*; b. v. *gezongen hebben, gevallen zijn*, enz.

De **TOEKOMENDE** tijd is de tegenwoordige tijd der onbepaalde wijs, voorafgegaan van het hulpwerkwoord *zullen*; b. v. *zullen zingen, zullen vallen*, enz.

Deelwoorden.

Het **TEGENWOORDIG** deelwoord is de enkele stam of de eerste hoofdvorm des werkwoords, met achtervoeging van *ende* (of *nde*^{*}); b. v. *leerende, zingende, brengende*, — (*ziende, doende*), enz.

Het **VERLEDEN** deelwoord wordt gevormd :

a) bij de *gelijkvloeiende* en eenige *onregelmatige* werkwoorden : van den stam des werkwoords, doorgaans voorafgegaan van *ge* en opgevolgd van *d* of *t*, naar gelang de werkwoorden kunnen onvolm. verleden tijd der aantoonende wijs op *de* of op *te* eindigen; b. v. *geleerd, gehoord, gespot, getroost, gevraagd, gejaagd*, enz. ;

b) bij de *ongelijkvloeiende* en eenige *onregelm.* werkw. : van een' der hoofdvormen des werkwoords, doorgaans voorafgegaan van *ge* en opgevolgd van *en*; b. v. *gestolen, gegeven, gebonden, gevallen, geworden*, enz.

Het **TOEKOMEND** deelwoord is de tegenwoordige tijd der onbepaalde wijs, voorafgegaan van het deelwoord van *zullen*; b. v. *zullende leeren, zullende zingen, zullende brengen*, enz.

* Wanneer de stam of hoofdvorm op eene *e* eindigt.

71. VORMING VAN DE TIJDEN DER LIJDENDE WERKWOORDEN. — De *lijdende* werkwoorden worden gevormd van het verleden-deelwoord der bedrijvende werkwoorden, door behulp van *worden*, welk laatste alleen verbogen wordt in de verschillende wijzen, tijden en personen.

AANMERKINGEN. 1° In de verleden tijden der lijdende werkwoorden, is er een onderscheid te maken tusschen *geworden* en *geweest*. Men bezigt *geworden*, zegt David, wanneer de daad door het gezegde uitgedrukt nog voortduurt, en *geweest*, wanneer die daad thans heeft opgehouden. Zoo zegt men b. v. *de wet, waar gij van spreekt, is over twintig jaren ingevoerd geworden*, wanneer die wet heden nog bestaat; — maar daarentegen *... is over twintig jaren ingevoerd geweest*, wanneer zij sedert dien tijd ingetrokken is.

2° De beide deelwoorden, *geworden* en *geweest*, kunnen in menigvuldige gevallen weggelaten worden, zonder dat er de duidelijkheid bij verlieze. Zoo zegt men: *Brussel is in de tiende eeuw gebouwd* (geworden); *uw vers zou niet voorgelezen zijn* (geweest) *zonder 't mijne*. — Hetzelfde geldt soms ook voor den infinitief *worden* of *te worden* bij lijdende deelwoorden; b. v. *de taak moet heden afgevoerd* (worden).

72. VORMING VAN DE TIJDEN DER WEDERKEERIGE EN DER EENPERSOONLIJKE WERKW. — 1° De *wederkeerige* werkw., in zich zelve beschouwd, worden verbogen op dezelfde wijze als de bedrijvende werkwoorden,

AANM. a) Het persoonlijk voornaamwoord, dat tot voorwerp dient aan het wederkeerig werkwoord, staat gewoonlijk in den accusatief en soms in den datief; b. v. *ik verheug mij*, — *ik bedd mij in*, enz.

b) Doorgaans staat het voorwerp *achter* het werkwoord, uitgenomen in de tijden met hulpwerkwoorden samengesteld. In dit geval komt het voorwerp onmiddellijk achter het hulpwerkwoord; b. v. *ik heb mij verheugd*, *ik heb mij ingebeeld*. — Maar komt, in de bijvoegende wijs, het voegwoord *dat* vóór het onderwerp, dan plaatst men het voorwerp onmiddellijk achter het onderwerp; b. v. *ik wil dat hij zich betere*; *ik zou gewild hebben, dat hij zich gebeterd hadde*, enz.

c) Men onthoude zich met zorg van het wederkeerige *zich* met *elkander* (elkaar) en *malkander* (malkaar) te verwarren. Zie bl. 120.

d) Bij eigenlijk gezegde wederkeerige werkwoorden, gebruikt men het voornaamw. *zich*, zonder iets bij. Maar bij bedrijvende werkwoorden, welke slechts nu en dan wederkeerig gebruikt worden, voegt men doorgaans *zelf* achter *zich*, en men zegt: *hij prijst zich zelve*, *zij beminnen zich zelve*.

2° De vervoeging der *eenpersoonlijke* werkwoorden geschiedt op dezelfde wijze, als die der bedrijvende of der onzijdige werkwoorden. Alleenlijk moet men zich inbeelden het bestaan des eersten en des tweeden persoons enkelvoud, om de regels van n° 70 op de eenpersoonlijke werkwoorden gemakkelijk te kunnen toepassen.

73. AFGELEIDE EN SAMENGESTELDE WERKW. —

De vervoeging van zekere tijden der afgeleide en der samengestelde werkwoorden biedt zekere moeilijkheid aan, hieruit voortspruitende, dat de voorvoegsels en de andere deelen der samenstelling niet altijd aan de stamwerkwoorden mogen gehecht blijven. Men lette derhalve op de volgende regels :

A. AFGELEIDE WERKWOORDEN. De afgeleide werkwoorden, uit een *voorvoegsel* (1) en een *werkwoord* ontstaan, zijn *onafscheidbaar*; b. v. *bedeelen*, *gedoogen*, *hernemen*, *ontrooven*, *vertrouwen*, enz. — Zij vormen hun verleden deelwoord zonder behulp van *ge*, uitgezonderd die met *ant* en *wan* aanvangen; b. v. *bedeeld*, *gedoogd*, *hernomen*, *ontroofd*, *vertrouwd*, — *geantwoord*, *gewantrouwd*.

De afgeleide werkwoorden met het voorvoegsel *mis*, maken uitzondering: zij zijn deels afscheidbaar en deels onafscheidbaar; b. v. *misbruiken*: *ik misbruikte*, *misbruikt*; — *misloopen*: *ik liep mis*, *misgelopen*, enz. — Het taalgebruik moet hierin, veeleer dan lange en onvolledige regels, beslissen.

(1) De voorvoegsels zijn: *aarts*, *ant*, *be*, *er*, *ge*, *her*, *mis*, *on*, *ont*, *oor*, *uer*, *wan*, enz. Zie verder het hoofdstuk over de *Woordafleiding*.

B. SAMENGESTELDE WERKWOORDEN. Er zijn vier bijzondere soorten van samengestelde werkwoorden.

1° De werkwoorden, uit een *zelfst. naamwoord* en een *werkwoord* samengesteld, zijn doorgaans *onafscheidbaar*, en nemen in 't verleden deelwoord *ge* voorop; b. v. *beeldhouwen, gebeeldhouwd; raadplegen, geraadpleegd, handhaven, gehandhaafd*, enz.

2° De werkwoorden, uit een *bijv. naamw.* en een *werkwoord* samengesteld, zijn gewoonlijk *afscheidbaar*, en nemen in het verl. deelwoord *ge* tusschen de beide deelen der samenstelling, — en enkele malen *onafscheidbaar*, en dan vorderen zij *ge* vóór het bijvoeglijk naamwoord; b. v. *kwaadspreken, kwaadgesproken; goedkeuren, goedgekeurd; — liefkozen, geliefkoosd; kortwieken, gekortwiekt*, enz.

3° De werkwoorden, uit een *bijwoord* en een ander *werkwoord* samengesteld, zijn meestal *afscheidbaar*, en vormen hun verleden deelwoord met *ge* tusschen het bijwoord en het werkwoord; b. v. *toerusten, toegerust; heenvluchten, heengevlucht; nedervellen, nedergeveld; terugtrekken, teruggetrokken*, enz.

AANMERKINGEN. a) De bijwoorden *af, heén* of *heuen, meé* of *mede, neér* of *neder, saám* of *samen, terug, toe, voort* en *weg* zijn altijd *afscheidbaar* van het volgende werkwoord; b. v. *afhangen, afgehangen; heenvlieden, heengevloden*, enz.

b) De werkwoorden uit *weér* of *weder* samengesteld, zijn deels *afscheidbaar* en deels *onafscheidbaar*. Het taalgebruik moet hier andermaal in beslissen.

4° De werkwoorden, uit een *voorzetsel* en een ander *werkwoord* samengesteld, zijn :

a) altijd *afscheidbaar*, wanneer zij aanvangen met een der volgende voorzetsels : *bij, in, na, op, tegen, tusschen* en *uit*; b. v. *bijvoegen : ik voegde bij, bijgevoegd; — innemen : ik nam in, ingenomen*, enz.

b) Dezelfde werkwoorden zijn nu eens *afscheidbaar*, dan

eens *onafscheidbaar*, wanneer zij aanvangen met : *door, om, onder, over en voor* (1). — Hieromtrent dient de volgende hulpregel :

De samengestelde werkwoorden met door, om, onder, over en voor zijn afscheidbaar, wanneer de klemtoon op het voorzetsel valt, omdat dit in de samenstelling zijne eigene beteekenis doet gevoelen; zij zijn onafscheidbaar, wanneer de klemtoon op het werkwoord zelf valt, en dat het voorzetsel met het werkwoord slechts ééne (meestal figuurlijke) beteekenis uitmaakt. Voorbeelden :

AFSCHEIDBARE WERKW.

Dōorloopen (door eene plaats loopen), ik liep *door*, *doorgeloopt*.

Om̄trekken (omvertrekken), ik trok *om*, *omgetrokken*.

Ondergaan (naar beneden gaan), ik ging *onder*, *ondergegaan*.

Ov̄ertreden (over iets stappen), ik trad *over* (b. v. de brug), *overgetreden*.

Vōorspellen (de letters vóórzeggen), ik spelde *vóór*, *voorgespeeld*.

ONAFSCHEIDBARE WERKW.

Doorlōopen (b. v. een boek doorloopen), ik *doorliep*, *doorloopen*.

Omr̄ekken (omringen), ik *omtrok*, *omtrokken*.

Ondergāan (onderstaan, lijden), ik *onderging* (b. v. eene straf), *ondergaan*.

Overtr̄eden (niet onderhouden), ik *overtrad* (b. v. de wet), *overtreden*.

Voorsp̄ellen (voorzeggen), ik *voorspelde*, *voorspeld*.

c) De werkwoorden, met een der overige voorzetsels aanvangende, zijn doorgaans *afscheidbaar* en enkele malen *onafscheidbaar*; b. v. *aantrekken, trok aan, aangetrokken; aanvaarden, aanvaardde, aanvaard; — achterhouden, hield achter, achtergehouden; achtervolgen, achtervolgde, achtergevolgd*. Het taalgebruik moet hier andermaal in beslissen.

(1) Het onafscheidbaar werkwoord *voorzien* wordt uitgezonderd.

AANMERKINGEN. 1° Bij de afscheidbare werkw. heeft de scheiding plaats in den tegenwoordigen en den onvolm. verk tijd der aantoonende en der bijvoeg. wijze, alsmede in de gebiedende wijze.

2° Wanneer bij de afscheidbare werkwoorden de onbepaalde wijs voorafgegaan is van *te*, dan plaatst men dit voorzetsel tusschen de twee leden der samenstelling; doch ieder deel moet afzonderlijk en niet aaneen geschreven worden; b. v. *bij te voegen, uit te rusten*, enz.

3° In het verleden deelwoord, staat het aanvoegsel *ge* tusschen de beide leden der samenstelling, en vormt met hen maar één woord uit; b. v. *bijgevoegd, uitgerust*, enz.

74. BEHEERSCHING DER WERKW. — De Nederlandsche werkwoorden beheerschen doorgaans den genitief, den datief of den accusatief.

A. Den genitief vorderen de werkwoorden :

gedenken,	zich geheugen,	zich schamen (1),
zich aantrekken,	› getroosten,	› verheugen,
› bekommeren,	› herinneren,	› wachten.
› bevljigten,	› ontfermen,	
› erbarmen,	› ontrusten,	

AANMERKING. Evenwel wordt achter deze werkwoorden slechts de genitief der persoonlijke voornaamwoorden gebezigd; b. v. *ontferm u mijner*. In den verheven stijl alleen is de genitief der substantieven in gebruik; b. v. *zich der rampzaligen ontfermen; der armen gedenken*. In den gemeenzamen schrijfrant vervangt men den genitief der substantieven door den accusatief mét of zónder voorzetsel; b. v. *gedenk aan de armen; ik herinner mij dien dag nog*.

B. Vorderen den datief van den persoon, te wiens voor- of nadeele de handeling geschiedt :

1° Al de *bedrijvende* werkwoorden, naast hun voorwerp

(1) *Zich schamen* met eenen genitief is een Latinismus, zegt prof. David; doch met den accusatief, moet men er een voorzetsel bij verstaan, b. v. *voor, om, wegens, over*, gelijk onder anderen in Bilderdijks *Ziekte der Geleerden* II, 102 :

Hoe zoudt ge u 't dorre veld van mijn beschouwing schamen?

in den accusatief; b. v. *hij gaf hun geld; geef den armen onderstand; God loone het u.*

Ook wanneer de bedrijvende werkw. in den lijdenden vorm staan, naast den nominatief der zaak welke de handeling ondergaat; b. v. *onderstand zal den armen gegeven worden.* — *Raden, bevelen* (behalve in den zin van *toevertrouwen*) en *gebieden* nemen, in stede van den accusatief der zaak, eenen infinitief bij zich; b. v. *ik raad u te gaan, ik beveel u te komen, ik gebied het u* (te doen), enz.

2° Vele *onzijdige* werkwoorden, die de vermelding bij zich vereischen van eenen persoon dien de werking aangaat, willen den naam van dezen persoon in den datief; b. v. *het strekt hun tot eer, de gelegenheid heeft hun ontbroken, Karel zal al zijnen leergezellen nog te boven gaan, de sneeuwjacht stuift hun voor* (Tollens), enz.

3° Eenige *wederkeerige* werkwoorden willen hun persoonlijk voornaamw. in den datief, naast den accusatief eener zaak. De bijzonderste zijn: *zich aanmatigen, zich inbeelden, zich toeëigenen, zich voorbehouden, zich voorstellen, zich laten welgevallen*, enz.

4° De meeste *eenpersoonlijke* of *eenpersoonlijk* gebruikte werkwoorden, als: *het lust, het beliest, het geliest, mij heugt, mij dunkt, het staat mij voor, het betaamt, het past, het voegt, het faalt, het hapert, het mangelt, het scheelt*, enz.

Zoo vangt *Bilderdijk* zijne *Ziekte der Geleerden* aan:

*Wien lust het, me in de vlucht van mijn bespiegelingen
Te volgen?*

5° Vele *werkwoordelijke* en *bijwoordelijke* uitdrukkingen (1), als: *dank weten* (2), *vrij staan, zeer doen, te pas*

(1) Van de *werkwoordelijke* en *bijwoordelijke* uitdrukkingen is bladz. 79 reeds gesproken.

(2) *Bilderdijk* gebruikt zelfs met den datief het bedrijvend werkwoord *danken*, in den zin van *dank weten*. Zoo zingt hij in de *Weldadigheid*, v. 11, 12:

Maar milde handen die 't (goud) verspreiden,
Diën dankt het eindloos meer.

komen, goed of slecht bekomen; b. v. *het staat den menschen vrij...*; *die les zal hun later te pas komen*, enz.

AANMERKING. Gelijk wij vroeger reeds hebben doen aanmerken, wordt de datief meestal door den accusatief mét of zónder de voorzetsels *aan*, *voor*, enz. vervangen; b. v. *Geef (aan) God, wat (aan) God toekomt*, enz. — Zie bladz. 60.

C. Vorderen den **accusatief** :

1° Al de *bedrijvende* werkwoorden. — Zie bladz. 62.

2° Eenige *onzijdige* werkwoorden, als : *gaan, kampen, klimmen, lachen, leven, loopen, slapen, sterven, stijgen, strijden, varen, vechten, wandelen, zweeten*, enz. — Zie bladz. 62 en 153.

3° Eenige *eenpersoonlijke* of *eenpersoonlijk* gebruikte werkwoorden, als :

het bedroeft mij	het smart mij	mij dorst,
» berouwt »	» spijt »	mij duizelt,
» betreft »	» verdriet »	mij hongert,
» bevreedmt »	» verwondert »	mij huivert.
» jammert »	» walgt »	

D. Eenige werkwoorden beheerschen twee accusatieven. Twee voorname gevallen zijn hier te onderscheiden.

1° Ofwel die beide accusatieven zijn twee zelfst. naamwoorden, waarvan het eerste eenen persoon en het tweede eene zaak aanwijst. Dusdanige accusatieven vorderen de werkwoorden *leeren, onderwijzen* en *vragen* (1); b. v. *men onderwijst hen de geschiedenis, men vraagt hem zijn gevoelen*.

AANM. In den lijdenden vorm gaat de accus. des persoons in den nomin. als onderwerp over, en de accus. der zaak wordt door een voorzetsel beheerscht; b. v. *zij worden in de geschiedenis onderwezen, hij wordt naar zijn gevoelen gevraagd*. — Men drage zorg

(1) Men zegt evengoed : *iemand onderwijzen in iets, iemand vragen naar iets*. Vgl. Brill.

de volgende omwendingen te vermijden : *hun wordt de geschiedenis onderwezen, hem wordt zijn gevoelen gevraagd*, omdat de datieven *hun* en *hem* bij die werkwoorden geene reden van bestaan hebben.

2° Ofwel beide accusatieven zijn twee zelfst. naamw., die hetzelfde voorwerp aanduiden in dier voege, dat de tweede accusatief eene eigenschap of eene nadere bepaling van den eersten accusatief te kennen geeft. Dusdanige accusatieven beheerschen de werkw. *achten* (1), *heeten* (noemen), *kronen*, *maken*, *noemen*, *uitroepen*, *zalven*, enz. ; b. v. *ik noem hem mijnen meester, zij hebben hem koning uitgeroepen*, enz.

AANM. a) In den lijdenden vorm worden de beide accusatieven in nominatieven veranderd, de eerste als onderwerp, de tweede als gezegde ; b. v. *hij wordt mijn meester genoemd, hij werd koning uitgeroepen*.

b) Achter *noemen*, *heeten* en dergelijke werkwoorden vindt men somtijds eenen nominatief (2), in stede van den tweeden bepalenden accusatief, namelijk wanneer men zinspeelt op eene benaming, die bij het aanspreken van eenen persoon te voren gebruikt werd ; b. v. *waarom noemt gij mij (:) uw vijand?* d. i. waarom spreekt gij mij aan met de woorden : *uw vijand?*

§ 7.

BIJWOORDEN.

75. VERKLARING EN SOORTEN VAN BIJWOORDEN. —

1° De *bijwoorden* dienen om de beteekenis van een werkwoord, van een bijvoeglijk naamw., of van een ander bijwoord min of meer te wijzigen ; b. v. *wel leeren ; hij heeft eene recht christelijke opvoeding ontvangen ; die boom is bijna gansch ontworteld*.

(1) Men vindt soms : *iemand achten voor eenen geleerde*.

(2) De *nominatief* vervangt hier den *vocatief* van den persoon, die aangesproken wordt.

2° Ten aanzien van hunne beteekenis, worden de bijwoorden verdeeld in bijwoorden van :

- 1° PLAATS : *hier, daar, ginds, elders, ver, nabij* ;
- 2° TIJD : *gisteren, eertijds, dagelijks, nu, ooit, laat, altijd* ;
- 3° HOEVEELHEID : *veel, weinig, genoeg, zeer* ;
- 4° BEVESTIGING : *ja, gewis, zeker, ongetwijfeld* ;
- 5° ONTKENNING : *neen, niet, geenszins* ;
- 6° TWIJFEL : *misschien, mogelijk, wellicht* ;
- 7° HOEDANIGHEID : *wel, schoon, lief, kwalijk* ;
- 8° ORDE : *eerst, daarna, toen, eindelijk, vervolgens, later* ;
- 9° HERHALING : *dikwijls, steeds, doorgaans* ;
- 10° AFZONDERING : *alleen, uitsluitelijk* ;
- 11° VERZAMELING : *samen, tevens, te gelijk* ;
- 12° AANWIJZING : *zoo, dus, namelijk* ;
- 13° ONDERVRAGING : *hoe, waarom, wanneer, enz.*

76. AANMERKINGEN OP DE BIJW. IN 'T ALGEMEEN, EN OP EENIGE IN 'T BIJZONDER. — 1° Vele bijvoeglijke naamw. en deelwoorden kunnen in het onz. enkelvoud, als bijwoorden gebruikt worden ; b. v. *hij leert goed, hij spreekt geleerd*, enz.

AANMERKINGEN. a) Men onthoude zich van bijwoorden met hunne gelijkkluidende bijvoeglijke naamw. te verwisselen. Deze verwarring brengt dikwijls een merkelijk verschil in de beteekenis der rede teweeg ; b. v. *wij hebben gelukkig* (bijw.) *onzen vriend gevonden* beteekent dat wij, na gezocht te hebben, er in gelukt zijn onzen vriend te ontmoeten. Integendeel : *wij hebben onzen vriend gelukkig* (adj.) *gevonden* wil zeggen, dat wij hem in eenen gelukkigen toestand hebben aangetroffen. — Hetzelfde onderscheid is er te maken tusschen : *wij hebben gemakkelijk* (bijw.) *den weg gevonden*, en : *wij hebben den weg gemakkelijk* (adj.) *gevonden*.

b) Eenige bijv. naamw. blijven denzelfden naamval als bijwoord vorderen, dien zij als adjectief beheerschten ; b. v. *hij handelt zijner waardig*. Hiertoe wordt nogtans vereischt dat die bijwoorden hun onzijdigen vorm van adjectief behouden ; want, nemen zij een bijwoordelijken vorm aan, b. v. den uitgang *lijk*, dan zijn zij niet meer, of althans minder geschikt om hun oorspronkelijken naamval bij zich te hebben. Derhalve is de volgende zin af te keuren : *hij handelt zijner waardiglijk*.

2° De bijv. naamw., uitgaande op *-sch*, verliezen *ch* als zij bijwoorden worden; b. v. *dagelijksch* maakt *dagelijks*, *jaarlijksch* maakt *jaarlijks*, enz. — Het eenlettergrepige *gansch* wordt uitgezonderd.

3° De bijwoorden ondergaan geene verandering. Alleen de bijwoorden van *hoedanigheid*, en eenige andere van *tijd* en *plaats* zijn voor de trappen van vergelijking vatbaar; b. v. *hoog*, *hooger*, *hoogst*, — *vroeg*, *eerder*, *eerst*, — *ver*, *verder*, *verst*, enz. Zie bladz. 92.

AANM. a) Wanneer het bijwoord op den uitgang *lijk* eindigt, is het voor de trappen van vergelijking minder geschikt. In stede dus van te zeggen: *hij geeft dit jaar nog mildelijker aan den arme dan verleden jaar*, zegge men liefst... *nog milder*.

b) Dikwijls plaatst men vóór den overtreffenden trap *ten* of *op het*; b. v. *die zaak is ten beste of op het beste uitgevallen*.

4° Er bestaan ook in onze taal *verkleinende* bijwoorden, gevormd door de uitgangen *jes*, *tjes*, *pjes*, *kens*, enz. achter adjectieven geplaatst; b. v. *wijsjes*, *stillepjes* of *stillokens*, *warmpjes*. — Vgl. bladz. 41 en volg.

5° Voorzetsels als: *uit*, *door*, *binnen*, *naar*, *tot*, *te*, *van*, *aan*, *onder*, enz. komen niet zelden als bijwoorden voor; b. v. *ik ga uit*, *gij gaat door*, *hij komt binnen*, *wij gaan aan*, enz.

6° Het bijwoord *niet* is niet altijd ontkennend; namelijk wanneer het dient om eene bevestigende uitdrukking te versterken; b. v. *wat heeft God niet geleden om den mensch te verlossen*, en *hoe groot moet onze dankbaarheid voor zulke weldaad niet wezen?*

7° De bijwoorden *oalt* en *nooit* zien op het verleden en het toekomstende; *immer* en *nimmer* zien slechts op het toekomstende; b. v. *ik heb dat nog nooit gezien*, of *zal het nooit meer zien*; *ik zal u nimmer vergeten*.

8° *Altijd* heeft slechts betrekking op den tijd; *altóos* komt soms in de beteekenis van *ten minste* voor;

b. v. *volbreng altijd (steeds) uwe plichten; ik altoos (ten minste) zal aan mijne plichten nooit te kort blijven.*

9° De bijwoorden moeten altijd daar staan, waar zij hun werk moeten doen; gemeenlijk plaatst men ze vóór het woord zelf, op 't welk zij betrekking hebben. De verplaatsing der bijwoorden kan den zin der rede geheel en al veranderen, zooals blijkt uit het volgende voorbeeld :

het is mij *niet* geoorloofd uit te gaan,

het is mij geoorloofd *niet* uit te gaan.

§ 8.

VOORZETSELS.

77. VERKLARING, HERHALING, PLAATS DER VOORZETSELS IN 'T ALGEMEEN, EN AANMERKINGEN OP EENIGE VOORZETSELS IN 'T BIJZONDER. — **A.** De *voorzetsels* — aldus genoemd, omdat zij doorgaans vóór de naamwoorden geplaatst worden, — dienen om de verschillende betrekkingen van personen of zaken, en hunnen onderlingen invloed uit te drukken.

B. Wanneer onderscheidene substantieven hetzelfde voorzetsel hebben, is het doorgaans voldoende dit maar eens uit te drukken; b. v. *door geboorte; opvoeding en plicht is mijn hert aan u gehecht.*

Somtijds echter wordt het voorzetsel herhaald, om meer nadruk aan de rede te geven; b. v. *door list, door verraad en door geweld hebt gij u zelven verheven.*

Die herhaling is zelfs noodzakelijk, telkens dat de substantieven door middel van een voegwoord (*en* uitgezonderd), of door een bijwoord van elkander gescheiden zijn; b. v. *hij is noch met zachtheid, noch met hardheid te bestieren; het is deels door uwe, deels door mijne hand geschreven.*

C. De *voorzetsels* staan vóór de zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden, welke zij beheerschen.

WORDEN UITGEZONDERD : a) het voorzetsel *door*, wanneer het de beteekenis heeft van : *gedurende, tijdens* ; b. v. *den ganschen nacht door*.

b) De voorzetsels *om.... wille* en *van.... wege* willen hun substantief tusschen de beide leden hunner samenkoppe-
ling ; b. v. *om Gods wille, van 's konings wege*. — *Van wege* kan nogtans ook vóór het substantief staan, waarop het slaat ; b. v. *van wege den koning*.

c) Een zeker getal voorzetsels, als : *uitgenomen, uitgezonderd, aangaande, enz.*, kunnen zoowel achter als vóór de naamwoorden staan, welke zij beheerschen ; b. v. *de leerlingen uitgezonderd*, of : *uitgezonderd de leerlingen*.

d) Het voorzetsel *halve* komt altijd achter het substantief of voornaamwoord, en vormt daarmee maar één woord ; b. v. *duidelijkheidshalve, mijnenthalve, enz.*

D. 1° Wanneer het voorzetsel **voor** tegenovergesteld is aan *na* of *achter*, dan schrijft men het met het nadruks-
teeken : *vóór* ; b. v. *gij moet vóór mij gaan*.

2° Bij, nevens en naast. — *Bij* drukt slechts in 't algemeen eene nabijheid aan ; b. v. *ik was bij hem, toen hij stierf*. — *Nevens* en *naast* veronderstellen personen of voorwerpen, die eene rij vormen of op gelijke rij staan ; b. v. *de veldheer stond nevens den koning, toen deze de wapenschouwing van het leger deed ; de veldheer stond naast zijne krijgsmakkers, toen een vijandelijke kogel hem trof*. — Uit deze twee laatste voorbeelden blijkt, dat *nevens* gebezigd wordt, wanneer de veronderstelde rij slechts uit twee personen of zaken bestaat, en *naast*, wanneer de rij uit meer dan twee personen of voorwerpen is samengesteld.

3° Boven, over en op. — Die drie voorzetsels beteekenen *een zich hooger bevinden* dan een ander voorwerp ; maar *over* geeft bovendien te kennen, dat het hooger gelegen voorwerp bestemd is om het lagere te

overdekken of zich daarover uit te breiden; — *op*, dat het lagere voorwerp tot steunpunt dient van het hoogere, — hetgeen met *boven* het geval niet is. Men vergelijke slechts : *een tapijt over de tafel leggen, de lamp op de tafel zetten, en eene lichtkroon boven de tafel hangen.* — Voor grondgetallen van het bepalend lidwoord voorafgegaan, bediene men zich van *over*; b. v. *over de tien jaar, hij heeft over de vijftig frank uitgegeven.* Integendeel : *boven* zijn tiende jaar, *boven vijftig frank moogt gij niet uitgeven.*

4° **Jegens** en **tegen**. — *Jegens* wordt uitsluitelijk gebruikt, om eene zedelijke betrekking tusschen twee of meer personen of voorwerpen aan te duiden; b. v. *mild jegens den arme, minzaam jegens iedereen*; — *tegen* drukt eene stoffelijke betrekking uit; b. v. *hij leunt tegen den muur, hij loopt tegen den boom.*

5° De voorzetsels **met** en **door**, in de beteekenis van *door middel van*, moeten ook onderscheiden worden. *Met* drukt eenvoudig een werktuig of eene omstandigheid uit; b. v. *hij schrijft met eene stalen pen, hij gaat met list te werk.* — *Door* wijst den bewerker zelve aan, of duidt althans iemand of iets aan, die den bewerker in staat stelt om zijn doel te bereiken; b. v. *die boom is door mij geplant; hij laat mij door zijnen zoon weten, dat hij door briefwisseling met mij in onderhandeling wil treden; Maurits' kriegsbeleid verwint Breda door list en Hulst door dapperheid* (Tollens).

6° Men verwarre **na** met **naar** niet.

Na beteekent *achter* (1) met het begrip van tijd; b. v. *na middag; na hem, zult gij uwe les opzeggen.* In 't Fransch zou men *après* gebruiken.

(1) Er is nogtans een onderscheid te maken tusschen *na* en *achter* : *na* ziet op den tijd, *achter* op de plaats; b. v. *hij kwam na mij binnen, en : hij kwam achter mij binnen.*

Naar wordt gebruikt, óf om eene richting, eene beweging, eene strekking aan te duiden, óf in den zin van *volgens*; b. v. *ik ga naar huis, naar de kerk*; — *God schiep den mensch naar zijn beeld; naar gewoonte*. In 't Fransch zou men *d'après, selon, suivant*, enz. gebruiken.

7° **Omtrent** en **omstreeks**. — Het onderscheid, dat er soms tusschen deze voorzetsels bestaat, blijkt uit de volgende voorbeelden: *ik zal omtrent vijf uren noodig hebben om die taak af te werken*, d. i. ongeveer of nagenoeg vijf uren zal ik eraan besteden; — *ik zal omstreeks vijf uren bij u zijn*, d. i. rond vijf uren of rond de vijfde uur.

8° Er moet onderscheid gemaakt worden tusschen de voorzetsels **onder** en **beneden**, die beide een zich lager bevinden te kennen geven. *Onder* wordt gebruikt, a) wanneer het hooger geplaatste voorwerp geacht wordt het lagere te overdekken; b. v. *de kelder onder het huis*; — b) vóór grondgetallen van het bepalend lidwoord voorafgegaan; b. v. *een kind onder de tien jaren*. — In de andere gevallen bezige men liefst *beneden*; b. v. *beneden den berg, beneden de waarheid blijven, een kind beneden zijn tiende jaar*.

9° **Sedert** of **sinds**, **vóór** en **na**. — *Sedert* of *sinds* duiden den aanvang aan van eenen toestand die voortduurt; — *vóór* en *na* geven slechts een vroeger of later tijdstip te kennen; b. v. *hij is sedert een jaar dood*, en niet: *hij is sedert een jaar gestorven*, omdat *sterven* eene oogenblikkelijke daad, en geenszins een voortdurenden toestand te kennen geeft. Men zegge derhalve: *hij is vóór een jaar gestorven*, of: *een jaar geleden is hij gestorven*. — Om dezelfde reden zegt men: *sedert de maand Mei ben ik gezond*, omdat mijne gezondheid, in Mei begonnen, blijft voortduren. Maar onnauwkeurig zou het zijn te schrijven: *sedert de maand Mei ben ik gezond geworden*, omdat hier

slechts de aanvang of het begin mijner herstelling wordt aangeduid; men zegge : *in of na de maand Mei ben ik gezond geworden.*

10° Tegen en naar. — *Naar* veronderstelt altijd beweging, hetgeen met *tegen* het geval niet is; b. v. *tegen den Winter vertrekken de zwaluwen naar het Zuiden.*

11° Tusschen en onder. — *Tusschen* duidt eene betrekking aan tusschen twee personen of voorwerpen; b. v. *eensgezindheid tusschen de echtgenooten; tusschen zijne handen nemen; tusschen ons tweeën.* — *Onder* veronderstelt een grooter aantal personen of voorwerpen; b. v. *eensgezindheid onder de leden eens huisgezins; onder ons vieren; onder anderen.*

Niet zelden gebeurt het, dat drij, vier of meer personen of voorwerpen als een enkel geheel kunnen beschouwd worden. Men zegge dus : *eensgezindheid tusschen den koning en zijne ministers.* Zoo ook : *iemand tusschen vier oogen spreken*, wanneer men minder op vier oogen, dan op twee personen denkt, waarvan de eene den anderen berispt; anders bezigt men : *onder vier oogen.*

12° Uit en van. — *Uit* is het tegenovergestelde van *in*. Derhalve, waar de richting naar een voorwerp niet door *in*, maar door *aan, naar, op, tot*, enz. wordt uitgedrukt, daar wordt ook de tegengestelde richting niet door *uit*, maar door *van* te kennen gegeven; b. v. *uit het rijtuig stappen* (in het rijtuig stappen), *van tafel gaan* (aan tafel gaan), *van huis gaan* (naar huis gaan), *van het paard stijgen* (op het paard, of te paard stijgen), enz.

UITZONDERING. Vóór eigennamen van plaatsen gebruikt men evenzeer *uit* als *van*, alhoewel de richting naar die plaatsen door het voorzetsel *naar* wordt uitgedrukt; b. v. *hij komt uit of van Engeland* (hij gaat naar Engeland).

13° Uit en wegens. — *Uit* geeft de oorzaak eener handeling te kennen, wanneer die oorzaak aan den persoon zelve wordt toegeschreven, die de handeling verricht of

ondergaat; — *wegens*, wanneer de oorzaak in eene zaak buiten den persoon moet gezocht worden; b. v. *hij werd afgedankt uit onbekwaamheid*, en: *hij werd vervolgd wegens achterstel van betaling*; *hij stierf van verdriet*, en: *hij stierf wegens gebrek aan oppas*.

14° **Zonder en buiten**. — Het onderscheid tusschen deze voorzetsels blijkt uit de volgende voorbeelden: *ik ben zonder hem niet in staat*, d. i. ik kan zijne hulp niet missen; *buiten hem is niemand in staat*, d. i. hij alleen is in staat. Daaruit volgt dat de uitdrukking: *niet buiten iemand kunnen*, in den zin van *zijne hulp niet kunnen missen*, onjuist is; het behoort te zijn: *niet zonder iemand kunnen*.

15° Achter de voorzetsels **door** en **om** mag men het bijwoord *heen* slechts dan bezigen, wanneer de richting of de plaats eener handeling niet nauwkeurig bepaald is; b. v. *hij loopt door den hof heen, om het veld heen*, enz. Men zou eenen misslag begaan, indien men b. v. schreef: *hij loopt door de deur heen, hij slaat zijne armen om mijnen hals heen*.

78. BEHEERSCHING DER VOORZETSELS (1). — Volgens den algemeenen regel, beheerschen *thans* (2) de voorzetsels

(1) 't Is slechts in een oneigenlijken zin, dat de voorzetsels gezegd kunnen worden te beheerschen. Zij maken een bestanddeel of bepaling van het begrip eens werkwoords uit, hetzij dit werkwoord uitgedrukt of slechts in de gedachte begrepen zij. Alzoo is het eigenlijk dit uitgedrukte of gedachte werkwoord, hetwelk, met het voorzetsel verbonden, den naamval beheerscht der substantieven, wier betrekking tot andere substantieven of voornaamwoorden door het voorzetsel wordt te kennen gegeven.

(2) Wij zeggen *thans*; want *oorspronkelijk* kon een en hetzelfde voorzetsel, naar gelang van den aard der beteekenis of der opvatting van de uitgedrukte of gedachte werkwoorden, verschillende naamvallen achter zich bekomèn; en wel den *datief*, in geval het werkwoord eene rust of eene beweging binnen de grenzen eener plaats besloten te kennen gaf; den *accusatief*, zoo het eene beweging naar eene plaats uitdrukte. — Vgl. Brill, § 128.

sels den *accusatief*; b. v. *tegen dien tijd, binnen en buiten den wal, uit den nood*, enz.

UITZONDERINGEN. a) Het voorzetsel *te* wordt steeds nog met den *datief* gebruikt; b. v. *ter (te der) plaatse, ten (te den) huize, te velde trekken*, enz. Zie bladz. 61.

In stede van *bij mij* en *bij ons* (chez moi, chez nous), gebruikt men niet zelden *te* of *tot mijnent, te of tot onzent*.

b) Het voorzetsel *halve* wil in den *genitief* het zelfst. naamwoord dat vooropstaat.

Wanneer dit een vrouwelijk substantief is, neemt het, evenals de mannelijke en de onzijdige naamw., eene *s* tot teeken des *genitiefs* aan; b. v. *duidelijkheidshalve, korthedshalve, — nadrukshalve, gewetenshalve*, enz. Zie bladz. 63.

Wanneer dit *halve* met persoonlijke voornaamw. moet verbonden worden, dan bezigt men, in stede van den *genitief* dier voornaamwoorden: *mijnenthalve, uwenthalve, zijnenthalve, harenthalve, onzenthalve, hunnenthalve*, en zelfs *allenthalve, dezenthalve, dienthalve*, enz. — De *t*, welke men hier overal ontwaart, is om de wel-tuidendheid ingevoegd. Zie bladz. 30.

c) De voorzetsels *om wille* en *van wege* beheerschen den *genitief* der substantieven, die tusschenin geplaatst worden; b. v. *om Gods wille, van 's konings wege*. — Het voorzetsel *van wege* kan nogtans ook vóór het substantief staan, waarop het slaat, en dan vordert het den *accusatief*; b. v. *van wege den koning*.

Even als bij *halve* aan persoonlijke voornaamw. verbonden, zegt men met de euphonische *t*: *om mijnentwille, van uwentwege*, enz.

d) In den verheven stijl, of wanneer het beheerschte woord voorafgegaan is van een *adjectief* zonder lidwoord, worden de voorzetsels *bij, in, met, na, uit* en *van* soms opgevolgd van den *datief*; b. v. *de zonen van den lande, van koninklijken bloede*, enz.

e) Oudtijds beheerschten de voorzetsels niet alleen den *accusatief*, maar dikwijls ook den *genitief* en den *datief*. Deze beide naamvallen zijn nog overgebleven in een groot

getal bijwoordelijke uitdrukkingen, zooals blijkt uit de voorbeelden bl. 59-61 aangehaald.

79. VOORZETSELS ACHTER SUBSTANTIEVEN, ADJECTIEVEN EN WERKWOORDEN GEBRUIKELIJK. — De voorzetsels *aan, bij, in, naar*, enz. worden geplaatst achter een aantal zelfst. naamw., bijv. naamw. en werkwoorden, waarvan wij hier de bijzonderste laten volgen.

A. ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

Aandrift <i>tot</i> ,	dorst <i>naar</i> ,
aanleiding <i>tot</i> ,	eensgezindheid <i>onder, tusschen</i> ,
aanmoediging <i>tot</i> ,	eerbied <i>voor</i> ,
aanspraak (recht) <i>op</i> ,	gebrek <i>aan</i> ,
aard <i>naar</i> ,	gedachte <i>aan</i> ,
acht (geven) <i>op</i> ,	geestdrift <i>voor</i> ,
achting <i>voor</i> ,	geld <i>voor</i> ,
afstand (doen) <i>van</i> ,	gelegenheid <i>tot, van, om te</i> ,
argwaan (opvatten) <i>tegen</i> ,	geloof <i>in, aan</i> (2),
bede <i>om</i> ,	geluk <i>in</i> ,
bedrevenheid <i>in</i> ,	geneesmiddel <i>voor of tegen</i> ,
begeerte <i>naar, om te</i> ,	genegenheid <i>voor, tot</i> (3),
behagen <i>in</i> ,	genoegen <i>in</i> ,
behoefte <i>aan</i> ,	gevoel <i>voor, van</i> (4),
bekwaamheid <i>in, tot</i> ,	haat <i>tegen</i> ,
beleefdheid <i>voor</i> ,	herinnering <i>aan</i> ,
berouw <i>over</i> ,	hoede (op zijn) zijn <i>voor of tegen</i> ,
betrekking <i>op, met</i> (1),	hoogmoed <i>op</i> ,
beweegreden <i>tot</i> ,	hoop <i>op</i> ,

(1) *Betrekking* (overeenkomst) *tot*; b. v. *hèt adjectief heeft betrekking tot het substantief*; — *betrekking* (gemeenschap) *met*; b. v. *ik heb met hem geene betrekking*.

(2) Zie *gelooven aan of in*.

(3) Men zegt *genegenheid* (geneigdheid) *tot iets gevoelen*, en *genegenheid* (liefde) *voor iemand hebben*.

(4) Men zegt *gevoel voor*, wanneer men spreekt van een vermogen der ziel om iets te beseffen; b. v. *gevoel voor 't schoone en 't goede*; — en *gevoel van*, wanneer men eene lichamelijke gewaarwording wil te kennen geven; b. v. *die zieke heeft geen gevoel meer van de pijn*.

ijver voor,
inbreuk (maken) op,

jacht (maken) op,

jaloerschheid op,

koopman in,

kwaad (vermoeden) tegen, van, op,

laken voor,

leed over,

leeraar aan (1),

liefde tot, voor,

lust in, aan, naar, tot, om te,

oefening in,

omgang met,

oplettenheid op,

opmerkzaamheid op,

plan (vue) op, om te,

rouw over,

ruiling (in) voor,

smart over,

stof voor,

tegenzin in,

tijd om te,

toespeling op,

trek naar,

trotschheid op,

twijfel aan,

vaardigheid in,

vat (hebben) op,

verbond met,

verlangen naar, om te,

vermaak in,

vermeerdering in, van,

vermindering in, van,

vermogen om te,

vertrouwen op,

verzoek om te,

voornemen om te,

voorspoed in,

vrede met,

vreugde in, over,

vriendschap voor,

wanhoop aan,

wasdom in,

weddenschap om,

weg op,

welgevallen in,

welwillendheid voor,

woord ('t) richten tot,

wraak op,

zelfsverheffing op,

zin in,

zinspeling op,

zorg voor,

zucht naar, om.

B. BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN EN DEELWOORDEN.

Afkeerig van,

afkomstig uit, van (2),

arm van, aan,

bang voor,

bedacht (zijn) op,

bedorven van,

(1) Achter *leeraar* plaatst men *van*, wanneer men het vak wil aanduiden, waar men onderwijs in geeft; — en *aan*, wanneer men het gesticht meldt, waar dit onderwijs gegeven wordt; b. v. *leeraar van dichtkunde aan 't Seminarie*.

(2) Men zegt *afkomstig uit*, wanneer men van het land spreekt, waar iemand of iets zijnen oorsprong heeft; b. v. *eene familie uit Engeland afkomstig*; *de tabak is uit Amerika afkomstig*. — In de andere gevallen, bezige men *van*; b. v. *hij is afkomstig van christelijke ouders*.

bedreven *in*,
bedroefd *over, om*,
beducht *voor*,
begaafd *met*,
begaan (zijn) *met, over, om*,
begeerig *naar, om te*,
bekend *met*,
bekommerd *over*,
bekwaam *om, tot, voor*,
belangrijk *voor*,
belust *naar, op*,
bereid *om, tot, voor*,
beroofd *van*,
bestand *tegen*,
bestemd *voor*,
betrokken *in*,
bevoegd *tot*,
bevriend *met*,
bewust *van* (1),
bezorgd *voor, over*,
bleek *van*,
blij *om*,
blind *aan, van*,
bont *van*,
hoos *op, om*,
bruikbaar *tot, voor*,
dankbaar *voor*,
dapper *in*,
dienstig *tot, voor*,
dol *van*,
doof *aan, voor*,
dorstig *naar*,
dronken *van*,
eigen *aan*,
erkentelijk *voor*,
ervaren *in*,
gedachtig *aan*,

gediend (zijn) *met*,
gehoorzaam *aan*,
geladen (hebben) *op*,
gelegen (er is) *aan*,
gelijk *in, aan*,
gelukkig *in*,
gemakkelijk *voor, om te*,
gemeen *met*,
gemunt (hebben) *op*,
geneigd *tot, voor, om te*,
genezen *van*,
gepast *voor*,
gereed *om*,
gerust *op, voor*,
geschikt *tot, voor, om te*,
gesteld (zijn) *op*,
gevaarlijk *voor*,
gezind *om te*,
gezond *voor, van*,
goed *voor, jegens, om, van*,
graag *op, naar*,
gretig *naar*,
grijs *van*,
groot *in, van*,
gunstig *voor*,
happig *naar*,
hart *om te*,
hatelijk *voor*,
heet *van, op*,
herkomstig *uit*,
hoovaardig *op*,
ijdel (vain de) *op*,
ingenomen *met*,
jaloersch *op*,
klein *van*,
knorrig *over*,
krachtig *in*,

(1) *Bewust* is ook *met den genitief*, of *den accusatief* zonder voorzetsel gebruikelijk.

krank van,
kwaad op,
licht van,
lieftalig met,
los van,
mank aan,
medeplichtig aan,
mild met,
minzaam jegens,
moede van,
moeilijk om te,
nadeelig voor,
nat van,
nijdig op,
noodig tot, voor,
noodzakelijk voor,
nuttig tot, voor,
onbekend met,
onberispelijk van,
onbesproken van,
onbewust van,
onbillijk tegen,
onderdanig aan,
ongelukkig in,
onheusch tegen,
onkundig van,
ontevreden over,
onverstaanbaar voor,
onverzadelijk naar,
onwetend van,
oorspronkelijk uit,
opgewassen in,
oplettend op,
opmerkzaam op,
oud van,
plichtig aan,
prat (fier de) op,

rein van,
rijk aan, in,
rood van,
schadelijk voor,
schoon van,
schuw voor, van,
slecht om te,
sterk in, voor,
stout op,
strijdig met, jegens,
tevreden met, over,
tijdig om te,
toegankelijk voor,
toepasselijk op,
toornig op,
trotsch op,
tuk (avide de) op,
vatbaar voor,
veilig voor,
verbitterd op,
verdrietig over,
verkleefd aan,
verknocht aan,
verliefd op,
verrukt over,
verstoord op,
verwant aan, met,
verwonderd over,
verzien (hebben) op,
verzot op,
vleierend voor,
voegzaam voor,
vol van (1),
voordeelig voor,
vreeselijk voor,
vriendelijk tegen,
vrij van,

(1) *Vol, zat* en *zeker*, kunnen ook, in den verheven stijl, den *genitief* achter zich hebben.

vruchtbaar *in*,
waard *om te*,
wars *van*,
zacht *van*,
zat *van* (1),
zeker *van* (1),

ziek *aan, van*,
zuinig *op*,
zwak *van*,
zwak (te) *voor*,
zwanger *van*,
zwart *van*.

C. WERKWOORDEN.

Aandrijven *tot*,
aandringen *op*,
aanhouden *om*,
aanmanen *tot*,
aanmoedigen *tot*,
aannemen *voor*,
aansporen *tot*,
aanstellen *tot*,
aanvangen *met*,
aanwakkeren *tot*,
aanzien *voor*,
aarden *naar*,
achten *voor*,
acht geven *op*,
afbidden *over*,
afhouden *van*,
afleveren *voor of tegen*,
afnemen *in*,
afzien *van*,
antwoorden *op*,
bedacht zijn *op*,
bedanken *voor*,
bedreigen *met*,

begeeren *van*,
beginnen *met, aan, van*,
behagen hebben *in*,
» nemen *in*,
» scheppen *in*,
» vinden *in*,
behooren *tot, bij* (2),
behoeden *voor of tegen*,
beiden *naar*,
bekomen *voor*,
bekransen *met*,
bekronen *met*,
benoemen *tot*,
benuttigen *tot*,
beraadslagen *over*,
berooven *van*,
berusten *in*,
beschermen *voor of tegen*,
beschikken *van, over*,
beschouwen *voor, als*,
beschuldigen *van*,
beschutten *voor of tegen*,
besluiten *tot, uit*,

(1) Zie de aanmerking der vorige bladzijde op de woorden *vol*, *zat* en *zeker*.

(2) *Behooren tot iets* is onderscheiden van *behooen bij iets*. Het eerste wordt toegepast aan de leden van een collectief lichaam; b. v. *hij behoort tot de katholieke kerk*; het tweede wordt gezegd van de losse deelen eens geheels; b. v. *de sleutel behoort bij het slot*.

besproeien *met*,
bestaan *in, uit, van* (1),
bestellen *tot*,
bestemmen *tot, voor*,
betrekken *in*,
betrouwen *op*,
beveiligen *voor of tegen*,
bevelen *over*,
beven *voor*,
bevreesd zijn *voor*,
bevrijden *van*,
bewegen *tot*,
bezuinigen *op*,
bezwijken *voor, onder*,
bidden *om, tot* (2),
bijdragen *tot*,
blijven *bij*,
boeten *voor*,
borggen *voor*,
broeien *uit*,
danken *voor*,
deelen *in*,

denken *aan, op, om, van, over* (3),
deugen *voor, tot* (4),
dienen *tot, voor*,
doelen *op*,
dorsten *naar*,
dreigen *met*,
drijven (exciter à) *tot*,
dripen *uit*,
droomen *van*,
dwingen *tot*,
eindigen *met*,
erkennen *voor, als*,
erlangen *van*,
gaan *om*,
gapen *naar*,
gebieden *over*,
gebruiken *tot*,
gedenken *aan*,
gelden *voor*,
gelegen zijn *aan*,
gelijken *naar, op*,
gelijkstellen *met*,

(1) *Bestaan in* beteekent iets tot zijn wezen hebben; b. v. *de grootste wraak, die men nemen mag, bestaat in wel te doen aan zijne vijanden.* — *Bestaan uit* wil zeggen: samengesteld zijn uit twee of meer bestanddeelen; b. v. *de mensch bestaat uit ziel en lichaam.* — *Bestaan van* is zooveel als *leven van*; b. v. *hij bestaat van zijnen arbeid.* — In de beteekenis van *ondernemen* is het werkwoord bedrijvend; b. v. *hij bestaat een pleit tegen zijnen buurman.*

(2) *Bidden*, in den zin van *vragen*, wordt ook bedrijvend gebezigd; b. v. *God bidden; ik bid u.*

(3) *Denken aan*, beteekent *zich herinneren*; b. v. *hij denkt aan zijne jeugd*; — *denken op* is zooveel als *nadenken, overwegen*; b. v. *de wijze denkt op de toekomst*; — *denken om* is acht geven, acht slaan; b. v. *hij denkt om zijne zaken*; — *denken van of over* beteekent *gelooven*; b. v. *wat denkt gij van of over den oorlog?*

(4) Men zegt *deugen tot* vóór afgetrokken of abstracte naamwoorden; b. v. *hij deugt niet tot het onderwijs*. Vóór concrete subst. zegt men *deugen voor*; b. v. *hij deugt niet voor schoolmeester.*

gelooven *aan*, *in* (1),
 geraken *tot*,
 gesteld zijn *over*,
 gewagen *van*,
 glinsteren *van*,
 grijpen *naar*,
 groeien *in*, *tot*,
 haken *naar*,
 halen (approcher de) *bij*,
 handelen *over*, *met*,
 haperen *aan*,
 hechten *aan*,
 heerschen *over*,
 herinneren *aan*,
 herstellen *van*,
 het faalt *aan*,
 » hapert *aan*,
 » mangelt *aan*,
 » ontbreekt *aan*,
 » scheelt *aan*,
 hongeren *naar*,
 hooren *naar*, *van*,
 hopen *op*,
 houden *voor*, *als*,
 houden (veel) *van*,
 hunkeren *naar*,
 jammeren *over*, *om*, *van*,
 kampen *om*,
 kiezen *tot*,
 kijken *naar*,
 kijken *over*,
 klagen *over*, *aan*, *om*,
 knorren *over*, *op*,
 komen *tot*,

krielen *van*,
 krijgen (te) *voor*,
 krijg voeren *met*,
 krioelen *van*,
 lachen *met*, *over*, *om*,
 letten *op*,
 liggen *aan*, *op*, *bij*,
 lijden *aan*,
 loopen *tegen*,
 luisteren *naar*,
 machtigen *tot*,
 maken *tot*,
 manen *om*,
 mangelen *aan*,
 mikken *op*,
 morren *over*,
 nadenken *over*,
 nemen *tot*,
 omgaan *met*,
 omzien *naar*,
 onderdoen *voor*,
 onderhouden *met*,
 onderrichten *van*,
 onderscheiden *van*,
 onderzoek doen *naar*,
 ontbreken *aan*,
 onthalen *op*,
 ontheffen *van*,
 ontleenen *uit*, *van*, *aan*,
 ontslaan *van*,
 ontstaan *uit*,
 onttrekken *aan*,
 ontzetten *van*,
 oordeelen *over*, *van* (2),

(1) *Gelooven aan God*, is Gods bestaan aannemen; — *gelooven in God*, is vertrouwen hebben op God uit het geloof voortspuitende; — *God gelooven*, is als waar aannemen wat God ons zegt en voorschrijft.

(2) *Oordeelen*, in den zin van *vonnissen*, *veroordeelen*, is bedrijvend en wil den acc. zonder voorz.; b. v. *God zal ons allen oor-*

oorlogen *met of tegen* (1),
 ophalen *van*,
 ophouden *met*,
 opstaan *tegen*,
 optrekken *tegen*,
 opwegen *tegen*,
 opzeilen *tegen*,
 overeenkomen *met*,
 overeenstemmen *met*,
 overgaan *in, tot*,
 overladen *met*,
 overtreffen *in*,
 overtuigen *van*,
 overzetten *uit*,
 palen *aan*,
 passen *op*,
 pochen *op*,
 prijzen *om*,
 raadplegen *over*,
 raden *tot*,
 rechtigen *tot*,
 redden *uit, van*,
 regeeren *over* (2),
 reikhalzen *naar*,
 reinigen *van*,
 rekenen *op*,

richten *tot*,
 rieken *naar*,
 rijpen *tot*,
 roemen *op*,
 roepen *om, tot*,
 ruimen *uit*,
 schelden *op*,
 schelen *aan*,
 schreeuwen *van*,
 schrijven *aan*,
 schrikken *voor, van*,
 sidderen *voor*,
 sieren *met*,
 slaan *naar*,
 smachten *naar*,
 smaken *naar*,
 smeeken *om*,
 snijden *uit*,
 snoeven *op*,
 spijten *van*,
 spotten *met*,
 spreken *over, van, tot, aan*,
 spruiten *uit*,
 staan *naar*,
 steken *naar*,
 sterven *aan*,

deelen; — in de beteekenis van *zijn gevoelen uiten*, is het werkwoord onzijdig en vergt diensvolgens de voorz. *over of van*; b. v. *wat oordeelt gij van of over die zaak?*

(1) Na *oorlogen, strijden en vechten* gebruikt men even goed *met of tegen*; b. v. *oorlogen met of tegen den vijand*. Doch, dewijl er dikwijls dubbelzinnigheid kan bestaan in het gebruik van *met*, bezige men liefst *tegen*. Immers, *strijden met iemand*, buiten de beteekenis van *iemand den oorlog aandoen*, kan ook nog beteekenen: in verbond met iemand tegen eenen derde te velde trekken; b. v. *Pruisen vecht met Beieren tegen Frankrijk*.

(2) *Regeeren*, in den zin van *besturen*, is bedrijvend, en wil den blooten acc.; b. v. *die koning regeert wel zijn land*. In den zin van *heerschen* is het werkw. onz., en eischt bijgevolg het voorz. *over*; b. v. *die koning regeert in vrede over zijne onderdanen*.

steunen *op*,
stoffen *op*,
strekken *tot*,
streven *naar*,
strijden *met, tegen, om*,
sturen *aan*,
tassen *op*,
toenemen *in*,
toepassen *op*,
toornen *op, over*,
trachten *naar*,
trekken *uit*,
treuren *om, over*,
tuigen *van*,
twijfelen *aan*,
twisten *over*,
uitdrukken *in, door*,
uitgeven *voor, als*,
uitmunten *in*,
uitnoodigen *tot*,
uitschelden *voor*,
uitstrekken *naar*,
uitwinnen *op*,
uitwisselen *tegen*,
uitzien *naar*,
vasthouden *aan*,
vastliggen *aan*,
vechten *met of tegen*,
verbinden *met*,
verbranden *tot*,
verdienen *aan*,
vereeren *met*,
vergelijken *met, bij (1)*,

veroordeelen *tot*,
verplichten *tot*,
verrijken *met*,
verschillen *van*,
versieren *met*,
verstijven *tot*,
verstrekken *tot*,
vertellen *van*,
vertrouwen *op*,
vervullen *met*,
verwachten *van*,
verwarren *met*,
vergrootten *met*,
verkeeren *met, in*,
verkiezen *tot*,
verklaren *voor*,
verkrijgen *van*,
verlangen *naar, van*,
verleiden *tot*,
verlieven *op*,
verliezen *aan, in*,
verlokken *tot*,
verlossen *uit, van*,
vermanen *tot*,
vermeerderen *met*,
vernemen *naar, van*,
verontschuldigen *van*,
verwijzen *tot*,
verzoeken *om, van*,
vestigen *op*,
vlammen *op*,
vlieden *voor (2)*,
vluchten *uit, naar, voor*,

(1) *Vergelijken bij*, is de gelijke betrekkingen tusschen twee dingen doen uitschijnen; b. v. *de jeugd bij de lente vergelijken*. *Vergelijken met*, is den aard van twee of meer personen of zaken overwegen, om een oordeel aangaande overeenkomst of verschil tusschen die voorwerpen te vellen; b. v. *Tollens met Ledeganck vergelijken*.

(2) *Vlieden* wordt ook bedrijvend gebruikt; b. v. *de zondèn vlieden*.

voeden *met*,
 volstaan *met*,
 vonnissen *over* (1),
 voorstellen *van, als*,
 voortgaan *met*,
 voortkomen *uit*,
 voortspruiten *uit*,
 voortvaren *met*,
 voorzien *van*,
 vragen *om, naar, aan, van*,
 vreezen *voor*,
 vrijspreken *van*,
 vullen *met*,
 wachten *naar, op, van*,
 waken *over*,
 walgen *van*,
 wedden *om, met, tegen*,
 wedijveren *in*,
 weenen *om, over, van*,
 weergalmen *van*,
 wegsmelten *in*,
 wemelen *van*,
 wenschen *naar*,
 werken *aan*,
 werpen *naar*,
 weten *van*,
 wijken *voor*,
 wijzen *op*,

zegepralen *over*,
 zegevieren *over*,
 zeggen *aan, tot* (2),
 zenden *aan, om*,
 zich bedriegen *in*,
 » bedroeven *over*,
 » behelpen *met*,
 » beklagen *over, van*,
 » bekommeren *om, over*,
 » bekreunen *om*,
 » bemoeien *met*,
 » beroepen *op*,
 » bevinden *in*,
 » bevragen *naar*,
 » bezig houden *met*,
 » bezinnen *op*,
 » erbarmen *over*,
 » ergeren *over, aan*,
 » genoeg *met*,
 » laven *aan*,
 » onderscheiden *in*,
 » onledig houden *met*,
 » ontfermen *over*,
 » opofferen *voor*,
 » schamen *over* (5),
 » schicken *naar, in* (4),
 » spiegelen *aan*,
 » toelleggen *op*,

(1) *Vonnissen*, in den zin van *veroordeelen*, is bedrijvend, en wil den blooten acc.; b. v. *de rechters zullen hem vonnissen*. In de beteekenis van: zijn gevoelen uiten, is het werkwoord onz., en wil het voorzetsel *over*; b. v. *hoe vonnist gij over die zaak?*

(2) *Zeggen aan iemand* is iets aan iemand mededeelen; *zeggen tot iemand* is het woord richten of spreken tot iemand.

(5) *Zich schamen over iets*, is schaamte gevoelen over iets; b. v. *hij schaamt zich over zijn slecht gedrag*. — *Zich schamen voor iets*, is iets uit schaamte ontzien te doen; b. v. *hij schaamt zich voor den bedelstaf*. — Zie de aanmerking van bladz. 176.

(4) *Zich schicken in iets*, is vrede met iets hebben; *zich schicken naar iets*, is zich tot iets plooiën of voegen.

zich verbazen <i>over</i> ,	zich wenden <i>tot</i> ,
» verblijden <i>in, over</i> (1),	» wreken <i>op</i> ,
» vergasten <i>aan</i> ,	zien <i>naar</i> ,
» vergenoegen <i>met</i> ,	zinspelen <i>op</i> ,
» verheugen <i>in, over</i> (2),	zitten <i>aan, op, bij</i> ,
» verkwikken <i>'dan</i> ,	zoeken <i>naar</i> ,
» verlaten <i>op</i> ,	zondigen <i>tegen</i> ,
» verstaan <i>met</i> ,	zorgen <i>voor</i> ,
» verwonderen <i>over</i> ,	zuiveren <i>van</i> ,
» verzadigen <i>aan, met</i> ,	zweemen <i>naar</i> ,
» voeden <i>met</i> ,	zweren <i>bij</i> ,
» voegen <i>naar</i> ,	zwichten <i>voor</i> ,
» voorbereiden <i>op</i> ,	zwijgen <i>van, enz.</i>
» wachten <i>voor</i> ,	

§ 9.

VOEGWOORDEN.

80. VERKLARING EN SOORTEN VAN VOEGWOORDEN.

— 1° De *voegwoorden* dienen om enkele woorden, of om gansche zinnen aan malkander te verbinden, met aanduiding van de onderlinge betrekking, waarin de verschillende deelen eens volzins, of verschillende volzinnen tot elkander staan; b. v. *hemel en aarde, vader of moeder, — hij kwam, toen het te laat was, — deugd en geleerdheid zijn het schoonste sieraad van den mensch; trachten wij derhalve ze door gebed en studie te verkrijgen.*

2° Ten aanzien van hunne *beteekenis*, d. i. van de verschillende logische betrekkingen van zin tot zin, door hen uitgedrukt, worden de voegwoorden verdeeld in :

(1) Men zegt *zich verblijden in iemands geluk*, wanneer men het geluk van iemand als de oorzaak of bron zijner blijdschap aanschouwt; — en *zich verblijden over iemands geluk*, als men het heil van iemand slechts voorstelt als het enkele voorwerp, welks beschouwing blijdschap veroorzaakt.

(2) Zelfde onderscheid, als tusschen *zich verblijden in*, en *zich verblijden over*.

- 1° VERBINDENDE VOEGW. : *en, ook, verder, eindelijk*;
- 2° SCHEIDENDE VOEGW. : *noch, of, behalve, uitgezonderd*;
- 3° TEGENSTELLENDE VOEGW. : *doch, maar, echter, nogtans*;
- 4° VERKLARENDE VOEGW. : *namelijk, als, dat is*;
- 5° BESLUITENDE VOEGW. : *daarom, zoo, derhalve*;
- 6° VERHALENDE VOEGW. : *hoe, dat*;
- 7° VOORWAARDELIJKE VOEGW. : *indien, mits, bijaldien, tenzij*;
- 8° TOEGEVENDE VOEGW. : *ofschoon, alhoewel, hoezeer, toch*;
- 9° TIJDBEPALENDE VOEGW. : *wanneer, terwijl, zoohaast*;
- 10° PLAATSBEPALENDE VOEGW. : *waar, waarheen*;
- 11° VERGELIJKENDE VOEGW. : *gelijk, zooals*;
- 12° VERHOUDING AANDUID. VOEGW. : *hoe - hoe, zoowel - als*;
- 13° OOGMERK AANDUID. VOEGW. : *opdat, ten einde*;
- 14° REDEN GEVENDE VOEGW. : *omdat, dewijl, vermits, naardien, enz.*

AANMERKINGEN. a) De voegwoorden kunnen ook verdeeld worden in *echte* of *eigenlijke*, en in *bijwoordelijke* voegwoorden.

De *echte* voegw. verbinden de volzinnen of deelen eens volzins nauw met elkander; zij hebben vooral invloed op het werkwoord, en blijven onveranderlijk op dezelfde plaats vóór den zin, of vóór de woorden tot welke zij behooren; b. v. *gij wordt beloofd, indien gij wel leert*. — Echte voegwoorden zijn: *alhoewel, als, bijaldien, dat, dewijl, doch, en, gelijk, hoewel, indien, maar, mits, noch, of, ofschoon, omdat, opdat, ten einde, tenware, tenzij, terwijl, vermits, wanneer (wen), want, zoodra, enz.*

De *bijwoordelijke* voegw. hebben iets van den aard der bijwoorden, en kunnen van plaats veranderen; b. v. *hij werkt weinig of niet; bijgevolg doet hij geen voortgang, of: hij doet bijgevolg geen voortgang*. — Dusdanige voegw. zijn: *bijgevolg, daarom, derhalve, dus, echter, evenwel, inmiddels, nog, nogtans, ook, toch, enz.*

b) Naar den verschillende aard van de zinnen, die zij met andere zinnen verbinden, worden de voegwoorden onderscheiden in *onderschikkende* en *nevenschikkende* voegwoorden. Zie het volgende hoofdstuk.

81. AANMERKINGEN OP DE VOEGWOORDEN IN 'T ALGEMEEN, EN OP EENIGE IN 'T BIJZONDER. — 1° De voegwoorden worden doorgaans geplaatst vóór het laatste substantief of vóór het laatste werkwoord in gelijke betrekking staande, tenzij men ze telkens herhale om meer

kracht aan de rede te geven; b. v. *mijn vader, mijne moeder, mijn oom en ik; ik verzoek, bid en smeek u;*

*Het stuift den rukwind voor, die 't najaagt wat hij kan,
En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van* (Tollens).

2° Bij twee of meer werkwoorden, door voegwoorden aan elkander verbonden, dienen de hulpwerkwoorden slechts maar eens uitgedrukt te worden, tenware men ze nadrukshalve wilde herhalen; b. v. *ik heb verzocht, gebeden en gesmeekt; — hij werd niet alleen gevreesd, maar hij werd ook gehaat, en werd zelfs verfoeid.*

3° Tusschen eenige voegwoorden bestaat er eene zoo innige betrekking, dat men het eene zonder het andere niet kan gebruiken; b. v.

<i>(al) te.... dan dat,</i>	<i>hoe.... des te,</i>
<i>hetzij.... hetzij,</i>	<i>niet alleen.... maar ook,</i>
<i>hetzij.... of,</i>	<i>niet slechts.... maar tevens (ook),</i>
<i>hoe.... zoo,</i>	<i>(óf).... óf,</i>
<i>hoe.... hoe,</i>	<i>zoo wel.... als (ook), enz.</i>

4° **Dan** en **als**. — Men vermijde zorgvuldig *dan* door *als*, of omgekeerd, *als* door *dan* willekeurig te vervangen. Zie bladz. 88.

5° **Dat**. — Om de onaangename herhaling van een voegwoord, vóór een voorgaanden afhankelijken zin reeds uitgedrukt, te vermijden, vervangt men het eerste voegwoord door *dat*, aan het hoofd van den tweeden volzin; b. v. *vermits hij al zijne zaken in orde gebracht heeft, en dat (d. i. vermits) hij dus geene zorgen achterlaat, zoo enz.*

6° **Dewijl** en **terwijl**. — Deze twee voorzetsels mogen niet verward worden. *Dewijl* (in 't Fr. *puisque*) is een reden gevend, en *terwijl* (in 't Fr. *pendant que*) een tijdbepalend voegwoord; b. v. *dewijl (naardien) gij mij niet geantwoord hebt, zal ik u niet meer schrijven; — terwijl (gedurende dat) ik bij hem was, kwam de geneesheer hem bezoeken.*

7° **Doch** en **toch**. — Dikwerf wordt ten onrechte *doch* voor *toch*, en omgekeerd, gebezigd. *Doch* is een tegenstellend voegw., en beteekent zoo veel als *maar*; b. v. *ik zou wel bij u komen, doch (maar) ik kan heden volstrekt niet van huis*. — *Toch* is integendeel een toegevend voegw., en zegt zoo veel als *nogtans, evenwel*; b. v. *ik kan bij u niet komen; gij zult het mij toch (evenwel) niet ten kwade duiden*.

8° **Nog** en **noch**. — Men verwarre *nog* met *noch* niet. *Nog* beteekent *nogmaals, nog eens, andermaal*, in 't Fransch *encore*; b. v. *ik zal u nog schrijven; ik weet nog iets anders*. — *Noch* duidt eene ontkenning aan, en wordt in 't Fransch door *ni* vertaald; b. v. *noch ik, noch gij; hij rust noch dag, noch nacht*.

9° **Of** en **dan óf**. — Wanneer twee afhankelijke en scheidende volzinnen door het herhaalde voegwoord *óf... óf* aanvangen, plaatst men *dan* vóór het tweede voegwoord; b. v. *ik weet niet, óf hij komen, dan óf hij te huis blijven zal; ik twijfel óf hij nog ziek, dan óf hij genezen is*.

§ 10.

TUSSCHENWERPSELS.

82. VERKLARING EN SOORTEN VAN TUSCHENWERPSELS. — 1° De *tusschenwerpsels*, — aldus genoemd, omdat zij buiten allen logischen en grammatischen samenhang der rede staan, — zijn klanken, die een gevoel of éene zintuigelijke waarneming uitdrukken.

De *tusschenwerpsels* zijn dus geene uitdrukkingen van bepaalde denkbeelden of begrippen, maar alleen van lichamelijke of onlichamelijke gewaarwordingen, — alsmede van enkele klanken die, in de natuur gehoord, door onze zintuigen (vooral het oor) waargenomen en nagebootst worden.

2° Diensvolgens worden de tusschenwerpsels verdeeld in *gevoelsklanken* en in *klanknabootsingen*.

A. Tot de *gevoelsklanken* behooren de uitdrukkingen van :

- a) VREUGDE OF BLIJDSCHAP : *ha, heisa, hoezee, hoera!*
- b) DROEFHEID OF SMART : *ach, helaas of eilaas, och, och arme, wee, o wee, ai!*
- c) VERWONDERING : *ah, he, zie dan, ah ah, zoo zoo!*
- d) VERACHTING : *foei, fi, ba, brr!*
- e) SMEEKING OF WENSCH : *och, ei lieve, o, och of!*

B. Tot de *klanknabootsingen* behooren :

- a) De nabootsingen der geluiden, die bij het vallen, breken, scheuren of barsten van voorwerpen ontstaan; b. v. *bons, klets, krik, krak, plomp, pardaf, pif, poef, paf*, enz.
- b) De nabootsingen van diéreluiden; b. v. *miau, baf, hap*, enz.
- c) De nabootsingen van muzikale geluiden; b. v. *klingeling, bom, bam*, enz.

C. Tot de tusschenwerpsels behooren nog zekere *klanken*, waar-door men iemand iets te verstaan geeft of gebiedt; b. v. *hola, hela, pst, stil, st, kom aan, welaan, voort, march, halt, koest, hm*, enz.

AANMERKING. Uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, dat eenige bijwoorden, als *wel, stil, voort*, enz., — eenige substantieven, als *wee*, — eenige werkwoorden, als *kom aan, zie dan*, enz. als tusschenwerpsels gebruikelijk zijn. Ja, volledige zinnen kunnen als tusschenwerpsels, of met tusschenwerpsels ter versterking der uitdrukking verbonden worden; b. v. *God weet 't! — Ach, God helpe mij!*

83. BEHEERSCHING EN PLAATS DER TUSSCHENWERPSELS. — 1° De tusschenwerpsels beheerschen eigenlijk geenen naamval, alhoewel zij soms den *genitief*, maar vooral den *datief* achter zich hebben, doch alleen uit hoofde van het een of het ander werkwoord dat er onder-verstaan wordt; b. v. *wec onzer! wel hun!*

2° De tusschenwerpsels moeten in de rede daar staan, waar de gewaarwordingen der ziel aangeduid moeten worden. Meestal echter worden zij aan het hoofd der vol-

zinnen geplaatst, om de gewaarwording die volgt, vooraf te doen kennen; b. v. *ach! hoe klopt mij het hart!* — *Wee u, zoo gij dit doet!*

Nogtans treft men ze ook in het midden, en zelfs aan het einde der rede aan; b. v. *ik heb veel geleden, ach, zeer veel!* — *Hoe ongelukkig ben ik, helaas!*

VIERDE HOOFDSTUK.

VOLZINNEN.

84. VERKLARING, BESTANDEELEN EN BEPALINGEN DER VOLZINNEN. — — 1° Een *zin* of *volzin* is een woord of een samenstel van woorden, waardoor men eene gedachte met al hare bestanddeelen te kennen geeft.

2° Iedere volzin bevat noodzakelijk twee bestanddeelen: het *onderwerp* (subject), het woord waar iets van gezegd wordt, en het *gezegde* (prædicaat), datgene wat van het onderwerp gezegd wordt; b. v. *God is*. — Doorgaans komt er nog een derde bestanddeel bij, te weten het *koppelwoord*, waardoor het gezegde aan het onderwerp verbonden wordt; b. v. *de leerling is neerstig*.

AANM. a) Uit deze voorbeelden blijkt, dat het woordje *is* in het eerste geval als gezegde optreedt, en in het tweede voor koppelwoord dient.

b) De volzinnen worden *volledig* genoemd, wanneer hunne noodzakelijke bestanddeelen uitgedrukt zijn; anders heeten zij *onvolledige* volzinnen.

c) Het *onderwerp* eens volzins bestaat doorgaans uit een substantief of voornaamw.; intusschen kunnen ook de andere rededeelen, zelfs de partikels, wanneer men ze als iets zelfstandigs voorstelt, het subject uitmaken (1). — Hetzelfde geldt nagenoeg voor het ge-

(1) A. Het *onderwerp* wordt, slechts voor den vorm, door het onz. persoonlijk voornaamw. *het* voorgesteld bij eenpersoonlijke of eenpersoonlijk gebruikte werkw.; b. v. *het is warm; het gaat hun wel*, enz. — Het eigenlijke onderwerp ligt in het persoonlijk werkw. opgesloten: *warmte is*.

De voornaamwoorden *het, dit, dat* zijn werkelijke onderwerpen in

zegde. — Het hulpwerkwoord *zijn* of *wezen* is het voornaamste koppelwoord. De werkw. *worden*, *blijven*, *heeten* en *schijnen* kunnen ook als koppelwoorden aanzien worden.

3° De bloote volzinnen worden aangevuld of uitgebreid door *bepalingen*. Het onderwerp en tevens het gezegde, of een van beide, kunnen bepalingen ontvangen; b. v. *de neerstige leerling is de vreugde zijner meesters*.

Het *onderwerp* wordt bepaald 't zij door een bijv. naamw., 't zij door een zelfst. naamw. in denzelfden naamval als het onderwerp, 't zij door een bepalend zelfst. naamw. in den genitief, 't zij door tusschenzinnen, enz.

Het *gezegde* wordt bepaald 't zij door bijv. naamw., 't zij door het regiem der werkwoorden, 't zij door bijwoorden aan het werkwoord verbonden, 't zij door omstandigheden van tijd, plaats, maat, werktuig, enz., 't zij door tusschenzinnen, enz.

85. VERDEELING DER VOLZINNEN. — De volzinnen kunnen beschouwd worden, óf ten aanzien van hunnen *vorm*, óf ten aanzien van hunne *onderlinge* of *wederzijdsche* *betekkingen*, óf ten aanzien van hunne *denkbeelden*.

A. Ten aanzien van hunnen *vorm*, worden de volzinnen verdeeld in *eenvoudige* en in *samengestelde* volzinnen.

zinnen als : *het is mijne zuster; dit zijn gevallen; dat zijn mijne wenschen*. Ook in de omgekeerde woordorde : *kinderen zijn het, die.... hij is het, ik ben het* (voor : *het is hij, het is ik*, gelijk in 't Fransch : *c'est lui, c'est moi*, of in 't Engelsch : *it is he, it is i*). — Men ziet dat het koppelwoord bij ons niet met het onderwerp, maar met het gezegde in getal en persoon overeenkomt.

Het bijwoord *er* (*daar*) treedt als onderwerp op in zinnen, waar het de plaats vervangt van het voornaamw. *het*; b. v. *er was een koning; er valt regen*. Dat *er* hier voor *het* staat, blijkt uit het Fransch : *il fut un roi, il tombe de la pluie*, of uit het Hoogduitsch : *er war ein König, es fällt Regen*.

B. De voornaamw. *het*, *dit*, *dat* kunnen ook als gezegden voorkomen; b. v. *is dat uw vader? Ja, hij is het*. In dit geval zet men het in 't Fransch door *le*, en in 't Engelsch door *so over*; b. v. *il l'est, he is so*. — Deze uitdrukking : *hij is het, il l'est, he is so*, is dus gansch verschillig van den hooger gemelden volzin : *hij is het, c'est lui, it is he*.

Eenvoudige volzinnen zijn die, welke slechts één gezegde bevatten; b. v. *de Paus van Rome is het zientlijk hoofd der H. Kerk.* — De volzinnen zijn *samengesteld*, wanneer zij uit twee of meer eenvoudige zinnen bestaan, die te zamen tot eene logische of redekundige eenheid verbonden zijn; b. v. *God belooft een lang en gelukkig leven aan de kinderen, die hunne ouders eeren.*

AANM. Men verwarre de *samengestelde* volzinnen niet met de *samengetrokken* volzinnen. Deze zijn eenvoudige zinnen, waarin twee of meer onderwerpen met hetzelfde gezegde, of onderscheidene gezegden met één onderwerp verbonden worden; b. v. *Adam en Eva waren onze eerste ouders; — de Belg is beschaafd, kundig en vredelievend.*

B. Ten aanzien van hunne *onderlinge betrekking*, verdeelt men de volzinnen in :

a) *Hoofdzinnen*, die op hun eigen bestaan en van geene andere zinnen afhangen, — alhoewel zij dikwijls eene onvolledige beteekenis hebben, en dus eene bepaling vergen; b. v. *Christus stichtte de Kerk*, aan wier hoofd Hij den H. Petrus plaatste.

b) *Ondergeschikte zinnen* of *bijzinnen*, die geen zelfstandig bestaan hebben, en slechts dienen om eenen hoofdzin te voltooien of aan te vullen; b. v. de leerling, *die neerstig is*, wordt van zijne meesters geacht.

c) *Nevengeschikte zinnen*, dat is, in twee of meer tot elkander in verband gebrachte zinnen, die hunne onderlinge zelfstandigheid bewaren, en gelijken rang of dezelfde waarde hebben; b. v. *hij leest, en ik schrijf.*

AANM. Elk eenvoudige volzin is noodwendig een hoofdzin. De onder- en nevengeschikte zinnen behooren alleen tot de *samengestelde* volzinnen.

C. Ten aanzien van de *denkbeelden* welke zij uitdrukken, worden de volzinnen onderscheiden in :

a) *stellige* volz. ; b. v. *God schiep den mensch;*

- b) *mogelijke volz.* ; b. v. *het ware te wenschen* ;
- c) *noodwendige volz.* ; b. v. *de mensch moet sterben* ;
- d) *vragende volz.* ; b. v. *wanneer komt hij ?*
- e) *wenshende volz.* ; b. v. *moge hij zich beteren !*
- f) *gebiedende volz.* ; b. v. *luister naar wijzen raad.*

86. VERBINDING DER NEVEN- EN ONDERGESCHIKTE ZINNEN AAN DE HOOFDZINNEN. — **A.** De *nevengeschikte* volzinnen worden aan de hoofdzinnen verbonden door :

a) *verbindende* voegwoorden ; b. v. *en, ook* ; — *alsmede* door bijwoorden en rangschikkende telwoorden, als *verbind.* voegw. gebruikt ; b. v. *insgelijks, alsmede, daarenboven, bovendien, zoowel - als ook, niet alleen of niet slechts - maar ook, verder, wijders, voorts, eindelijk, deels - deels, nu eens - dan eens, enz.* ; — *ten eerste, ten tweede, enz.* ;

b) *scheidende* voegw. ; b. v. *noch, of - of, enz.* ;

c) *tegenstellende* voegw. ; b. v. *maar, doch, nogtans, echter, niettemin, daarentegen, integendeel, alleenlijk, evenwel, hetzij - of, veeleer, nu, dan, enz.* ;

d) *besluitende* voegw. ; b. v. *daarom, derhalve, bijgevolg, diensvolgens, vandaar, deswegens, zoo of alzoo, dus, te dien einde, enz.* ;

e) *de reden gevende* voegw. *want, immers, en het toegeevende* voegw. *toch.*

B. De *ondergeschikte* volz. worden aan de hoofdzinnen verbonden door :

a) *verhalende* voegw. ; b. v. *dat, hoe, enz.* ;

b) *plaatsbepalende* voegw. ; b. v. *waar, waarheen, enz.* ;

c) *tijdbepalende* voegw. ; b. v. *als, wanneer, zoohaast, terwijl, enz.* ;

d) *voorwaardelijke* voegw. ; b. v. *indien, tenzij, mits, enz.* ;

e) *toegevende* voegw. ; b. v. *schoon, alhoewel, enz.* ;

f) *vergelijkende* voegw. ; b. v. *gelijk, zooals, alsof, enz.* ;

g) *oogmerk aanduid.* voegw. ; b. v. *opdat, ten einde, enz.* ;

h) *verhouding aanduidende voegw.* ; b. v. *naarmate, naargelang, hoe - hoe, enz.* ;

i) *reden gevende voegw.* ; b. v. *omdat, daar, dewijl, vermits, enz.*

j) door behulp der *betrekkelijke voornaamw. die, welke* ;

k) door behulp van bijwoorden of voegwoorden, welke de plaats van *betrekkelijke voornaamw.* vervangen ; b. v. *waarin, waarmede, toen, waar, wanneer, enz.*

l) door *vragende voornaamw.* als *wie, wat (hetgeen), welke, wat voor een, hoedanig, enz.*, alsmede door de *vragende voegwoorden* *wanneer, hoe.*

AANM. a) Naar gelang de voegwoorden óf nevenschikte, óf ondergeschikte volzinnen aan den hoofdzin verbinden, noemt men ze óf *nevenschikkende, óf onderschikkende* voegwoorden.

b) Niet zelden bestaat er logisch verband tusschen de hoofdzinnen en de neven- of ondergeschikte zinnen, zonder dat dit grammatisch wordt uitgedrukt ; b. v. *leeft deugdzaam, (en) gij zult gelukkig zijn ; hij komt niet, (want) hij heeft geenen tijd ; ik zwijg, (dewijl) ik heb genoeg gezeid, enz.*

87. WAARDE DER ONDERGESCHIKTE ZINNEN. — De ondergeschikte zinnen of bijzinnen hebben de waarde van een zelfst. naamwoord, van een bijv. naamwoord, of van een bijwoord. Vandaar de *zelfstandige* (substantieve) bijzinnen, *bijvoeglijke* (adjectieve) bijzinnen, en *bijwoordelijke* (adverbiale) bijzinnen.

A. De *zelfstandige* zinnen zijn die, welke aan den hoofdzin verbonden zijn :

a) door het verhalend voegw. *dat* ; b. v. *ik verneem dat gij aangekomen zijt, d. i. ik verneem uwe aankomst ;*

b) soms door *of, wanneer* de zin iets twijfelachtigs voorstelt ; b. v. *hij vraagt, of ik komen zal ;*

c) door de vragende woorden *wie, wat, hetgeen, welke, waarmede, waarin, waaraan, wanneer, hoe, wat voor een, hoedanig, enz.* ; b. v. *ik zal weten, wie het gedaan heeft,*

d. i. den persoon die....; *ik zeg, wat ik weet*, d. i. de zaak, die....; *ik weet, waar hij is*, d. i. de plaats waar hij is; *ik weet, wanneer hij komt*, d. i. den dag waarop.... enz.

B. De *bijvoeglijke* zinnen zijn die, welke aan den hoofdzin verbonden worden door de betrekkelijke voornaamw. *die* en *welke*, of door behulp van bijwoorden en voegwoorden, welke de plaats van betrekkelijke voornaamw. vervangen, als *waarin*, *waarmede*, *wanneer*, *toen*, *waar*; b. v. *de leerling, die neerstig is, is de vreugde zijner meesters*, d. i. de neerstige leerling is de vreugde zijner meesters; *de dag, wanneer hij gewoon is te komen*, d. i. op welken hij, enz.

C. De *bijwoordelijke* zinnen zijn die, welke aan den hoofdzin verbonden zijn door een der ondergeschikte voegwoorden, de verhalende alleen uitgezonderd; b. v. *hij kwam, toen het te laat was*, d. i. hij kwam te laat; *de leerling wordt geprezen, omdat hij leerzaam is*, d. i. wegens zijne leerzaamheid.

88. PLAATS DER NEVEN- EN ONDERGESCHIKTE ZINNEN. — Ten aanzien van de plaats, welke zij *vóór*, *tusschen* of *achter* de hoofdzinnen kunnen bekleeden, zijn de neven- en ondergeschikte zinnen of *vóórzinnen*, wanneer zij *vóór* den hoofdzin komen, of *tusschenzinnen*, wanneer zij *tusschen* de leden eens hoofdzins staan, of *nazinnen*, wanneer zij *achter* den hoofdzin geplaatst worden. Hieromtrent dienen de volgende regels :

1° De *nevenschikte* zinnen zijn altijd *nazinnen*; b. v. *Vondel werd te Keulen geboren, en overleed te Amsterdam*.

2° De *ondergeschikte* zinnen, door behulp van voegwoorden aan de hoofdzinnen verbonden, kunnen enkele malen als *voorzinnen*, maar beter als *nazinnen* gebezigd worden, — tenware zij slechts op een enkel woord des hoofdzins betrekking hadden. In dit geval komen zij als

tusschensinnen voor, en dit zoohaast mogelijk achter het woord dat zij bepalen; b. v. *dat uw broeder gestorven is, heb ik vernomen*, of beter: *ik heb vernomen, dat enz.*; — *ieder van ons, waar of wanneer hij leve, moet zich aan beproevingen verwachten.*

3° De *ondergeschikte* zinnen, door middel van betrekkelijke voornaamwoorden aan de hoofdzinnen verbonden, komen onmiddellijk, of althans zoo dicht mogelijk achter het woord dat zij bepalen, en vormen dus *tusschensinnen*, tenzij het bepaalde woord den volzin sluite; b. v. *de leerling, die zijne plichten kwijt, is de vreugd van zijne ouders en meesters; de hoogmoed heeft in alle eeuwen de ketteren voortgebracht, die den schoot hunner moeder verscheurden.*

89. SAMENGETROKKEN VOLZINNEN. — Ten einde zijne denkbeelden zooveel mogelijk kort en krachtig uit te drukken, kan men twee of meer volzinnen tot éénen volzin samentrekken.

1° De *nevengeschikte* volzinnen, die een of meer deelen (onderwerp, koppelwoord, gezegde of bepaling) gemeen hebben, laten zich tot een enkelen zin samentrekken, waarin het gemeene deel slechts éénmaal wordt uitgedrukt; b. v. *Hendrik is godvruchtig en (hij is) leerzaam; — U past studie en mij (past) rust; — In de lente ontluikt de natuur, en (in de lente) gaan de harten der menschen open voor het genot.*

AANM. a) Men neme vooral in aandacht dat in de samentrekkingen het woord, welk als gemeen aanzien wordt, werkelijk en wezenlijk gemeen zijn moet, zoo wel in beteekenis als in spraakkundigen vorm. Men zegge dus niet: *Annibal werd overwonnen, en zijn rijk eene Romeinsche provincie*, omdat *werd* geene gemeene beteekenis heeft in de twee volzinnen. Immers, in den eersten is *werd* het hulpwerkwoord van den lijdenden vorm; in den tweeden volzin heeft *werd* de beteekenis van het Fransche *devenir*. — Het is even onnauwkeurig te schrijven: *mijn broeder was rijk en ik arm*, om-

dat *was* in de twee zinnen geen gemeene spraakkundige vorm is. Immers, het staat vooreerst in den 3^{en} persoon, en komt dan in den 1^{en} voor. — Nog minder goed zou men schrijven : *mijn broeder is rijk, en ik arm* : men zegge : *mijn broeder is rijk, en ik ben arm*.

b) De samentrekking is echter niet altijd noodzakelijk. Duidelijkheid, nadruk en welluidendheid vereischen enkele malen dat men de samentrekking verwaarlooze; b. v. *hij heeft gelijk, of hij heeft ongelijk*.

2° De samentrekking der *ondergeschikte* volzinnen gebeurt door behulp : a) van bijstelling of appositie; — b) van de onbepaalde wijs der werkw., voorafgegaan van het voorzetsel *te*; — c) van onverbogen bijvoeglijke naamwoorden; — d) van onverbogen tegenwoordige of — e) verleden deelwoorden; b. v.

UITGEBREIDE BIJZINNEN.

- a) *Karel, die de steun was van zijn huisgezin, is te Antwerpen overleden.*
- b) *Ik kan u niet toestaan, dat gij heden uitgaat.*
- c) *De mensch, die wars is van ijdele praal, volbrengt in stilte zijne plichten.*
- d) *Terwijl hij aan het hoofd van een talrijk leger stond, veroverde Alexander de Grootte gansch Azië.*
- e) *Omdat ik door de noodzakelijkheid gedwongen ben, zie ik van mijn voornemen af.*

SAMENGETROKKEN BIJZINNEN.

- Karel, de steun van zijn huisgezin, is te Antwerpen overleden.*
- Ik kan u niet toestaan heden uit te gaan.*
- De mensch, wars van ijdele praal, volbrengt in stilte zijne plichten.*
- Aan het' hoofd van een talrijk leger staande, veroverde Alexander de Grootte gansch Azië.*
- Door de noodzakelijkheid gedwongen, zie ik van mijn voornemen af.*

AANMERKINGEN. 1° In de samentrekking van bijzinnen door middel van de onbep. wijze der werkwoorden voorafgegaan van *te*, hoede men zich zorgvuldig voor het overtellig gebruik van het voorzetsel *van*. Dit voorzetsel kan slechts daar gebezigd worden, waar de bijzin de plaats vervangt van eenen genitief of van eene bepaling met *van*; b. v. : *het is eene moeilijke kunst van iedereen te voldoen, en ; het is moeilijk iedereen te voldoen; — spreek mij nooit meer van*

naar Engeland te gaan, en : ik verzoek u te zwijgen, of de zaal te verlaten.

2° Men moet vooral zorg dragen van nooit eene samentrekking te doen, tenzij de beide zinsleden hetzelfde onderwerp gemeen hebben. Weshalve is de volgende zin af te keuren : *het leger der vijanden in verwarring gerakende, gaf de veldheer bevel, enz.*; — zegt : *toen het leger der vijanden in verwarring geraakte, gaf de veldheer bevel, enz.*

90. WOORDORDE OF WOORDSCHIKKING. — De *woordorde* of *woordvoeging* (syntaxis) is de kennis der regelen, waar men de woorden der Nederlandsche taal moet naar rangschikken, om overeenkomstig den bijzonderen aard dier taal onze gedachten uit te drukken.

Er bestaan in onze taal vier soorten van woordorden of woordschikkingen, te weten : de *verhalende*, de *vragende*, de *verbindende* en de *omgezette* woordschikking.

A. Verhalende woordschikking. De *verhalende* woordschikking (1), — aldus genoemd, omdat men zich daar veelal van bedient, wanneer men een kort en eenvoudig verhaal doet, — vereischt dat de woorden geplaatst worden in de volgende logische of natuurlijke orde :

- 1° *Onderwerp*, voorgegaan of gevolgd van bepalingen.
 - 2° *Koppelwoord*,
 - 3° *Gezegde*,
- } 2° *Werkwoord* met zijne bepalingen.

Wat de *bepalingen* betreft, men zie de plaats, welke zij in de volgende volzinnen bekleeden :

Onderwerp met zijne bepalingen.	}	God is almachtig.
		Onze ziel is onsterfelijk.
		Het lichaam der menschen is sterfelijk.
		De wonderbare loop der sterren in het hemelgewelf, is.....
		Gods vaderlijke goedheid is.....
		Deze mijne twintig neerstige leerlingen zijn.....
		Deze mijne twintig <i>hoogst</i> neerstige leerlingen zijn.....

(1) Men noemt de *verhalende* woordorde ook *natuurlijke*, *regelmatige*, *gewoonlijke* of *oordeelende* woordschikking.

Werkwoord
met zijne bepalingen.

- De vader geeft *den kinderen eene belooning.*
De vader geeft *aan* de kinderen eene belooning.
De vader geeft eene belooning *aan* de kinderen.
De vader *heeft* den kinderen eene belooning *gegeven.*
De vader *zal* den kinderen eene belooning *geven.*
De vader *zou* den kinderen eene belooning *gegeven hebben.*
De vader geeft *ze (haar)* den kinderen.
De vader geeft *hun* eene belooning.
De vader geeft *ze hun.*
De vader geeft den kinderen eene belooning *van groote waarde.*
De vader gaf *gisteren in den hof* den kinderen eene belooning van.....
De vader gaf *zijn* kinderen gisteren in den hof eene.....
De vader geeft *vrijwillig* eene belooning aan zijne kinderen.
De vader geeft *zeer* vrijwillig eene.....
De vader gaf *gisteren* zeer vrijwillig eene.....
De vader gaf gisteren *hier in huis* zeer vrijwillig eene.....
De vader *stond* gisteren..... zijne goederen aan de kinderen *af.*
De vader *heeft* gisteren..... zijne goederen aan de kinderen *afgestaan.*

B. Vragende woordschikking. De *vragende* woordschikking wordt aldus genoemd, omdat zij voornamelijk bij vragen gebruikt wordt. — In deze woordorde plaatst men het onderwerp achter het werkwoord, en de bepalingen van het onderwerp en van het gezegde staan op dezelfde plaats, als in de verhalende woordschikking.

De vragende woordorde wordt gebezigd :

- a) Wanneer men iets vraagt ; b. v. *zal uw broeder komen ?*
- b) Wanneer men iets gebiedt ; b. v. *leert (gij) wel uwe les.*
- c) Wanneer men iets wenscht ; b. v. *moge God ons beschermen !*
- d) In voorwaardelijke en veronderstellende zinnen, met weglating der voegwoorden *indien, tenzij, schoon, enz. ;* b. v. *hadde ik uwen raad gevolgd ! wierdet gij ziek, ik zou u komen verzorgen.*
- e) In uitroepingen ; b. v. *hoe wonderlijk is God in zijne werken !*
- f) Wanneer een bijwoord, eene tijd- of plaatsbepaling, of eenig ander deel der rede, buiten het onderwerp, in 't begin van eenen

zin gesteld worden; b. v. *schoon zingt die vogel; in de lente herleeft de natuur; in de klas moet men zwijgen; mijn vaderland zal ik beminnen.*

g) Wanneer bijzinnen voorafgaan; b. v. *indien uw broeder komt, moet gij mij verwittigen.*

h) In tusschenzinnen, waarin men de woorden van iemand aanhaalt; b. v. *laat de kleine kinderen tot mij komen, zegt de Zalig-maker.*

UITZONDERINGEN. De *verhalende* woordorde wordt vereischt, wanneer het onderwerp der rede een vragend bijvoeglijk naamw. of voornaamwoord is; alsook, wanneer echte voegwoorden, als *maar, indien, dewijl, vermits*, enz. aan het hoofd der rede staan; b. v. *welke vriend zal u komen bezoeken? wie heeft u dat gezegd? indien gij verlangt, mij te spreken....*

C. Verbindende woordschikking. De *verbindende* woordschikking onderscheidt zich van de twee vorige woordorden daardoor, dat het werkwoord hier de laatste plaats, of althans eene der laatste plaatsen in de rede bekleedt.

Men gebruikt de verbindende woordorde bij de ondergeschikte volzinnen, die door middel van een voegwoord, van een betrekkelijk voornaamwoord, of van andere woorden, welke eenige betrekking kunnen aanduiden, met den hoofdzin verbonden worden; b. v. *men moet wijzer worden, naarmate men ouder wordt; de leerlingen, die hunne plichten kwijten, zijn bemind van ouders en meesters; er is niets in de wereld, waarvan God de maker niet zij.*

D. Omgezette woordschikking. De *omgezette* woordschikking heeft plaats, wanneer men de woordorde, in de aangehaalde regels voorgeschreven, niet in acht neemt.

Deze woordschikking, eene der schoonste eigenschappen onzer moedertaal, biedt alle middelen aan, om niet alleen de *duidelijkheid* en de *kracht* onzer denkbeelden te vermeerderen, maar tevens om in de rede eene hoogst behagelijke *verscheidenheid* te brengen.

Wat deze woordschikking vooral kenmerkt, is de

plaatsing, in het begin der rede, van het denkbeeld waar wij het meeste gewicht aan hechten. Immers, zegt prof. David, het spreekt van zelf dat hetgeen in 't begin eener rede staat, de aandacht sterker tot zich trekt, dan wat verder, vooral in het midden van eenen volzin, geplaatst is; b. v. *oneindig is Gods barmhartigheid.*

In de omgezette woordorde bekleedt dus dit zindeel, waarop men voornamelijk de aandacht des lezers wil vestigen, de eerste plaats; het koppelwoord de tweede, en het onderwerp de derde plaats.

In den volgenden zin : *ik zal morgen te Brussel onverpoost mijne rekening effenen*, staat alles in zijne natuurlijke orde en in de gewone woordschikking. Maar, volgens dat men nu meer bijzonder op eene der onderscheidene bepalingen of omstandigheden wil aandringen, kan men die voorop zetten, en er dus het hoofddenkbeeld des volzins van maken, in dezer voege : *morgen zal ik te Brussel*, enz., — *te Brussel zal ik morgen*, enz., — *onverpoost zal ik morgen*, enz., — *mijne rekening zal ik morgen*, enz., — *effenen zal ik morgen*, enz.

AANMERKINGEN. a) De omzetting kan bij twee of meer onbepaalde wijzen niet geduld worden; b. v. *gij hadt het mij moeten schrijven*; — *gij hadt het mij moeten laten weten*, en niet anders.

b) Men moet zich altijd wachten van door omzettingen de taal geweld aan te doen, of de duidelijkheid te benadeelen, gelijk in den volgenden zin : *God bemint het schepsel*, waarin *God* en *het schepsel* als onderwerp kunnen aanschouwd worden. In het eerste geval zegge men dus : *God bemint het schepsel*; in het laatste : *het schepsel bemint God*.

c) Gelijk de plaatsing van eenig deel der rede in den aanvang zeer dikwerf den nadruk kan bevorderen, zoo kan het bij omkeering van nut wezen een denkbeeld, dat men wil doen uitkomen, aan het einde van den zin te plaatsen; b. v. *de deugdzame aarzelt niet de vriendschap der wereld op te offeren aan de vriendschap van God*. De onbepaalde wijze zou den zin moeten sluiten; doch, tot vermeerdering van den nadruk, wijkt men hier van den gewonen regel af.

91. PERIODEN. — Uit de vereeniging van eenen hoofdzin met een, twee, drij, en soms vier en vijf, onder- of nevensgeschikte zinnen, ontstaan de twee-, drij-, vier-, en zelfs vijf- en zesledige *perioden* (1).

Elke periode, ze zij groot of klein, heeft twee hoofddeelen, het *voorzindeel* en het *nazindeel*.

De algemeene vereischten der perioden zijn : *eenheid, volheid, gepastheid, behoorlijke grootte, welluidendheid, juiste plaatsing, evenredigheid* en *opklimming der bestanddeelen*.

a) In de volzinnen moet *eenheid* heerschen, dat is : er moet slechts één hoofddenkbeeld in iedere periode voorkomen. Alles, wat geene betrekking heeft tot de hoofdgedachte, moet weggelaten worden, en al de deelen des volzins moeten zóó verbonden zijn, dat zij een onafbreikbaar geheel uitmaken. De volgende volzin is dus, wegens gebrek aan eenheid, te verwerpen : *de tocht der Grieken, onder Alexander, ging door een onbebouwd land, welks wilde bewoners soberlijk leefden, daar geheel hun rijkdom bestond in eene soort van kleine schapen, wier vleesch tranig en onsmakelijk was, dewijl deze dieren gewoonlijk op dooden zeevisch aasden*.

De eenheid wordt mede grootelijks benadeeld door de verandering van plaats en onderwerpen der handeling. Eindelijk is nog strijdig met de eenheid, den geregelden voortgang der rede te verbreken, met zonder noodzakelijkheid het onderwerp van toestand te doen veranderen, b. v. uit den bedrijvenden in den lijdenden zin, als : *werkzaamheid versterkt het lichaam, ontwikkelt de vermogens der ziel, en alle kwade gedachten en genegenheden worden door haar geweerd*; het moet zijn : *en weert alle kwade gedachten en genegenheden*.

b) De *volheid* der perioden bestaat daarin, dat het hoofddenkbeeld door zekeren rijkdom van bijkomende gedachten en uitdrukkingen ondersteund wordt. De eenvoudige volzin b. v. : *zelfs Bentham heeft de noodzakelijkheid der doodstraf bekend*, krijgt zijne volheid in deze periode : *dat er gevallen zijn, waarin de doodstraf het eenige middel is om verdere onheilen te verhoeden, heeft zelf Bentham niet in twijfel getrokken, schoon hij dezelve met recht voor zoo*

(1) In 't Grieksch περίοδος, d. i. *omwegen*, van περί, *om*, en ὁδός, *weg*. — Vgl. Beijer en David.

dikwerf noodzakelijk niet houdt, als in de stráfwetten aangenomen wordt.

e) Deze volheid moet echter uit de zaak zelve voortvloeien, en even van nutteloozen overvloed als van droogheid verwijderd zijn : met andere woorden, de volheid moet *gepast* zijn.

d) De volzinnen moeten eene *behoortijke grootte* hebben. Men hoede zich dus van de rede in menigvuldige kleine volzinnen te versnipperen, en ze alzoo gedwongen en eentonig te maken. Het is vooral door behulp der voegwoorden, dat men de gewenschte uitgebreidheid aan de volzinnen geeft. In plaats van te zeggen : *Mijn vriend was gisteren bij mij. Ik heb hem over eene belangrijke zaak gesproken. De gelegenheid was gunstig*; — zegt : *mijn vriend was gisteren bij mij; en, daar dit eene gunstige gelegenheid was, zoo heb ik hem over eene belangrijke zaak gesproken.*

e) Eene der voornaamste, ja noodzakelijkste hoedanigheden der perioden is de *welluidendheid* (*harmonie*). Om welluidende volzinnen te bouwen, is het niet genoeg schoonklinkende woorden te kiezen; men moet tevens die woorden op zóódanige wijze plaatsen en rangschikken, dat het gehoor door het geheel voldaan, en op de meest mogelijke wijze gestreeld wordt. De welluidendheid moet natuurlijk, dat is, gemaakt noch gezocht wezen. Als de zinnen welluidend zijn, wordt de stijl het natuurlijk ook; men zegt alsdan dat de stijl *prozamaat* (*nombre*) heeft, eene hoedanigheid waar de oude Grieksche en Latijnsche schrijvers bijzonder op gesteld waren.

f) In de volzinnen moet de *juiste plaatsing* der leden in acht genomen worden. Het verzuim daarvan kan tot groote schennis der vloeibaarheid, en soms ook wel tot dubbelzinnigheid aanleiding geven, vooral bij het opnemen van bijkomende omstandigheden en het invlechten van tusschenzinnen. In het volgende : *de lente, waarop de aarde, diè tot hiertoe met sneeuw en ijs gesloten was, zoo lang wachtte, nadert thans...* volgen drie gezegden, deels tot verschillende onderwerpen toebehoorende, onmiddellijk op elkander, waardoor verwarring en hardheid ontstaan. Men zegge dus beter : *thans nadert de lente, waarop de aarde, die tot hiertoe met sneeuw en ijs gesloten was, zoo lang wachtte.*

g) De *evenredigheid* der perioden eischt onder anderen dat, wanneer twee dingen met elkander vergeleken of tegen elkander overgesteld worden, zekere gelijkheid van denkbeelden en uitdrukkingen plaats hebbe in de laatste leden en woorden des volzins. In plaats dus van : *de spotters houden het met dengene, die den moes-*

ten geest doet blijken; het ernstige gedeelte des menschedoms met hen, die de beste redenen doen gelden, zegge men: de spotters houden het met dengene, die den meesten geest doet blijken; de ernstigen met hem, die de beste redenen doet gelden.

Zie hier eene periode van Van der Palm, waarin evenredigheid heerscht: « Daar Dichtkunst en Welsprekendheid beiden hetzelfde middel, de taal namelijk gebruiken, om hare (hunne) gewaarwordingen en gevoelens te uiten; — daar zij beiden, doch de eene meer, de andere minder, zich boven den toon van het gewone gesprek verheffen; — daar zij beiden overdrachtelijke en verbloemde spreekwijzen, hetgeen men thans zinnelijke taal verkiest te noemen, doch de eene meer, de andere minder bezigen; — daar zij beiden eene soort van muzikale welluidendheid, doch de eene veel meer, de andere veel minder, in den aanleg en afloop harer (hunner) rede najagen (VOORZINDEEL); — is natuurlijk de vraag ontstaan: waarin verschillen zij van elkander? Waarin is de reden van dit meer of minder gelegen? (NAZINDEEL). »

h) De opklimming moet niet minder in acht genomen worden. Alzoo mag eene sterke uitdrukking nimmer door eene zwakkere gevolgd worden. Na heiligschennis mag men niet meer gewagen van dieverij; — noch van stoutmoedigheid en onbeschaamdheid, na gesproken te hebben van roof en moord.

Ter bevordering der opklimming plaatse men het langste lid eens volzins op het laatst, zonder nogtans de evenredigheid der perioden uit het oog te verliezen; b. v. *wanneer onze driften ons verlaten hebben, vleien wij ons dat wij hen hebben verlaten*. In deze periode is het verband der beide leden duidelijker dan in de volgende: *wij vleien ons dat wij onze driften verlaten hebben, wanneer zij ons verlaten hebben*. — Hetzelfde geldt ten opzichte van volzinnen, die uit meer dan twee leden bestaan.

AANMERKINGEN. a) Eenlettergeregige en onbeduidende woorden moeten bij het slot van eenen zin vermeden worden; b. v. *de lente begint, en de natuur komt weer, na eenen langen slaap, in bloemen, kruiden en boomen op*. Men zegge beter: *de lente begint, en met haar ontwaakt de natuur, na eenen langen slaap, wederom tot een nieuw leven*. — Nogtans, wanneer kleine rededeelen het hoofddenkbeeld uitmaken, kunnen zij tot slotwoorden dienen; b. v. *dikwerf vergeet men weldaden, beledigingen nooit!*

b) Naslepende denkbeelden mogen nimmer eenen volzin sluiten; b. v. *met de schriften van Cicero zijn de jonge lieden meer bekend*.

dan met die van Demosthenes, welke nogtans den eerste verre overtreft, ten minste als redenaar. Dit laatste komt hinkende achteraan.

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZINSCHIEDING.

92. ZINSCHIEDING. — De *zinschielding* of *punctuatie* bestaat in het gebruik van zekere teekens bij de volzinnen en hunne onderdeelen, ten einde deze behoorlijk te onderscheiden, en de verschillende wijzen van uitdrukking aan te duiden.

Deze teekens zijn van drieërlei soort : de *scheiteekens*, de *zintekens* en de *toontekens*.

93. SCHEITEEKENS. — Door *scheiteekens* verstaat men zekere teekens, waardoor de volzinnen en hunne onderdeelen van elkander gescheiden worden.

De *scheiteekens* zijn :

• het <i>punt</i> ,	; het <i>kommapun</i> ,
• de <i>komma</i> ,	: het <i>dubbele punt</i> .

1° Het **PUNT** staat aan het einde van elken volledigen zin, ten minste waar geen vraag- of uitroepingsteeken dient geplaatst te worden; b. v. *men kent den waren vriend in den nood*.

Het punt wordt nog geplaatst achter alle verkortingen; zoo als : *enz.* (en zoo voorts); — *l. l.* (laatst leden); — *b. v.* (bij voorbeeld); — *meerv.* (meervoud); — *Dec.* (December).

2° De **KOMMA** wordt geplaatst :

a) in *eenvoudige samengetrokken* volzinnen, tusschen al de zindeelen, uitgenomen vóór het laatste, wanneer het door het voegwoord *en* aan de voorgaande leden verbonden is; b. v. *de geboorte, het leven, het lijden en de dood van Christus*.

Wanneer het voegwoord *en* herhaald wordt vóór ieder zindeel, staat de komma, tot op het einde toe, tusschen al de zindeelen; b. v. *En alles bonst, en dreunt, en klotst, en scheurt er van* (Tollens).

Ook de tusschenbegrippen in den eenvoudigen samengetrokken volzin, worden tusschen twee komma's geplaatst; b. v. *de deugd, 't sieraad der ziel, wordt dikwijls hier misprezen; — een vriend, oprecht en hulpvaardig, is een schat.*

Verders ook de namen van aangesproken personen, in eenv. en sameng. volzinnen, nemen eene komma achteraan; b. v. *kinderen, moed!* — Eindelijk schrijft men : *de filosofie of wijsbegeerte*, en : *de filosofie, of de theologie*, volgens de beteekenis van het voegwoord *of*.

Men kan ook de komma bezigen, wanneer verscheidene eigenschappen aan een substantief toegevoegd worden; b. v. *tweede, verbeterde uitgave (tweede uitgaaf, en wel verbeterde)*; zoo ook : *nieuwe, Hollandsche haring (nieuwe haring, en wel Hollandsche)*.

b) In *samengestelde volzinnen* wordt doorgaans de hoofdzin door behulp van eene komma van de neven- en ondergeschikte zinnen gescheiden; b. v. *het is niet genoeg groote hoedanigheden te bezitten, men moet daar weten gebruik van te maken.*

Ook de tusschenzinnen moeten tusschen twee komma's staan; b. v. *wij overwinnen, riep de veldheer uit, of wij sterven!*

5° Het **KOMMAPUNT** wordt vooral gebezigd in samengestelde volzinnen tusschen hoofd- en bijzinnen, wanneer deze van al te groote lengte zijn, of reeds één of meer komma's bevatten; b. v. *men heeft slechts twee uren noodig om van Jeruzalem naar Bethlehem te gaan; maar welke groote herinneringen vervullen den geest des bedevaartgangers op dien korten tocht! — God, hoe vele stemmen schijnen zich tegen uwe opperheerschappij te verheffen; uwe wijsheid, uwe goedheid, uwe voorzienigheid te loochenen; en ons kinderlijk betrouwen op uwe vaderlijke zorgen te bespotten!*

Dikwerf ook, in volzinnen van eenigen omvang, treft men het kommapunt aan vóór een der redengevende of toegevende voeg-

woorden : *dewijl, vermits, alzoo, derhalve, maar, doch, enz.*; b. v. *Abraham vertrouwde op hetgene God hem beloofd had; derhalve gehoorzaamde hij Hem.*

4° Het DUBBELE PUNT wordt gebruikt a) om eene optelling of opsomming aan te wijzen, met of zonder verklarende voegwoorden; b. v. *België telt negen provinciën: Antwerpen, Brabant, enz.* — b) wanneer men iemands eigene woorden aanhaalt; b. v. *Christus zeide: laat de kleine kinderen tot mij komen.* — c) in 't algemeen vóór elken zin, die tot opheldering dient van een voorgaanden; b. v. *het is eene waarheid die nooit door de ondervinding is tegengesproken geweest en nooit zal tegengesproken worden: een rein geweten is de beste balsem voor het hert des ongelukkigen.* — d) eindelijk achter de verklarende voegwoorden, althans wanneer zij van eene uitvoerige verklaring opgevolgd zijn; b. v. *God dienen, dat is: zijne geboden onderhouden en ons leven schikken naar zijne leering.*

94. ZINTEEKENS. — De voornaamste zintekens zijn:

? het vraagteeken, het opschorsingsteeken,
! het uitroepingsteeken,	() het insluitingsteeken,
— het aandachtsteeken of	« » het aanhalingsteeken,
de lange streep,	§ het afdeelingsteeken.

1° Het VRAAGTEEKEN wordt op het einde eener rechtstreeksche vraag gezet; b. v. *wie zal mij vrijspreken, als mijn geweten mij beschuldigt?*

2° Het UITROEPINGSTEEKEN wordt achter de tusschenwerpsels geplaatst, alsook achter elke hartstochtelijke uitboezeming; b. v. *ach! wat ben ik ongelukkig!* — *Komt! naar het Oosten! door de schotsen! opwaarts henen! De zege wacht ons! viert de schoten! kindren, moed!* » (Tollens).

3° Het AANDACHTSTREEKEN dient om de aandacht van den lezer in te roepen op het volgende; b. v. *het grootste*

ongeluk voor den mensch is — een plichtig geweten; of om in eene samenspraak aan te duiden, aan welken spreker de woorden behooren; b. v. Hoe gaat het, vriend? — Wel, gelijk gij ziet.

4° Het OPSCHORSINGSTEEKEN plaatst men daar, waar de spreker door aandoening zijne rede moet onderbreken; b. v. *Ik draag mijn lot geduldig, maar mijne moeder... mijne dierbare moeder... waarom deelt zij in mijne straf!*

Ook wanneer een spreker in zijne rede door een anderen spreker onderbroken wordt, of zijne gedachte niet ten volle durft neerschrijven; b. v. *ik wilde hem geld leenen, maar... gij verstaat mij.*

Eindelijk in een hartroërend tafereel mag een schrijver van dit scheiteeken gebruik maken; b. v. *'t Geveesd gevaarte naakt,... en ieder knielt, en stort zijn jongste bede....* (Tollens).

5° Het INSLUITINGSTEEKEN (*parenthesis*) dient om woorden of voorstellen in te sluiten, die tot het verstaan van den zin niet noodzakelijk zijn, en wordt door twee haakjes, of ook door twee streepjes aangeduid; b. v. *hij mishandelde (wie ijst niet bij dit verhaal?) zijne eigene moeder; of: hij mishandelde — wie ijst niet bij dit verhaal? — zijne eigene moeder.*

6° Men gebruikt het AANHALINGSTEEKEN om de woorden, die men van anderen letterlijk overneemt, aan te wijzen; b. v. *God sprak: « Daar zij licht! »*

7° Het AFDEELINGSTEEKEN (*paragraaf*) dient om zekere afdeelingen in een geschrift aan te duiden; b. v. § 1. *Letters*, — § 2. *Lettergrepen*, enz.

95. TOONTEEKENS. — De voornaamste *toontekens* of *accenten*, bij de spelling gebruikelijk, zijn :

- ’ het *afkappingsteeken* (*apostroof*),
- “ het *deelteeken* (*trema*),
- ^ het *samentrekkingsteeken* (*circonflex*),
- het *verbindingsteeken* (*koppelstreep*),
- ‡ het *nadruksteeken*.

1° Het **AFKAPPINGSTEEKEN** (*apostroof*) wordt gebezigd, wanneer men eene of meer letters aan 't begin, in 't midden of op 't eind van een woord weglaat; b. v. *t' huis* voor *te huis*, *'t huis* voor *het huis*, *'s mans* voor *des mans*, *'k* voor *ik*, *sterv'ling* voor *sterveling*, *Eng'len* voor *Engelen*, *geev'voor* voor *geve*, *mijn'*, *uw'*, *zijn'* voor *mijnen*, *uwen*, *zijnen*, enz.

AANMERKINGEN. a) Het afkappingsteeken wordt altijd geplaatst aan den kant waar de afkorting geschiedt. — b) In 't midden der woorden is de afkapping slechts in poëzie toegelaten, en wordt thans maar zelden meer aangewezen door de apostroof.

2° Het **DEELTEEKEN** (*trema*) dient om klinkers van elkander te scheiden, die anders in de uitspraak ineen zouden vloeien; b. v. *naüpen*, *geëerd*, *poëzie*, *poët*, *zeeën*, enz.

3° Het **SAMENTREKKINGSTEEKEN** (*circonflex*) duidt aan dat twee lettergrepen samengetrokken, en tot ééne lettergreep gemaakt zijn; b. v. *gebeën* voor *gebeden*, *goôn* voor *goden*, *blaân* voor *bladen*, *waarheên* voor *waarheden*, *schaûw* voor *schaduwe*, enz. — Zie N° 17.

4° Het **VERBINDINGSTEEKEN** (*koppelstreep*) dient a) om samengestelde woorden, die geene gewone samenstelling uitmaken, aan elkander te verbinden; b. v. *Nederlandsch-Fransch* en *Fransch-Nederlandsch Woordenboek*.

b) Om de lastige en onaangename herhaling van een en hetzelfde eindwoord te vermijden; b. v. *boom- en veldvruchten*, *geld- en eerzucht*, *taal- en letterkunde-*, *Joden- en Heidendom*, *eer- en deugdzaam*, *taal- en landgenoot*, enz.

Men neme echter in aandacht dat het verbindingssteeken alleenlijk de plaats mag innemen der afleidingsuitgangen *achtig*, *baar*, *dom*, *heid*, *loos*, *lijk*, *schap*, *zaam*, enz., omdat deze uitgangen, in betekenis evenzeer als in vorm, genoegzame zelfstandigheid bezitten. Men zegge dus niet *bak- en brouwsel*, *leer- en kloosterling*, enz.

Maar, wanneer het slotwoord een stamwoord is, of in 't algemeen een woord dat oprechte zelfstandigheid bezit, hoeft men voor de onderdrukking niet te aarzelen.

c) Om de afbreking der lettergrepen op het einde van eenen schrijf- of drukregel aan te wijzen.

5° Het **NADRUKSTEEKEN** wordt op een woord of op eene lettergreep geplaatst, om aan te duiden dat de lezer er een bijzonderen nadruk moet aan geven; b. v. *één, vóór, dáár, zóó*, enz. — Hetzelfde geldt thans ook voor *en* en *of*, wanneer zij herhaald worden en een bijzonderen nadruk vergen; b. v. *óf overwinnen, óf sterven*.

BIJLAGE.

WOORDAFLEIDKUNDE.

Inleiding.

96. VERKLARING DER WOORDAFLEIDKUNDE EN VOORBEREIDENDE BEGRIPPEN. — De *woordafleidkunde* is de wetenschap, die ons den oorsprong, de vorming of afleiding, de samenstelling, en tevens de beteekenis der stammen en der nieuwe woorden leert kennen.

Om tot die wetenschap te geraken, is het hoogst noodzakelijk in de Nederlandsche woorden drie zaken te onderscheiden, namelijk: den *stam*, de *buigingsdeelen* en de *aanvoegsels* of affixen.

A. De *stam* of *woordstam* is het zakelijk deel, waarin de hoofdbeteekenis en het ware wezen der woorden ligt opgesloten. De *stam* is dus de ziel der woorden, zonder welke geen Nederlandsch woord kan bestaan. *Werp, zoek, sluit, vang, schrijf, loop, luk, grijs*, enz. zijn de stammen van *werpen, zoeken, sluiten, vangen, schrijven, loopen, geluk, grijsaard*, enz.

Men verwarre *stam* of *woordstam* niet met *stamwoord*. De *stam* is de oorspronkelijke vorm, waartoe de afgeleide woorden moeten teruggebracht worden; — *stamwoorden* zijn stammen, die als woorden gangbaar zijn.

B. *Buigingsdeelen* zijn letters of lettergrepen, welke men nu en dan aan woorden hecht, om de verbuiging, de vervoeging, de geslachten, de getallen, de trappen van vergelijking, enz. te kenmerken. Alzoo zijn *-s*, *-en*, *-e*, *-eren* en *-er* de buigingsdeelen van *man-s*, *leer-en*, *groot-e*, *lied-eren* en *hoog-er*, om aan te duiden den genitief enk., den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs, het vrouwelijk geslacht, het meervoud, of den vergelijkenden trap van *man*, *leer*, *groot*, *lied* en *hoog*.

C. Door *aanvoegsels* of *affixen* verstaat men lettergrepen, en soms ook letters, die vóór of achter aan het zakelijk deel der woorden gehecht worden, om nieuwe woorden of afleidsels te vormen. Alzoo ontstaan uit hunne stammen, verbonden met de aanvoegsels *be*, *ge*, *mis*, *on*, *wan*, *-baar*, *-dom*, *-heid*, *-lijk*, *-sel*, *-st*, *-t*, enz. de afleidsels *beloop*, *genoot*, *misdaad*, *oneer*, *wanhoop*, *achibaar*, *rijkdom*, *wijsheid*, *doenlijk*, *voedsel*, *winst*, *schrift*, enz.

Aanvoegsel (*affix*) is de algemeene benaming, die *voorvoegsel* (*præfix*) en *achtervoegsel* (*suffix*) bevat.

AANMERKING. In ieder Nederlandsch woord zou men te vergeefs die drie hoofddeelen pogen te ontdekken. Er zijn woorden, die uit den stam alleen bestaan; b. v. *strijd*, *trek*, *loop*, *leer*, *val*, *boek*, *groot*, *wit*, enz.; — andere bevatten den stam en een voor- of achtervoegsel; b. v. *geleerd*, *onkruid*, *oorzaak*, *leeraar*, *leerling*, *leerzaam*, enz. — Niet zelden echter komen de drie hoofddeelen in één en hetzelfde woord eens of meermaals voor. Alzoo, in het woord *ongehoorzaamheden* vormt *hoor* den stam; *on* en *ge* zijn voorvoegsels, *zaam* en het oude *hede* (thans *heid*) achtervoegsels, en de sluit-*n* is het buigingsdeel om het meervoud aan te duiden.

97. VERDEELING DER WOORDEN NAAR HUNNEN OORSPRONG. — Alle Nederlandsche woorden, ten aanzien van

hunnen oorsprong, zijn *stamwoorden*, *afgeleide woorden*, *middelwoorden*, of *samengestelde woorden*.

A. *Stamwoorden* zijn éénlettergrepige woorden, die niets bevatten of schijnen te bevatten dan den stam, en die bijgevolg geene uiterlijke kenteekenen dragen, welke bewijzen of doen vermoeden, dat zij van andere woorden gevormd zijn; b. v. *berg*, *huis*, *hand*, enz.

B. *Afgeleide* woorden zijn die, welke zich duidelijk aan ons vertoonen, als uit andere woorden voortgesproten, en die daarbij niet zichtbaar voor elks oog uit de vereeniging of samenkoppeling van twee of meer afzonderlijke woorden bestaan; b. v. *breekbaar*, *menſchheid*, enz.

C. *Middelwoorden* (1) zijn woorden, die door hun voor- of achtervoegsel het voorkomen hebben van afgeleide woorden, en die nogtaus van geene bekende woorden gevormd zijn; b. v. *gezond*, *gering*, *akker*, *hagel*, enz.

D. *Samengestelde* woorden zijn die, welke door de samenvoeging of vereeniging van twee of meer op zich zelve bestaande woorden gevormd zijn; b. v. *godsdiens*t, *nieuwjaar*, *sneeuw*wit, enz.

§ 1.

Stamwoorden.

98. BIJZONDERHEDEN. — 1° Onder de verschillende rededeelen (2) treft men stamwoorden aan; b. v.

(1) Men noemt die woorden *middelwoorden*, omdat zij uiterlijk tot de *afgeleide* en innerlijk tot de stamwoorden schijnen te behooren, en dus eene *middelsoort* uitmaken. Minder goed noemt men ze *onechte stammen*. — Zij houden op *middelwoorden* te zijn, zoodra hunne afleiding bekend wordt: alsdan gaan zij in de klasse der *afgeleide woorden* over. — Vgl. Te Winkels *Leesboek der Nederl. Spelling*, § 64.

(2) Dewijl de *tusschenwerpsels* eigenlijk geene oprechte woorden zijn, maar veelal nabootsing van geluiden, zullen wij van hen in de woordafleidkunde niet gewagen.

zelfst. naamw. : *berg, huis, hand* ;
lidwoorden : *de, het, een* ;
bijv. naamw. : *groot, dik, dun, koud* ;
telwoorden : *een, twee, drij, vier* ;
voornaamw. : *ik, gij, hij, zij* ;
werkwoorden : *eten, drinken, slapen* ;
bijwoorden : *toen, hier, daar, nu* ;
voorzetsels : *in, met, op, na, bij* ;
voegwoorden : *naar, of, en, dan, enz.*

2° Alle stamwoorden zijn *éénlettergrepig*. Zelfs de werkwoorden *eten, drinken, slapen, enz.*, alhoewel zij als tweelettergrepige woorden voorkomen, maken nogtans geene uitzondering aan den regel, dewijl de uitgang *-en* slechts tot buigingsdeel dient van (*ik*) *eet, drink, slaap*, om den tegenw. tijd des infinitiefs aan te duiden.

3° Hier zij, in 't voorbijgaan, met Lulofs aangestipt, dat alle ongelijkvloeiende werkwoorden voor zuiver Nederlandsche, of althans voor zuiver Deutsche woorden moeten gehouden worden.

Alle bastaardwerkwoorden, die wij uit vreemde talen ontleenen, zijn integendeel altijd gelijkvloeiend; b. v. *kronen, tronen, prediken, offeren*, en vele soortgelijke.

§ 2.

Afgeleide woorden.

99. WIJZEN VAN AFLEIDING. — Er zijn vooral vier verschillende wijzen van afleiding, te weten :

a) de *onmiddellijke* of *rechtstreeksche* afleiding (van gelijkvloeiende werkwoorden);

b) de afleiding (uit ongelijkvl. werkw.) door *vocaalverwisseling* ;

c) de afleiding door *voorvoegsels* ;

d) de afleiding door *achtervoegsels*.

AANMERKING. Onder al de rededeelen, de lidwoorden uitgezonderd, treft men afgeleide woorden aan :

zelfst. naamw. : *keus, misdaad, menschdom*;
 bijv. naamw. : *bevreesd, achtbaar, kunstig*;
 telwoorden : *elf, twelf, twintig*;
 voornaamw. : (de) *mijne, (de) uwe, (de) zijne*;
 werkwoorden : *bezien, pijnigen, pompen*;
 bijwoorden : *waartlijk, dagelijks, opwaarts*;
 voorzetsels : *wegens, langs, volgens*;
 voegwoorden : *deels, gevolgelijk, anders, enz.*

100. ONMIDDELLIJKE OF RECHTSTREEKSCH E AFLEIDING. — Uit zelfst. naamw., bijv. naamw., bijwoorden of voorzetsels, werkwoorden, enz., — hetzij die woorden stamwoorden, middelwoorden, afgeleide of samengestelde woorden zijn, — spruiten gelijkvloeiende werkwoorden voort, doorgaans zonder verandering van de letters der stamwoorden, en door enkele toevoeging van den werkwoordelijken uitgang *en*.

A. AFGELEIDE WERKWOORDEN VAN ZELFSTANDIGE STAM-NAAMWOORDEN :

a) Van *ploeg* komt *ploegen*; van *eg* komt *eggen*;
 » *visch* » *visschen*; » *vink* » *vinken*;
 » *spel* » *spelen*; » *vijl* » *vijten*, enz.

Al deze werkwoorden beteekenen zich met *datgene bezig houden*, wat de stam aanwijst.

b) Van *vel* komt *villen*; van *keel* komt *kelen*;
 » *pel* » *pellen*; » *nek* » *nekken*;
 » *schel* » *schillen*; » *schuim* » *schuimen*, enz.

Deze werkwoorden geven het *berooven* te kennen van het voorwerp, dat door het stamnaamwoord is uitgedrukt.

B. AFGELEIDE WERKW. VAN ZELFST. MIDDELWOORDEN :

Van *akker* komt *akkeren*; van *geesel* komt *geeselen*;
 » *spijker* » *spijkeren*; » *kegel* » *kegelen*;
 » *hagel* » *hagelen*; » *ratel* » *ratelen*, enz.

C. AFGELEIDE WERKWOORDEN VAN ZELFST. AFGELEIDE EN SAMENGESTELDE NAAMWOORDEN :

Van *voeder* komt *voederen*; van *twijfel* komt *twijfelen*;
» *kruimel* » *kruimelen*; » *windel* » *windelen*;
» *beitel* » *beitelen*; » *schoolmeester* » *schoolmeesteren*.

D. AFGELEIDE WERKWOORDEN VAN BIJVOEGLIJKE NAAMW. :

Van *wit* komt *witten*; van *matig* komt *matigen*;
» *blauw* » *blauwen*; » *heilig* » *heiligen*;
» *grijs* » *grijzen*; » *machtig* » *machtigen*.

a) Deze voorbeelden bewijzen dat de werkwoorden, van bijv. naamw. afgeleid, het *maken*, of het *worden*, of het *maken* tevens en het *worden* uitdrukken van wat het bijv. stamwoord inhoudt. Alzoo, *witten* is zooveel als *wit maken*, *grijzen* staat voor *grijs worden*, terwijl *blauwen* in de beteekenis van *blauw maken* (bedrijv.) en van *blauw worden* (lijdende) kan optreden. — b) De veelvuldige werkw., die van de bijv. naamw. op *ig* gevormd worden, beteekenen meestal het *maken* of *voortbrengen* van de eigenschap, welke in het adjectief ligt opgesloten.

E. AFGELEIDE WERKWOORDEN VAN BIJWOORDEN OF VOORZETSELS :

Van *in* komt *innen*; van *op* komt *opperen*.
» *uit* » *uiten*;

F. AFGELEIDE WERKWOORDEN VAN ANDERE WERKW. :

Van *zwijken* komt *zwichten*; van *steken* komt *stikken*;
» *knijpen* » *knippen*; » *buigen* » *bukken*;
» *slijpen* » *slijpen*; » *nijgen* » (k)nikken.

Deze werkwoorden drukken de *versterking* uit van het begrip, dat in den stam ligt opgesloten.

101. AFLEIDING DOOR VOCAALVERWISSELING. —

Deze afleiding geschiedt doorgaans met verandering van den klinker des stamwoords, uit een der drie hoofdtijden van de ongelijkvloeiende werkwoorden, namelijk uit den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs, uit den onvol-

maakt verleden tijd derzelfde wijze, of uit het verleden deelwoord

<i>beren</i> (bairan = dragen) : baar,	<i>glijden</i> : glij(baan), glad, glas,
(ge)boorte, berrie, gebaar, (op)-	<i>graven</i> : graf, greb, groeve, gracht,
beuren,	<i>grijpen</i> : greep, (be)grip,
<i>bergen</i> : berg, (her)berg, borg,	<i>helpen</i> : hulp,
burg,	<i>kiezen</i> : keus, keur,
<i>bidden</i> : (ge)bed, bede,	<i>klieven</i> : kloof, kluft, kluif, klip,
<i>bieden</i> : bode, (ge)bod, bood-	klauw,
(schap), gebied,	<i>klinken</i> : klink, kling, klank, (ge)-
<i>bijten</i> : ontbijt, bijt, bits, beet,	klink,
(ge)bit, bitter,	<i>knijpen</i> : kneep, knip, knep,
<i>binden</i> : band, (ge)bint, verbond,	knap,
bies, bende, bundel (1),	<i>komen</i> : (be)kwaam, komst, (vol)-
<i>blijken</i> : blijk, blikken, blik, blik-	komen,
sem, blekken, bleek, blaken,	<i>krijten</i> : kreet, krijschen,
<i>blinken</i> : blink, blank,	<i>krimpen</i> : kramp, krimp, (be)-
<i>breken</i> : braak, (ge)brek, bres,	krompen, rimpel,
brok, breuk,	<i>kruipen</i> : krocht, krop, kreupel,
<i>buigen</i> : boog, bocht, beugel,	krook, rups,
buig(zaam), bukken,	<i>liegen</i> : leugen, loochenen,
<i>dijgen</i> : dik, dicht, deeg, dijk,	<i>liggen</i> : laag, (toe)lage, leggen,
deugen, dege(lijk),	leger,
<i>dragen</i> : (ge)drag, dracht,	<i>lijden</i> : leed,
<i>drijven</i> : dreef, (be)drijf, drift,	<i>luiken</i> : luik, beloken (Paschen),
draf, drift(zand),	<i>malen</i> : molen of meulen, meel,
<i>dringen</i> : drang, (ge)drang,	mul, mol en mollig, molm,
<i>drinken</i> : drank, dronk, drenken,	memel,
<i>druipen</i> : drop, druip(steen),	<i>meten</i> : maat, matig, meter,
<i>dwingen</i> : dwang,	<i>mogen</i> : macht, vermogen,
<i>gaan</i> : gang,	<i>nijpen</i> : neep,
<i>gelden</i> : geld, goud, gulden, gilde,	<i>rieken</i> (ruiken) : reuk, ruiker,
<i>genieten</i> : nut, genot, genoot,	rook,
<i>geven</i> : gave, gift, gevel, gaffel,	<i>rijden</i> : rid, ridder, rad, redden,
<i>gieten</i> : goot, geut,	<i>rijgen</i> : reeks, rij, rei,

(1) Ook het woord *bonder* of *bunder*, in 't Latijn *jugerum* (van *jungo*) leidt Ten Kate van *binden* af. « *Bunder* is een stuk land van 240 voet breed en 120 voet lang, zooveel als een *juk* (*jugum*), d. i. een paar *bijeengebundene* ossen, op eenen dag kan afploegen. »

<i>rijten</i> : reet, ritsen, rat,	<i>tijgen</i> (tiegen) : tocht, tucht, teug,
<i>rijzen</i> : rijzig, ras, reizen, reus,	teugel, touw, toom, tuig,
<i>scheren</i> : schaar, scheur, scherp,	<i>tijgen</i> (aantijgen) : (be)tichten,
schertsen,	<i>vangen</i> : vangst, vinger, vast, vat,
<i>schieten</i> : shoot, schot, scheut,	<i>varen</i> : vaart, voer, voeren,
(ge)schut, schutter, schuit,	<i>(ver)drieten</i> : verdriet, (on)ver-
<i>schrijden</i> : schrede,	drotten,
<i>schrijven</i> : schreef, (ge)schrift,	<i>(ver)liezen</i> : (ver)lies, loor, leur,
<i>schuiven</i> : schuif, schoffel,	los, loos, loteren,
<i>sluiten</i> : besluit, sluis, slot, sleu-	<i>vliegen</i> : vlieg, vlug, vleugel,
tel, sloot,	vlucht,
<i>snijden</i> : snede, snoeien,	<i>vlieten</i> : vliet, vlot, vloot,
<i>splijten</i> : split, spleet, (twee)spalt,	<i>vriezen</i> : vorst,
<i>spreken</i> : spraak, spreuk, sprook	<i>wegen</i> : weg, waag, (ge)wicht,
en sprookje, gesprek,	wieg, wiek (d. i. vlerk),
<i>springen</i> : sprankel, sprong,	<i>werpen</i> : worp,
<i>staan</i> : staat, stand, stande,	<i>weven</i> : wafel,
stonde,	<i>wijken</i> : wijk, week, wak,
<i>steken</i> : staak, stek, stok, stoken,	<i>winden</i> : wand, wenden, windsel,
<i>stelen</i> : (dief)stal, (ver)stolen,	<i>wreken</i> : wraak, wrok,
<i>stijgen</i> : steeg, steil (stegel),	<i>wringen</i> : wrang, wrong(el),
stichten,	<i>zien</i> : (in)zage, (ge)zicht,
<i>stijven</i> : stijf, staf, stevig,	<i>zingen</i> : zang,
<i>strijden</i> : strijd, streven,	<i>zitten</i> : (land)zaat, zadel, zetel,
<i>strijken</i> : streek, strook, streelen,	zit(plaats), (inge)zeten,
<i>stuiven</i> : stof, (ge)stuif,	<i>zwijken</i> : zwak, zwichten, zwik.

AANM. Het verschijnsel der klankverwisseling vertoont zich ook eenigerwijze in die woorden, welke zich door *verdubbeling* onderscheiden. Het zijn meestal stammen met den *a*-klank, die deze verdubbeling ondergaan, en deze verdubbeling bestaat in de herhaling derzelfde medeklinkers, maar met verwisseling der *a* door *i*; b. v. *fkfakken*, *sniksnakken*, *kriskrassen*, *klikkklakken*, *tingtang*, *klinkklank*, *mikmak*, *kiskas*, *krikkkrak*, *gripgrap* (van *grijp* of *greep*), *rimram* (van *rijm*), *tiktak*, — *kribbelkrabbel*, *wisjewasje*, *pritsjespraatjes*, enz. — Eene andere soort van verdubbeling is die, waarbij, zonder verandering van klinker, de stam, met den overgang van den eersten medeklinker in *h*, herhaald wordt; b. v. *harrewarren*, *hokketokken*, *hossebossen*, *holderbolder*, enz.

102. AFLEIDING DOOR VOORVOEGSELS. — Voorvoeg-

sels of *præfixen* zijn lettergrepen, die vóór de woorden of woordstammen geplaatst worden, en hunne beteekenis min of meer wijzigen. — De bijzonderste voorvoegsels zijn : *aarts*, *ant*, *be*, *er*, *ge*, *her*, *on*, *ont*, *oor*, *ver* en *wan*.

Aarts, van het Grieksche *ἀρχι*, beteekent het *eerste*, het *voornaamste* in zijne soort, 't zij in goeden, 't zij in kwaden zin ; b. v. *Aartsbisschop*, *aartsschelm*, enz.

Ant, eertijds *and*, beteekent *tegen*, *weder*, en komt slechts voor in *antwoord* en *antwoorden*.

Be vormt a) *zelfst. naamw.*, als *beloop*, *bereik*, *betooq*, *bezit*, enz., die nagenoeg dezelfde waarde hebben als de infinitieven der werkwoorden, met wier stam dit voorvoegsel verbonden is ;

b) *bijv. naamw.*, die het *bezit* aanduiden der hoedanigheid door den stam des woords uitgedrukt ; b. v. *bejaard*, *bevreesd* of *beducht*, *beroemd*, *befaamd*, *bezorgd*, enz.

c) Daarenboven, van substantieven en adjectieven, vormt dit voorvoegsel *bedrijvende werkwoorden*, die aanduiden het *overhandigen* of *mededeelen* (aan personen en zaken) van het voorwerp of van de hoedanigheid door den stam des woords uitgedrukt ; b. v. *bemannen* (met mannen of manschap bezetten), *bedijken*, *bedammen*, *bevolken*, *bedroeven* (droef maken), *benauwen*, *begrooten*, *bezwaren*, enz. — Soms ook wordt door *be* aangeduid het *voorzien* zijn van het stambegrip ; b. v. in *beminnen*, *benijden*, *bekeerlingen*, *bezorgen*, enz.

d) Eindelijk wordt *be* gevoegd bij *onzijdige werkwoorden*, die daardoor *bedrijvend* worden ; b. v. *belachen*, *be-
loopen*, *bewaken*, *beweenen*, *bekijven*, *bewonen*, enz., — ofwel bij reeds bestaande onz. of bedr. werkwoorden, om aan te duiden, dat de werking *ten volle* of *van alle zijden* uitgevoerd wordt ; b. v. *bezaaien*, *begieten*, *beplanten*, *be-
bouwen*, *berooven*, enz.

Er is slechts in samenstelling met de volgende woorden gebruikelijk : *erkennen, erlangen, ervaren, zich erbarmen.*

Ge, verwant met het Lat. *cum, con, co*, vormt a) *zelfst. naamw.*, die een *samenzijn* of eene *vereeniging* uitdrukken ; b. v. *gespeel* (speelmakker), *genoot, gelid, gezin, gebroeder(s), gezwager(s)*, enz.

b) *Ge* vormt nog *zelfst. naamw.*, met achtervoeging van den uitgang *te*, en geeft hun de kracht van eene *verzameling* van eenheden derzelfde soort ; b. v. *gebeente, gebergte, geboomte, gedierte, gevogelte, gewornite*, enz.

c) *Ge*, vóór stammen van werkwoorden, vormt *zelfst. naamw.*,

1° die eene *gedurig herhaalde handeling* of werking, aan één enkelen persoon of één enkel voorwerp toegeschreven, aanduiden ; b. v. *geklater, geloop, gelach, gerammel, getrappel, geraas, geschreeuw*, enz. ;

2° die eene *handeling* of werking, door twee of meer personen *te zamen* verricht, te kennen geven ; b. v. *gedrang, gesprek, gezang, geding, geschil, gespan*, enz. ;

3° die de *daad* des werkwoords aanduiden ; b. v. *geblaas, gebed, gevecht*, enz. ;

4° die het *voortbrengsel* der werking te kennen geven ; b. v. *gebouw, gebak, gedicht, gebraad, geschenk*, enz. ;

5° of eindelijk, die het *werktuig* aanwijzen, of het *vermogen* voor de werking, die door den stam uitgedrukt wordt ; b. v. *gebit, gehoor, gezicht, geduld*, enz.

d) *Ge* vormt *bijv. naamw.*, en duidt het *voorzien zijn* aan van hetgene de stam uitdrukt ; b. v. *gebaard, gerust, gevleugeld, gevland, gebult, geharnast*, enz.

e) *Ge* vormt ook een groot getal nieuwe *werkwoorden*, die veelal de kracht van de enkele woorden behouden, of althans geene bepaalde wijziging aan het begrip der stamwoorden toebrengen ; b. v. *gelukken, geraken, getuigen*,

gelijken, genaken, vergezellen of verzellen, enz. — In eenige gevallen schijnt *ge* aan de werkwoorden de kracht te geven van *samenhandeling* of *overeenkomst* van werking; b. v. *gezeggen, gedenken, gelieven, geleiden, gevallen, enz.*

Her vormt een aantal nieuwe woorden, vooral werkwoorden, en drukt de *vernieuwing* of *herhaling* uit van eene vorige handeling; b. v. *herbouwen, herdoen, herkennen, herdenken, hernieuwen, herstellen, enz.* (1) — *Her* is hier synoniem van *nog eens*.

On beteekent a) *ontkenning, gemis* of *afwezigheid* van iets, en staat dan voor *niet* of *geen*; b. v. *onrust, oneer, ontelbaar, onbevlekt, ongeluk, enz.*; — b) *ontaarding*, en komt dan voor in de bijvoeglijke beteekenis van *slecht, boos, kwaad*; b. v. *onmensch, ondier, onweder, onkruid, enz.*

Ont bij een aantal werkwoorden duidt a) *berooving* aan van wat de stam inhoudt; b. v. *ontbladeren, ontzielen, ontlijven, onthoofden, enz.*;

b) *vrijmaking* of *ontzuremding* van het onderwerp (bij onz. werkw.), of van het voorwerp (bij bedrijvende en wederkeerige werkwoorden), door behulp van wat de stam aanwijst; b. v. *ontgaan, ontloopen, ontvliegen, ontrokken, zich onttrekken, enz.*

c) Eindelijk, bij bedrijv. werkw., beteekent dit voorvoegsel: iemand of iets *in zekeren toestand brengen*, — en, bij onzijdige werkw., *in zekeren toestand geraken*, die door den stam wordt aangewezen; b. v. *ontroeren, ontvreemden, ontdooien, ontvlammen, ontbranden, enz.*

Oor beteekent aanvang of zedelijke beweging uit een punt; b. v. *oorzaak* (de zaak, waaruit eene andere ontstaat), *oorkonde* (dat, waaruit iets gekend is), *oordeelen*

(1) Men verwarre dit voorvoegsel niet met *her* van *hertog, herberg, enz.*, dat van *heer* of *heir* (leger) komt; noch met *her* van *herwaarts* en *herkomst*, waar het eene verkorting van *hier* is.

(d. i. uitdeelen, elk het zijne toekennen), *oorlof* (toelating om uit te gaan), *oorsprong*, enz.

Ver beteekent :

a) *Verwijdering* van een punt, als in : *verbannen*, *verdrijven*, *verjagen*, *vervoeren*, enz.

b) *Verlies*, *vernietiging* of *ongunstigen staat* door middel van den stam des werkwoords ; b. v. *verbranden*, *verbrijzelen*, *verdolgen*, *verdrinken*, *verhangen*, enz.

c) *Ontkenning* of *ontaarding* ; b. v. *verachten*, *vergrijpen*, *verdraaien*, *verloopen*, *verleiden*, enz.

d) *Overgang* of *verwisseling* : 1° van de eene plaats met de andere, als in : *verhuizen*, *verbedden*, enz. ; — 2° van den eenen staat met den anderen, als in : *versteenen*, *verzweren*, enz. ; — 3° door herhaling derzelfde handeling op eene andere wijze, als in : *verkleeden*, *vertalen*, *verhalen*, enz.

e) In eenige werkwoorden, geeft *ver* het afsluiten te kennen van iets, door den stam des werkwoords ; b. v. *verbinden* (eene wonde b. v., door behulp van eenen band), *versperren*, *vernagelen*, *verschansen*, *verstoppen*, *verzanden*, enz.

f) Enkele malen duidt dit suffix *overvloed* of *overdaad* aan, als in *verarbeiten*, *vertwijfelen*, *vreten* (voor *vereten*), enz.

g) Eindelijk geeft *ver* te kennen de *vereeniging* van twee voorwerpen, of het *overdekken* van een voorwerp door een ander, zoodat het eene in het andere, of onder het andere geheel verloren gaat ; b. v. *vermengen*, *versmelten*, *vergulden*, *verzilveren*, enz.

Wan beteekent oorspronkelijk *gebrek*, en geeft doorgaans eene *slechte hoedanigheid* te kennen, als in : *wanbedrijf*, *wanschepsel*, *wangcluid*, enz. — *Wan* is hier synoniem van *slecht*, *gebrekkelig*.

Wan heeft eene *ontkennende* beteekenis in *wanhoop* en *wanhopen*, *wangunst*, *wanorde*, enz.

AANM. Het bijwoord *mis*, dikwijls onder de voorvoegsels gerangschikt, beteekent, even als *wan* : a) een gebrek, de afwezigheid van een deel, dat tot eene zaak noodwendig behoort; b. v. in : *misdaad* (d. i. *stechte* daad), *misleiden*, *misslag*, *misbruik*, enz.; b) eene enkele ontkenning, als in : *miskennen* (d. i. *niet* kennen), *misprizen*, *misachten*, *mislukken*, enz.

103. AFLEIDING DOOR ACHTERVOEGSELS. — *Achtervoegsels* of *suffixen* zijn lettergrepen, of letters, die *achter* de woorden of woordstammen geplaatst worden, en hunne beteekenis meer of min wijzigen.

De achtervoegsels worden onderscheiden in *zelfstandige* en in *min-zelfstandige* achtervoegsels.

Aan de *zelfstandige* achtervoegsels is eene *bepaalde* beteekenis verbonden. — De *min-zelfstandige* achtervoegsels bezitten geene eigenaardige kracht om het stambegrip bepaaldelijk te wijzigen, en vormen eene klas van woorden, *middelwoorden* geheeten, waar wij in § 3 zullen van spreken.

De *zelfstandige* achtervoegsels, die substantieven, adjectieven, bijwoorden, enz. vormen, zijn :

<i>achtig</i> (<i>haftig</i>),	<i>er, aar, laar, naar,</i>	<i>je, ken, lijn, kij,</i>
<i>age,</i>	<i>erd, aard, ier, nier,</i>	<i>lijk,</i>
<i>and,</i>	<i>es, ster, in, egge,</i>	<i>loos,</i>
<i>baar,</i>	<i>heid,</i>	<i>nis,</i>
<i>dom,</i>	<i>ig, erig,</i>	<i>sch</i> (<i>isch</i>),
<i>e</i> (<i>te, de</i>),	<i>ij</i> (<i>erij, arij, nij,</i>	<i>schap,</i>
<i>el</i> (<i>eel, sel</i>),	<i>ernij</i>),	<i>waarts,</i>
<i>en,</i>	<i>ing, ling, ik</i> (<i>rik, k</i>),	<i>zaam.</i>

De zelfst. achtervoegsels, die werkwoorden vormen, zijn : *elen, eren, enen, igen, chten* of *ften*, enz.

Achtig is van tweeërlei aard, naar gelang het den klemtoon al of niet heeft.

a) Wanneer dit suffix den klemtoon ontvangt, duidt het

bezitting aan van datgene, wat de stam aanwijst; b. v. *vreesāchtig*, *waarachtig*, *woonachtig*, enz.

b) Wanneer *achtig* den klemtoon niet ontvangt, beteekent het a) *gelijkheid* of *overeenkomst*, als in *kinderāchtig*, *steenachtig*, *groenachtig*, enz.; — b) *geneigdheid* tot iets, namelijk achter stammen van werkwoorden, als in *speelachtig*, *klapachtig*, *spotachtig*, *praatachtig*, enz.

Haftig, in den grond niet onderscheiden van *āchtig*, duidt het *bezit* aan van het stambegrip; b. v. *ernsthafstig*, *krijfskafstig*, *manhafstig*, *heldhafstig*.

Age a) achter substantieven geplaatst, vormt verzamelwoorden, als *pakkage*, *pluimage*, *plantage*, enz.

b) Achter den stam van werkwoorden, duidt dit suffix *handeling* of *werking* aan; b. v. *kijvage*, *slijtage*, enz.

And duidt een *handelend wezen* aan; b. v. *dwingeland* (van *dwingelen*, thans *dwingen*), *vijand* van het oude *vijen*, d. i. *haten*). *Heiland* (van *heilen* = *heelen*, d. i. *genezen*) is dus een heil- of gelukbewerker, een Verlosser, een Zaligmaker. — *And* is de oude uitgang van het bedr. deelw.

Baar, van het oude *berēn* (dragen), vormt bijv. naamw. en gelijkkluidende bijwoorden.

a) Achter substantieven, adjectieven of bijwoorden duidt dit achtervoegsel het *bezit* aan, het *in zich dragen* van het stambegrip; b. v. *eerbaar*, *wonderbaar*, *dierbaar*, *zonderbaar*, enz.

b) Achter stammen van werkwoorden beteekent dit suffix eene *geschiktheid* of een *vermogen* om dat te doen, maar vooral om dat te ondergaan, wat de stam aanwijst; b. v. *feilbaar*, *strijdbaar*, *valbaar* (d. i. die kan *feilen*, *strijden*, *vallen*), — *eetbaar*, *drinkbaar*, *kenbaar*, *leesbaar* (d. i. wat kan *geēten*, *gedronken*, *gekend* of *gelezen* worden), enz.

Dom beteekent :

a) *toestand*, *staat* of *gesteldheid*, als in *ouderdom*, *rijk-*

dom, wasdom, adeldom, enz. — Al deze woorden zijn van het mannelijk geslacht.

b) Verders geeft *dom* een *ambt* of eene *heerschappij* te kennen, als in *pausdom, bisdom* (voor *bisschopdom*), *priesterdom, hertogdom*, enz. — Al deze woorden zijn onzijdig.

c) Bovendien duidt dit achtervoegsel eene *verzameling* aan, als in *menschdom, Christendom, Jodendom, Heidendom*, enz. — Al deze woorden zijn onzijdig.

E (te, de). — a) Het achtervoegsel *e*, achter bijv. naamw. of stammen van werkw. geplaatst, vormt zelfst. naamw., welke eene *gesteldheid* of eene *hoedanigheid* aanduiden; b. v. *koude* van *koud*, *waarde* of *weerde* van *waard* of *weerd*.

b) Doorgaans echter is de *e* voorafgegaan van eene euphonische *t* (**te**), als in *hoogte, diepte, warmte*, enz.

Gemeente, gezindte en *menigte* bezitten de waarde van verzamelwoorden.

c) Soms ook, achter eenen stam op *n*, wordt het achtervoegsel *e* van eene euphonische *d* (**de**) voorafgegaan, als in *kunde* van *kun*, stam van het werkw. *kunnen*.

El (eel, sel). — a) Achter stammen van werkwoorden geplaatst, beteekent **el** een *werktuig*, als in *sleutel* (van *sluiten*), *windel* (van *winden*), *lepel* (van *leppen*, d. i. *slorpen*), *klepel* (van *kleppen*), *vleugel* (van *vliegen*), *schoffel* (van *schuiven, schoof*), enz.

b) Achter zelfst. naamwoorden geplaatst, duidt *el* niet zelden *verkleinwoorden* aan; b. v. *droppel, kruimel, wegel, korrel*, enz., van *drop* of *drup, kruim, weg, koorn*, enz.

c) Niet zelden wordt het korte *el* tot **eel** verlengd, als in *houweel, tooneel*, enz. van *houwen* en *tonen*.

d) **Sel** (ontstaan uit *el*, met aanhechting eener *s*), achter stammen van werkwoorden geplaatst, beteekent een *werktuig*, als in *deksel* (iets om te dekken), *voedsel, schoei-*

sel, enz. — ° het *voortbrengsel* der werking; b. v. *schepsel*, *baksel*, *brouwsel*, enz.

En vormt bijvoegl. naamw., welke de stof aanduiden, waaruit iets gemaakt is; b. v. *gouden*, *zilveren*, *koperen*, *steenen*, *zijden*, enz.

Er. — a) Achter stammen van werkwoorden, zelfst. naamw. en soms van adjectieven, vormt *er* namen van *mannelijke personen*, die de *handeling* van het stambegrip uitoefenen; b. v. *schrijver*, *arbeider*, *kiezer*, *zanger* (van *zang*), *ridder* (van *rid*), *misdadiger*, enz.

b) Achter stammen van werkwoorden, duidt *er* niet zelden het *werktuig* aan, waardoor de handeling verricht wordt; b. v. *passer*, *blaker*, *snuiter*, enz.

c) Achter namen van sommige landen of plaatsen, vormt *er* substantieven, die den *persoon* te kennen geven, welke uit dat land of die plaats afkomstig is; b. v. *Hollander*, *Rotterdammer*, *Wurtemberger*, *Brabander*, enz.

AANM. *Er* was oudtijds een zelfst. naamw., dat *man* beteekende. *Arbeider*, *boer* (voor *bouer*, van *bouwen*), *kooper*, *speler*, enz. zijn dus niet anders dan synoniemen van *arbeidsman*, *bouwman*, *koopman*, *speelman*, enz. — Hier en daar is *er* eene samentrekking van *heer* of *vrouw*, zooals blijkt uit *jonker* voor *jonkheer* (*jonge heer*), en uit *juffer* (*jufvrouw*) voor *jonkvrouw* (*jonge vrouw*). — Ook niet zelden is *er* van vreemden oorsprong, als in *kerker* van *carcer*, *priester* van *presbyter*, *venster* van *fenestra*, *letter* van *littera*, *keizer* van *Cæsar*, enz.

Aar is alleenlijk de klankversterking van *er*, en duidt *mannelijke personen* aan, als in *Mechelaar*, *leeraar*, *dienaar*, *zondaar*, *logenaar* of *leugenaar*, enz.

Laar, met ingeschoven *l* voor *aar* (*er*), duidt den boom aan, waarop de bloem of de vrucht groeit, die den stam des woords uitmaakt; b. v. *rozelaar*, *kerselaar*, *notelaar*, *kastanjelaar*, enz.

Wanneer de stam op eene *l* reeds uitgaat, is het niet noodig eene tweede *l* te gebruiken; b. v. *appelaar*, *mispelaar*.

Naar, met ingeschoven *n*, dient ook tot klankversterking van *er*, en vormt namen van mannelijke personen, die het *ambacht*, het *beroep* of den *stand*, of althans zekere *betrekking* des persoons te kennen geven; b. v. *tollenaar*, *harpenaar*, *redenaar*, *schuldenaar*, enz.

Erd en **aard**, achter stammen van werkwoorden of van bijv. naamw. geplaatst, vormen zelfst. naamwoorden, die de *hebbelijkheid* uitdrukken der handeling, of de uitgedrukte hoedanigheid als *bijblijvend* te kennen geven; b. v. *veinzaard*, *grijnsaard*, — *lomperd*, *grijsaard*, *lafaard*, enz.

Ier (gewijzigde vorm van *er*) en **nier** (met aangehechte *n*) vormen *persoonsnamen* (doorgaans *mannelijke*), die een *ambacht* of eenen *stand* te kennen geven; b. v. *herbergier*, *koetsier*, *tuinier*, *hovenier*, *kruidenier*, *valkenier*, en het vrouw. *kamenier* (voor *kamerier*), enz.

Es, **ster**, **in** en **egge** vormen afgeleide woorden, die *vrouwelijke wezens* te kennen geven.

Es, aan mannelijke persoonsnamen gehecht, vormt namen van vrouwelijke personen; b. v. *prinses*, *dichteres*, *zangeres*, *meesteres*, enz.

Ster, achter stammen van werkwoorden, vormt namen van *vrouwelijke personen*, welke de handeling uitoefenen door het stambegrip aangewezen; b. v. *schrijfster*, *naaister*, *tooneelspeelster*, *weldoenster*, enz. — In *zangster*, van *zanger*, is *er* in *ster* veranderd.

Ster, achter mannelijke persoonsnamen op *aar*, *ier*, enz. gevoegd, vormt ook nog namen van vrouwelijke personen, als *leugenaarster*, *herbergierster*, enz.

In, achter mannelijke persoons- en diernamen, vormt *vrouwelijke persoons- en diernamen*; b. v. *koningin*, *vorstin*, *herderin*, *vriendin*, *wolvin*, *leeuwin*, enz.

Egge is slechts nog gebruikelijk in *dievegge*, volgens Brill, voor *dievige*, d. i. diefachtige vrouw.

Heid vormt zelfst. naamw., die meestendeels eene afgetrokken of abstracte, en deels eene concrete beteekenis hebben.

a) Achter bijv. naamw. geplaatst, duidt *heid* doorgaans eene *eigenschap* of *hoedanigheid* aan, die als eene abstracte zelfstandigheid beschouwd moet worden; b. v. *wijsheid*, *domheid*, *goedheid*, *luiheid*, enz.

b) Achter bijwoorden en telwoorden gevoegd, beteekent *heid* doorgaans eene *betrekking* van plaats, tijd, enz., of eene *hoeveelheid* in het afgetrokkene; b. v. *nabijheid*, *tegenwoordigheid*, — *eenheid*, *drieheid*, enz.

c) *Heid* vormt ook een zeker getal substantieven, die of een enkel wezen, of eene *verzameling* van personen of zaken aanduiden; b. v. *Godheid*, — *menschheid*, *Christenheid*, *geestelijkheid*, enz.

Ig vormt van verschillende rededeelen bijv. naamw., die het *bezit* te kennen geven van dat, wat de stam uitdrukt, — of die althans, in een verzwakten zin, zooveel beteekenen, als *iets van datgene* hebben wat de stam aanwijst; b. v. *machtig*, *tweevoetig*, *heilig*, *levendig*, *nietig*, *innig*, *nederig*, *goedig*, *nattig*, enz.

Erig voegt bij de beteekenis van *ig* het denkbeeld van *overvloed*; b. v. *zangerig*, *sapperig*, *weelderig*, enz.

Ij (erij, arij, nij, ernij) vormt zelfstandige naamwoorden, die, achter stammen van werkwoorden,

a) eene *aanhoudende*, of *herhaalde handeling* te kennen geven, als in *tooverij*, *bedriegerij*, *razernij*, *bedelarij*, *huchelarij*, enz.;

b) of de *vrucht*, het *voortbrengsel* eener handeling; b. v. *schilderij*, *rijmelarij*, enz.

c) Achter stammen van zelfst. naamw., duidt *ij* een *ambt*, eenen *staat*, een *bedrijf*, het *gebied* eens beambten of eene *werkplaats* aan; b. v. *voogdij* (ambt van eenen voogd),

slavernij (de staat eens slaafs), *visscherij*, *schelmerij*, *dieverij* (het bedrijf van eenen visscher, van eenen schelm of dief), *abdij*, *proosdij* (gebied van eenen abt of van eenen proost), *bakkerij*, *brouwerij*, *spinnerij* (plaats waar men bakt, brouwt of spint), enz.

d) In *burgerij* en *ruiterij* duidt ij vereeniging aan, even als in *kruidery* (voor kruiden), *kleedij* (voor *kleedingstukken*), *landerij(en)*, enz.

Ing vormt, van bedrijv. of onzijdige werkw., zelfst. naamw., die :

a) meestal eene *handeling*, eene *daad* of eene *werking* beteekenen, als in *aching*, *drukking*, *scheuring*, *wandeling*, *handeling*, *dwaling*, enz.

b) Eenige substantieven op *ing* komen in een lijdenden zin voor, en beteekenen de *zaak* zelve, die de *werking* ondergaan heeft ; b. v. *uitwinding*, *rekening*, *verovering*, enz.

c) Enkele malen duiden de zelfst. naamw. op *ing* het *voorwerp* aan, waarmede de *werking* plaats heeft ; b. v. *belooning*, *lading*, *kleeding*, *versterking*, enz., in den zin van *geschenk*, *kruid* en *lood*, *kleederen*, *hulptroepen*, enz.

d) Eindelijk vormt *ing* eenige zelfst. naamw., die de *plaats* aanduiden, waar de *handeling* of *werking* geschiedt, als in *woning*, *afspanning*, *stalling*, enz.

Ling vormt zelfst. naamw., a) die de *soort* of het *geslacht* van personen of zaken te kennen geven ; b. v. *kloosterling*, *hemeling*, *dorpeling*, *stedeling*, enz. ;

b) die de *hoedanigheid* van personen of voorwerpen aanduiden ; b. v. *jongeling*, *ouderling*, *vreemdeling*, *leerling*, enz.

c) *Ling* vormt eenige persoonsnamen, die in eene *lijdende* beteekenis voorkomen, als *verworping*, *zendeling*, *kweekeling*, *banneling*, enz.

AANK. Wanneer de stam der afgeleide woorden op eene *l* eindigt,

bestaat er geene reden meer om de euphonische *l* van *ling* nog te bezigen; men schrijve dus: *hemeling, edeling, heuveling*, enz.

Ik (rik, k), vormt mannelijke *persoonsnamen*, meestal met eene hatelijke beteekenis; b. v. *vuilik, botterik, stommerik, dommerik, luierik*, enz.

Je, ken, lijn, kijjn, jes, kens, enz. vormen verkleinwoorden. Zie bladz. 40-42 en 181.

Lijk (oudtijds *lijf*, d. i. *gestalte*) vormt:

a) van bijv. naamw., persoonsnamen en bijwoorden: een aantal adjectieven, die eene *overeenkomst* aanduiden met de hoedanigheid, den persoon of de omstandigheid in den stam uitgedrukt; b. v. *wekelijk, ziekelijk, armelijk, —meesterlijk, vaderlijk, goddelijk, —innerlijk, uiterlijk*, enz.

b) Van zaaknamen vormt *lijk* adjectieven, die de *wijze* uitdrukken eener handeling, — of slechts zekere *omstandigheid*, die met de zaak in aanmerking komt; b. v. *adelijk, schriftelijk, letterlijk, hartelijk, tijdelijk*, enz.

Deze adjectieven kunnen door bijwoordelijke uitdrukkingen vervangen worden. Zoo beteekent *adellijk*: van adel, — *dadelijk*: met de daad, — *hartelijk*: van harte, — *zuidelijk*: in het Zuiden, enz.

c) Achter stammen van werkw., heeft het suffix *lijk* eene *bedrijvende*, of eene *lijdende* beteekenis; b. v. *behaaglijk, bedrieglijk, treffelijk, sterfelijk*, enz., d. i. wat kan behagen, bedriegen, enz.; — *doentlijk, zicntlijk, geloofelijk*, enz., d. i. wat kan gedaan, gezien en geloofd worden.

Soms heeft een adjectief op *lijk* nu eens de *bedrijvende*, dan de *lijdende* beteekenis; b. v. *verderfelijke dwaling* (bedr.) en *verderfelijk lichaam* (lijd.); *verachtelijk stilzwingen* (bedr.) en *verachtelijke ondeugd* (lijd.), enz.

Loos, klankverwisselende vorm van het oude (ver) *liezen*, vormt bijv. naamwoorden, die *gemis* of *berooving* beteekenen van dat, wat de stam aanwijst; b. v. *eerloos, trouweloos, vaderloos, zinloos, reddeloos*, enz.

Nis — a) achter stammen van werkwoorden, beteekent de werking of de daad van datgene, wat de stam aanwijst; b. v. *vergiffenis*, *erkenenis*, enz.

Ook van stammen van zelfst. naamw. worden, door behulp van *nis*, andere substantieven afgeleid, die de *daad* aanwijzen van hetgene de stam uitdrukt; b. v. *groetenis*, *hindernis*, *geheugenis*, enz.

b) Soms drukt *nis* het *uitwetsel* uit van hetgene in den stam ligt opgesloten, en geeft dus eene min of meer *lijdende* beteekenis aan zijne afleidsels; b. v. *bekommernis*, *gebeurtenis*, *hindernis* (in den zin van *beletsel*), *beeltenis* (d. i. de vrucht van *beelden* of *afbeelden*), enz.

c) Van adjectieven aan *nis* verbonden, komen substantieven, die eenen *staat* of eenen *toestand* te kennen geven; b. v. *droefenis*, *gelijkenis*, *duisternis*, *geheimenis* (de staat van verborgenheid waar iemand zich in bevindt), enz.

d) Eindelijk vormt *nis* zelfst. naamw., die de *plaats* aanduiden van den toestand door den stam aangewezen; b. v. *gevangenis*, *wildernis*. — In *vuilnis* is de beteekenis van de plaats, waar zich de vuile voorwerpen bevinden, op die van de *voorwerpen* zelven overgebracht.

Sch (soms **isch**) vormt bijv. naamwoorden, die

a) *afkomst* te kennen geven, wanneer hunne stammen namen zijn van landen, volken, sekten, enz.; b. v. *Belgisch*, *Amerikaansch*, *Protestantsch*, enz.

b) *Overeenkomst* van aard of karakter geven zij te kennen in de andere gevallen; b. v. *hemelsch*, *wereldsch*, *slaafsch*, *hondsch*, *doodsch*, enz.

AANM. a) De adjectieven op *sch* (*isch*) worden gevormd van de eigenaardige namen der inwoners, en niet van de namen der landen. Men zegge dus *Belgisch* van *Belg*, — *Engelsch* van *Engel* (*Angel*), — *Russisch* van *Rus*, — *Amerikaansch* van *Amerika*, — *Aziatisch* van *Aziaat*, — *Europeesch* of *Europeaansch* van *Europeër* of *Europeaan*, enz.

b) Wanneer de namen der inwoners van landen, steden, enz. geenen eigenaardigen, maar een afgeleiden vorm hebben, dan wordt het suffix veelal achter den naam des lands of der stad gevoegd; b. v. *Hollandsch* (en niet *Hollandersch*), *Amsterdamsch*, *Parijsch*, *Gotha'sch*, enz.

c) De uitgang *en* van de namen van steden vervalt doorgaans vóór het achterv. *sch*; b. v. *Meehelsch* (en niet *Mechelensch*), *Weensch*, *Göttingsch*, *Keulsch*, enz. — Men zegt nogtans *Londensch*, *Leuvensch*, *Roomsch* (van den Katholieken Godsdienst) en *Romeinsch* (sprekend van het oude en het nieuwe Rome), *Indisch* (van Indië) en *Indiaansch* (van de Indianen in Amerika), enz.

d) De adjectieven op *sch*, van land- of stedenamen afgeleid, mogen slechts in het vrouwelijk enkelvoud en in het meervoud (voor de twee geslachten : mann. en vrouw.) zelfstandiger wijze aangewend worden. Zoo zegt men : *eene Engelsche* (vrouw), *de Franschen* (mannen en vrouwen), en niet : *een Engelsch* (man), maar *een Engelschman*.

Schap vormt zelfst. naamwoorden en beteekent :

a) achter adjectieven : *hoedanigheid* of *toestand* door het stambegrip gekenmerkt; b. v. *blijdschap*, *granschap*, enz. ;

b) achter namen van personen : *waardigheid*, *betrekking*, of *verzameling* van personen tot denzelfden stand behorende; b. v. *priesterschap* (onz.), *ridderschap*, — *vijandschap*, *meesterschap*, — *priesterschap* (vrouw.), *broederschap*, enz. ;

c) achter namen van zaken, afgetrokken substantieven en stammen van werkwoorden : *verzameling* van voorwerpen; b. v. *buurschap* (verzameling van huizen, die tot eene *buurt* behooren), *landschap* (uitgestrekt land met al zijnen inhoud), *nalatenschap* (al de roerende en onroerende goederen door eenen overledene achtergelaten), *wetenschap* (al de kennissen door studie verzameld), *gereedschap* (van *gerei(de)*, al de werktuigen tot het uitoefenen van een ambacht noodzakelijk of nuttig), enz.

Waarts, oulings *waart*, vormt afgeleide bijwoorden, en duidt eene *richting* aan; b. v. *huiswaarts*, *noordwaarts*,

voorwaarts, herwaarts (d. i. hierwaarts), derwaarts (d. i. daarwaarts), enz.

Zaam vormt bijv. naamw., en beteekent :

a) achter stammen van subst. en adjectieven : *bezit* van de zaak of van de hoedanigheid, in den stam aangewezen ; b. v. *deugdzzaam*, *eerzaam*, *heilzaam*, *groeizaam*, *bedachtzaam*, *eenzaam*, *gemeenzaam*, enz. ;

b) achter stammen van werkwoorden : *geneigdheid* of *geschiktheid* om de handeling uit te oefenen, die door den stam wordt te kennen gegeven ; b. v. *leerzaam*, *spaarzaam*, *buigzaam*, *werkzaam*, *gehoorzaam*, enz.

Duidelijk is het onderscheid in de beteekenis tusschen de bijv. naamw. op *baar* en die op *zaam*, van werkwoorden afgeleid. Die op *baar* beteekenen de mogelijkheid om de handeling te ondergaan, als in *verdraagbaar*, d. i. wat verdragen kan worden ; die op *zaam* beteekenen geneigdheid of geschiktheid om de handeling of werking uit te oefenen, als in *verdraagzaam*. d. i. genegen of geschikt om te verdragen (1).

Het achtervoegsel *lijk* kan meer of min in de beteekenis van *baar* of van *zaam* optreden, naar gelang het achter bedrijvende, of achter onzijdige werkwoorden geplaatst wordt. Zoo beteekenen *verdraaglijk* en *verdraagbaar* schier hetzelfde, namelijk *wat verdragen kan worden* ; terwijl *lijdelijk* en *lijdzzaam* slechts hierin verschillen, dat het eerste eene *bloote mogelijkheid om te lijden* beteekent, en het tweede eene *geschiktheid of geneigdheid om te lijden* te kennen geeft.

De uitgangen **elen**, **eren**, **enen**, **igen**, **chten** of **ften** (doorgaans, alhoewel ten onrechte, als achtervoegsels voorgedragen) vormen werkwoorden van *herhaling* en *during*, algemeen bekend onder de uitheemsche benaming van *frequentatieven*, omdat zij eene herhaling of voortduring der handeling of werking aanduiden ; b. v.

(1) Dewijl de afgeleide bijv. naamw. op *baar* in een *lijdenden* zin voorkomen, is het stellig, dat dit achtervoegsel slechts achter *bedrijvende* werkwoorden mag geplaatst worden.

bedelen (van *beden*, d. i. *bidden*), *borrelen* (van *borren*, d. i. *opwellen*), *breidelen* (van *breiden*), *dompelen* (van *dompen*), *duikelen* (van *duiken*), *hakkelen* (van *hakken*), *preutelen* of *pruttelen* (van *praten*), *trappelen* of *trippelen* (van *trappen*), *tokkelen* (van *tokken*), *schuifelen* (van *schuiven*), — *bibberen* (van *bibben*, d. i. *beven*), *bulderen* of *bolderen* (van *bollen*, d. i. *geraas maken*), *folteren* (van *folen*, d. i. *kwellen*, *plagen*), *klauteren* (van *klauwen*), *lepperen* (van *leppen*, d. i. *slorpen*, waarvan ons *lepel*), *pletteren* (van *pletten*), *woekeren* (van *woeken*, d. i. *vermeederen*), — *bakenen* (van *baken*), *loochenen* (van *logen*, d. i. *liegen*), *rekenen* (van *reken*, d. i. *op eene reeks of rij brengen*), *zegenen* (van *zegen*, volgens *Bilderdijk* van *zigen*, d. i. *afдалen*), — *eindigen* (van *einden*), *heiligen* (van *heilen*, d. i. *heelen*), *spijzigen* (van *spijzen*), *spoedigen* (van *spoeden*), *vestigen* (van *vesten*, d. i. *vast maken*), *wijzigen* (van *wijzen*), *wil-ligen* (van *willen*), — *hechten* (van *haken*), (*ver*)*knocht(en)* (van *knoopen*), *slachten* en *slechten* (van *slagen*), *vechten* (van *vegen*, d. i. *strijken*, of van *vijen*, d. i. *haten*), *zuchten* (van *zugen*, d. i. *trekken*, Hd. *ziehen*), *stiften*, thans *stichten*, d. i. *tot stand brengen*, *bouwen* (van *stijven*, d. i. *bevestigen*), *ziften* (van *zijven*, d. i. *zijgen*), enz.

Ten onrechte worden deze werkwoorden van herhaling en during onder de afgeleide woorden, door middel van de zoogenoemde achtervoegsels *elen*, *eren*, *enen*, *igen*, *chten* of *sten* gerangschikt. Deze uitgangen zijn niet anders dan de achtervoegsels *el*, *er*, *en*, *ig*, *cht* (soms in *st* veranderd), waaraan men den werkwoordelijken uitgang *en* gevoegd heeft. Zoo komt b. v. *bedelen* en *borrelen* niet rechtstreeks van *beden* of *borren*, maar *beden* en *borren* geven vooreerst de substantieven *bedel* en *borrel*, en het is dan van deze laatste zelfst. naamw., dat men, door toevoeging van *en*, de frequentatieven *bedelen* en *borrelen* verkrijgt. Derhalve, om nauwkeurig te zijn, zouden deze werkwoorden moeten plaats nemen tusschen die der 1ste klas, door *rechtstreeksche* of *onmiddellijke afleiding* gevormd.

§ 3.

Middelwoorden.

104. BIJZONDERHEDEN. — 1° Gelijk wij het reeds gezegd hebben : door *middelwoorden* (minder goed *onechte stammen* genoemd) verstaat men die klas van woorden, welke door hun voor- of achtervoegsel het voorkomen hebben van afgeleide woorden, en die nogtans van geene bekende woorden gevormd zijn; b. v. *gezond*, *gering*, *akker*, *hagel*, enz.

2° Er zijn, naar ons inzien, *twee verschillende soorten* van middelwoorden. Tot de eerste soort behooren die woorden, wier stammen men met geene genoegzame zekerheid kan aanwijzen en verklaren; tot de tweede klas behooren die woorden, welke voorzien zijn van *aanvoegsels*, waarvan het niet mogelijk is aan te duiden, welke eigenaardige kracht zij tot wijziging van het begrip hunner stammen bezitten.

OPHELDING. Op het eerste gezicht zou de tegenwoordigheid der *aanvoegsels* *ge*, *er* en *el* in *gezond*, *gering*, *akker*, *hagel* op afgeleide woorden doen denken; maar, bij een ernstig onderzoek, *vraagt* men zich af: wat beteekenen en welk is de oorsprong van *zond*, *ring*, *ak* en *hag*? Hieromtrent zijn slechts *gissingen* te maken, en, wat men er reeds over geschreven hebbe, men bevindt zich steeds nog *vóór* het onbekende. Die woorden dus, over wier oorsprong en taalkundige waarde men heden nog in onzekerheid verkeert, vormen de eerste en de bijzonderste klas van *middelwoorden*.

Niet zelden ook gebeurt het, dat woorden zich min of meer gemakkelijk laten terug brengen tot hunne stammen; b. v. *sieraad* van *sieren*, *macht* van *mogen*, *drift* van *drijven*, enz.; maar, *vraagt* men zich af: welk in deze woorden de kracht is der *achtervoegsels* *aad* en *t*, dan ontstaat er wederom onzekerheid, en vandaar *allerhande gissingen* onder de taalkundigen. Die woorden dus, van *aanvoegsels* voorzien, wier invloed op het stamwoord *duister* en *onzeker* blijft, vormen de 2° klas van *middelwoorden*.

3° Tot deze tweede klas van middelwoorden behooren : al de substantieven en adjectieven, die voorzien zijn van de min-zelfstandige achtervoegsels *t* (*te*), *d* (*de, aad, end, ond*), *st*, *s* (*se*), *m* (*em*), *ig*, *ie*, *w* (*uw*), *en*, *er*, *el*, als *macht*, *zacht*, *geboorte*, *gloed*, *vreugde*, *sieraad*, *arend*, *avond*, *winst*, *knods*, *spits* en *bits*, *aakse*, *galm*, *bloesem*, *honig* (*honing*), *kevie*, *verw*, *murw*, *zenuw*, *geluw*, *morgen*, *effen*, *vinger*, *nuchter*, *hemel*, *kreupel*, enz.

§ 4.

Samengestelde woorden.

105. REDEDEELEN IN DE SAMENSTELLING. — Al de rededeelen (het lidwoord misschien alleen uitgezonderd) zijn voor de samenstelling vatbaar; sommige zelfs met bijna ieder andere soort.

Wij laten hier de bijzonderste soorten van samenstellingen volgen :

<i>Substantief</i>	met	substantief ;	b. v.	<i>vuurberg</i> ;
<i>adjectief</i>	»	»	»	<i>eigenzin</i> ;
<i>werkwoord</i>	»	»	»	<i>eetlust</i> ;
<i>voornaamw.</i>	»	»	»	<i>zelfmoord</i> ;
<i>telwoord</i>	»	»	»	<i>eendracht</i> ;
<i>bijwoord</i>	»	»	»	<i>afkeer</i> ;
<i>voorzetsel</i>	»	»	»	<i>bijnaam</i> .
<i>Substantief</i>	met	adjectief ;	b. v.	<i>eerzuchtig</i> ;
<i>adjectief</i>	»	»	»	<i>kleinmoedig</i> ;
<i>voornaamw.</i>	»	»	»	<i>elkander</i> ;
<i>telwoord</i>	»	»	»	<i>eenvoudig</i> ;
<i>werkwoord</i>	»	»	»	<i>woelziek</i> ;
<i>bijwoord</i>	»	»	»	<i>weledel</i> ;
<i>voorzetsel</i>	»	»	»	<i>aanvallig</i> .
<i>Substantief</i>	met	werkwoord ;	b. v.	<i>raadplegen</i> ;
<i>adjectief</i>	»	»	»	<i>volbrengen</i> ;
<i>telwoord</i>	»	»	»	<i>(ver)eenvoudigen</i> ;
<i>werkwoord</i>	»	»	»	<i>kenschetsen</i> ;

<i>voorzetsel</i>	met	<i>werkwoord</i> ;	b. v.	<i>aanzien</i> ;
<i>bijwoord</i>	»	»	»	<i>heengaan</i> .
<i>Substantief</i>	met	<i>deelwoord</i> ;	b. v.	<i>hartverscheurend</i> ;
<i>adjectief</i>	»	»	»	<i>vrijgevochten</i> .
<i>Adjectief</i>	met	<i>telwoord</i> ;	b. v.	<i>alleen</i> ;
<i>telwoord</i>	»	»	»	<i>vijftien</i> .
<i>Adjectief</i>	met	<i>voornaamw.</i> ;	b. v.	<i>alwie</i> ;
<i>lidwoord</i>	»	»	»	<i>degene</i> (?).
<i>Substantief</i>	met	<i>bijwoord</i> ;	b. v.	<i>spoorslags</i> ;
<i>telwoord</i>	»	»	»	<i>eensklaps</i> ;
<i>bijwoord</i>	»	»	»	<i>nimmermeer</i> ;
<i>voegwoord</i>	»	»	»	<i>alsdan</i> .
<i>Bijwoord</i>	met	<i>voorzetsel</i> ;	b. v.	<i>daarna</i> ;
<i>voorzetsel</i>	»	»	»	<i>voorzaan</i> .
<i>Voegwoord</i>	met	<i>voegwoord</i> ;	b. v.	<i>ofschoon</i> ;
<i>voorzetsel</i>	»	»	»	<i>nadat</i> , enz.

Al deze verschillende samenstellingen kunnen tot twee hoofdsorten gebracht worden, te weten tot *eigenlijke* of *echte* samenstellingen en tot *oneigenlijke* samenstellingen of *samenkoppelingen*.

Er bestaat *eigenlijke* samenstelling, wanneer de onderlinge betrekking der vereenigde woorden of deelen zoodanig is, dat de zin verbroken wordt als men de woorden scheidt; b. v. *windmolen*, *vierhoek*, *scheepstimmerwerf*, enz.

Dienvolgens, wanneer men eene *eigenlijke* samenstelling in hare deelen wil oplossen, dan moet men noodwendig, om een goeden zin te behouden, of een der deelen van vorm veranderen, of nieuwe woorden bij- of tusschenvoegen, of bovendien de deelen meestal omzetten; b. v. *windmolen* is een molen, die door den wind in beweging gebracht wordt; *vierhoek* is eene figuur met vier hoeken; *scheepstimmerwerf* is eene werf om schepen op te timmeren, enz.

Er bestaat *oneigenlijke* samenstelling, wanneer de koppeling bestaat uit eene vereeniging van woorden, die, ontbonden wordende, dezelfde vormen behouden en in dezelfde orde volgen, en alsdan wel een ander begrip dan het bedoelde uitdrukken, doch evenwel geenen onzin

opleveren ; b. v. *booswicht*, volwassen manspersoon, die alle deugd met voeten treedt, verschillend van *boos wicht*, klein kind, bepaaldelijk een meisje, dat stout is ; iets *goedmaken* is iets herstellen, verschillend van *iets goed maken*, d. i. iets zoo maken, dat het goed is. Verders : *hongersnood*, *kinderspel*, *krijgsgevangen*, *boekenlijst*, *levensloop*, enz.

106. LEDEN DER SAMENSTELLING. — Alle eigenlijke en oneigenlijke samenstellingen bestaan uit de verbinding van twee deelen, *leden* genoemd, waarvan het eerste altijd tot bepaling dient van het tweede ; b. v. *boezem-vriend*, *stad-huis*, enz.

Het eerste lid der samenstelling heet *bepaling* ; het tweede draagt den naam van *grondwoord*.

Elk lid der samenstelling kan zelf samengesteld zijn ; doch altijd blijft de samenstelling eene verbinding van slechts twee leden ; b. v. *rijtuigs-paard*, *mis-gebedenboek*, *driehoeks-meetkunde*, enz.

De samengestelde woorden moeten doorgaans gerangschikt worden onder die rededeelen, tot welke de grondwoorden zelve behooren. Alzoo, in ieder samengesteld zelfstandig naamwoord is het grondwoord noodzakelijk een substantief, op weinige uitzonderingen na, als *moelial*, *deugniet*, *slokop*, *nooitgenoeg*, *praatgraag*, enz. — Even is het met de samengestelde bijvoeglijke naamw. en werkwoorden gelegen.

De *bepaling* in samengestelde woorden kan onverschillig uit het een of het ander rededeel bestaan.

107. VERBINDING DER LEDEN IN SAMENSTELLINGEN. — De twee leden der samenstellingen worden óf *aaneengeschreven*, óf door een *koppelteeken* (=) aan malkander verbonden.

A. De twee leden der samenstellingen behooren aaneen geschreven te worden in drie gevallen :

1° Wanneer de koppelingen *eigenlijke* samenstellingen zijn, die, om nauwkeurig in hunne deelen opgelost te worden, invoeging, omzetting, of vormverandering van woorden vereischen ; b. v. *badplaats, bloeddorst, bloedhond, bloedverwant, hongersnood, doofstom, koorddansen, zestien, driehonderd (1)* enz.

Tot deze klasse van woorden behooren :

a) De zelfst. naamw., wier eerste lid een bijv. naamw. is, dat in de rede geene naamvalsveranderingen ondergaat, maar steeds denzelfden vorm behoudt ; b. v. *kleinzoon* (gen. : *des kleinzoons*, mv. : *de kleinzonen*), *hoogepriester, hoogeschool, nieuwjaar, hoogmis*, enz.

b) De afgeleide substantieven op *er, ster, ing*, de adjectieven op *ig* en *sch* en de bijwoorden door middel der zoogenaamde bijwoordelijke *s* gevormd ; b. v. *broodbakker, likeurstoker*, d. i. *bakker van brood* en *stoker van likeuren* (2), *kleermaker, huisbewaarster, landverhuring, viervoetig, alledaagsch, bijkan(t)s, dikwijls, rechtstresks, toenmaals, bijtijds, tegoeds* (of *te goed*), *terloops, tevergeefs, desnoods*, enz.

2° Moeten aaneen geschreven worden : alle *oneigenlijke* samenstellingen van twee woorden, in welke beide of een van beide hunne gewone beteekenis hebben gewijzigd om te zamen een nieuw begrip te vormen, zoodat de beteekenis

(1) Men schrijft *tweehonderd, vijftienhonderd*, enz. aaneen ; daarentegen gescheiden : *twee duizend, vijftien duizend*, enz. De verbinding van *honderd* met het vermenigvuldigend tal heeft geen bezwaar in, omdat dit laatste doorgaans niet hooger klimt dan *negen-tien*, en dus ten hoogste drielettergrepig is. Bij *duizend* integendeel kan men tot 999 klimmen, zoodat men, door alles aaneen te schrijven, niet zelden een zeer lang veellettergrepig woord zou verkrijgen, hetwelk moeilijk te overzien zou zijn.

(2) Daar het achtervoegsel *er* de werkw. *bakken* en *stoken* tot substantieven vormt, kunnen de accusatieven *brood* en *likeur* niet langer tot voorwerp dienen, en moeten derhalve met *bakker* en *stoker* verbonden worden : in die samenkoppeling blijven zij accusatieven, thans niet meer door werkwoorden, die verdwenen zijn, maar door het voorzetsel *van* beheerscht, dat er ondervestaan wordt.

der vereenigde uitdrukking eene andere is dan die, welke de bloote som der beide leden zou medebrengen. Zoo is b. v. *deugniet* een persoon die niet deugt, terwijl *deug niet* de ontkennende imperatief zijn zou van *deugen*.

Tot dergelijke vereenigingen behooren :

a) De werkwoorden, met een zelfst. of bijv. naamwoord of met een bijwoord van wijze verbonden, wanneer de beteekenis dier woorden of die van het werkwoord zelf is gewijzigd; b. v. *recht spreken*, *gevangennemen*, *huishouden*, *handhaven*, *goed inden*, *hoogachten*, *snelschrijven*, *weldoen* (1), enz.

b) De werkwoorden met voorzetsels of met bijwoorden, die eene richting uitdrukken, verbonden; b. v. *aangeven*, *tegenspreken*, *overwinteren*, — *heengaan*, *vooruitloopen*, *wedergeven*, enz.

c) De adjectieven vergezeld van de bijw. *wel*, *vol* en *al* in de beteekenis van *zeer*; b. v. *welzalig*, *volzalig*, *aloud*, enz.; alsmede de titels, waarin *edel*, *hoog* en *zeer* voorkomen; b. v. *Weledel*, *Hooggeboren*, *Zeergeleerd*, enz.

d) De benamingen van kleuren, uit twee adjectieven bestaande; b. v. *lichtblauw*, *zwartbont*, enz.

e) De voornaamw. *degene*, *diegene*, *hetwelk*, *dezulke*, *dezelfde*, enz.

f) De bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit twee bijwoorden, of uit een bijw. en een voorzetsel; b. v. *veeleer*, *weleer*; *kortom*, *bovenop*, *kortaf*, enz.

g) De bijw. van plaats *hier*, *daar* en *waar*, gevolgd van een voorzetsel, wanneer de bijwoorden de waarde hebben van een voornaamwoord, dat door het voorzetsel beheerscht wordt; b. v. *hieraan* (aan dit), *daardoor* (door dat), *waaronder* (onder welk), enz.

h) De bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel gevolgd van een substantief zonder bepaling, of van een adjectief, een bijwoord, een telwoord, enz., wanneer er wijziging van beteekenis plaats heeft; b. v. *onderweg*, *bijgeval*; *overlang*, *opnieuw*; *vanhier* en *vandaar*; *aanén*, *achtereén*, enz.

(1) Deze regel is niet toepasselijk op samenstellingen, wier eerste lid of bepaling een *substantief* is, dat eene bepaling bij zich kan nemen, of een *adjectief*, dat *werkelijk* eene bepaling bij zich heeft of in eenen der trappen van vergelijking staat. Dienvolgens schrijft men *acht* (op iets) *geven*, *staat* (op iets) *maken*; *zeer hoog achten*, *zeer goed vinden*, *hooger achten*, *beter vinden*, enz.

Het voorz. *te* maakt uitzondering, zoowel wanneer het alleen staat, als wanneer het met den datief van het bepalend lidwoord samenvloeit; b. v. *te water* en *ter zee*, *te recht* of *ten onrechte*, *ten eerste*, *ten tweede*, enz. — Worden uitgezonderd : *terstond*, *terug*, *ternauwernood*.

i) De voorzetsels *tegenover*, *rondom*, *niettegenstaande* en *ingevolge*. — De andere uitdrukkingen, die de waarde van een voorzetsel hebben, blijven gescheiden, omdat zij altijd eene bepaling vereischen; b. v. *in geval* van nood; *naar mate* van zijne bekwaamheid; *uit kracht* van de wet, enz.

j) Alle uitdrukkingen met de waarde van een voegwoord, waarin de beteekenis van ieder lid niet volkomen duidelijk uitkomt; b. v. *althoewel*, *alsmede*, *alsof*, *bijaldien*, enz.

Wanneer echter ieder deel zijne eigene kracht kennelijk behoudt, worden de leden afzonderlijk geschreven; b. v. *niet alleen*.... *maar ook*, enz. — Men schrijft *voordat hij kwam*, en *lang voor dat hij kwam*, — *naarmate ik ouder word*, en *naar mate van mijnen ouderdom*, enz.

k) De tusschenwerpsels *helaas* en *eilieve*.

3° Moeten aaneen geschreven worden : de uitdrukkingen, waarin woorden voorkomen met spraakkundige vormen, die in den tegenwoordigen toestand der taal geene aanspraak meer kunnen maken; b. v. *goedsmoeds*, *blootshoofds*, *luidskeels*, — *binnenshuis*, *buitenlands*, — *metterdaad*, *inderdaad*, *uitermate*, — *derhalve*, *desgelijks*, *deskundige*, *weshalve*, — *langzamerhand*, *toevalligerwijze*, enz. — Zie bladz. 59, 60, 99, 100.

Worden uitgezonderd : *onverrichter zake*, *ouder gewoonte*, *zali-ger gedachtenis*, *met luider stem*, *in aller ijl*, *te gelijker tijd*, enz.

B. Worden met het koppelteken = verbonden :

1° De woorden, waar eigennamen, of adjectieven van eigennamen gevormd, in voorkomen; b. v. *Cayenne-peper*, *Havana-sigaren*, *Portorico-tabak*, *Vlaamsch-België*, *Engelsch-zout*, *Fransch-Engelsch*, enz.

2° De titels, uit twee bastaardwoorden, of uit één Nederlandsch woord en uit één bastaardwoord samen-

gesteld; b. v. *luitenant-generaal*, *politie-commissaris*, *kapitein-kwartiermeester*, *Staten-generaal*, enz.

3° Geographische namen, bestaande uit eenen eigenaam voorafgegaan van een bijv. naamw. of bijwoord; b. v. *Groot-Britannië*, *Klein-Azië*; *Noord-Brabant*, *Oost-Vlaanderen*; *Neer-Waver*, *Neder-Over-Heembeek*, enz.

Men schrijft evenwel *Noordzee*, *Zuiderzee*, *Kempeland*, *Westerloo*, enz., omdat er geene eigennamen als grondwoorden in voorkomen.

4° Eindelijk in samenstellingen, waarin het eerste lid alleen betrekking heeft op het eerste gedeelte van het grondwoord, en niet op de geheele samenstelling; b. v. *oude-mannenhuis*, *ijzeren-spoorweg*, *Lieve-Vrouwekerk*, *Sint-Jansdag*, *'s-Hertogenbosch*, enz.

108. VERMINKINGEN IN DE SAMENGESTELDE WOORDEN. — De twee leden der samengestelde woorden blijven zooveel mogelijk denzelfden vorm behouden, dien zij buiten de samenstelling hebben; b. v. *erfgoed*, *huisgenoot*, *huishuur*, *kamerdienaar*, *landman*, enz.

Men onderscheidt eene dubbele samenstelling: eene *kennelijke* en eene *verholene*. Eene samenstelling is voor iedereen *kennelijk*, wanneer de twee leden in hun gewonen of nagenoeg gewonen vorm voorkomen, en hunne beteekenis voor iedereen verstaanbaar is; b. v. *stadhuis*. — De samenstelling is *verholene*, wanneer zij niet voor 't algemeen, maar slechts voor den taalkundige kenbaar is; b. v. *hertog* voor *heirtoog*, d. i. *heir-leider*.

Het eerste lid eener kennelijke samenstelling blijft doorgaans onverminkt, en wordt evenzeer op dezelfde wijze als buiten de samenstelling gespeld; b. v. *lesboek*, *stadhuis*, *studgenoot*, enz.

Er bestaan te dezen aanzien slechts vier uitzonderingen:

1° Bij de woorden op eene toonlooze *e*, welke die *e* ook buiten de samenstelling kunnen missen; b. v. *aardbewoner*, *eindbestuit* (van *aarde* of *aard*, *cinde* of *eind*), enz.

Men schrijft *bedehuis, vredejaar, redevoering*, enz., omdat *bede, vrede* en *rede* buiten samenstelling de *e* niet kunnen missen.

Ook de woorden op *e*, die als eerste lid moeten dienen om de stof aan te duiden, waaruit iets vervaardigd is, behouden de *e*; b. v. *aarde* in *aardebaan, aardewerk, rogge* in *roggebrood, tarwe* in *tarwemeel*, enz.

2° De woorden, die in het meervoud op *ers* of *eren* eindigen, werpen in de samenstelling het eigenlijke meervoudsteeken *s* of *en* af; b. v. *kalvermarkt, eierkorf*, enz.

3° De werkwoorden werpen de *n* af van den infinitief, wanneer zij tot eerste lid van een samengesteld werkwoord dienen; b. v. *spelevaren* (voor *spelen varen*), enz.

4° De werkwoordelijke stammen uitgaande op *d*, voorafgegaan van een helderen klinker of tweeklank, verwerpen de *d* in samenstellingen, die tot de dagelijksche spreektaal behooren; b. v. *rij-school* (*rijden*), *wijbisschop, wijwater* (*wijden*), *leiboom* (*leiden*), *luiklok* (*luiden*), enz.

Het tweede lid eener kennelijke samenstelling wordt steeds op dezelfde wijze geschreven, als wanneer het woord op zichzelf staat; b. v. *kerkdeur, leiboom, eierkorf*, enz.

Slechts op eenige verholten samenstellingen is deze regel niet toepasselijk; b. v. *leidsel* voor *leidzeel, hertog* voor *heirtoog, dorpel* voor *deurpaal*, enz.

109. VERBINDINGSLETTERS TUSSEN DE LEDEN DER SAMENSTELLINGEN. — In vele samenstellingen worden tusschen het eerste en het tweede lid letters ingevoegd, die schijnbaar ter verbinding van de beide leden moeten dienen, en daarom niet geheel ten onrechte *verbindingsletters* genoemd worden. Zoo b. v. eene *e* in *vossevel*, — eene *s* in *vaderlandsliefde*, — *en* en *er* in *ganzeneci* en *eierschaal*, enz.

De verbindingsletters in samenstellingen zijn **e**, **n**, **s**, **el**, **en** en **er**. De uitspraak leert in de meeste gevallen duidelijk genoeg, wanneer in een woord verbindingsletters

voorkomen, en welke het zijn. Er zijn slechts twee gevallen, waarin men in onzekerheid kan verkeeren, namelijk *a*) ten aanzien eener *n* achter de toonlooze *e*; b. v. in *paardemarkt* of *paardenmarkt*; en *b*) ten aanzien eener *s*, wanneer het tweede lid met *s* of *z* begint; b. v. in *dorpschool* of *dorpsschool*, *stadzegel* of *stadszegel*, enz.

AANMERKING. Doordien de verbindingsletters oorspronkelijk buigingsuitgangen waren, kunnen zij alleen voorkomen in woorden, wier eerste lid een verbuigbaar woord is.

A. Regels voor het gebruik der verbindings-N. — De verbindings-*n* kan dienen: *a*) als welluidendheidsletter; — *b*) achter zelfst. naamw. als teeken van den genitief enk., en als teeken van het meervoud; — *c*) achter bijv. naamw. als teeken van den genitief of accusatief.

1° Wanneer in eene samenstelling eene toonlooze *e* voorkomt, gevolgd door eenen klinker of eene *h*, dan wordt ter vermijding van den hiatus eene verbindings-*n* ingevoegd; b. v. *duivenci*, *galgenaas*, *dassenhaar*, *hondenhok*, *eikenhout*, enz.

2° *a*) De verbindings-*n* komt voor als teeken van den genitief in *'s-Gravenhage*, *'s-Hertogenbosch*, enz. — *Hart*, gen. *harten*, komt bij samenstellingen in den vorm *harte* voor; b. v. *hartedief*.

b) Bij zelfst. naamw. wordt de verbindings-*n* achter eene toonlooze *e* gebezigd tot teeken van het meervoud, wanneer het eerste lid der samenstelling noodwendig de voorstelling van een meervoud medebrengt; b. v. *brievenbus*, *dievenbende*, *woordenboek*, *paardenmarkt*, *zedenleer*, *sterrenkunde*, enz.

Integendeel, wanneer het eerste lid noodwendig een enkelvoud voorstelt, schrijft men het substantief zonder *n*; b. v. *brilleglas*, *paardestaart*, *bruggegeld*, *galgebrok*, enz.

Hieruit volgt dat de woorden, wier eerste lid nu op een enkel-, dan op een meervoud ziet, twee vormen hebben, naar gelang der omstandigheden; b. v. *ossevleesch* en *ossenvleesch*, *paardestal* en *paardenstal*.

Het gebruik wil dat men schrijve *pennemes*, *hoededoos*, *kurketrekker*, en dergelijke woorden in het dagelijksch leven gebruikelijk, tenzij het enkelvoud tegen de natuurlijke opvatting strijde, als in *pennenkoker*, *speldenkussen*, *messenmandje*, enz.

AANMERKINGEN. a) In sommige gevallen, waaria de beteekenis strikt genomen de beide getallen toelaat, wil het gebruik den meervoudsvorm. Dit heeft plaats bij samenstellingen, wier eerste lid een één- of tweelettergrepige *persoonsnaam* is, die zekeren staat in de maatschappij uitdrukt en zijn meervoud met *en* vormt, als *boer, heer, slaaf, student, soldaat*, enz. Men zegt dus *boerenzoon* (ofschoon een *boerenzoon* de zoon is van *éenen* boer), *heldendaad, studentenlied, vrouwenkleed*, enz.

b) Woorden, wier eerste lid een *mannelijke diernaam* is, die geene samenstellingen met *s* vormt, nemen eene *n* als teeken van het meervoud aan, wanneer zij *gewoonlijk* (eigenlijk of overdrachtelijk) gebezigd worden in eene beteekenis, waarbij men aan het *geheele* geslacht denkt; b. v. *apengezicht, berenklaauw, drakenbloed, hazenmond*, enz. — Integendeel : *kattakwaad, paardervoet, rattestaart, mollepoot, hanepoot*, enz.

c) De samengestelde namen van *planten*, wier eerste lid een diernaam is, óf zijn namen van lichaamsdeelen, óf geven te kennen, dat de plant tot de diersoort in eenige betrekking staat. In het eerste geval blijft de diernaam in het enkelvoud; b. v. *gangetong, kattestaart, slangekop*, enz.; — in het laatste neemt de diernaam het meervoud aan; b. v. *geitenblad, kattendoorn, paddenstoel*, enz.

d) De samengestelde namen van *boomen*, wier eerste lid de vrucht of de bloem aanduidt die zij voortbrengen, hebben dat eerste lid in den enkelvoudsvorm; b. v. *kastanjeboom, rozeboom*, enz.

3° a) Wanneer eene samenstelling in haar geheel een substantief is, dat uit een adjectief en een substantief bestaat, dan wordt het adjectief gedacht in den nominatief te staan, en blijft den vorm van dien naamval onveranderlijk behouden; b. v. (de, des, den, den) *hoogepriester, eenhoorn*, enz.

b) Wanneer het laatste lid eener samenstelling een substantief, maar het geheele woord een bij- of voegwoord is, dan staat de geheele uitdrukking in den genitief of accusatief, en heeft het eerste lid den vorm, dien geslacht en naamval eischen; b. v. *grootendaets* (gen.), *dewijl* (acc.), enz.

c) Wanneer het laatste lid een werkwoord is, en het eerste een adjectief, dan blijft dit laatste onverbuigbaar in de samenstelling; b. v. *schoonmaken, goedvinden*, enz.

B. Regels voor het gebruik der verbin-

dings-S. — De verbindings-*s* kan dienen : a) als welluidendheidsletter ; — b) achter substantieven als teeken van den genitief enk., en als teeken van het meervoud ; — c) achter adjectieven als teeken van den sterken genitief.

1° De verbindings-*s* wordt, voor de welluidendheid alleen, gevoegd achter stammen van werkwoorden ; b. v. *leidsman, leidsvrouw*, enz.

2° a) De verbindings-*s* dient tot teeken des genitiefs achter de substantieven van de drie geslachten ; b. v. *bakkersgast, stadsbestuur, dorpsleeraar*, enz.

b) In woorden, wier tweede lid met *s* of *z* begint, wordt de verbindings-*s* ingelascht, wanneer ook de overige samenstellingen, waarin het eerste lid voorkomt, ontwijfelbaar eene *s* hebben ; b. v. *dorpsschool* (naast *dorpsleeraar*), *waarheidszucht* (naast *waarheidsliefde*), enz.

c) De verbindings-*s* wordt als teeken van het meervoud geplaatst in de samenstellingen, wier eerste lid een substantief is, dat op *ier* eindigt en de beteekenis van een meervoud heeft ; b. v. *officierssabel, kanonnierskazerne*, enz.

3° Tot teeken van den sterken genitief wordt de verbindings-*s* gebezigd in *blootshoofds, goedsmoeds* ; — *alleszins, eenigszins, geenszins*, en andere bijwoordelijke samenstellingen, waarvan *zin* het tweede lid is.

Het gebruik heeft de *s* in *veeltijds, luidkeels, droogvoets* (naast *luidskeels* en *droogsvoets*), enz. uitgestooten.

§ 5.

Klemtoon.

110. VERKLARING. — De *klemtoon* is de bijzondere drukking der stem op eene lettergreep, te midden van twee of meer andere lettergrepen.

In ieder Nederlandsch woord, uit ten minste twee lettergrepen samengesteld, heeft ééne der lettergrepen noodzakelijk den *klemtoon*, en wordt daarom *hoofdtonig* genoemd. — De andere lettergrepen zijn of *bijtonig* of *toonloos*.

Hoofdtonig zijn :

a) In meerlettergrepige *stam-* en *middelwoorden* : de stamlettergreep ; b. v. *slapen, hemel, enz.*

b) In meerlettergrepige *afgeleide woorden* : het zakelijk deel of de *stam* ; b. v. *gelukkig, duisternis, wanhopig, verhalen, bedriegen, ontloopen, enz.*

UITZONDERINGEN. 1° De voorvoegsels *aarts, ant, (mis), on, oor* en *wan* ontvangen den klemtoon vóór oorspronkelijke substantieven ; b. v. *aartsschelm, antwoord, misdaad, ondier, oorsprong, wanhoop, enz.* — Niet echter vóór afgeleide of samengestelde zelfst. naamw. als : *aartspriesterdom, misdadiger, enz.*

2° De achtervoegsels *ier, eel, in, es*, de vreemde uitgangen *age, et, ij, ist, uur, eeren*, alsmede de afleidingsuitgangen *zalig, haffig, enz.*, en in zekere gevallen (1) *achtig*, ontvangen den klemtoon ; b. v. *hovenier, tooneel, vorstin, prinses, pakkage, trompet, kleedij, bloemist, kwetsuur, trotseeren, armzalig, manhaftig, waarachtig, enz.*

3° In de afgeleide werkw. met *ant, oor* en *wan*, valt de klemtoon op het voorvoegsel ; b. v. *antwoorden, oordeelen, wanhopen, enz.*

c) In samengestelde substantieven : de stamlettergreep van het eerste lid der samenstelling ; b. v. *vaderland, huisvader, enz.*

UITZONDERINGEN. a) Substantieven, wier tweede lid een deelwoord is, hebben den klemtoon op de stamlettergreep van dit deelwoord ; b. v. *menschlievendheid, enz.*

b) *Burgemeester, stadhuis* en sommige samengestelde eigennamen als *Amsterdam, Schiedam, Scherpenheuvel, enz.*

d) In samengestelde adjectieven of bijwoorden : de stamlettergreep van het laatste lid der samenstelling ; b. v. *hooggeleerd, weldadig, handgemeen, enz.*

Wanneer in het laatste lid de klank *ie* voorkomt, valt de klemtoon op de stamlettergreep van 't eerste lid, als in *praatziek, enz.*

e) In werkwoorden, samengesteld uit een afscheidbaar

(1) Zie § 103, bladz. 236.

voorzetsel en een werkwoord, valt de klemtoon op het voorzetsel; b. v. *aanspreken*, *inloopen*, enz. — Geschiedt de samenstelling door middel van een onafscheidbaar voorzetsel, dan heeft de stamlettergreep des werkwoords den klemtoon; b. v. *doorkruisen*, *ik doorkruis*, enz.

f) In werkwoorden, wier eerste lid een subst., een adj., of een bijwoord is, valt de klemtoon op dit eerste lid; b. v. *beeldhouwen*, *schoonmaken*, *vrijlaten*, enz.

Bijtonig zijn :

a) In samengestelde woorden : de stamlettergreep van het laatste lid der samenstelling; b. v. *kerkdeur*, *huisvader*, enz.

b) De stamlettergreep der woorden, die van een der geklemtoonde voorvoegsels of uitgangen voorzien zijn; b. v. *antwoord*, *oorsprong*, *hovenier*, *trotseeren*, enz.

c) De ongeklemtoonde achtervoegsels, die een anderen klinker dan de toonlooze *e* of *i* hebben; b. v. *dankbaar*, *jongeling*, *hopeloos*, enz.

Toonloos zijn :

a) Al de verbuigingsuitgangen en afleidingslettergrepen, waarin de zwakke *e* voorkomt; b. v. *spelen*, *gebod*, *zwaardere*, enz.

b) De achtervoegsels *ig*, *lijk* en *ing*, die onmiddellijk van de geklemtoonde stamlettergreep zijn voorafgegaan; b. v. *goedig*, *gevaarlijk*, *stemming*, enz.

§ 6.

Bastaardwoorden.

111. VERKLARING, KLASSEN, VERBUIGING EN MEERVOUD DER BASTAARDWOORDEN. — Men geeft in het al-

gemeen den naam van *bastaard-* of *basterdwoorden* aan alle vreemde woorden die in onze taal voorkomen.

Klassen van bastaardwoorden. — Er zijn drie klassen van bastaardwoorden.

1° De eerste klas bestaat uit woorden, die hun vreemden vorm geheel hebben afgelegd en, in klemtoon zoowel als in klank, aan echt Nederlandsche woorden gelijk zijn geworden; b. v. *ark*, *bisschop*, *lamp*, *monnik*, *paleis*, *troon*, enz.

De vreemde woorden, die in hunne taal geschreven worden met eene *c* welke den *s*-klank heeft, blijven in onze taal de *c* bewaren; daar waar de *c* als *k* klinkt, bezigt men bij ons de *k*; b. v. *cirkel*, *citroen*, *oceaan*, — *kaap*, *kasteel*, *koor*, enz.

2° De tweede klas bestaat uit woorden, waaraan niets veranderd is, zoodat zij door ons juist of nagenoeg zooals in de vreemde taal worden uitgesproken; b. v. *incognito*, *equipage*, *bougie*, *cadeau*, *souspied*, *vaudeville*, *museum*, *catalogus*, enz.

Wanneer deze woorden in de verbuiging een Nederlandschen uitgang aannemen, als *cadeau's*, *catalogen*, *museën*, in stede van *cadeaux*, *catalogi*, *musea*, enz., dan behooren zulke vormen tot de volgende klasse.

3° De derde klas bevat al de vreemde woorden, die in de uitspraak wijzigingen hebben ondergaan, maar evenwel niet voldoende om hun het uitheemsch voorkomen geheel te ontnemen; b. v. *advocaat*, *sigaar*, *candelaber*, *dejeuneeren*, *republiek*, *souverein*, *philosoof*, *synoniem*, *transitoir*, *militair* (1), *genie* (2), *philosophie* (3), *christe-*

(1) De Fransche uitgangen op *air* en *oir* worden in onze taal behouden.

(2) De accenten der Fransche woorden worden bij ons weggelaten.

(3) Woorden aan het Grieksch ontleend, worden volgens de Latijnsche schrijfwijze overgenomen.

lijk (4), *scepter*, *poëzie* of *poëzij*, *harmonie* of *harmonij*, *nimf*, *porfier*, *saffier*, *zēfir* of *zēfīer*, enz. — Deze zijn de eigenlijk gezegde *bastaardwoorden*.

De historische en geographische namen worden volgens de spelling der oorsponkelijke taal geschreven; b. v. *Annibal*, *Pyrrhus*, *Egypte*, *Styx*, enz. — Bij eenige echter, die geene Romeinsche eiggennamen zijn, wordt de *s* door *z* vervangen; b. v. *Jezus*, *Azië*, *Jeruzalem*, enz.

De voornamen of doopnamen óf worden met den Latijnschen uitgang geschreven, óf nemen een geheel Nederlandschen vorm aan; b. v. *Philippus*, *Philip* of *Flips*, *Franciscus* of *Frans*, *Johannes* of *Jan*, *Henricus* of *Hendrik*, enz.

Verbuiging der bastaardwoorden. — Het spreekt van zelf dat de bastaardwoorden, die hun vreemden vorm geheel hebben afgelegd, of althans hun vreemden uitgang met eenen Nederlandschen hebben afgewisseld, op dezelfde wijze moeten verbogen worden als de echt Nederlandsche woorden; b. v.

		<i>Enkelvoud.</i>		<i>Meervoud.</i>				
		<i>Nominatief.</i>	<i>Genitief.</i>	<i>De 4 naamv.</i>				
Onz.	zelfst. naamw.	{	de troon,	des troons,	{	tronen,		
			de generaal,	des generaals,		generaals,		
			de monarch,	des monarchen,		monarchen,		
		{	de sigaar,	der sigaar,		de, der, den, de	sigaren,	
			de linie,	der linie,			liniën, linies,	
			de ark,	der ark,			arken.	
		{	het synoniem,	des synoniems,			{	synoniemen,
			het penseel,	des penseels,				penseelen,
			het pensioen,	des pensioens,				pensioenen.

Er kan slechts moeilijkheid bestaan voor die basterdwoorden, die met hun geheel uitheemschen vorm in de Nederlandsche taal overgaan; b. v.

(4) De Grieksche X wordt bij ons door *ch* uitgedrukt, en niet door *k*.

		Enkelvoud.			Meervoud.
Onzijd. Vrouw. Mann. zelfst. naamwoorden.	{	Nominatief.	Genitief.	{	De 4 naamv.
		de sultan,	des sultans,		sultans,
		de cānon,	des cānons,		cānons (1),
		de collega,	des collega's,		collega's,
		de seconde,	der seconde,		seconden,
		de tante,	der tante,	tantes,	
		de syllabe,	der syllabe,	syllaben,	
		het humeur,	des humeurs,	humeuren,	
		het bal,	des bals,	bals,	
		het cachot,	des cachots,	cachotten.	

Meervoud der bastaardwoorden. — Het meervoud der bastaardwoorden wordt regelmatig gevormd van het enkelvoud, door bijvoeging van **n** of **en**; b. v. *syllabe*, *syllaben*, — *cachot*, *cachotten*, enz. — *Triomf* maakt *triomfen* en *nimf*, *nimfen*.

Vormen hun meervoud op **s** :

a) de bastaardwoorden, die op een helderen klinker of tweeklank uitgaan, als *sofa's*, *cadeau's*, *bureau's*, enz.

b) De persoonsnamen, die op *ier* of op *eur* eindigen, als *visiers*, *cipiers*, *directeurs*, *gouverneurs*.

De zaaknamen integendeel vormen regelmatig hun meervoud op *en*, als *manieren*, *rivieren*, *humeuren*, *likeuren*, enz.

c) De naamwoorden op *on*, als *balcons*, *cānons*, *dukations*, enz.

d) De vreemde woorden, die den toon op de laatste lettergreep missen; b. v. *satans*, *sultans*, *consuls*, enz.

Uitgenomen die op eenen sisklank eindigen, als *crisissen*, *catechismussen*, enz.

(1) Men verwarre *cānon*, *cānons* (kerkelijke wetten) niet met *kanōn*, *kanōnnen* (grof geschut).

e) Eenige vreemde woorden, die op eene toonlooze *e* uitgaan, als *modes, tantes*, enz.

Doorgaans echter vormen zij hun meervoud op *en*; b. v. *sekten, syllaben, synoden, syllogismen, synagogen*, enz.

f) De afgeleide naamwoorden met het achtervoegsel *age*; b. v. *pakkages, plantages, potages, stoffages*, enz.

g) De uitheemsche militaire titels, alsmede eenige basterdwoorden, bij welke de Fransche meervoudsuitgang *s* behouden wordt; b. v. *majoors, kapiteins, generaals, admiraals*, — *lords, pairs, bals*, enz.

De bastaardwoorden op *ie, er* en *or* hebben een dubbel meervoudsvorm: eenen op *s* en eenen op *en*; b. v. *provincies* en *provinciën, linies* en *liniën*; — *professors* en *professoren, dokters* en *doktoren* (geneesheeren) (1).

(1) *Doctor* (eertitel) maakt slechts *doctoren*.

INHOUDSTAFEL.

Voorbericht	bladz. 5
-----------------------	----------

INLEIDING.

N^o

1. Voorbereidende begrippen	9
---------------------------------------	---

EERSTE HOOFDSTUK.

LETTERS.

2. Eenvoudige letterteekens.	9
3. Verdeeling der letters.	10
4. Lengte, korthed, of toonloosheid der klinkers	10
5. Verlenging der korte klinkers	12
6. Zacht- en scherplange <i>e</i> en <i>o</i>	13
7. Spelling met <i>ei</i> en <i>ij</i>	16
8. Samengestelde klinkers	18
9. Verdeeling der medeklinkers	18
10. Samengestelde medeklinkers.	19
11. Verwantschap der medeklinkers.	20
12. Verdubbeling der medeklinkers.	24
13. Verwisseling, inlassching, bijvoeging, uitlating en verspringing van letters	25
14. Gebruik der hoofdletters.	32

TWEEDE HOOFDSTUK.

LETTERGREPEN.

N ^o	
15.	Verklaring en soorten van lettergrepen <i>bladz.</i> 34
16.	Verdeeling der woorden in lettergrepen 34
17.	Samentrekking van lettergrepen. 36

DERDE HOOFDSTUK.

WOORDEN.

18.	Verklaring en soorten van woorden 37
-----	--

§ 1. *Zelfstandige naamwoorden.*

19.	Verklaring en verdeeling der zelfstandige naamw. 39
20.	Stofnamen, verzamelwoorden en verkleinwoorden 40
21.	Geslachten der zelfstandige naamwoorden. 43
22.	Getallen der zelfstandige naamwoorden 54
23.	Naamvallen der zelfstandige naamwoorden 56
24.	Verbuiging der gemeene en der afgetrokken zelfstandige naamwoorden 64
25.	Gebruik der <i>sterke</i> en der <i>zwakke</i> verbuiging 65
26.	Verbuiging van eigennamen 67
27.	Meervoud der gemeene zelfst. naamw. 68
28.	Meervoud der eigennamen 75

§ 2. *Lidwoorden.*

29.	Verklaring en soorten van lidwoorden. 75
30.	Verbuiging der lidwoorden 76
31.	Gebruik der lidwoorden 77
32.	Herhaling der lidwoorden 80
33.	Plaats der lidwoorden. 81

§ 3. *Bijvoeglijke naamwoorden.*

34.	Verklaring en soorten van bijv. naamw. 81
35.	Verbuiging der bijv. naamw. van hoedanigheid 82
36.	Gebruik der <i>sterke</i> en der <i>zwakke</i> verbuiging 83
37.	Overeenkomst der adjectieven met hunne substantieven. 85

N ^o		
38.	Onverbogen bijvoeglijke naamwoorden.	<i>bladz.</i> 86
39.	Trappen van vergelijking.	88
40.	Herhaling der bijvoeglijke naamwoorden	92
41.	Beheersching der bijv. naamw. van hoedanigheid	92
42.	Bezittelijke bijv. naamwoorden	95
43.	Aanwijzende bijv. naamw.	98
45.	Vragende bijv. naamw.	101
46.	Onbepaalde bijv. naamw.	103
47.	Zelfstandig gebruikte bijv. naamw.	107

§ 4. *Telwoorden.*

48.	Verklaring en soorten van telwoorden.	111
49.	Grondgetallen	113
50.	Rangschikkende telwoorden	116
51.	Plaats en beheersching der telwoorden	117

§ 5. *Voornaamwoorden.*

52.	Verklaring en soorten van voornaamw.	117
53.	Persoonlijke voornaamw.	118
54.	Aanwijzende voornaamw.	125
55.	Bezittelijke voornaamw.	126
56.	Betrekkelijke voornaamw.	127
57.	Vragende voornaamw.	130
58.	Onbepaalde voornaamw.	131

§ 6. *Werkwoorden.*

59.	Verklaring en soorten van werkwoorden	132
60.	Wijzen der werkwoorden.	133
61.	Tijden der werkwoorden	140
62.	Getallen der werkwoorden	142
63.	Personen der werkwoorden	145
64.	Hulpwerkwoorden	147
65.	Gebruik der hulpwerkwoorden	150
66.	Verdeeling der werkw. naar hunne beteekenis	152
67.	Verdeeling der werkw. naar hunne vervoeging	154
68.	Vervoeging der gelijkvloeiende werkw.	155
68.	Vervoeging der ongelijkvl. en onregelm. werkw.	159
70.	Vorming van de tijden der bedrijv. en onz. werkw.	165

N^o

71. Vorming van de tijden der lijdende werkw.	bladz. 172
72. Vorming van de tijden der wederkerige en der een- persoonlijke werkwoorden	172
73. Afgeleide en samengestelde werkwoorden.	173
74. Beheersching der werkwoorden	176

§ 7. Bijwoorden.

75. Verklaring en soorten van bijwoorden	179
76. Aanmerking op de bijwoorden in 't algemeen, en op eenige in 't bijzonder	180

§ 8. Voorzetsels.

77. Verklaring, herhaling, plaats der voorzetsels in 't alge- meen, en aanmerkingen op eenige voorzetsels in 't bij- zonder	182
78. Beheersching der voorzetsels.	187
79. Voorzetsels achter substantieven, adjectieven en werk- woorden gebruikelijk	189

§ 9. Voegwoorden.

80. Verklaring en soorten van voegwoorden	199
81. Aanmerkingen op de voegwoorden in 't algemeen, en op eenige in 't bijzonder	200

§ 10. Tusschenwerpsels.

82. Verklaring en soorten van tusschenwerpsels	202
83. Beheersching en plaats der tusschenwerpsels.	205

VIERDE HOOFDSTUK.

VOLZINNEN.

84. Verklaring, bestanddeelen en bepalingen der volzinnen.	204
85. Verdeeling der volzinnen.	205
86. Verbinding der neven- en ondergeschikte zinnen aan de hoofdzinnen	207
87. Waarde der ondergeschikte zinnen.	208

N ^o	
88.	Plaats der neven- en ondergeschikte zinnen <i>bladz.</i> 209
89.	Samengetrokken volzinnen 210
90.	Woorderde of woordschikking 212
91.	Perioden 216

VIJFDE HOOFDSTUK.

ZINSCHIEDING.

92.	Zinscheiding 219
93.	Scheiteekens 219
94.	Zintekens 221
95.	Toontekens 222

BIJLAGE.

WOORDAFLEIDKUNDE.

Inleiding.

96.	Verklaring der woordafleidkunde en voorbereidende begrippen 224
97.	Verdeeling der woorden naar hunnen oorspong 225

§ 1. *Stamwoorden.*

98.	Bijzonderheden 226
-----	------------------------------

§ 2. *Afgeleide woorden.*

99.	Wijzen van afleiding 227
100.	Onmiddellijke of rechtstreeksche afleiding 228
101.	Afleiding door vocaalverwisseling 229
102.	Afleiding door voorvoegsels 231
103.	Afleiding door achtervoegsels 236

§ 3. *Middelwoorden.*

104.	Bijzonderheden 248
------	------------------------------

§ 4. *Samengestelde woorden.*

105.	Rededeelen in de samenstelling 249
106.	Leden der samenstelling 251

N^o

107. Verbinding der leden in samenstellingen . . .	<i>bladz.</i> 231
108. Verminkingen in de samengestelde woorden . . .	255
109. Verbindingsletters tusschen de leden der samenstellingen	256

§ 5. *Klemtoon.*

110. Verklaring	259
---------------------------	-----

§ 6. *Bastaardwoorden.*

111. Verklaring, klassen, verbuiging en meervoud der bastaardwoorden.	261
---	-----

R,

JS,

or.

POËTE

IFICATION

iscopal de Malines.

verschijnen :

UNDE

E

VEN

VD

